

Viața Românească

Directori: C. STERE și P. BUJOR

SUMAR

Sp. Popescu	<i>Crișma lui Lache (mucă).</i>
G. Bogdan-Duică	<i>Costache Conachi și Tragedia lui Lector.</i>
George Ranetti	<i>Copacul și Privighetoarea (versuri).</i>
George Kernbach	<i>Expoziția Jubilară.</i>
Al. N. Gane	<i>Din viața unui voluntar (amintiri).</i>
Dr. Nicolai Lupu	<i>Rolul Medicinii față cu bolile care izvorăsc din starea economică a sătenului.</i>
M. Carp	<i>Un poet al clipelor de îndoială (O. Carp).</i>
George Tofan	<i>Viața Românească în Bucovina.—Teatrul.</i>
Podgoreanu	<i>Scrieri din Ardeal.</i>
Pr. Onofrei	<i>Din Basarabia.—Renașterea Culturală.</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscellaneous.</i>
G. I.	<i>Cronica Literară.—Traducerile.</i>
P. N. Panaitescu	<i>Cronica Economică.—Absolvenții școlilor de meserii la țară.</i>
I. G. Duca	<i>Cronica Externă.—Situția în Anglia.</i>

Recenzii: Ioan Al. Brătescu-Volnest: „In lumea dreptății”; Alex. Gh. Dolbaru: „Știri literare”; N. Nicolescu, Vasile Cîrlova, C. Stamate: Opere Complete publicate îngrijită de G. Bogdan-Duică;—G. I.; George C. Georgiu: „Prozi (1899—1906)”; C. Hamangiu: „Arta și literatura din punct de vedere juridic.—Teoria proprietății intelectuale”; C. Hamangiu: „La legislation de la propriété littéraire et artistique en Roumanie—Les droits des auteurs roumains et étrangers”; Jean T. Ghica: „La propriété littéraire et artistique en Roumanie, 2-e édition”;—G. K.; C. Rădulescu-Codrin: „Comorile Poporului: literatură, obiecturi și credințe”;—M. C.

Revista Revistelor: Revista politică și literară, *Orizontul*, *Economia Națională*, *Revista Asociației învățătorilor și învățătoarelor din România*, *Revista Idealistă*, *Revista generală a învățământului*, *Cultura Română*, *Annales Scientifiques de l'Université de Jassy*, *La Nouvelle Revue*, *Mémoire de France*, *La Revue des Idées*, *Revue Philosophique*, *Revue generale des Sciences*, *Nova Antologia*, *Rivista d'Italia*, *Deutsche Revue*, *Contemporary Review*, *North American Review*, *Review of Reviews*.

Miscarea intelectuală în străinătate.

I A Ș I

Redacția: Str. Română 4. — Administrația: Str. Manolescu 2.

1906

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 1.50. — Pentru înrâbitori, prețuri de saț și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 1 cor. 50 h. — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 80 de copeici. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția D-lor Prof. Univ. C. STERE și P. BUJOR

Cu colaborarea d-lor: I. Agîrbiceanu, G. Bogdan-Duică, Dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinești, Vintilă I. Brătianu, prof. univ. Dr. I. Cantacuzino, M. Carp, Dr. P. Cazacu, I. Ciocirlan, N. D. Cocea, Prof. I. cav. de Cu-parencu, Ana Conta-Kernbach, I. G. Duca, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, G. Ibrăileanu, V. Loichiță, Dr. N. Lupu, prof. univ. Dr. M. Manicatlă, S. Fl. Marian, I. Mircnescu, S. Măndrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morfun, I. Nă-dejde, Dr. Aurel cav. de Onciul, Inginer N. P. Panaitescu, Locot. Colo-nel, Sc. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philippide, V. Pirvan, Dr. D. Pompeiu, Matilda Ponî, Sp. Popescu, Dr. St. Popescu (docent), Aurel C. Popovici, D. Popo-vici-Bayreuth, Dr. N. Quinez, I. Raian, George Ranetti, I. Russu-Și-rianu, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, Sever Secula, prof. univ. Dr. I. Simionescu, A. Stavri, Căpitan Alex. Sturdza, Dr. D. Tatușescu, D. A. Teodoru, George Tofan, Al. Tzigara Samurcaș, Dr. Alex. Vajda-Voevod, Al. Vlăhuță, N. Volenti și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARĂ:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	1 leu, 50 b.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și secretarii comunali ru-rali, studenți și elevi, pe an 15 lei. — Aceștia pot plăti în modul următor: la început trei lei, apoi cîte un leu pe lună cel puțin, până la achitare.

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	1 cor. 50 h.

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de cîte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	80 copeici

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cîte 2 ruble, până la achitare.

ÎN ÎNĂLTĂȚE:

an	22 lei
jumătute de an	11 "
număr	2 lei

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

0868602613

(vezi urmare pag. 3-a a copertii)

70-2

Viața Românească

22 OCT 2019

8161 NOV 2019

✓
 35629 ✓

BIBLIOTECA IN . PED
 PEDAGOGICAL INITIATIVE TO VIATA
 1g - Muzg - Maresvasodney

T A B L Ă D E M A T E R I I

	Pag.
<i>Sp. Popescu.</i> Crișma lui Lache	325
<i>G. Bogdan-Duică.</i> Costache Conachi și Tragedia lui Lentor	333
<i>George Ranelli.</i> Copacul și Privighitoarea (versuri)	340
<i>George Kernbach.</i> Expoziția jubilară	347
<i>Al. N. Gane.</i> Din viața unui voluntar	371
<i>Dr. Nicolai Lupu.</i> Rolul medicinei față cu boalele care izvorăsc din starea economică și săteanului	362
<i>M. Carp.</i> Un poet al clipelor de indoială (O. Carp)	404
<i>George Tofan.</i> Viața Rominească în Bucovina—Teatrul— <i>Podgorcanu.</i> Scrisori din Ardeal	419
<i>Fr. Onofrei.</i> Din Basarabia -Renașterea Culturală—	438
<i>P. Nicanor & Co.</i> Miscellanea	440
<i>G. I. Cronica</i> Literară—Traducerile—	451
<i>P. N. Panaitescu.</i> Cronica Economică—Absolvenții școa- lelor de meserii la țară	454
<i>J. G. Duca.</i> Cronica Externă—Situția în Anglia—	458
<i>Recenzii:</i>	465
Ioan Al. Brătescu-Voinesti : „In lumea dreptății“; Alex. Gh. Ionescu : „Știri literare“; „N. Nicolescu, Vasile Cîrlova, C. Stamate: Opere complete pu- blicație îngrijită de G. Bogdan-Duică“,—G. I.; George C. Georgian: „Poezii (1899—1906)“; C. Ha- mangiu : „Arta și literatura din punct de ve- dere juridic. Teoria proprietății intelectuale“; C. Hamangiu : „La législation de la propriété litte- raire et artistique en Roumanie. Les droits des auteurs roumain et étrangers“; Jean T. Ghica : „La propriété littéraire et artistique en Roumanie, 2 e édition“,—G. K. ; C. Rădulescu-Codin : „Como- rile Poporului: literatură, obiceiuri și credința“,—M. C.	
<i>Revista Revistelor</i>	473
Revista politică și literară, Orizontul, Economia Națională. Revista Asociației Învățătorilor și În- vățătoarelor din România, Revista Idealistă, Re- vista generală a Învățămîntului, Cultura Română, Annales Scientifique de l'Université de Iassy, La Nouvelle Revue, Mercure de France, La Revue des Idées, Revue Philosophique, Revue générale des Sciences, Nuova Antologia. Rivista d'Italia, Deutsche Revue, Contemporary Review, North American Review, Review of Reviews.	
<i>Mișcarea intelectuală în străinătate</i>	483

Crîșma lui Lache

Parcă-i un făcut! La crîșma lui Lache nu mai dă lumea năvală. Și doar a bătut și el, cum îi treaba negustorească, o potcoavă de cal, găsită la răscruce de drumuri mari, ca să se poarte lumea prin ușa crîșmei, cum se preface la răscruce; iar pe teighea stau la rînd, bătuți cu ținte: «un franc de doi» turnat numai din plumb curat și pe care negustorul nu l'a trecut mai departe vre-unui nespălat de cioban; un franc găurit luat de la un ursariu pentru ca să vie atîta lume cîtă vîd ursarii în calea vieții lor rătăcitoare; «o ducă», jumătate franc, ca să fie dugheana cu drăgănele; apoi cite un gologan de aramă de toate mărimele, ca să umble prăvălia cum umblă gologanul—și-s țincuiți toți banii aceștia pentru ca banul intrat în prăvălie să nu mai poată eși înapoi.

De ani întregi n'a mai jucat hora Paștilor dinaintea crîșmei lui Lache. Și, după socoteala lui, e mare lucru pentru o crîșmă dacă poți avea adunarea Paștilor dinaintea prăvăliei tale! Întîi-și'ntîi scrînciobul trebuie să umble toate sărbătorile, cite-s cuprinse în cele cincizeci de zile după Paști, până la Rusalii, și dacă ai norocul să poți ridica scrînciobul dinaintea ușii tale, apoi n'au cum să se facă aiurea adunările din vremea asta. Unde mai pui că Românul se deprinde cu locul adunării, se împrietenește cu dinsul și-i vine greu să și-l schimbe.—A încercat Lache și cu scrînciobul: a intrat în vorbă cu cîțiva flăcăi, le-a dat de băut în cîteva rînduri, a adus lemne de furci și de grindei pentru scrînciob tocmai din pădurea Epurenilor, a turnat un scrînciob să se ducă vestea, a tocmit lăutari de pe Horincea și... tot degeaba! Ba și-a auzit vorbe chiar cu urechile lui, precum că de cînd e satul, la o sărbătoare ca asta, nu s'a mai pomenit două adunări, una la crîșma boerească și alta la crîșma lui. Celor bătrîni nu le venea la socoteală pentrucă așa-i Paștele făcut să fie: să te aduni cu toții la biserică și apoi cu toții la scrînciob, ca să poți vedea dintr-odată și să-ți dai cu ideea cum se mai preface lumea, cum se duc bătrîni prin vama vieții și cum vin alții pe nesimțite de le iau locul. Celor tineri iarăși nu le cade treaba tocmai bine; insurații au rude în cealaltă parte a satului și n'au cum să stea în răgaz, la aceiași a-

dunare și să-și spună în tihnă toate ahturile și bucuriile; iar flăcăii și fetele, în bună parte simt că parcă se desfac în două bucăți și-s siliți să se dea pe față, să-și arăte ascunsurile sufletului lor: dragostea nu vrea să știe de socotelle lui Lache, iar dacă se duc la celălalt scrincioab, lucrul sare în ochi la toate babele, nu ca atunci când e o singură adunare și când nu te știe nimeni încotro îți bate inima!

De dragul lui Lache n' o să-ți lași tinereța pustie. S' or face poate, cu vremea, două și mai multe scrincioabe în Măstăcani, dar până una-alta treaba asta nu împacă pe nimeni și de aceea în dimineața din Lunea Paștilor s'a pomenit Lache cu scrincioabul scos din furci și făcut bucăți! Și iac' așa nu mai poți împăca lumea: arendașul, un Grec din lumea lui Dumnezeu, la fiecărui flăcău cite o zi de coasă pentru scrincioab, Lache face scrincioab mai frumos și mai bun, aduce lăutari din fundul Horincei, nu cere flăcăilor nici o gloabă și cu toate acestea ei se duc tot la scrincioabul boeresc, unde-au apucat de pe vremuri, în loc să vie cu toții numai la scrincioabul lui.—Nu-i vorbă, să vede că nici Lache n' are prea mare noroc. La început mergea dugheana lui de n' ajungea să dovedească; dar vezi că atunci era numai crișma lui pe lingă cea boerească. De la aceasta fugea lumea din pricină că ce făcea ce dregea Grecul, dar în tot anul strica vinul. Intr' o bună zi însă se pomeneste satul cu Herșcu. Se duce numai decît vestea precum că la dugheana lui Herșcu sînt multe și de toate și că ar fi mai eftine. Ba se spuneau și lucruri aproape de necrezut, dacă nu le-ai fi văzut cu ochii; se spunea, de pildă, că te duci la Jidan cu un ou de găină și-ți dă douăzeci de bolduri, ori cincizeci de cusut; unii spun că Herșcu s'a apucat să vindă și în sat lucrurile cu prețurile apropiate de ale orașului, în ce vreme ce Lache dădea până acum numai un bold, ori numai un ac pentru un ou proaspăt; că Herșcu dă douăzeci și cincizeci de masline la ou, pe cînd Lache dădea numai cincizeci masline cu pielea lipită de simbure. Azi așa, până ce nu mai ajunge Herșcu să se răsunfle de lume în prăvălia lui, iar Lache stă de-i țiuo urechile de dugheană pustie. Firește că nici el nu stă cu mîinele în sin; spune în gura mare că toate lucrurile din dugheana lui Herșcu sînt false, că băuturile, pe care le are acesta, sînt spurcate și otrăvite; se jură pe toți Dumnezeii că el nu poate da la un ou decît un bold, iar dacă Herșcu dă douăzeci, tocmai asta-i dovada cea mai bună că vindă lucruri false ori furate. Și lumea nu se înduioșază de jurămintele lui Lache. Toate femeile, pentru toate flecurelele, își deșartă acum legăturile și sacii în hambarul lui Herșcu, iar într'al lui Lache urlă cîinii.

Cu tot sbuciumul lui Lache, numai cui i-i lene să se ducă la crișma lui Herșcu—care găsește chipul să țină crișmă rominească și după ce s'a luat străinilor acest drept—și citiva vecini de ai lui Lache se mai abat pe la el, în aprinsul luminărilor și dimineața înainte de plecare la muncă. Multe guri rău-tăcioase spun lucruri aproape de necrezut, își talmăcesc anapoda

cum de-și plătește dările cerute unui negustor. Unii cred că receptorul îi îngăduie o mulțime de daravele nu tocmai curate, pe care nu le îngăduie altor negustori din cuprinsul comunei; alții zic c'ar fi avînd mult amar de bani puși la o parte de cînd era negustor mare în Galați; alții dau deadreptul și-ar fi în stare să jure pe sfînta cruce că lumea se ferește de măsurile lui Lache, de socotelile lui umflăte și de prețurile lui gogonate.

Se găsesc însă și—lume nu-i?—și cînioși la inima lor, care spun că Lache nu șterge niciodată datoriiile din catastih și că Românul plătește mereu, zeci de ani în șir, aceleași și aceleași datorii. Oricare ar fi însă adevărul, nu-i nici un om în Măstăcani, care să-i tăgăduiască lui Lache dreptul de a trăi «boerește».

Cițiva ani în urmă, Lache era între cei întîi negustori ai «tîrgului nou» din Galați. În prăvăliile lui, moștenite de la un unchiu bogat, încărcate cu toate trebuincioasele gospodăriilor sătești, unde slujise din copilărie, dădea om peste om. A avut creștinul zile bune pînă ce i-au bătut darabana. Mai ales cucoana Manda, fiică de negustor mare de vinuri, cu proprietățile ei în «tîrgul nou», crescută în toate îndemînările și bunătățile la care poate visa o familie cum se cade în lumea negustorilor de vinuri, ar fi mai mare păcatul ca acum, după ce-a ajuns la țară, în satul de obirșie al lui Lache, unde au deschis crișmă și prăvălie de mărunțușuri, să nu mai poată trăi «boerește». A avut, nu-i vorba, cam mult de furcă pînă să stea pe picioare Lache în Măstăcani.—Tatăl lui, mort de cițiva ani—pe vremea cînd Lache era în toată puterea lui de negustor și deci pe vremea cînd s'ar fi făcut foc de i-ar fi vorbit cineva de Măstăcani, mai ales în fața cucoanei Mandej, care pentru toată lumea nu și-ar fi arătat fața în prăvăliile din Galați—împărțise pămîntul și viea la cele trei fici mai mici decît Lache, cu învoirea nescrisă a acestuia; ba chiar și casa bătrînească era prinsă de unul dintre cumnați cu care trăia și bîtrîna.

Lache a scăpat casa de bucluc, a ridicat-o și a mai lărgit-o; a dărîmat casa făcută de alt cumnat pe locul dat nevestișii, a lărgit bătătura de jur împrejur rășluind locul tuturor vecinilor, și-a luat viea de pe la surori. Într'un cuvînt s'a făcut singurul gospodar în culcușul părintesc.

Oricum s'ar uita lumea la viața și la gospodăria lui Lache se pare că amîndoi, chiar și cucoana Manda, s'au dat mult la brazdă. De-o bucată de vreme—de la venirea lui Herșcu în sat, ar zice poate un rîntăcios—cucoana Manda gătește singură bucatele, pentru că, spune ea cu bună dreptate, n'are nădejde nici într'o femeie din sat ca să gătească o masă ca lumea; ține numai așa, pentr'un rachiou-două pe zi, cite o toantă a satului, ca să-i curățe vasele și să-i arunce zoile din bucătărie. Un privitor iscusit ar găsi poate că ea nu ține bucătărească din pricină că n'ar putea-o plăti poate cu tot venitul crișmii lui Lache, cucoana Manda arată însă, nu fără puțină sfilă, că ea n'are cum să-și omoare timpul ca la oraș, și de aceia e silită să se ducă

pe la bucătărie. Muerile cu limbă lungă spun că Lache a împrejmuit ograda cu zaplaz atit de nalt, ca să nu mai vadă nimeni pe cucoana Manda, cum stă ea ca viitoarea împărăteasă din povești, în mijlocul curții înconjurată de tot felul de păseri, pusderia pământului; tot muerile acestea spun că Lache face și negustorie de păseri, pe care le pornește în puterea nopții la Galați, după ce cucoana Manda cu adevărată măestrie și după îndelungate stăruinți preface pe cucoși în claponi și schimbă semnele de la rățe și de la giște.

În casa cucoanei Manda s'a păstrat încă „masa boerească” după cum dovedesc cuțitele, furculițele, farfuriile și cele cel puțin trei feluri de bucate pe care le face ea, cind are obraze de ale cirmuirii ca musafiri nepoftiți la masă. Asta se știe în tot satul și găzduirea aceasta, a fețelor care vin în trăsuri pe arcuri, trase cu clopoței și cu zurgălăi, îi ține pe al de Lache în ochii satului la rangul de boerie.—De cit așa mare boer, gindesc une-ori oamenii, iarăși n'are cum să fie. Mai întâiu Lache nu-i de viță boerească. Tatăl lui a fost, ce-i drept, gospodar fruntaș în sat; dar de aici și până la viță boerească mai este! Nu-i vorba, tot ținutul știe că Lache avea odată prăvăliile lui încărcate în Galați înainte de a rămînea mofluz; de atunci însă a trecut multă apă pe Dunărea; de atunci a tot umblat forfota din tîrg în sat... până cînd tot Măstăcanii o să-i minince ciolanele!...

Se vede că-i tot adevărată învățătura cărților evrești, precum că „nici un prooroc în țara lui”. De cînd a venit Lache în Măstăcani, a pîndit și pîndește încă primăria. La toate alegerile... s'alege și el c'un poloboc de vin mai puțin în pivniță. Nu doară că nu l-ar duce capul să fie primar și încă primar cum n'a mai fost în patea locului, dar n'are el noroc să aibă voturi destule. Ba mai totdeauna se găsește cite-un nespălat, îmbătat, tot de Lache, care să-i arunce în obraz vorbe fără noimă la o zi ca aceia, precum că adică n'ar fi avînd «îndreptări», de cînd cu darabana de la dughenele lui din Galați. Unul, într'un rînd, i-a spus lucruri, care au făcut pe multe mueri să bată din pumni de bucurie și care, pe un slab de inger, l-ar fi vîrit în pămînt de rușine; Lache însă e om oțelit în viață și nu se dă bătut cu una cu două. Năcazul lui cel mare este că nu se vede și el odată ales primar de cătră obște, că pentru mai departe, pentru întărirea alegerii, ar face el pe cei mari să mai închidă ochii dacă s'ar ridica cineva să spue că-i mofluz și că «n'are îndreptările» cerute cuiva, ca să poată fi primar.

De cînd era negustor în Galați și chiar din copilărie, ca ucenic, a rămas cu obiceiul de a se arăta totdeauna vesel și de a-i umbla gura ca o moară. Lucrul acesta i-a prins multă vreme bine, atunci cînd îi trecea pe dinainte lume din tot ținutul; dar în cele din urmă, trăind numai între aceiași și aceiași oameni din Măstăcani, el nici nu bagă de samă că scuipatul lui la furcă și veselia lui silită nu mai are trecere. Chiar sara asta is adunați cîțiva oameni la cîrciuma lui, mai mult ca să-l mai audă

povestind lucruri năzdrăvane, care, pentru cine le-ar fi auzit întâiași dată, ar fi fost crezute poate pe jumătate, decît cu dorința de a-i face alișverîș. Toată lumea îl știe lăudăros peste măsură și cu toate acestea îl ascultă—pentru ca, apoi să aibă de ce ride. Păreerea pe care o are Lache despre puterea de pătrundere a adevărului de către Măstăcăneni îl face poate să nu simtă marginile pînă unde se poate întinde minciuna, nici clipa în care ar trebui să se oprească.—«Am avut, spune el și data asta, o pușcă din Damasc, ce bătea cit se poate întinde vederea. Odată mă duc la vinat cu un cîine rusesc. Pe la noi nu se găseau asemenea cîini, dar eu l-am cîpătat de la un general rus, cu care mă împrietenisem și cu care mă duceam la vinat pe vremea războiului, cînd au trecut Rușii prin Galați de s'au bătut cu Turcii. Cîinele stîrnește o căprioară, o scoate la șes, o sucește împrejur, o întoarce la tufăriș, unde știa că aștept eu, mi-o aduce drept pe lingă mine; eu o văd cum vine și cit e de frumoasă, văd c'ar fi păcat să-i ciuruesc pielea cu gloanțe și de aceea o prind cu mîna de-un picior dinapoi, vie-viuță... Altădată ochesc un epure, care fugea de scăpăra și tocmai cînd calc cu degetul piedica puștei trece deacurmezișul un urs; am scăpat epurile, nu-i vorbă, dar am culcat la pămînt ursul!». El simte că-i prea gogonată, că nu poate fi crezut, ba poate îi zărește cum își dau cu cotul, ori cum își fac cu ochiul pe furîș și de aceea începe singur să dea lămuriri, fără să fie întreat, cum că ursul a căzut, măcar că avea în pușcă alice pentru epure, pentru că el are meșteșugul său deosebit, învălește adecă alicele într'o cîrpă de cînepă, tare și intră toate, ca și cum ar fi lipite, în dihania sălbatică. Aduce apoi și dovezi; mai istorisește cum umbla odată după prepeliți, cum a sărit un lup și cum l-a doborît c'o încărcătură pentru prepelițe.

Acum își pregătește încărcături pentru o pușcă de pe tărîmurile noastre,—firește fără învăliș de pînză și fără deslușiri pentru ce nu le mai învălește rîndul acesta. Mine, spune el, are să ne mîncece dimineată, știe el în ce loc anume și are s'aducă un epure cit ai fuma o țigară. Cei din cîrciumă se 'njunghe de ris stăpînit... nu le-or fi trecînd oare prin mînte vorba bătrînească „nu se știe de unde sare epurile!“ I-a venit gust să trîntească o mîncare cu masline, așa cum știe cucoana Manda s'o facă, mai ales că are și un musafir; a poftit și pe profesorul nou la masă. «Ce să-i faci! un biet om străin și el, nu cunoaște pe nimeni!» spune Lache, oftînd de milă tocmai cînd intră și Profir pe ușă.—O adevărată mulțămire și o tăcere adîncă se face, cînd îl văd oamenii intrînd. El îi mai în stare să le spună ce-i și cum îi întimplarea cu profesorul cel vechiu; negreșit trebuie să fi aflat de la ist nou cum a ajuns treaba de l-au în-lăturat din Măstăceni.

—Știu și eu cit știți și voi! spune Profir; de unde să știu? profesorul ist nou nu știe nici el nimic; a primit ordin să vie și a venit... Că eu eram în „tirgul nou“ din Galați, mă dusesem

să cumpăr niște pește sărat și, cum îmi cîntărea jidanul, numai iaca unul la căruță, un fel de sârjent cu chipiu...

Și le spune Profir și lor, din nou, istoria cum a adus pe Posteuca.

— Profesorul acesta—s'amestecă Lache cu obicinuita lui corință de a se arăta cunoscător în toate—se vede un tinăr cu totul de ispravă! Se cunoaște omul după vorba lui încotro are să calce...

Și 'ncepe să-l laude ca și cînd l-ar cunoaște pe învățător de cînd lumea. La urma-urmei asta-i una din metehnele lui Lache, să nu găsească nici un cuvînt rău de oricine vine în Măstăcani, mai ales dacă-i burlac și dacă are de gînd să stea locului mai multă vreme. Vrînd-nevrînd, orice străin trebuie să vină la masa gătită de cucoana Manda, de vrea să minince cu furculița în Măstăcani o mîncare mai deosebită. Invoiala pentru masă e neuzit de ușoară: pentru mîncare nu se plătește mai nimic, se plătește mai mult pentru băuturi; iar tocmeala se face numai după ce omul a stat odată, de două ori, ca poftit la masă.—Oamenii au băgat de samă și sara asta că Lache s'a pus pe laude. Dintre toți numai Profir îi ține partea pe față, în privința lui Posteuca, cu toate că în inima lui clocotește un năduf ascuns.

— Să vedeți dumneavoastră zice el, cît îi de blîndișor și de frumușel și cît îi de delicat la mîncare... și-i rușinos ca o fată mare!... una numai!... nu cred să facă el sat cu noi. Văd că și-a adus un lădoi cu cărți cit toate zilele... era să mă desale cînd l-am dat jos din căruță... se vede că n'a sfîrșit școala... Stă numai cu cartea 'n mîină, cum vine de la școală, zice că citește ca să-i treacă de urit, dar eu îmi dau cu socoteala că n'a mîntuit cartea...

— Are dreptate Profir, spune Lache, care vrea numai decît să-și arăte și părerea lui de om purtat prin lume. Dacă are el profesorul atitea cărți și dacă citește el și după ce vine de la școală, apoi negreșit că n'a scos cartea la capăt. În ziua de azi —urmează el ridicînd glasul,—se cere carte și multă bătae de cap până s'o scoți la un capăt! Nu mai departe, să vedeți ce se întîmplă cu mine! Mă credeți? Am fost săptămîna trecută la Galați, unde am dus pe Costache, băiatul meu, la liceu și i-am cumpărat peste o sută de cărți, care-de-care mai groase și mai scumpe, că vreau să-l învăț carte, că doar atita am și eu la sufletul meu și nu vreau să fie ca mine - se oprește să adauge și cuvintele «numai cu însămnatul în catastih». S'au trecut vremurile vechi! Și doar Costache al meu e numai în clasa a doua! Dar până cînd o da la spate liceul, peste șapte ani de zile?! Ca să citești și să înveți șapte ani în șir... îți trebuie cărți, nu șagă!...

Nici rîndul acesta n'o nimerește Lache! În Măstăcani se stie că odorul lui bate ulițele Galațului și mai degrabă li-i miia de nădejdea pe care și-o pune el în Costache al lui, decît să

creadă în suta cea de cărți, pe care ar fi plătit Lache cincizeci de galbeni în cap.

Se face tăcere în dugheana lui Lache. De-afară s'aude un cîntec în depărtare. Liniștea văzduhului soarbe cu lăcomie cîntecul acesta și-l duce în slavă tot lungul văii. Greerii de toamnă, fermecați de seninul stelelor și de mirosul de vie cu struguri copti, se întetesc și par că vor să se ia la întrecere cu cîntăreții cari s'aud din ce în ce mai lămurit. O ceată de flăcăi, unul la altul cu minile după cap, merg încet și legănat și cîntă:

Frunză verde de scunchie
Cine-mi trece 'n deal, la vie?
Ghiorgieș cu pălărie
Cu cordica de hirtie...

Fiecare dintre flăcăi se gîndește că-l aude aleasa inimii sale, care negreșit s'a strecurat afară din casă și-l așteaptă în grădină cu porniri de sărutări. Cîntecul e mai mult semnul, vestirea fecioarelor pentru veghiare: e ciasul cînd mirele sosește.

— Tînerete-tînerete! spune un bătrîn oftînd, rupînd tăcerea care s'a făcut în crișma lui Lache, după ce-au trecut cîntăreții mai departe. De cite ori îi aud mă gîndesc: mare lucru e și tînereta! Să-mi vie mie acum a cînta?! Cînd eram ca dinșii, unde știam eu de oboseală?!.. veneam de la coasă după ce 'nsera, veneam adică de la munca cea mai grea a cîmpului, mîncam într'un genunchiu ca să-mi vie mai ușor de sărit de la masă, umblam hăulînd prin sat pînă ce-mi eșea înainte baba asta a mea, ședeam cu dînsa pînă 'n cîntatul cucușilor, mă duceam acasă și mă cuceam îmbrăcat, mă tura ori nu mă fura somnul, iar răsăritul soarelui mă găsea cu braze lungi și grele, trase cu roua proaspătă pe dînsule, cosite de mine. Tînerete-tînerete! unde sînteți tînerete?! urmează el dînd din cap. Acum, cînd viu de la coasă, simt bine cum îni pîrie ciolanele și, zău, dacă nu-mi vine de multe ori să mă uit pe drum înapoi și să văd de nu mi-a rămas vre-un ciolan pe urmă!.. Ei au fost azi la muncă și-acum cîntă! Fericită-i tînereta, că n'are oboseală!..

Și n'au răgaz bătrînii să și mai amintească de cele tînerete, trecute ca un vis, pentrucă o altă ceată de cinci flăcăi vin tăcuti pînă în dreptul crișmei lui Lache, se opresc în drum cătînd pe ușa deschisă, șoptesc și apoi o pornesc pe dunga luminoasă ce iese prin ușa crișmei. Zărghiții aceștia de flăcăi încep să cînte fiecare deosebit, se prefac beți, încep să strige cît îi ține beregata, tropăesc și cer de băut. Bătrînii văd că nu-i chip de taifas mai mult. Unul cite unul să scoală de pe scîndura pe care stau, își îndreaptă spatele, care pîrie, și-o șterg, caré și 'ncotro, prin întunericul ce se indesește cînd eși de la lumină, chiar și pe o noapte plină de stele ca aceasta. Se duc bătrînii cu dezgustul în suflet că, pe zi ce merge, flăcăii dau năvală prin crișme, iar mulți dintr'înșii n'au nici un pic de ru-

șine și de respect față de bătrînețe. În vremea lor, dacă un flăcău ar fi intrat în crîșmă, nici n'ar fi mai avut loc în horă: orice fată s'ar fi desprins iute de mîna care ar fi deschis ușa de crîșmă!

Socoteala flăcăilor acestora e știută. Lache scoate rachiul și tutun, ese în ușa crîșmei, se uită prin întuneric și ascultă. Se întoarce și închide ușa fără zgomot, apoi scoate, de după cele trei căpățîni de zahăr pistruite de muște, o listă pe care sînt înșirate nume de mușterii de felul celor de care e încunjurat acum; iar în dreptul numelui lor stau însemnate datoriile, cu semne deosebite, pe care le cunoaște numai el. De pildă în dreptul lui Gheorghe se găsește o cruce, în dreptul lui Hristea se găsesc două cruci, iar în dreptul lui Crestatu trei; asta înseamnă că Gheorghe trebuie să fure și să aducă o găină la cucoana Manda, căci a primit o ceașcă de rachiul ca plată.—Hristea două găini ori două rațe, iar Crestatu are să fure și are s'aducă două giște pentru două cești de rachiul de cite zece bani și un pachet de tutun.

Știe el Profir ceva, de stă el pitit în colțul gardului și spi-onează mișcarea mușteriiilor care s'au închis acum cu Lache!...

Sp. Popescu

Costache Conachi și Tragedia lui Lentor

Lentor apare în literatura română numai odată, în unire cu numele lui Alecu Beldiman: Se zice că Beldiman ar fi tradus tragedia cu acest nume ¹⁾.

Dar dacă traducătorul va fi Conachi?

Despre Beldiman au scris mai pe urmă d. N. Iorga în Istoria literaturii ²⁾ și d. Ovid Densusșianu în cursul său universitar ³⁾. Amândoi s'au întemeiat pe un articol al d-lui I. Tanoviceanu ⁴⁾ despre traducătorul de la 1803 al *Menecunilor* lui Regnard. Decît, acel articol nu este mulțămitor.

Despre tragedia lui Lentor, despre care vorbesc acum, d. Tanoviceanu zisese: „Noi mai posedăm un manuscris în versuri, intitulat Tragedia lui Lentor 1825, pe care *până la proba contrară* îl atribuim tot lui Al. Beldiman”. Motivele *sale* pentru atribuire însă—nu ni se spun.

Anul 1825 trebuie să cază în fața manuscriptului de la Academie, cu No. 2661, care este o copie făcută în 1819 (în Iulie), de un Ioaniță Stamatii. Acest manuscript a trecut mai apoi în posesiunea unui Ioan Bovilă stolnicul. No. 2739 este o copie de la 1827 și-a fost a lui Costache Carp. Celelalte sunt mai tîrzii, din 1833, 1834 și 1837, al lui G. Capșa. În tot cazul originalul trece în susul vremii cel puțin dincolo de Iulie 1819: Dacă aparține lui Conachi, el datează dar dintr'o epocă în care poetul poate nu era încă deplin maestru, judecat firește în comparație cu sine însuși, nu cu alți scriitori.

De ce să cred însă că poate logofătul Conachi este traducătorul Tragediei lui Lentor? Față cu lipsa măcar și a unei ușoare umbre de argument din partea d-lui Tanoviceanu, eu pot zice că am cel puțin acest motiv de a contesta atribuirea d-sale. Dar am și altele să îndrept serios atenția spre Conachi.

Iată-le pe rînd, pornind de la cel mai slab:

1) La Academie traducerea se află în cinci manuscripte cu No. 1697, 1813, 2661, 2700 și 2739.

2) Vol. II, p. 440—441.

3) *Istoria literaturii contemporane* (curs stenografiat) p. 415.

4) *Arhiva*, vol. IX, p. 165 și în special p. 174.

În Conachi ¹⁾ se află o poezie care cuprinde un nume străin:

Dealuri, munți, răspundeți voi
De câte oftări sunați
Și de-a lacrimilor ploă
De câte ori vă udați,
Căci încumplita *Secele*
La necazurile mole
N'arată milă, nici jele.

În manuscriptul *Zimbrului* se afla «tirana M.....». *Sevili*, *Sevile* este în Tragodia lui Lentor numele văduvei lui Chentor, iar văduva este logodită cu Arcas, căruia răposatul «feldmarșal» i-a lăsat-o moștenire. Și Conachi a moștenit cîndva o văduvă: I se va fi părut deci că numele Secele ar sta chiar bine potrivit și într'un vers al său. Proba aceasta dovedește cel puțin cunoștința lui Lentor.

Mai departe. În *Metrica* — inedită — a lui Conachi se găsesc și alte probe luate din Tragodia lui Lentor. Și notez îndată că este o regulă a lui Conachi, ca'n *metrica* lui să-și facă anume exemple sau să se citeze pe sine însuși, de la început până la sfîrșit. Dacă el nu a făcut o excepție *unică* citînd din Lentor, atunci a citat — din traducerea sa, nu dintr'a lui Beldiman. Iată și citatele:

Exemplul explicat la metaforă ²⁾ *amoriul arde*, poate fi luat din scena I din Lentor ³⁾, unde se zice *Amoriul acesta arde* (versul 3). Dar, se va zice, *amoriul «arde»* și aiurea, și la alți autori. Trebuie să fie tocmai din Lentor? Eu cred că scriind *metrica* cam în acelaș timp, în care traducea pe Lentor, metafora îi era proaspătă și de aceea a trecut-o și în *metrică*.

A doua pildă nu lasă într'adevăr nici o îndoială că *metrica* a fost scrisă pe cînd sau curînd după ce-a făcut traducerea lui Lentor. În această pildă se cuprinde încă un nume străin, *Arzili*, care-i luat, ca și Secele, de la o persoană din această tragedie. Aici versurile sînt ⁴⁾:

Rămăi, rămăi sănătoasă, draga me amorezată,
Dar de ți-i mila de mini, vin să te sărut odată.

Avînd nevoie de versuri greșite, Conachi construiește în „meșteșugul stihurilor“ versurile:

Rămăi, rămăi sănătous' *Arzili* 'nger de minuni
Ori m'oi sili a patrund' inima ce ți se supuni.

1) Ed. II, p. 174.

2) Mpt. 137, p. 17.

3) Citez după Mptul 2661, p. 2 și 78.

4) Pag. 118, iar în *Metrică*, p. 13.

Și versul din urmă pare a fi născut din altul, tot din Lentor ¹⁾:

Dar de găudești că cu *sălb.* fără voi mi-i *supuni.*

Nu se poate contesta că versurile din Lentor sburau încă prin capul poetului, cind acesta își formula canoanele metrice și că numai printr'o asociație încă proaspătă de idei a creat versuri nouă atirătoare de cele vechi—ale sale, zic eu.

Dar și traducerea în general face impresia unei lucrări de Conachi. Povestind acum cuprinsul ei, voiu tipări citeve versuri, pentru a înlesni și celor ce nu pot ceti manuscriptul comparația cu stilul lui Conachi.

Tragedia are o compoziție destul de primitivă și adeseori naivă. Ea se va fi părut un cap d'operă Moldovenilor de la 1818—1820, dar nu era. Nu știu încă cine-i autorul ei francez, dar nu mă îndoiesc că purtat un nume celebru.

Rezumind, urmez șirul scenelor:

Sevili, văduva lui Chentor, este logodită cu consulul roman Arcas. Arcas are un fiu, pe Lentor. Andor, ostașul, se crede dator să-i anunțe consulului că între Lentor și Arzili, roabă acum, fică de rege odată, s'a urzit o dragoste mare. Sosind și Arcas, Sevili se crede și ea datoare a-i spune acestuia ce-a auzit de la Andor, ea vorbește chiar de-o căsătorie în taină. Arcas o roagă să cerceteze pe Arzili, deși știe că senatul roman va interveni curînd pedepsind cu moarte pe Lentor, pentru că a dat o bătălie fără aprobarea senatului, dar victorioasă, cu Latinii. De ce Arcas nădăjduște în moartea fiu-său auzim îndată în scena următoare. Căci tocmai acum sosește Arzili și Arcas roagă pe frumoasa fică a Epirului să i deschidă inima, să-l iubească și ea pe el. El este rivalul bătrîn al tinărului Lentor! Arzili îl ține departe; iar el o amenință și pe ea. Arzili întreabă îndată pe confidenta sa ce să crează despre amenințările lui Arcas. Tenta, mai cu minte, o trimite la Lentor, care tocmai apare. Lentor vine fericit că a bătut pe Latini și că poate depune la picioarele iubitei toată gloria sa tinăra (Act. I, Sc. 5) ²⁾:

Primești-a slugii tale plecată înfăloșare.
Cată slavă m'ar cuprinde, ingerule minunate,
Când aș ști că pentru mine inimioara ți să bate!
Ceriule, ce fericire când să pot fi tot odată
Biruitoriu în războași și iubit d'amorezată.

Arzili ar fi și ea fericită:

Daș vai mie, când norocul pricinuitoriu de răle
S'ar multămi să te legi numai în ferăle mele,

1) Pag. 120.

2) După manuscriptul 2661, p. 9 v.

El m'ar lovi mai cu milă și mai fără de mânia
 Și intru ace pediapsă aș gusta și bucurie.
 Și toți ranile tale aș pute ca să le vinde
 Căci m'au învățat amorul folositorul descăntec
 Prin cari fără de mila, prin ochii mei săgetată,
 Iubitoara ta săraca s'ar vide mai ușurată ...

dar ea se teme că Romanii nu vor erta pe Lentor, mai ales că ea știe ce simte Arcas. Lentor pleacă vesel la senat.

Actul II începe cu un dialog stingaci al lui Arcas, care hotărăște a lăsa pe fiul său pradă severității disciplinare a senatului. Sositul Lentor, tatăl îi face aspre imputări și-l scoate din casă. Furiosul nu se liniștește nici cînd îi vorbește amicul său Mores—căci are și el un amic—, nici cînd Mores îi dă a înțelege că el a bănuit pricina adevărată a furiei sale, nici cînd îi spune că, murind Lentor, Arzili se va sinucide. Arzili, fată bună, auzise 'n acest timp de-o răscoală a ostașilor și vine să-i spună și lui Arcas, din curată bunătate. Arcas crede că acum este vremea să-i aducă aminte că Lentor este în primejdie, dacă ea nu va iubi pe Arcas! Este o ușurare că sosește Sevili. Sevili liniștește pe Arzili spunîndu-i că Arcas nu i primejdios, deoarece căsătoria cu o străină nu-i îngăduită Romanului. Și dacă ar fi, ea tot nu l-ar lua pe Arcas, nici pentru o împărăție. Cele două femei se 'nțeleg deci bine și Sevili va descrie pe Arcas și mai bine în cortul Arzili, unde se duc.

Dar în actul III Sevili va spune tot și lui Lentor, care sosește, firește, tocmai cînd ea are nevoie de a-i vorbi. Sevili îi dă sfatul să fugă cu Arzili, să nu se expună unei judecăți partinitoare. Lentor nu ascultă, deși este speriat de patima tatălui său. De ce nu i-o fi spus-o Arzili? Dar acum sosește și Arzili!:

Aliargă, slăpîn', aliargă, vino și mă sprijănește.
 Boala me este norocul și amorul cu durere.
 Ah, nu mă lasa, Arzili, să mor fără mîngăiere!
 Ori și unde m'oi întoarce, ori și unde mă voi duce
 Norocul meu tot necazuri și suspinuri îmi aduce
 Și în mijloc de războaie, unde inima îngheață
 Eu mă tem tot o potrivă și de moarte și de viață.
 Ajută-mă, milostivo, la această supărare.

Cu toate acestea, Lentor va crede lesne că Arzili șovăie și că n'ar fi departe de-a iubi și pe tată-său: Atît înțeles dă el unor înfruntări prietenești ale ei!

Ea-l liniștește și în scena următoare Lentor va declama:²⁾

O, cuvinte cu dulceață, dar puțin folositoare,
 Ah, pentru amoretul ci-l duc la spânzurătoare!

1) Act. III, sc. 4, p. 24.

2) Pag. 27.

Cum să pot uni odată într'a me nenorocire
 Datoria cinstitii meli și amoriul cu iubire
 Datoria mă oprești, iar amoriul mă 'nvițiază,
 Una mă chiamă la moarte, cealaltă mă 'nvițiază.
 Până când dar am să sufăr atâta împotrivire ?
 Ah, ceriule luminate, nu mă lăsa la piire !
 Dar amoriul mă supune, s'au sfârșit ori ce luptare,
 Ah, iubire părintiască, iartă-mă, că rău mă doare.

La începutul actului IV Lentor este osîndit de senat. Nu știu cum, însă Arcas ar putea să-l mintuiască încă, dacă ar vrea. Sevili vine dar la el și-i cere cu furie să erte pe Lentor. În zadar. Sosește și Mores cu vestea că ostașii lui Lentor se răscoală. Arcas rămîne crud, neclintit.

În actul al cincilea vine și Arzili să se roage pentru ertarea lui Lentor, dar și această a treia rugăciune este zadarnică. Arcas îi stringe mereu cu vorba : Ori mă iubești, ori îl omor ! Astfel Arzili se hotărăște să încerce această cădere : să convingă ea pe Lentor să renunțe la dînsa. Arcas ascultă de-afară. Însă Lentor vorbește cu inimă și Arcas are ce-asculta din gura elocventului său fecior :¹⁾

Spune-mi dar curat, stăpînă, c'ai să mă duci tu la moarte,
 Dacă-mi spui mai înainte că de tine nu am parte.
 De la ori și ciue altul primesc cu bucurie
 A muri pentru amoriul ce m'au supus la urgie
 Ș'aș fi suferit cu pace și neazurilă toale
 Cevor vrăjmașii să-mi facă fără cuvânt de dreptate
 Și s'ar fi merat cu toții de a me statornicie,
 Numai de-ar fi vrut Arzili credincioasă 'n veci să fie.
 S'ar fi ispitit de giaba vrăjmașii să mă cufunde
 De ai fi voit, stăpînă, lângă sân a mă ascunde.
 Și norocul cari poartă ale oaminilor toale
 Nimic n'ar pute să-mi facă di-ai fi păzit tu dreptate,
 De mi-ai fi dișchis și iadul, nu putē să mă mahniască
 Și cu ori și ce primejdii di-ar fi vrut să mă goniască;
 Di-ar fi rădicat Sinatul cu tafăl meu dinpreună
 Și toți Romanii asupră-mi cu gelatul ci-i adună
 N'ar fi putut a mă luci să mă mahnesc de ispravă
 De n'ași fi băut, cumplito, acest pahar de otravă
 Și de n'aș fi vinit astăzi spre deplină mîngiere
 Să-mi aduci în loc de milă cuțatul de îngiungbere.
 Au nu știi că un libovnic, ce din inimă iubești
 Îi bucuos ca să moară pentru chipul ce slăvești ?
 Și mai scump decât credința în lume nimic nu are
 Și 'n mii de rînduri cu lacrimi ț-au cerut-o la picioare.
 Spune-mi tu, nemilostivo, cum di-ai uitat giurămîntul
 Ci mi-ai dat pentru credință cu lacrimi udănd pămîntul.

1). Act. V, sc. 3, p. 38-39 r.

Și cu ce sălbătăcie numeri darurile toate
 Câte să văd de la fire asupra ta răvârsate
 N'am socotit că se poate să primești vr'odinioară
 A fi 'n număr cu vrăjmașii ci fără vină omoară.
 Inima me înșălătă de 'ncredințările tale
 Sufere cu bucurie nenorocirile sale
 Și aprinsă de vâpae dragostilor infocate
 Iș așteaptă ciasul morții fără de a nu să bute,
 Dar nu știe, ticăloasa, mistuita ta plăcere,
 Că de mult alergai însuș ca o jărtvă la junghere.
 N'ar fi primit să petriacă o viață 'ndelungată
 Să fi știut c'a ajunge s'o scurtezi tu astă dată.
 Spune-mi dar, nemilostivo, do este vro o pricină
 Si ce-am greșit, ticălosul, de mă omori fără vină
 Și prin ce feliu de urgie ti-ai poruit eu răutate
 Di-ai ales amoretatul să-l omori cu strămbătate?
 Stăpână, adu-ți aminte că în genunchi la altaruri
 Am jărtvit Dumnezăirii credința noastră drept daruri
 Si, țâindu-ne de mână, ni-am giurat din preună
 Să nu priimim nici unu deosăbită canună.
 Nu le-i indora de mine, că ti-a ajunge pacatul.
 Va vini vreme de-i plauge c'ai perdut amoretatul
 Încai acum primește să-ț ingenunchiu la picioare
 Si să-mi eu și zaoa bună cu suspin de văitare
 Si rămăi încredințată că ori și unde voi merge
 Din gândul meu o menunță chipul tău nu se va șterge
 Iar oi-a fi să mor aice n'oi sămți altă durere
 Decât să mor lângă tine făr' de nici o mângădere.

Arzili nu mai poate continua cu încercarea sa. Lentor se duce deci la moarte. Dar soldații sint în răscoală; poporul se adună; Lentor nu poate fi spânzurat; el se întoarce chiar teafăr la casa tatălui său. Ce copil bun: El se 'ntoarce să-i spună că va muri bucuros, numai consulul să nu pedepsească pe ostașii răsculați, iar Arzilei să i se dea voe să se întoarcă în patria ei. El nu bagă de seamă că ar putea în acest caz să aibă și a treia dorință, să trăiască adecă și el, deoarece de Arzili cea dusă în țara ei nici Arcas nu mai poate fi gelos. Arcas mai nădăjdu-este încă și chiamă gelatul să omoare pe Lentor, de față cu el. Gelatul vine, dar nu poate omori, deoarece Lentor îi mîntuise cîndva viața și el nu i-o poate lua acum pe-a lui. Arcas n'are noroc cu nimeni, pierde curajul, iartă de-odată, foarte pe neașteptate, pe toți și grăește versurile din urmă ale tragediei:

Acum mă deștept din somnul în care mă rătăcisem
 Și năzuiesc eu la moarte, care allora gălisem.
 Părinților toți din lume, priviți această 'ntâmplare
 Și giudecați totdeauna fiii vostri cu 'ndurare.

Arcas se omoară.

Lăsînd la o parte discuția asupra influenței acestei drame cel puțin bine cunoscute lui Conachi—din citate s'a putut vedea limpede, că amorul este zugrăvit ca și 'n poezia lui Conachi și cu dreptate putem conchide că și autorul ei trebuie așezat între părinții acestei poezii—, să ne punem altă întrebare: Cine este eroul tragediei, Lentor, care se va căsători cu Arzili, sau Arcas, care se omoară? De sigur Arcas, deoarece *eroii* mor în tragedii; Arcas este chiar singurul mort al tragediei.

Și-acum să ne aducem aminte ce-a scris la 1830 cunoscutul lui Conachi, Pastiescul:

„Vornicul Costache Conachi... adaogă neîncetat și osteneți de a tălmăci cărți și pentru îndestularea și imbielsugarea sufletului și a dubului, din care s'au păstrat numai Istoria lui Belizarie, romanțul Matilda, Alchibiad, *Tragedia lui Arcas în versuri*, cîteva din Ovidie etc“.

Tragodia lui Lentor este *Tragedia lui Arcas în versuri*: acesta este rezultatul, la care ajung eu, cercetînd, nu afirmînd fără să fi cercetat. Zică-i a lui Lentor, ea este în adevăr a lui Arcas, Pastiescul a putut deci să-i zică așa, chiar dacă manuscrisul lui nu ar fi avut titlul ce i-l dă el. Ce titlu i-a dat Conachi vom ști cînd se va descoperi manuscrisul original ori originalul francez, deoarece este de crezut că logofătul Conachi va fi păstrat titlul originalului¹⁾.

Mai am de adăos o lămurire cronologică. Tragedia lui Arcas fiind mai veche decît anul 1819, meșteșugul stihurilor, care-i posterior, nu poate fi pus prea tîrziu după 1819, deoarece este de admis, fiind-că este fresc, că exemplele din ea au fost contemporane, sau ceva mai vechi, dar încă proaspete în memoria autorului traducerii.

G. Bogdan-Duică

1). Pastiescu a scris despre Arcas, în *Curierul românesc* din 5 Ianuarie 1830, p. 332.

Copacul și Privighetoarea

— Poveste pentru a adormi pe copiii mari —

Avea așa frumoasă haină,
Țesută parcă din smarald;
Și nu-i ținea doar lui de cald,
Ci printre ramuri, noaptea'n taină,
Veneau la dînsul să se culce
Privighetori cu viersul dulce.

Brutal, tomnatecul vînt rece
Îi smulse straietele de foi;
Și cînd pe umerii lui goi
Cumplit fiorul morții trece, —
Nici n'așteptara zorile,
Ci de cu seară intr'apus
Privighetorile s'au dus,
S'au dus privighetorile!...
În casa tristă și pustie
A necăjitului sărac
Nu se 'mbulzesc oaspeți să vie,
Și miserabilul copac
Nu mai putea să le ofere
Decît un cuib bătut de vînt...

Privighetorile, vai, sînt
Ca «primdonaele legere»:
Tovarășe cam efemere!

S'au dus privighetorile
Spre țări pe unde florile
D'apururi nu se veștejesc;
Unde copaci 'mbătrînesc,
Dar nu își leapad' un minut
Veștmîntul minunat țesut
Din limpezi raze de smaralde,
Sub desmerdari și dulci și calde
A soarelui ce rar apune.

Dar, totuși, nu aș putea spune
Că păsărelele erau
Prea vesele că s'au mutat.
Ba chiar, mărturisesc pe șleau
Că sufletul li s'a 'ntristat.
Eu unul, zău, le dau dreptate,
În todeauna cînd mă mut
Melancolia mă abate:
E dragostea după trecut
Cu care, chiar ăfericit,
La urmă te-ai obicinuit—
Și-i teama de necunoscut!
În vechea casă ce acum
O parăsești pentru vecie
Era cămin ce scotea sum,
Erau pereți cu igrasie,
Era prea sumbră, nu prea 'nalta....

Dar ți-ai deprins în ea tabiete,
Și pleci cu teamă și regrete:
Ce-o fi în casa ceialaltă?

Dar, nu e vorb' aici de mine....
Fugind de rău, rîvnind mai bine,
Privighetorile sburara
Spre țari ce 'n veci au primăvară;
Și iată că bietul copac
- Ramas-a singur, gol, sarac....
- Acum privighetorile
Cu viersul lor nu 'l mai încînta,
Îi croncănesc doar ciorile,
Soli negri care 'l înspăimînta,
Soli negri ce n'ar vrea s'auză,
Că-i prevestesc iarna hursuză;
Și-i urla vîntul înghețat,
Un alt pristav întunecat
Anunțator de rele vremuri.

Sarman copac, ești dezbrăcat,
Mi-e milă să te vad cum tremuri....
Și nu poți zice că n'ai lemne
Să 'ncingi coala un vesel foc,
De baba Dochia să-ți bați joc.
Dar cine poate să te 'ndemne
Să-ți pui pe rug chiar trupul tău?
Cunosc un singur nătărău
Care, pe alții spre-a 'ncălzi,
Și-aprinde propria-i fință,
Lucind ca soare 'n miazăzi,

Și piere ars de suferință,
Se mistuie încet cu 'ncetul....
Nebunu-acela e: Poetul.
Dar tu, deși nu ai veștminte,
Nu ești poet, ești pom cuminte,
Nu ești ca dînsul om hai-hui
Pe rug tu însuți să te pui....
Ci stai și cugeți cu amar
Tu, filozoful solitar
De tot și toate părăsit,
Și mi te 'ntrebi neconținut :

- «Ce e un flutur ?
- «Ce e o floare ?
- «Ce e un cînt ?
- «Nîmica sint.
- «Fluturul moare,
- «Pier orice cînturi,
- «Pe floare-o scutur'
- «Recile vînturi.
- «Așa banale
- «Vara ne par !
- «Cuprinși de jale,
- «Doar cînd dispar
- «Pricepem noi
- «Cîtă splendoare
- «E 'n niște foi
- «De dalbă floare,
- «Și 'ntr'o insectă ce gingășie,
- «Și într'un cîntec ce măreție!
- «Cînd iarna 'ngheață
- «Plăpînda viața
- «În toate cele :

«Flori, pasărele
 «Și fluturelul,—
 «Ce n'am da oare
 «P'o viorie
 «Rază de soare
 «Care să 'nvie
 «În dimineață
 «Iar firicelul
 «De iarbă creată?»

Dar iată! cum te 'ntrebi așa
 Un junghiu se 'nfige 'n coasta ta,
 Și cazi gemînd tinguitor
 Subt lovitura de topor
 Ce-ți dete dirj o aspră mină,
 Lungindu-mi-te în țarină.

De-acum, copac, s'a isprăvit!
 Încîntătorul ciripit
 Al pasării necredincioase
 Tu 'n veci nu 'l vei mai auzi,
 Și rămurelele pletoase
 Pe trunchiu-ți n'or mai înfrunzi,
 Pe bietu-ți trup secăt de sevă,
 Și nu-și vor mai silabisi
 Nici un Adam și nici o Evă
 Sub creștetu'ți ocrotitor
 Eternul cîntec de amor!
 Ciopli-va cineva dîn tine
 Coșciug ori leagăn de copii,
 De va fi rău sau de-o fi bine,

Tu nici odată n'ai să știi!
Și de acum puțin îți pasă
D'ei fi podoabă într'o casă,
Sau stîlpul de spînzurătoare!...

Dar, ce văd? Crudă ironie!
Batjocură îngrozitoare!
Copacul azi e-o colivie
Și 'ntrînsa o privighetoare,—
Una din cele ce s'au dus
Chiar de cu seară într'apus,
Fără s'aștepte zorile!
Își cheamă-acum surorile,
Și aripioara ei se sbate
În svîcnituri așa de crude;
Suspină după libertate
Și cheamă dornică copacul
S'o scape... Însă ei, săracul,
Nici cînt, nici plîns nu măi aude...
Ah, mîndrul pom de altădată
E-o temniță intunecată,
E-o uricioasă colivie,
Atît dintrînsu-a mai rămas;
N'a mai fost bună l'altă treabă
Nemernica lui scăfirie....
Și parcă 'n ea totuși un glas
Vibrează cu melancolie
Și 'n desnădejde tot întreabă,—
Căci dacă-i mort pentru vecie,
Durerea lui e încă vie:
«Ce e un flutur?

«Ce e o floare ?
«Ce e un cint ?
«Nimica sint.
«Fluturul moare,
«Pier orice cînturi,
«Pe floare-o scutur'
«Recile vînturi....»

Un tilc la povestirea mea?
Mărturisesc că tilc nu are.
Găsească-l deci fiește-care
Cum o putea
Și cum o vrea.
E-o fabulă sentimentală
Fără pretenții de morală.
Ce a pățit copacul meu
Pațit-au alții și mai greu;
Noi toți: și el, și tu, și eu....

George Ranetti

Expoziția jubilară

Propunându-ne să împărtășim aici câteva considerații generale asupra expoziției inaugurată în capitala țării la 6 Iunie 1906, o întrebare peste care nu putem trece, ne întimpină din chiar capul locului: Care este numele acestei expoziții și prin urmare caracterul ei distinctiv?—Răspunsul nu este tocmai ușor.—Pe cînd în buletinul ei de naștere—legea din 12 Mai 1905—expoziția este declarată *națională*, actele ulterioare ale comisariatului o numesc *generală*, iar reclamele bizantin stilizate pentru uzul străinilor, le-o recomandă drept o *exhibitio daco-romana*.

Această incertitudine în chiar starea civilă a expoziției învederează, ea singură, lipsa unei concepții bine definite în capetele celor care au creat-o.—De unde intențiunea primordială a guvernului, lămurit împărtășită de d. ministru Ion Lahovary într'a sa expunere de motive, era să ne înfățișeze dezvoltarea progresivă numai a Românilor din regat, în chip însă retrospectiv:—„trecutul dela 1866, față cu prezentul dela 1906“, zice d-sa acolo clar și categoric,—pentru care sfîrșit se găsise cu drept cuvînt prea îndestulătoare suma de 1,600.000 lei;—germenul exhibitiv începe a lua proporții din ce în ce mai mari, cu cît se încuibează și încolțește mai adînc în craniul d-lui dr. C. Istrati, numit comisar general abia la 20 Maiu 1905, dar funcționînd încă de la 5 Maiu, la Senat, ca raportor al legii organice. Acolo într'adevăr, în raportul prezîntat maturului corp, spre a justifica poate mai energic importanța creditului cerut, d-sa introduce pentru prima oară—și încă în prima linie—considerentul aniversării a 1,800 ani de la constituirea naționalității noastre, lăsînd numai pe al doilea plan jubileul regelui actual... Pentru o asemenea îndoită serbare, negreșit că expoziția *națională* întrezărită de guvern și aprobată de parlament, trebuia să pară cel puțin meschină venerabilului, dar fugosului, comisar general. De aceea, chiar de a doua zi, vedem apelerile sale trecînd frontiera spre a chema ca participanți la expoziție pe Romîni de pretutîndeni, din Bucovina și Istria și Transilvania, ca și din Basarabia or

Macedonia, ba până și pe acei din județul Dorohoiu, al cărui teritoriu — se știe — nu se bucură încă de legile constituționale sub care trăiesc supușii M. S. regelui Carol și cărui județ, pentru acest cuvânt desigur, i s'a impus ridicarea unui pavilion osebit... Negreșit că nu noi sîntem chemați a dezaproba nici sentimentele iridente și nici ironia, prea bine plasată, a onoratului comisariat. — Dar... lucrurile nu s'au mărginit aici.

Fie din lipsa unui suficient studiu prealabil al roadelor și comorilor acestui pămînt, lipsă care inspira groaza că munca rominească nu ar putea popula în chip mulțumitor spațiul celor 36 hectare, fixat, cumpărat și expropriat pentru expoziție; fie poate și din pricina mai banală că „pofta vine mîncînd“, — mai ales cînd alții plătesc cheltuelile, — comisariatul general nu se mai mulțumește nici cu această *exhibitio daco-romana* și atunci, consultînd probabil pe ilustrul arheolog d. Gr. G. Tocilescu, sau poate *spiritul* altor istorici mai moderni, dar nu mai puțin practici, descopere înfine că Romînia împlinește, în anul expoziției, 30 ani de independență și 25 de regalitate... În asemenea nouă condițiuni, se înțalege că nici activitatea rominească și nici chiar cea daco-romană, privite în sine, nu mai erau suficiente spre a comemora împătrita aniversară. Trebuia ca această activitate să se manifeste nu numai retrospectiv, ci și *comparativ* cu aceia a altor neamuri, spre a se inveda că regatul romîn își merită locul cîștigat cu arma în mînă, și în nu mai puțin singerosul *struggle for life* economic al națiunilor. De aici, punerea în mișcare a tuturor mijloacelor diplomatice și împrăștierea la cele patru vinturi a reclamelor desperate, spre a se aduce la această luptă de întrecere nu numai pe străinii din țară — care trebuiau firește să găsească un loc ospitalier chiar și într'o exhibiție nu-mai daco-romană — ci și pe străinii de pe tot restul pămîntului... Și așa se face că, în afară de Aziaticul caudat care melancolic își expune *chinezăriile* sale în pustiul pavilionului internațional, vizitatorii expoziției mai pot vedea acolo și încă alte *trei* pavilioane străine, care — în treacăt fie zis — nu reprezintă nici măcar a treia parte din numărul țărilor cu care noi ne aflăm în mai strînse legături economice!

Urmărind această evoluție a germenului exhibitiv, ajungem la concluzia următoare: Expoziția inaugurată la 6 Iunie 1906 nu este națională, fiind că între participanți figurează — cea ce este bine — și Romîni de alte naționalități; nu este nici o *exhibitio daco-romana* pentru că iau parte la dînsa și străini de neam din alte state; și nu este nici internațională, pentru cuvîntul că nu vedem acolo reprezentate de cit trei țări străine: Austria, Franța și Ungaria. Ea apare dar ca o expoziție *sui generis*, fără concepție unitară, înfăptuită la întimplare, prin stratificarea succesivă a diferitelor aluviuni de idei, poftes sau interese, fără caracter bine hotărît și căreia, prin urmare, nu i se putea da de cit o etichetă anodină, ca de pildă cea de expoziție *generală* ce nu ne poate spune nimic alt, de cit doar atît: că ne aflăm în fața

unei exhibițiuni care nu are nimic... special. De aceea, noi preferăm să ne ocupăm de dînsa sub numele de expoziția jubilară, care, dacă nu corespunde nici el cuprinsului, ne arată cel puțin că acesta a fost organizat, de cătră acei care se aflau în fruntea trebilor publice, cu prilejul jubileului de 40 ani al primului rege român.

I

După aproape trei luni de la inaugurarea oficială, și cu mai puțin de două luni înainte de închiderea ei definitivă, — care trebuie să urmeze la 1 Noembrie — expoziția jubilară este înfine aproape complet înfăptuită. Zicem *aproape* numai, pentru că unele pavilioane sînt încă în construcție, baloturile de curînd sosite împiedică intrările secundare ale altora. grajdurile animalelor rămîn încă să se populeze; iar pe de altă parte, abia acum, după o experiență trimestrială, au început să se expulseze acele instalațiuni, de o estetică dubioasă, care ne rîpeau frumoasa perspectivă a expoziției precum și minunatele ei vederi de *ensemble*, pe care le putem gusta, acum, fără nici o cheltuială suplimentară din partea comisariatului. Voim să vorbim mai ales despre acel așa numit *port-Arthur*, unde, la adăpostul unor pinze și tinichele primitiv zugrăvite, implintate în chiar inima expoziției, și după perdeaua aceia de o culoare îndoelnică ce ne închidea vederea complectă a lacului, se înfățișa simulacrul acela de lupte navale, miniatură care făcea deliciile doicilor și ale reprezentanților viitoarelor generații.

Se pot lăsa însă la o parte aceste imperfecțiuni trecătoare acum cînd, în faza ei finală, expoziția poate fi judecată definitiv. — Judecată?... se va întreba cetitorul impacient. Și, gîndindu-se atunci la bogăția și varietatea produselor aduse, parcă de ape, în cîmpul Filarelului, va exclama poate cu sarcasm: „Credeam până acuma că roadele activității omenești pot fi spre lauda ori hula acelor care le produc, dar nu știam că ele pot crește ori micșora și meritul celor însărcinați să ni le înfățișeze numai!” — Ei bine, cetitorul impacient se înșală. Ca ori-ce operă omenească, expoziția poate fi și ea judecată. Și încă din mai multe puncte de vedere.

Expozițiile nu iesă, din pămînt, fără cheltuială, și, în istoria întregă a acestor manifestațiuni, noi nu cunoaștem decît una singură — înțelegă — care să nu fi dat deficite însămnate. Iar deficitele acestea se acopăr prin impozite care, în toate țările din lume, se adună picătură cu picătură din sudoarea celor mulți. Așa fiind, dacă suma primitiv alocată de parlament nu ar fi fost depășită, poate că fie-care ar fi jertfit cu mulțumire porțiunea cerută din necesarul său pentru această solemnitate jubilară, mai ales că, în schimb, guvernul M. sale a avut prudența să consacre o sumă încă ceva mai mare — tot din visteria țării, bine înțales — pentru

acel fenomenal și corelativ dar făcut țărănimei și cunoscut sub numele de spitale jubilar!—Drept este: nici o-dată închipuirea omului nu ar putea întrece în ironie brutala apropiere a faptelor.—Din nenorocire, suma afectată la început a fost cheltuită aproape înzăcit: 14 milioane, zice-se, mai cit pentru expoziția *internațională* din Milano, adică peste 2 lei de suflet, sau 10 lei de fie-care vatră... chiar *neluminoasă*.—Se poate dar îngădui ca expoziția să fie judecată și din acest punct de vedere, fie de cătră chiar înalta curte de conturi, fie numai de vetrele mult mai puțin înalte, dar solvabile mereu,—după cum vor fi fost violate numai paragrafele legii de contabilitate, sau chiar înseși interesele vitale și imediate ale țărănimei, care alcătuște cinci șăsimi din întreaga populațiune a țării.

Dar—și aceasta este adevărat—sînt unele sacrificii care, ori cit de crude și neomenoase ar fi ele pentru moment,—războaiele de pildă—pot aduce totuși foloase neasămuit mai mari, într'un viitor mai mult sau mai puțin depărtat... Această însămnă că expoziția jubilară poate, și chiar trebuie, să fie judecată și din punctul de vedere al foloaselor ei ulterioare, în raport cu acele jertfe impuse vistericii și prin urmare întregii noastre economii publice.—Din acest punct de vedere, dacă ținem samă că produsele minunate ale agriculturii rominești sînt de multă vreme foarte favorabil cunoscute, prețuite și cumpărate în toate țările de import unde cheltuelile de transport le îngăduie să străbată, așa că, mult timp încă, ele nu ar mai fi avut nevoia unei reclame costisitoare; iar, pe de altă parte, că industria noastră abia acum începe a scoate la lumină, din feșile sale luxuos protecționiste, membrele-i vinjoase,—apoi, se pare că ar fi trebuit să ne dăm toată osteneala spre a pune în evidență tocmai produsele acesteia din urmă, pentru a le concura pe cele străine. Dar atunci, expoziția ni s'ar fi înfățișat cu totul altfel!—În loc să ne fi pus la întrecere, ca broasca puțină la mînte, cu Austria, Franța ori Ungaria, spre a ieși umiliți față de organismele industriale fie mai bogate, fie vechi chiar de mai multe veacuri, ar fi trebuit să vedem în incinta expoziției noastre tocmai pavilioanele statelor acelora care lipsesc cu desăvîrsire: ale țărilor din Balcani și din Orientul mai depărtat căci, față cu acestea comparațiunea ar fi fost.—poate—prielnică nouă și, în tot cazul, de acolo numai poate fi vorba să ne vie foloasele economice, urmărite prin expoziția jubilară. Dar, chestiunea este prea specială pentru a putea stărui aici mai mult asupra ei, mai ales cînd organizatorii expoziției au tot dreptul să ne spuie că, în cumpăna lor, mai greu de cit cele economice, au cîntărit foloasele morale.

Negreșit că nici un bun Român nu a putut rămînea nepăsător la acele calde efluvii care, cu prilejul expoziției jubilar, s'au revărsat asupra țării noastre din toate cele patru unghiuri ale Daciei

îmbucățite prin violențe. Și aceasta, chiar și dacă numărul vizitatorilor daco-romani, cu toate sacrificiile făcute, nu ar fi atins nici zăce mii!.. Ochii noștri au vărsat lacrimi fierbinți de bucurie văzînd cum în jurul *inteligențelor* lor, Ardeleni și Bănățani, Băsărăbeni și Bucovineni, Făgărășani și Macedoneni, cu căciula lor țurcănească și cu fluerile estetic înfășate în negriile lor tir-sine, au descălecat rînd pe rînd pe peronul gării de nord, desprînși parcă chiar atunci de pe *columna* divului Trajan... Dar nici umbră de îndoială nu poate fi că aceia ce i-a minat de la vetrele lor, chiar cu conștiința suferinților de mini, nu au fost nici palatele somptuoase din cîmpul expoziției, nici mărfurile acolo adunate, prea scumpe pentru puterea și nevoile lor, nici acel *watter-chule* dătător de senzații violente, nici cazinul unde am ținut să expunem cel mai rușinos dintre vițiile noastre și, cu atît mai puțin, acel ciotoros și indigest *tobogan*: al comisariatului general. Nu; căci ceia ce mină mulțimea însetată nu este atîta curiozitatea lucrurilor concrete, ori-care ar fi raritatea sau înșăm-nătatea lor, pe cît dorul întrupării unor idealuri visate de veacuri și încălzite de generațiuni... Puțini, desigur, sînt în lume acei care vor fi simțit nevoia de a vedea măreata exhibițiune geologică de la Valparaiso, pe cînd, nu poate fi nicăiri suflet daco-roman care, chinuit de nevoia organică a întregirii sale într'o unitate superioară, să nu fi aspirat a vizita România, în anul de la Trajan 1.800. Și îndoială iarăși nu încapă că aceia ce frații noștri au văzut la Filaret, nu poate fi nici pe departe comparat cu aceia ce au simțit la Sinaia, apropiînd pe cel mai înalt slujbaș al țării, pus acolo ca să simbolizeze unitatea neamului românesc.. Iată de ce ni se pare o desăvîrșită absurditate, din punct de vedere logic, și o adevărată nelegiuire din punct de vedere larg românesc, a atribui ca efect al unei trecătoare expoziții, fie chiar jubilară, un fenomen numai concomitent și care, în alte anume împrejurări viitoare, se va reproduce desigur cu o potențialitate incomparabil mai mare, pentru că are cauze atotputernice și rădăcini ce în veci nu pot pieri!

Dar, fiindcă înzăcirca cheltuelilor s'a pus în legătură cu a-cel sentiment al cărui nume nu ar trebui luat niciodată în deșert, să ne fie îngăduit a evalua mai deaproape ciștigurile morale ce am realizat în această direcțiune. Prin însăși firea ei, o expoziție este negreșit mai mult o înfățișare de lucruri concrete; chiar bine organizată, ea nu poate da o idee completă de cît doar despre producțiunea bogățiilor, pe cînd, numai unui ochiu ager și bine exercitat, îi este permis să descopere—într'o asemenea sinteză economică—șartul consumațiunii și prin urmare și al împărțirii bunurilor între producători... Noi ne dăm prea bine samă că acei care au promovat și încurajat—din țară—vizitele daco-romane, se bizuiau mult pe această însușire negativă a oricărei expoziții; dar, dacă ei ar fi fost în stare să prevadă cu inteligență toate împrejurările și urmările mai depărtate ale foloaselor morale cu care încă se fălesc,—ar fi trebuit atunci,

dacă nu puteau face ca oaspeții noștri să traverseze România în cuști închise și fără ferestre, să organizeze cel puțin pentru uzul acelor și în înțelegere cu direcția C. F. R., convoiuri care să i aducă aici cu iuteala fulgerului, și numai în puterea nopților celor mai adinci... Dar așa?... Vorbim-ați careva cu acei Bucovineni ori Băsărăbeni care, spre a ajunge în capitala strălucită a țării, au străbătut, pe îndelete și în toată lungimea lor, acele bogate șesuri moldovene pe care ici și colo le pătează sărăcia groaznică a satelor noastre, a căror înfățișare ar trebui să ne stoarcă lacrimile tuturor?—Bieții oameni—săraci și ei în țările lor mînoase—nu se mai puteau stăpîni de a se minuna: cum poate trăi fratele lor moldovan într'acele bordeie abia întrezărite, pîpernicite și fără soare pe care, chiar la dinșii, însăși vitele le-ar ocoli! Și, nebănuind desigur că ei vorbesc la felu cu boerul nostru Golăscu, de la începutul veacului trecut, comparînd numai comorile din cîmpul Filaretului cu mizeria celor care le produc muncind, ș'au repetat negreșit în sinea lor, suspinînd, bătrîna zicătoare moldovenească: *bună țară—ră tocmală!*... N'am cetit noi oare cu toții, acuma de curînd, într'un manifest tipărit în numele poporului băsărăbean, asemenea vorbe dureroase pentru organizarea noastră internă de popor civilizat, liber și de sine stătător?—Iată cam de ce natură vor fi foloasele morale ce vom culege, pe urma expoziției jubilar, în această direcțiune...

Fiindcă ne aflăm însă aici la acest capitol, al foloaselor expozițiunii, se cuvine-încăi să-l istovim. Și s'o facem aceasta cu toată sinceritatea pe care ne-o datorim ca oameni întregi la minte—*sine ira et studio*—stăpîni pe sine de a schimba fața dure-roasă a lucrurilor...

*

În divergență cu unii critici—autorizați prin procuri în regulă—și chiar cu prețul infam de a fi trecuți, de cătră alții, în rîndul acelor pseudo-democrați care ș'au instrinat mai puternic ditirambul lor interesat în onoarea expoziției jubilar, noi ne vom permite a înșira aici foloasele reale și imediate, ale expoziției din 1906, despre care, după știința noastră, până acum nimeni nici nu a pomenit.

Se știe că Românii își cunosc foarte puțin țara lor nu numai din punctul de vedere al pitorescului, ci,—cu toate cursurile oficiale de geografie economică și cu toate publicațiunile, nețăiate, ale iluștrilor noștri economiști,—chiar din punctul de vedere al utilului. Dacă făina ori ghiudemul «de Botoșani», sau în genere rachiul „de Moldova” și alte fabricațiuni de peste Milcov sînt astăzi apreciate chiar de cele mai pretentioase gospodine din capitală, nu este mai puțin adevărat că toate aceste fabricate sînt mai mult numai teoretic cunoscute în celelalte părți ale țării, după cum și produsele alimentare nu ntenesți sînt foarte puțin populare în Moldova, care consumă încă din belșug

perjele Bosniacilor ori mazerea adusă în conserve deadreptul de la Paris... Iar dacă de la industria alimentară trecem la îmbrăcăminte și mobilier, fierărie ori sticlărie, etc. etc., apoi se știe că oamenii cu dare de mină—dacă n'au început încă să-și spele rufele la Londra, unde 'și primenesc deocamdată numai principiile lor constituționale,—au rămas totuși credincioși consumatori ai Occidentului, se îmbracă la Paris ori Viena, se mobilează la *Maple & Co. Limited* ori aiurea, și preferă încă să plătească în consecință mărfurile străine, ignorând cu desăvârșire progresele ce au realizat în anii din urmă diferitele aceste ramuri de industrie națională. Chiar vitele—intr'o țară unde au alita cătare pentru toate serviciile!—abia de cîțiva ani au început a fi remarcate și mai intensiv transportate, cîn nordul țării, în celelalte părți ale Romîniei.

Ei bine, spre a lupta împotriva unei așa benevole sinucideri, nici o armă nu poate fi mai eficace de cît însăși apropierea consumatorilor de producători—in dauna intermediarilor interesați—prin succesive exhibițiuni naționale făcute cu cheltueli modeste și fără palate monumentale dar care, dat fiind mersul nostru intens progresiv pe calea industrială, ar trebui repetate cel puțin în fiecare deceniu. Ca o ilustrare a afirmațiunii noastre, ar putea servi o cît de superficială inspecțiune a cîmpului de la Filaret, unde vizitatorul ar rămînea uimit văzînd marelă număr al obiectelor reținute de cumpărători—in mai puțin de două săptămîni s'a desfășurat a patra parte din cele 160 vite aduse din județul Dorohoiu—precum și aflînd numărul încă mai însemnat al comenzilor făcute direct producătorilor, după mărfurile expuse și vîndute din vitrine și galerii.

Iată cel mai însemnat folos material—dacă nu poate unicul—al expoziției jubilară. Vom releva și pe acel moral.—Această fericită țară pe care noi cu toții, numai cu mîndrie o numim România, hrănește—pe unul mai bine, pe altul mai prost *)—două popoare cu desăvârșire deosebite, aproape străine: care afară doar de origina lor—și încă!—nu au aproape nimic comun, care abia se cunosc și—poate numai de aceia—se iubesc așa de puțin, care au evoluat în grade și împrejurări foarte neegale și care nu totdeauna se înțeleg în ale lor cele două limbi materne: populațiunea *rurală* și cea *urbană*. Expoziția le-ar fi putut intru cîtva apropia sufletește... Acolo să fi venit țărănimea noas-

*) Numai ca un document quasi-oficial dintre cele mai recente, privitor la această fundamentală chestiune, cităm aici memoriul adresat *chiar* d-lui comisar general al expoziției și publicat în broșura cu titlul: *Hrana săteanului român* de d. dr. A. Urbeanu, în care, la pagina 19, citim: „Săteanu! român nu numai că n'a evoluat—in cei din urmă 40 ani—spre o hrană mai bună, mai substanțială, ci dimpotrivă a trebuit să se acomodeze unei alimentații din ce în ce mai redusă, *inferioară cantitativ și calitativ celei din trecut, înfruntînd cu primejdia sănătății sale focarea cronică*.”—Această încheiere este scoasă, acolo, din bogatele date statistice.—(Vezi și documentatul studiu „Alimentația țărănului” de d. dr. N. Lupu, în *Viața Romînească* V. I. No. 3 pg. 217).

tră spre a-și da samă de puterile ei producătoare, de forța și prin urmare de însemnătatea ei determinantă în țară, însemnătate care i se cuvine și în stat, și tot acolo să fi învățat ea a cunoaște din diferitele pavilioane—citez la intimplare: „Cazino“, „Mode și confecțiuni“—întrebuințarea ce o facem noi cu bogățiile în care ea și stoarce vloga trupului și a sufletului. Tot acolo să se fi coborît orășănimea noastră spre a învăța să priceapă și să iubească acea «talpă» pe care noi cu toții călcăm nepăsători și care—ori ce s'ar zice—este roasă și se istovește nu atît de propriile ei viții, pe cît de acele ale însăși organizării noastre economice și politice; iar florile acele alese și chintesențiate care au răsărit acum de curînd din gunoiul vieții noastre materialiste, vorbim de sutele de membri ai celor două societăți pentru protecțiunea animalelor, a căror sensibilitate potențiată umple codrii țării—și o galerie a expoziției—cu „cuiburi pentru pițigoii“,—să binevoiască a se coborî în lumea noastră, mai puțin poetică dar mai vrednică de milă, și să organizeze cît mai multe secții S. P. A. pentru progenitura bipedelor de la țară care—se știe*)—se stînge încă cu zile!

S'a făcut ceva—este adevărat—pentru apropierea sufletească de care pomeneam: reducerea transportului pe calea ferată și punerea căzărnilor spre găzduire la îndămîna celor sosiți în capitală; dar aceasta este prea puțin, pe cînd nici o generozitate nu ar fi fost prea mare, dacă era vorba să se lucreze în spre apropierea de care ne ocupăm. Ar fi trebuit să se ție samă de inerția ruralilor și să nu se lese totul numai inițiativei private: cu zecile de mii să fi venit sătenii la expoziție spre a se îndruma către solidaritatea națională... Căci—nu ni se pare încă banal a o repeta—pulerea de viață a unui organism nu atîrnă atît de vitalitatea, chiar exhuberantă, a cîtorva celule ori cît de bine nutrite, pe cît de solidaritatea organică a tuturor părțicelilor întregului, până la care singele nutritiv să poată ajunge cu o egală intensitate de viață. Și, spre a încheia iarăși cu o figură științifică, trebuie să ne deprindem cu ideea că noi, până nu vom ajunge la o *asemenea* organizare internă, nu vom putea fi niciodată aceia ce aspirăm: un centru de gravitate, serios și efectiv, pentru Romîniî tuturor spațiilor geografice...

II

A privi expoziția numai din punctul de vedere financiar și utilitar, adică a i cumpăni foloasele problematice, chiar și pe acele morale, cu cheltuelile însemnate și pozitive ce s'au făcut pentru înfăptuirea ei, într'un moment economic cînd trebuiau să pri-

*) În nordul țării, aproape jumătate din numărul copiilor mor înainte de a fi impliuit cinci ani de viață. (Vezi și Cronică internă de C. Stere în *Viața Romînească* V. II. No. 6 pg. 491).

meze alte nevoi, esențiale și după noi chiar vitale pentru țară, —este negreșit a o judeca în chip numai cu totul unilateral. Trebuie să ni se recunoască însă că această latură este cea mai importantă, de vreme ce stă în legătură cu întreaga noastră politică economică și financiară, a cărei îndrumare și răspundere cade nu asupra unui comisar ori-care, ci asupra întregului guvern al maiestății sale. De aceea, noi nici nu ne îndoim că discuțiunea aceasta va fi reluată în cele două camere și că vom auzi înfine, acolo, motivele puternice pentru care expoziția, fără incuviințarea parlamentului, a fost transformată din retrospectiv-națională în general-anodină, înzăcindu-i-se astfel cheltuelile, fără alt folos pentru țară, de cît doar onoarea de a ne fi luat la întrecere cu Austria, Franța și Ungaria, pe hipodromul marilor și micilor industrii... Nu ne îndoim însă iarăși că autoritatea necontestată a d-lui prim-ministru, și a colegului său de la domeniul agriculturii și industriei, va triumfa lesne acolo asupra tuturor scrupulelor noastre,—pe cînd onorabilul vistiernic al țării, cu acel cald și micunat dar oratoric pe care cu toții i-l cunoaștem și recunoaștem, și în același timp cu aceiași egală competență cu care vorbește despre *omne re scibile* ca și despre *quibusdam aliis*, va ști să smulgă aplauzele atotiertătoare ale junilor noștri parlamentari, care vor rămînea muți de admirație în fața porții monumentale—și încă nouă—a expoziției...

Această chestiune fiind dar deocamdată clasată, să trecem de la critica *economică* la cea *tecnică* cercetînd cum, o-dată înfăptuită, ni se prezintă expoziția din punctul de vedere estetic și instructiv —Spre a lămuri mai bine pe cetitor, vom stărui aici asupra rostului imediat al unei expoziții în genere—despre scopurile ei mai îndepărtate ne-am ocupat până acum—și vom căuta să vedem cum l'a realizat d. dr. C. Istrati și cu colaboratorii săi căroră, în această ordine de lucruri, le va reveni întreg «folosul și ponosul», de oare ce, din cauza competenței mai sus recunoscute, controlul autorității superioare chiar de ar fi existat, nu s'ar fi putut totuși exercita decît într'o formă cu desăvîrșire platonice.

*

Privită chiar numai ca un simplu număr al festivităților jubulare—și rezervînd pentru mai departe ori-ce considerații estetice—o expoziție nu poate fi tratată ca o simplă *kermesse*, în care să domine numai pitorescul, dobîndit prin năvala întreprinzătorilor de distracții emoționante sau spectaculoase, ori prin concursul capricios al producătorilor, veniți acolo să-și desfacă mărfurile lor *stante pede*. Scopul ei este în primul loc a instrui și trebuie deci organizată în consecință.—Dacă omul studios și înzestrat cu o oare-care imaginație ar putea, la nevoie, să-și facă o idee aproape de adevăr despre producțiunea unei țări și în chip cantitativ, după tabelele statistice, tablourile grafice, etc. și

în chip calitativ, după reproducerea în pictură, acuarelă și fotografie, după rezultatele diferitelor analize publicate în monografiile specialiștilor,—mijloace de care se poate zice mai degrabă că expoziția noastră a abuzat,—același lucru și din diferite motive, nu-l poate face nici consumatorul care dorește să se aprovizioneze în condițiunile cele mai avantajoase, nici producătorul doritor să se puie în curent cu procedeele cele mai nouă ale meseriei lui. Și expoziția se face doar pentru acești din urmă, căci dacă savanți nu putem fi cu toții, cu toții producem și mai ales consumăm!

De aceia expoziția, înainte de toate, se cuvine să apară ca o lecțiune vie a lucrurilor. În primul loc, să fie completă și bine proporționată în înțelesul acela ca, în raporturile lor reale, ea să oglindească toate ramurile de producțiune ale țării, fără ca prin aceasta să se coboare însă la nivelul unui simplu bazar. În acest scop, trebuie ca o selecțiune inteligentă să prezideze la colectarea a tot ce poate interesa trebuințele noastre, de la cele de ordine fizică până la cele mai înalte, și, spre a cruța spațiul necesar—precum și timpul vizitatorului serios—să elimineze fără de milă tot ce are numai un caracter banal exhibitiv, ori poate satisface sentimentul unei curiozități doar sub-urbane.—Nu vom uita nici o dată acele exerciții lugubre ale unui artist capilar—portrete și tablouri «din păr adevărat de om»—expuse în pavilionul meseriașilor, de unde lipsește însă o satisfăcătoare expoziție a încălțăminteii, cu care capitala se poate totuși mândri, deși necunoscători, mulți Români din provincie se încălță încă la Paris ori se mulțumesc—spre dauna muncii naționale—cu mărfurile incomparabil mai proaste și mai puțin durabile, prin urmare mai scumpe, cene vin încă de-a gata de peste granițe. Tot așa, admirând în palatul artelor mânușile acele—din fericire încă albe!—cu care un anonim a figurat în cortegiul funerar al poetului V. Alexandri (!) ne-am întrebat: pentru care cuvint lipsește dar de acolo pomul din fructele căruia a gustat odinioară strămoașa noastră Eva, sau cel puțin cheile paradisului de unde noi, strănepoții ei, stăm încă și astăzi izgoniți pe nedrept?..

Dar selecțiunea o dată făcută, abia atunci putem zice că începe rolul cel mai greu și cu adevărat pedagogic al comisariului general care, s'ar conveni să fie în totdeauna ales dintre adevărații bărbați de știință, nu numai adinc cunoscători ai materiei economice, ci și crescuți în largile vederi sintetice, iar nu familiari doară cu chițibușeriile unor analize prea speciale... Căci obiectele acelea astfel selecționate, al căror număr și varietate nesfârșită poate dovedi, cu înfățișarea lor brutală, numai bogăția pământului și energia activității productive, nu urmează doar să fie aruncate la împlinare de cătră hamalii care le transportă în incintă după capriciul sosirilor zilnice.—ci grupate cu așa ordine, sistemă și metodă, încât din înrudita lor alăturare și după indicațiuni cât mai specifice și complete, vizitatorul să poată scoate cu cea mai puțină osteneală, prin comparațiuni care sar

În ochi, cel mai mare folos instructiv din inspecțiunea fiecărui grup izolat.—Din acest punct de vedere, cu toate criticile ce i s'ar putea face, și cu toată sfiala cu care el însuși a adoptat-o, noi aprobăm fără rezervă acea clasificare economică, pe care comisarariatul ne-a împărțit-o în circulările sale: Agricultură, silvicultură, horticultură, creșterea vitelor (cu piscicultură și pescuit), mine și cariere, industrii, geniu civil și militar, instrucție și educație, arte frumoase, igienă (cu asistență publică, etc) și cult,— în afară de secția retrospectivă: trecutul —sînt într'adevăr, în 11 linii mari și simple, grupate toate ramurile de activitate umană care, prin diviziunile și subdiviziunile lor ulterioare, aveau să formeze întreaga schemă ideală a expoziției jubilară. Ne așteptam dar ca tot pe atâtea pavilioane, secții sau grupe de pavilioane, să ne deie și în fapt înrățișarea sintetică și complectă a fiecărui ram special de muncă. Cită deosebire însă de la planurile alcătuite pe hirtie, în liniștea bogatelor biblioteci, și până la înfăptuirea lor în învălmășala cîmpului, acum un an încă pustiu !

*

Ar fi greu să arătăm anume aici —unde nu ne ocupăm desigur nici de turiștii de trei zile, nici de mulțimea gălăgioasă a importunilor gură-cască —tot aceia ce nemulțămeste pe vizitatorul serios, care dorește să plece din expoziția jubilară cu un bagaj de cunoștinți folositoare. Neplăcerile lui multiple s'ar putea totuși pune în legătură cu împrejurarea unică : nu că acel primitiv plan *economic*, cu liniile lui simple și largi, despre care am pomenit, ar fi fost înlăturat cu desăvîrșire; ci pentru că, fără a'l putea elimina, i s'a întretesut aceluia un altul —cărui i-am zice *administrativ*, dacă s'ar prezînta ca o concepție conștientă —cu care cel dintăiu se bate mai pretutindeni în capete, stricînd prin menajul lor puțin armonios, economia întregului edificiu.

Fie că fondurile, de la început disponibile, vor fi fost absorbite cu ridicarea acelor construcții definitive, menite să asigure pentru cîteva generații imortalitatea organizatorilor, care s'au văzut nevoiți în urmă să restrîngă numărul pavilioanelor efemere, dar absolut necesare; fie pentru că aceștia se vor fi crezut obligați să respecte „unitatea administrativă“ a unor întreprinderi și gospodării aparținînd persoanelor de drept public sau chiar numai unor particulari calificați; fie din cauză că, în lipsa unor temeinice cunoștinți, ei nu s'î puteau da samă de proporțiile cediferitele noastre industrii le au în lumea reală, așa că nu aveau prin urmare nici un criteriu științific în determinarea mărimii suprafețelor ce cu anticipare aveau să le-o atribuie; —mai probabil însă din toate aceste pricini la un loc, materialele adunate în expoziție nu numai că nu se găsesc astăzi grupate după normele admise în acea schemă ideală, dar, rătăcite în micul număr al pavilioanelor oficiale, unde se grămădesc fără chibzuită socoteală, ni se înfățișează mai pretutindeni într'o vecinătate

care contrazice cel mai elementar bun simț și fac ca, cercetarea ori-cărui ram de industrie ce ne interesează în special, să poată fi dusă la capăt numai cu o mare oboseală, ca un joc de paci-ență, urmărindu-i cu greu fragmentele în numeroasele grupări de fapt, sămănate adeseori la distanțe prea mari.

Spre a exemplifica aceste afirmațiuni îndrăznețe, în spațiul restrins ce ni-l poate acorda chiar cetitorul cel mai clement, vom spune că doritorul a cunoaște, de pildă, starea sericiculturii romine, nu trebuie să se mulțumească a vizita numai secția zoo-tecnică din pavilionul agriculturii dimpreună cu școlile de agri-cultură grupate mai departe în același despărțimint, deși—în afară de graficul arătător al dezvoltării acestei culturi—poate vedea acolo variate și reale producțiuni de gogoși și borangic. El va trebui să mai cutriere și alăturata complexă construcțiune în care, pavilionul «Mine și cariere» îi va înfățișa pe lângă bo-rangic și gogoși, instrumentele și procedeele de cultură; pe cînd aripa vecină, a industriei casnice, îi va da prilejul să vadă și alte nouă produse sericicole, precum și industrializarea lor în frumoasele țesături pe care, școala ieșană de sericicultură a so-ților Mironeanu, le expune acolo în șirul atelierelor profesionale. Iar dacă vizitatorul va voi să plece cu conștiința împăcată, va trebui să se îndrumeze atunci, urcînd la deal, până la acel „mod-el“ de casă țărănească, unde studiind creșterea viermilor de mă-tasă, el va avea prilejul să mai facă și o repetițiune a celor până aici învățate...

Nici măcar agricultura nu este complet reprezentată în ma-rele dar insuficientul ei pavilion special. Județul Dorohoiu care, pentru cuvintele arătate, își are aiurea clădirea sa proprie, figu-rează aici numi cu vr'o biată duzină din probele prețioaselor lui cereale, în timp ce agricultura rațională care se face la fermele d-lui D. T. Apostolu, poate fi văzută abia la o altă extremitate a expoziției, în rîndul rezervat pentru grajdurile animalelor. Și încă, spre a-și desăvîrși cunoștințele sale agricole, studioul va trebui să mai viziteze și alte multe exhibițiuni particulare, între care, cele mai de samă, ale domeniilor coroanei și eforiei spitalelor civile, fără a mai pune la număr chioșcul bogat al d-lui G. Gr. Cantacuzino, «blocul administrativ» al domeniilor căruia, trebuia—fără-îndoială—respectat!

Dacă aceste pilde nu ar fi îndestulătoare, am putea adăugi că pavilionul oficial al industriei nu cuprinde nici măcar a zăcea parte din produsele marilor noștri industriași, așa că pielăria, mobilierul, caroseria, fierăria și cazangeria, sticlăria, ceramica, produsele chimice, etc. etc., trebuiesc căutate mai ales în alte diferite pavilioane, nu numai private ci chiar oficiale, pe cînd velnițele și morăritul—ajunse la o așa înșămnată dezvoltare în Moldova—nicăiri nu sînt reprezentate aici de cît în starea lor cea mai rudimentară. În schimb însă, deși avînd pavilionul ei special, găsim pretutindeni, la domeniile coroanei ca și în pavi-lioanele închisorilor, ori al județului Dorohoiu, acea fermecătoare—

prin sobrietatea desenului și prin cromatica sa minunată—industrie casnică a țărancelor noastre, de care ne place să apropiem, cu gîndul, și pavilionul regal,—unde expune M. S. regina—și casa artelor, dar mai ales acel mic și de bun gust chioșc al surorilor lor, doamnele romine, ale căror degete de zine minuiind cu o deopotrivă măiestrie acul și dalta, pictura ori pirogravura, au știut să se înalțe de la agreabilul industriilor artistice, până la perfecțiunea a chiar artei industriale...

Și acuma, spre a-și face o idee completă de activitatea industrioasă a femeilor, dacă nu se va simți obosit, cetitorul va putea întreprinde foarte utile exerciții gimnastice alergînd, de la pomenitul pavilion al industriei casnice, unde numai cu greu își află locul lor artisticele costume și broderii lucrate în școlile profesionale de fete și în confecțiunea cărora—în urma indemnului dat de curtea noastră regală—predomină astăzi pinza națională;—până la acel elegant și prezumțios pavilion de «Mode și confecțiuni», iar de aici la chioșcul primăriei capitalei, care, pentru vitrinele sale puțin vizitate, s'a rezervat lucrările măestre ale școlii ce patronează, și însfirșit, tocmai la palatul artelor, acolo unde, în locul cel mai frecventat, industrioasa Ella a organizat, pentru noi, aceea interesantă a sa reclamă a îmbrăcăminteii retrospective femeiești....

În fine, dacă l'ar seduce și o comparațiune a micilor industrii exercitate de sexul mai puțin frumos, cetitorul va trebui să deie fuga de la mărginașul pavilion al meseriașilor, în care expun meșteșugarii de astăzi, tocmai la centralul palat al artelor unde, într'una din aripele lui principale, va putea studia cu interes pe mult mai bine pregătiții meseriași de mine, în expoziția școalelor de arte și meserii, pe cit de bogată și variată, pe atît de înghezuată și întocmită cu cel mai puțin estetic *je m'en-fichisme*.—Și tot pentru edificarea cetitorului, s'ar mai putea adăugi că silvicultura trebuie căutată între «Mine și cariere», pe cînd industria enologică, întrezărită numai la pepinierile Statului din pavilionul agriculturii, are o urmare în cel al industriei și în multe altele particulare, spre a se întregi abia în bolta de sub palatul artelor, fără a se da însă nicăiri de urma interesantelor ei procedee, de cit doar printre aparatele speciale, expuse în galeriile private ale mașinilor agricole.—Tot așa, pavilionul pescăriilor se completează cu basinul în care d. G. Gr. Cantacazino ne arată cultura păstrăvilor, pe cînd investigațiile asupra conservelor de pește, începute în același pavilion, trebuiesc să fie urmărite tocmai într'al agriculturii, de oare-ce—după cum afirmam—s'a ținut probabil să se respecteze «unitatea administrativă» până și a fabricii de conserve (pește, legume și cărnuri) din Iași!

Căutînd a scurta aceste exemplificări obositoare, ni se pare aici nimerit locul a lua apărarea onoratăului comisar general, impo-

triva celor care'l invinuesc că ar fi ținut—nu știm pentru ce motive—să facă, fără nici o chibzuială, vivisecțiunea ministerului de instrucțiune publică, pe care l'a îmbucățit într'adevăr în nu mai puțin de patru ori cinci pavilioane. Părearea noastră este că—afară de una—toate aceste operații chirurgicale erau de rigoare, scopul expoziției fiind economic iar nu administrativ, și, dacă avem ceva de obiectat, este numai puțină consecință logică ce s'a pus în exhibițiunea membrilor amputate. După cum școlile de agricultură figurează foarte nimerit alături cu micii și marii cultivatori agricoli—între care d. Ion Lahovary, călare pe calul său Djin, pare a solicita zimbetul ironic al galeriei;—tot așa, pentru același cuvint, adică înlesnirea cercetărilor comparative, școlile profesionale de fete ș-ar fi avut locul lor indicat în mijlocul confecțiunilor ieșite din atelierele private, pe cind cele de arte și meserii, nu s'ar fi găsit nicăiri mai firesc așăzate de cit în vecinătatea mărfurilor expuse de meseriași... Și atunci, ministerul instrucțiunii publice să fi avut bunul simț a-și concentra, pe lângă materialul și procedeele școlilor primare și secundare, și pe acel al învățămîntului universitar rătăcit acum în palatul artelor, după cum, prea bine, ministerul de justiție a adunat și expus la un loc toate procedeele de falsificare a monedelor și testamentelor, spre a dovedi desigur mulțimii care le studiază cu cea mai profundă atențiune—și pentru cea mai mare bucurie a d-lui I. L. Caragiale—că avem și noi falsificatorii noștri naționali!

Nu se poate vorbi însă despre logică și bun simț, fără a nu se pomeni, măcar în treacăt, acel frumos și monumental palat al artelor—în acelaș timp Panteon și magazin de *bric à-brac*—despre care s'ar putea scrie volume întregi... În jurul unui muzeu arheologic, foarte atrăgător și instructiv unde, între altele, ni se expun, la distanță de 18 veacuri, cele două mărețe poduri aruncate peste Dunăre, se desfășură o imensă galerie circulară în care se încăleacă—in promiscuitatea lor savantă—lucrurile cele mai disparate. De la maxilarele animalelor preistorice, colecționate de rivna vr'unui dascăl sirguincios, ori bocalele cu preparate anatomice ale profesorului Juvara, așa gustate de specialiști, până la suvenirile pioase ale unor familii pe cit de ilustre pe atit de nevinovate, din garderoba căroră comisariatul a ținut să transpoarte însă aproape tot ce era *exprimabil*, nimic nu lipsește acolo: nici seria instrumentelor muzicale apocaliptice a d-lui T. Burada, nici colecția nesfirșită a pendulelor și inelelor, care ar face gloria celui mai pretențios anticar...

În mijlocul acestei strinsuri, noi ne apropiem numai cu sfială de acel templu unde hodinesc marii noștri morți, zugrăviți în cea mai mare parte de penelul egal și acum adormit al lui Jiquide... Și acolo, în grădina florilor universității noastre, privirea ni se înalță cu o adincă simpatie cătră acel care a fost odinioară Vasile Conta, singurul dintre «filosofii» noștri compilatori ai manualelor de logica ori psihologie, care a știut să se ridice până la închegarea de sisteme metafizice și care, din col-

țșorului lui modest și întunecos—nici moartea nu pune oamenii la locurile lor!—privește nedumerit cum se răsfată mai jos, în văzul tuturora, rătăcit acolo desigur numai prin greșala regretabilă a vr'unui hamal, profilul suficient al provincialului obscur—fost prefect de județ, spune inscripția—care își aruncă încă, din cadru-i elegant, privirea postumă a ochiului său de Lovelace!... Să plecăm!—Spre ieșire ne îndrumă o îndoită tribună paralelă, pe soclul căreia, în mărimea lor acuma egală, se însiră busturile defuncțiilor noastre oameni de stat, selecționate însă numai cu cea mai mare îngrijire și vădită chibzuință: deoparte liberalii avind în frunte pe fascinantul lor I. C. Brătianu, de cealaltă conservatorii în cap cu chibzuitul lor Lascar Catargiu, spre a ni se ilustra poate—cu excluderea junimiștilor—teoria atât de agreată, în cele mai înalte cercuri, a celor două partide de guvernământ! Și față cu atita platitudine pentru transcendentalismul constituțional,—nici o scuiță aici, ca atențiune măcar pentru acea secție de igienă, pe care nu o găsim nicăiri....

Din toate aceste amănunte reiesă, credem, impresiunea totală că în alegerea colaboratorilor săi științifici,—vorbim aiurea despre cei artistici—onoratul comisar general a avut cel puțin o mină nenorocită. El nu a știut să-și recruteze sfetnicii săi dintre oamenii aceia în stare să-i completeze lipsurile proprii și distinsei sale personalități și care—fie și cu prețul de a-și anina interesele lor chipuri în părății pavilioanelor—să poată răspunde cu succes la întreita întrebare ce le-o punea expoziția: ce, cât și cum producem?—Dacă, după cum am văzut, aceia ce producem ni s'a înfățișat fără nici un spirit științific, și dacă la întrebarea *cât* producem, răspund numai în linii mari alcătuirile intuitive ale diferitelor servicii statistice, apoi a treia și cea mai interesantă chestiune: *cum* producem, a rămas aproape fără răspuns. Astfeliu, uimit de bogăția și varietatea produselor acestei țări, pe care *de visu* le constată în expoziție, și admirind, pe creditul datelor statistice, progresele activității noastre industriale în cei din urmă 40 ani,—cercetătorul nu-și poate da samă, cu nici un chip, dacă activitatea aceasta ș'a însușit ori nu, în acest răstimp, metodele și procedeele cele mai nouă, de oare-ce acestea mai nicăiri nu-i stan complect la îndămină. Din această cauză, el nu poate afla dacă utilajul nostru industrial ne pune ori nu în măsură să luptăm și pe viitor, victorioși, în rindul celorlalte popoare, și cu atât mai mult, el nu găsește nici o lumină care să se răsfringă asupra celorlalte probleme, mai amănunțite, ale politicei noastre economice interne *)—La această regulă generală sint

*) Cu primocidia chiar de a nemulțumi pe cetitorul nostru, căruia i-am promis aici numai vederi generale, vom cita doua exemple privitoare la agricultură: Dacă instrumentele agricole întrebuințate în marile exploa-

negreșit și unele excepțiuni și, cu o vădită mulțumire, noi menționăm aici acel pavilion al regiei monopolurilor—de aceea așa de vizitat—unde materialul este înfățișat cu tot luxul unei metode științifice. Dar de aceasta intru nimic nu poate fi învinuit d. dr. C. Istrati, de oare-ce statul este acela care, monopolizînd din vreme unele industrii, le-a putut sustrage acum de la metoda exhibitivă a comisariatului general...

Spre a întregi capitolul de față, vom adăugi că pentru orientarea sa în acel dedal al căilor, aleelor și stradelor—17 k. m. lungime—complectat cu esplanade, terase și piețe, botezate toate cu nume de domnitori, înalți demnitari, savanți și literați—între care profesorul de fizică E. Bacaloglu suplinește probabil numai în chip cu totul provizoriu pe absentul Eminescu;—precum și pentru orientarea sa în nu mai puțin complicatul dedal din lăuntrul pavilionelor, unde adeseori lipsesc indicațiunile cele mai necesare, vizitatorul nu are—până în clipa în care scriem aceste rânduri—nici o călăuză lămuritoare și nici măcar un plan oficial al expoziției *). Orfan în labirintul orașului de sub poala Filaretului, el rămîne la discreția unui personal de serviciu—și acela prea rar—cu desăvîrșire nepregătit spre a-i da vîo informație precisă sau măcar utilă și care nutrește în schimb, adeseori, o bunăvoință prea cunoscută în țară la noi, spre a mai fi fost nevoie să figureze și la expoziția jubilară.

III

Ori cine cunoaște cit de puțin istoria orașului București și topografia lui—mai mult monotona—va conveni împreună cu noi

tațiuni pot fi văzute din belșug prin galeriile mașinilor agricole, nicăiri nu ni se arată—pentru comparațiune—acele ale micilor cultivatori.—Pe de altă parte, etichetele celor peste 6,000 probe de cereale adunate în expoziție, care poartă numele cultivatorilor respectivi, nu ne spun nimic în privința calității acestora, așa că noi nu putem nici măcar afla dacă, și în ce proporții, țărîncea noastră agricolă ia ori nu parte la expoziție... Și totuși, indiscrețiunea comisariatului general ar fi fost foarte necesară, dacă nu pentru altă-ceva, cel puțin spre a se pune în legătură mica și marea cultură cu calitatea cerealelor respectiv produse și arătate pe etichete, prin greutatea lor hectolitică. S'ar fi putut scoate astfel oare-care concluziuni foarte interesante cu privire la *producția calitativă* a celor două soiuri de exploatare, complectîndu-se științele statisticii oficiale, care ne dau numai cifra comparativă a producției lor *cantitative*.—Se vede însă că organizatorii expoziției agricole nu au avut nici o idee de înșămîntarea unor asemenea investigații!

*) Abia după 15 Septembrie, și probabil pentru uzul neapărat al juriilor constituite și convocate, a apărut, într'un volum de 294 pagini: „Călăuza-catalog oficială” a expoziției.—Articolul nostru fiind încheiat, regretăm că nu ne putem folosi de ea de cit doar pentru a reproduce, din introducerea istorică semnată de d. profesor universitar D. Onciul, următoarele rânduri pe care le găsim la pagina 98: „Actualul minister conservator... nu se prezintă însă ca o formațiune care să dea măsura capacității partidului conservator și a serviciilor ce el poate aduce țării”.—Aceste rânduri vor explica poate, până la un punct, de ce și expoziția jubilară nu a putut da *măsura capacității noastre, a Romînilor*.

ca alegerea locului pentru expoziția jubilară s'a făcut în chipul cel mai judicios, de altmăntrelea, după indicațiuni vechi de mai multe decenii. Din punct de vedere istoric, trebuie să ne amintim că pe acel câmp al Filaretului, zis odinoară *al libertății*, chiar în inima expoziției, și poate tocmai în acel punct unde—spre a pleca apoi în direcțiuni diametral opuse—se întâlnesc o clipă cele două drumuri care poartă numele sugestive ale lui I. C. Brătianu și Lascar Catargiu, s'a consumat în anul 1848 marea hecatombă a regulamentului organic. Și iarăși, nu trebuie să se uite, că din cenușa aceea a ieșit mai tirziu burghezia biruitoare, al căreia triumf umple acum nu numai întreaga expoziție, ci și rîndurile conducătoare ale partidelor noastre politice, unde, după ce a absorbit în sinu-i vechile clase privilegiate, prea curînd uitătoare a unui trecut încă apropiat, își astupă astăzi urechile cu hidrofila și principiară vată Știrbey, spre a rămînea surdă și indiferentă la revindicările surorii sale mai mici: țărănimea... Din punct de vedere topografic, cîmpul Filaretului, mărginit pe de lături aproape numai cu drumuri publice (pe dreapta, totuși, marele parc al institutului metereologic) și strîns ca'ntr'o potcoavă la partea lui nordică de o mare colină semi-circulară,—se întinde spre meazăzi și foarte aproape de chiar centrul orașului, ocupînd împreună cu dealul superior un spațiu ce are forma aproximativă și simbolică a unei cruci ortodoxe, puțin cam neregulate. Piciorul acesteia se împlintă în piața mare și modernă a *Viitorului*, unde ia contact cu orașul, creștetul ei se razimă tocmai pe șoseaua lui Șerban-Vodă, privind spre cetatea morților, iar brațele-i se termină: cel stîng într'un punct ascuțit, pe cînd cel drept se lățește pe partea culminantă a dealului, acolo unde se ridică astăzi *arenale romane*, construcție care dacă nu ne poate da impresia covârșitoare a amfiteatrului flavian, de 16 ori mai mare, poate totuși cuprinde peste 5,000 spectatori.

Din această descriere sumară, se poate lesne întrevădea bogăția mijloacelor pe care nici o expoziție din lume, poate, nu le-a avut și pe care topografia pitorescă a locului ales, le pune la îndemîna colaboratorilor artistici ai d-lui dr. C. Istrati. Inchipuirea acestora—este locul a o spune—a fost la înălțimea topografică a situațiunii: O mare alee triumfală—a *Independenței*—în partea joasă a expoziției, mărginită cu pavilicane luînd proporția unor palate, largă de 50—60 metri și traversată în toată lungimea ei de un parter artistic, sămănat cu plante rare—și statui *rarissime!*—înterupt din cînd în cînd de basinuri răcoritoare, până colo în fund, unde, complectînd acest dreptunghi pe care'l creează numai fantazia perspectivei—monumental și dominînd de la cea mai mare depărtare întreaga panoramă—să se înalțe un palat mareț în simplitatea lui, desfășurînduși aripele-i în linie dreaptă, sus, sus de tot, tocmai deasupra spumegoasei cascade, pe frontalul cel mai înalt al dealului... Apoi, înaintînd în lăuntru dreptunghiului, spre acea frumoasă esplanadă care poartă numele regelui sărbătorit, și pe care ne-o ascund în parte—de-

zagreabil—chioscurile Rigler și Feder, ni se deschide, ca printr'o ba-ghetă magică, vederea aceia splendidă a clădirilor destinate să rămie, înșirându-se pitoresc deoparte și de alta a palatului artelor, pe muchia semicercului care, înlăuntrul potcoavei sale puternice, stringe voluptuos lacul de argint... Acesta, luind spre bază forma fantastică a unui uriaș cimpoi, este încunjurat de toate părțile, până colo departe—ba chiar presărat în cele trei insule ale sale, legate de maluri prin poduri artistice—cu pavilioane și chioșcuri nenumărate, ai căror păreți policromi și acoperișuri suprapuse, ne dau iluzia unei mici lumi de pagode liliputiene...

Iar toată această expoziție romină se cuprinde în minuna-tul parc, desemnat de către un specialist francez, în cuprinsul căruia s'a răsădit o vegetație bogată de peste 60,000 arbori și aproape 160,000 plante forestiere și de florărie, pe acele 19 hec-tare destinate plantațiilor, pajiștilor și elegantelor partere.—Dacă pe lângă frumusețile acestea vom adăogi bogăția apelor—2 hectare—in care se reproduc înmulțindu-se peste 5,000 lămpi, electrice ori nu, pusderia aceia de candelă multicolore ce împrej-muiește lacul, basinurile și parterul, precum și decorațiunile tri-colore, vechi cunoștințe de la solemnitățile naționale, care înfă-țișind mărcile județelor împodobesc aici toate aleele principale,—cetitorul își va putea face atunci o palidă idee de aspectul feeric ce'l ia expoziția când se îmbracă în haina-i de sărbătoare și își va putea zice, cu drept cuvânt, că artiștii noștri nu au cruțat nimic—mai ales cheltuețile—căutând să compenseze, dînd ochilor, tot aceia ce savanții organizatori ai expoziției jubilar, nu au fost în stare să poată da minții...

Dintre toate străduințele lor, mai vrednică de laudă ni se pare însă aceia, care a căutat să imprime expoziției jubilar ca-cterul unui loc de întîlnire aproape rominesc.—Se poate zice că în afară de palatul artelor, unde concesiunea făcută arhitec-turii internaționale este aproape complect răscumpărată de expo-zițiunea acolo cuprinsă a pictorului Grigorescu—penel minunat, care singur a izbutit până acuma să ni redeie psihicul nostru etnic, în strînsa lui legătură cu mediul ambiant;—în afară de se-cesionistul pavilion austriac, de acel unguresc, care prin decora-țiunile lui picturale ne amintește copilăria noastră cu lăzile ei de Brașov; afară înfine de acel francez, așa de sărăcăcios mo-bilat, și negreșit de arenele romane, precum și de alte cîteva construcțiuni mai însemnate, pe lângă mulțimea chioscurilor arun-cate la întimplare și executate fără caracter,—totul contribuie aici a ne da iluzia, iar mai ales convingerea posibilității în arhi-tectură, a unui stil cu desăvîrșire național. Arhitecții noștri—este adevărat—nu'și puteau modela construcțiunile lor după vre-unul dintre foastele noastre palate domnești, căci voevozii romini nu urmăreau eternitatea—se vede—decît în locașurile hărăzite Celui etern, pe cînd ei se mulțumeau, pentru dînsii, cu clădiri numai vre-melnice, ale căror urme abia doar le mai vedem... Dar—și întru a-ceasta meritul artiștilor noștri este mai mare—ei au știut ca din

crîmpeie: liniile mari și simple ale clădirilor străvechi, acoperișurile cele înalte în vederea marilor zăpezi, ferestruicele cele înguste de grija dușmanului năvalnic și crud, ici o poartă frumoasă de intrare ori turnul sugestiv al unei clopotniți, dincolo cerdacul odihnitor sau pridvorul larg și comod, aiurea frida estetică ori numai dantela măiastră a mănăstirii lui Negru-Vodă, sau chiar întreaga galerie de coloane ori scara pitorească luată deadreptul dintr'un arfundaric,—din toate aceste motive răzlețe, ei au știut să improvizeze acele palate impunătoare, desigur prea complicate, însă care îmbrățișează totuși așa de armonios extremitățile esplanadei Carol I și ne afundă, cu gîndul, în trecutul mistic și depărtat... Vizitatorului să nu se oprească însă aici, ci să'si sature sufletul, admirînd ori numai gustînd, ici cetatea medievală a lui Tepeș-Vodă, reproducere aidoma după turnul întărit de la Cheia Argeșului, colo biserica *Cușitul de argint*, în care va recunoaște unul dintre locașurile ridicate de Stefan-Vodă, aiurea *cula* boerească, în același timp locuință și cetate, consacrată aici secțiunii cultelor; în colo, pe *calea Moldovei*, casa boerească mai modernă, cu frumoasele ei scări și pridvoare, în care se adăpostește administrația domeniilor coroanei, și hanul vechiu de poștă unde expune direcția respectivă, și infine toate acele construcții răzlețite și cu caracter mai mult etnografic: Ici pavilionul Transilvaniei, o casă de peste munți, în care Romîni de acolo, alături cu Istrianii, expun industria lor casnică și—in tablouri și monografii—activitatea așa de rodnică a institutelor lor de bancă; colo, în stilul mănăstirii Putna, pavilionul Bucovinei cu țesăturile ei remarcabile și reproducerea citorva monumente istorice, apoi Basarabia care, obosită, ne întimpină în chipul unei Rutence cu ochii albaștri spălăciți, adusă din ținutul Hotinului, dar care se dă drept moldovancă «pentru că se supără domniul dacă spune altfelu!»—și infine Macedonia, însingerată, locuind—din greșală poate numai—intr'o culă turcească!—Și toate aceste înfăptuiri ale arhitecturii romînești se întregesc cu casa gospodărească din Bucovina, cu diferitele ospătării frumos înălțate din lemnul munților noștri, cu stîna și cu casa «model» din județul Muscelului, lipsind însă—cu drept cuvînt, în această expoziție jubilară—cocioabele sărăcăcioase de pe malurile Prutului, Siretului ori Dunării, pe lângă care ar părea, totuși, un adevărat palat mizerabila *casă de la Poradim*,—o atracție a expoziției—în care a iernat suveranul Romîniei în timpul glorioasei sale campanii din Balcani!

*

Cetitorul care ne-a urmărit cu răbdare în excursiunile noastre, dacă, prea greoiu spre a urca scara obositoare din turnul lui Tepeș, nu a profitat să admire de acolo, din cerdacurile bine orînduite, vederea splendidă ce se desfășură de la arenele romane asupra întregii expoziții, prelungindu-se până colo departe în mijlocul orașului,—va putea să guste, acum, cel puțin frumoasa

perspectivă ce i-o rezervă terasa Cuza-Vodă, luind loc pe scările palatului artelor, între statuetele aproximative ale lui Alexandri și Goleșcu.... O vedere tot așa de interesantă, mai măreață însă prin puterea ei sugestivă, o va putea îmbrățișa ocolind lacul până la alea *Independenței*, în capul căreia cercetind o clipă planul în relief care înfățișează pe pământ «cimpul luptei de la Plevna»,—se va opri tocmai la mijlocul căii triumfale, acolo unde și fac față pavilioanele industriei și agriculturii... Ca o diademă superbă i se înalță înaintea ochilor palatul artelor, așezat pe fruntea unui cap închipuit, dar care răsare totuși mindru și puternic din «decoltajul» elegant al esplanadei Carol, pe când la dreapta și la stînga lui, spectatorul are—modernizînd galanta alegorie a ministrului lui Enric IV—cele două mamele care hrănesc astăzi întreg poporul român!..

Și numai acum abia îl vom îngădui noi să guste, în fine, din acele distracțiuni mai puțin intelectuale, pe care le găsește aici din belșug. Începînd de la grota fermecată, hipodromul vienez, cinematograful vorbitor, ori teatrul de varietăți, și până la beraria fraților Czell ori a profesorului universitar Basileșcu,—dacă nu va prefera cumva armonioasele acorduri ale orchestrei rominești, așa bine alcătuită de artiști nemți, care de nicăiri nu poate fi mai bine ascultată, ca de la chioșcul cofetăriei Drăghiceanu. Iar dacă se simte stăpînit de un sentiment și mai substanțial, va găsi atunci alinarea lui, fie la pavilionul austriac, unde, voluptuoasele valsuri vieneze îl vor face să aprecieze și mai bine bucatăria impecabilă, al cărei picant se resimte abia în nota finală, fie în acel *restaurant royal* care numai de frica progromelor studentești s'a metamorfozat în „ospătăria regală”. fie însușit prin celelalte circiuri populare, unde literatura rominească este și ea reprezentată, de acel cunoscut Marion, care servește și acolo obișnuiților săi clienți „soacra” sa limbută, cu spume de astădată numai la... guler. Cetitorul va trebui să ocolească însă cu prudență—spre a și cruța ale sale cele mai gingase sentimente—bufetul acela unde cărnoasele Hebe, pogoaritoare din Atila, toarnă droguri ametoitoare în eticele lor cupe, deși ar putea întîlni acolo originalul, mai mult simpatic, al acelui bust turnat în bronz care,—alături cu fotografiile frumoșilor berbeci și armăsari crescuți la Codrenii d-lui Vasile Lascar,—împodobește așa de nimerit pavilionul județului Dorohoiu.

Iar luîndu-ne rămas bun, noi ne vom duce în vremea aceasta să ocupăm obișnuitul nostru loc pe modesta bancă de la pavilionul agriculturii, spre a arunca de acolo încă o ultimă privire spre acel majestuos pavilion regal, în același timp chivot—in care se adăpostește, între steagurile purtate de morții noștri eroici, simpla dar marea coroană de oțel,—și școala de adulți, la intrarea căreia, bine stîlatul jandarm ține cursuri de bună-cuviință dinastică, nu numai muritorilor de rînd, ci chiar și foștilor miniștri care, poate prea bine crescuți la școala parlamentară engleză, vor să și păstreze și aici intact capul lor.....

prețios acoperit. — Și, de la locul nostru modest, privind scara aceea complicată, dar totuși frumoasă în complexitatea ei, ne întrebăm cu sfială: Nu este ea oare prea mare, și prea întortocheată, pentru ca să poată ajunge, peste marea de capete, până sus, sus de tot, glasul mulținii care, nepregătită încă pentru emigrare, și prea puțin organizată pentru răscoală, își pune acolo nădejdea ei toată?... Iar în clipa aceeași, în liniștea naturii tăcute și în gălăgia burgheziei care petrece fără grijă, ne apare strălucind, prin galeria superioară a coloanelor rare, fâșiile unui sănin ceriu albastru...

O nestîrșită mulțumire se revarsă atunci asupra întreg sufletului nostru, și numai cu regret privirea ni se coboară pe acest pământ plin de patimi meschine, unde în genunea ambițiilor extravagante și egoiste, abia întrezărim strălucirea stelară a sufletelor entusiaste.... Colo, drept în fața noastră, statuia — parcă simbolică — a bătrînului C. A. Roseti, singura la locul ei, în preajma căreia s'ar fi căzut să-i vedem pe toți colaboratorii mai de samă ai regelui Carol. — privește cu mirare bustul celebrului chimist francez Lavoisier, mort la 1794, care spre a pătrunde în expoziția jubilară, s'ar fi încarnat, zice-se, în trupul unui chimist român... pe cînd, dincolo, departe, în dreptul intrării principale chiar, unde am fi văzut cu plăcere, dacă nu se putea însuși chipul regelui jubilar, cel puțin un monument alegoric. — ne apare *smirna* în uniforma lui de general sanitar, un alt chimist: Carol Davila, neuitat încă, desigur, nu atît pentru lecțiunile sale universitare, cit pentru caritatea lui neîntrecută... Și apropiindu-ne acum de poarta monumentală, pe care, măscat reliefate, cetim atitea virtuți cardinale: «credință», «prevedere», «muncă», «economie», «știință», «pricepere», «voiuță», «cultură»... ne umple un sincer și adînc regret că păreții aceia n'au putut fi încă și mai mari, spre a scăpa de pieire cit mai multe asemenea vorbe, atît de abstracte, dar așa de sonore, măcar citeva veacuri de acum înainte, până cînd acel *magnum etymologicum* al academiei romine, le va putea transmite pe toate, intacte, urmașilor!

Nu putem însă părăsi expoziția jubilară fără ca gîndul nostru să nu se îndrepte acum spre acel vrednic comisar general, care a izbutit să ne prezinte aici nu numai o icoană fragmentară a țării sale bogate și frumoase, ci chiar și o parte însămnată din viața-i politică, cu acea a ei caracteristică indiferență pentru problemele sociale, și cu acea desăvîrșită nepăsare pentru administrația științifică a izvoarelor ei de bogăție.... Și ne întrebăm: Care este răsplata acestui om în lupta ce a purtat-o, cu încăpăținare, dar înfine victorios, împotriva întregii aproape opinii publice?... Iar răspunsul nu se face așteptat.

Din locul acesta unde ne aflăm acum, noi vedem căzînd perpendicular pe poarta de intrare axa ideală a expoziției, care trecînd prin mijlocul parterului înflorit, țintește drept înainte,

spre Panteonul cuprins în palatul artelor. Iar pe axa aceasta, întilnim iarăși imagina aceluiși Roseti pe care—răstignit, la distanțe estetic proporționate, între cei doi chimiști—noi l'am privit adeseori numai cu cea mai respectuoasă nedumerire... Și abia acum, ni se revelează în fine legătura nematerială și simbolică ce unește, într'o entitate superioară, pe cei trei morți de o valoare așa de neegală..

Priviți-i!... Cariera științifică a d-lui dr. C. Istrati nu începe oare într'un laborator de chimie, sub aripa ocrotitoare, a celuia, a cărui statuie—de trei ori mărime naturală—o întâmpinăm cu mirare în chiar pragul expoziției?... Și cariera sa politică nu începe deasemenea în jurul aceluși, pentru vremile lui mare visător, care prin ziarul său *Romanulu* a propovăduit învățăturile ce au înfruntat atâtea generații, și sub a cărui inspirație a fost scrisă fără îndoială și acea voluminoasă *Pagină* *)?... crizalidă negreșit democratică, dar cu atât mai monstruoasă, pentru că palpa într'însa viața unui economist și barbat de Stat conservator!... Iar cariera lui de savant, se datorește cui, dacă nu aceluși părinte al chimiei franceze, al cărui bust tronează în centrul expoziției jubilară și care, chiar cu prețul de a fi violat cele mai elementare legi, nu numai de embriologie, ci și de metempsicoză... spiritistă, a ținut totuși să se mai reincarneze încă o dată pentru a inventa Francezele inutile, după ce, în prima sa viață pămîntească, făcuse de mult descoperirea fundamentală și fecundă a oxigenului!?

Să tacă deci invidia și să ne închinăm cu toții înaintea supra-omului și a faptelor sale! Iar dacă România, ingrată, va uita să-și toarne vr'o dată în bronz sau marmură sentimentele ei adînc recunoscătoare,—el, să aibă cel puțin mîngierea că a știut să ne dăruiască, în chiar sinul expoziției jubilară, acel monumental triptic în care se schițează, cu o modestie încă ne mai atînsă, principalele momente ale vieții sale idealiste... dovedindu-ne astfel că ș'a urmărit și găsit răsplata—ca ori-ce conștiință dezinteresată—numai în propria sa operă, asupra căreia lăsăm și noi în fine să cadă perdeaua.

*

Un simplu *memento*, deci, despre acele serbări și congrese nesfîrșite, fatal legate de ori-ce expoziție, cu prilejul cărora muzele romîne au venit, în hora lor vie, să-și aducă și ele prinosul lor anului jubilar.—Începînd de la luptele atletice, cărora matroanele romîne le acordă încă o atenție încordată, mai mult

---

*) *O pagină din istoria contemporană a României* de dr. C. I. Istrati, 500 pg. București 1880.—lucrare în sprijinirea concluziilor căreia se fac bogate și numeroase citații din ziarul *Romanulu*, dintre care alegem, ca încă de actualitate, următoarea mai caracteristică: „La 1864 clăcașii au fost împroprietăriți dar n'au trecut de cît 14 ani de atunci, și mai mult de jumătate din ei au ajunsă a rămînea fără pămînt și într'o pozițiune mai rea, în mare parte, de cît erau înainte de desființarea clăcei”. (Vezi și *Romanulu* din 12 Sept. 1880).

jignitoare pentru *decadentismul* intelectualilor noștri contemporani... și până la acele «nunți țărănești» cu alaiul lor pitoresc, la care, în automobilele lor moderne, însiși miniștrii au venit să binecuvinteze, după pilda lui Crist, taina care prezidă la sporul populațiunii, — cite nu s'au petrecut în atotcuprinzătoarele arene romane ?

Acolo l'am auzit pe inimosul Delavrancea electrizînd mulțimea cu a sa apologie a poeziei populare, din a cărei paletă a știut să și împrumute nuanțele cele mai vii pentru stilul său din belșug colorat ; și tot acolo, am văzut desfășurîndu-se *Povestea neanului*, acea revistă mai mult *fin de siècle*, în care deflează totuși întreg frământatul nostru trecut... În costumele de zeci de mii de lei, — împrumutate, zice-se, cu director cu tot, de la teatrul național, — și în lipsa artiștilor demisionari, ne-au apărut acolo recruții aceia, care abia încăpeau, și numai de frică, în pielea distinselor personaje ce aveau să ni le reprezinte, și care, prin stîngăcia lor ridiculă stîrneau ilaritatea spectatorilor, mai adeseori de cît entuziasmul tocmiți să'l provoace... Iar în mijlocul unor asemenea scene eroi-comice improvizate, este oare de mirare dacă mîna sacrilege a bătăiosului *impresario* — vai, triplă infamie ! — se va fi ridicat până și asupra celui care odinioară — spun istoricii — a întrupat o clipă visul tuturor Romînilor ?..

În schimb, ce moment înălțător, și care cu nici un chip nu poate fi redat, pentru acei care nu l'au trăit, acela cînd sufletele a zeci de mii de oameni, învăluite de flăcările unui entuziasm delirant, se topeau într'o singură ființă, de ordine superioară, pe care abia acum o întrezărește sociologia modernă : mulțimea... Numai arta, inspirată însă de frământările aceleia, poate provoca asemenea zguduri uriașe, în stare să se măsoare cu cele mai mărețe ale naturii... Și cu recunoștință gîndul ni se duce la corurile minunate venite aici, din toate anghiurile Daciei, spre a ne face să simțim, prin focul armoniei lor, că sub cenușa sterilă și deprimantă a doinelor noastre, ca și sub scoarța ingrată a vulcanilor, arde încă nestins jărătecul în stare să purifice totul !...

Și tot geniului muzical al poporului datorim și acea operetă (*Moș Ciocîrlan*) în care, pe un libret mai mult naiv, artistul bucovinean a știut totuși să brodeze cu măiestrie admirabile motive românești, pe care *rasta-crația* noastră națională nu s'a scoborit însă, să le asculte, în lojile ei rezervate dar rămase pustii...

Iar acum, cine se va bizui să înregistreze măcar, întreaga teorie a congreselor numeroase în care, de la membrii olimpici ai celor mai transcendente societăți de știință, și până la cele mai modeste corporațiuni profesionale, toți Romîni au ținut să și afirme activitatea lor de specialiști?... Savanți de toate categoriile, medici și institutori deocamdată ; sociologi (!) notari, veterinari și moașe, mai tîrziu, cine va rămînea fără congresul său jubilar?... De regretat este numai că organizarea acestora s'a fă-

cut cu o așa chibzuință, încît unele din anunțatele lor ședinți nici nu au putut fi deschise, din pricina peremptorie că nu se înscrisese, măcar un singur membru, în secțiunile lor respective... pe cînd mulți specialiști de valoare, nu știm pentru ce motive, au rămas departe de asemenea întîlniri uneori roditoare. Desigur însă că noi nu putem cerceta aici activitatea acestor congrese, care, dealtmîntrelea, nu va putea fi pe deplin apreciată de cît numai atunci cînd ele'și vor da la lumină voluminoasele lor lucrări; totuși, mai mult de cît caracteristic ni se pare ecoul ajuns pînă la noi, din adunările acele mai consistente ale medicilor, instituțiilor și băncilor populare, în care, ca un alt: „Este ceva putred în Danemarca!“ s'au ridicat invinuiți impetuoase și unanime împotriva rău năvălirii noastre administrațiuni...

Nota internațională ce am constatat-o și în expoziție, nu putea să lipsească mai ales dintr'această gamă intelectuală. Am avut dar acel congres internațional al proprietății literare, onorat cu prezența mai multor distinși oaspeți străini, ale căror persoane fizice pășind acum pe pămîntul țării, au anticipat desigur, cu mult, viitoarea lor faimă literară... Între aceștia, ni s'a prezentat totuși, un «număr extraordinar», în ființa aceluia literat astronom și savant om de litere, numit Camille Flammarion, care a binevoit să renunțe o clipă la favorita sa planetă Marte, pentru *steaua* aceia, mult mai puțin strălucitoare, a generoasei Romîni... Negreșit că constelațiunile noastre, cele mai ilustre, au ținut să'l sărbătorească pe distinsul bărbat cu toate onorurile și banchețele cuvenite; iar, din discursul d-lui ministru al instrucțiunii publice, noi am aflat cu mulțămire că — în eclipsa totală a gloriilor literare daco-romane — d-nii Holban, Pătrașcu și Xenopol *), au binevoit să primească sarcina, chiar prin sine însăși dificilă, de a figura acolo *ex officio* pe strălucirii noștri absenți...

Septembrie

George Kernbaeh

---

*) Pentru celitorii noștri aceia, care nu pot fi în curent cu tot ce se publică la noi, menționăm că d-nii M. Gr. Holban, N. Pătrașcu și Al. D. Xenopol, funcționează ca directori ai publicațiilor lunare respective: „Revista idealistă“, „Artă și Literatură“ (București) și „Arhiva“ (Iași).

Din viața unui voluntar

File scrise de un prieten și încredințate subsemnatului, cu condiție să nu le arăt nimăruui. Fiindcă însă între prietenii buni se fac multe servicii, nu m'am putut răbda să nu le dau în vi-leagul lunii și... firește, să le iscălesc.—P.T. Public cetitor, sint sigur, că va aprecia delicateța procedării mele.

„Cind am implinit vrista de douăzeci de ani, am fost chemat să trag la sortii.

Nu-mi era zeu îndămînă. In fundul inimii poate că doream să fiu soldat, ca să zic și eu mai pe urmă, ca atăția alții, că mi-am plătit tributul de sînge către țară, dar pe de altă parte îmi venea cam greu să-mi las obiceiurile tocmai cînd mă deprinsesem mai bine cu ele, să-mi pierd libertatea, să mă prefac într'un fel de mașină automată, regulată cu ceasornicul și să-mi pun pe cap sănătos mulțime de stăpini, toți ofițerii, toate gradele superioare gradului meu de simplu soldat.

Totuși, fiindcă nu mai aveam încotro, în ziua chemării, am plecat de bună voe, dacă nu cu voe bună, la prefectura de poliție unde trebuem să trag sortii.

Aici, încă de dimineața, mulțime de tineri din oraș și din satele învecinate, veniți la recrutare, își așteptau rindul care pe stradă, care în ograda din fața prefecturii; așteptare cam lungă și plină de grijă, căci numai la bine și la bucurie nu se gîndea nimene.—Gemeau chiar scările strimte și rezezi ale localului autorității sub greutatea lumii care se îngrămădea, tot mai tare, iar în sala de așteptare stătea om lîngă om.

Nu ușor am putut să-mi fac loc prin acea mulțime zgomotoasă și nerăbdătoare, până cînd am dat cu ochii de un personaj galonat, ca un general și cu aere importante ca un prefect în exercițiul funcțiunii, un fel de comisar de poliție, căruia, după un salut foarte politic, i-am cerut oareșicare lămuriri ce-mi erau neapărat trebuitoare.

Foarte politicoș la rîndul lui, d. comisar nu mi-a răspuns nimic, ci numai din un semn al mîinii mi-a arătat o ușă.

Am deschis cu sfială ușa aceia și deodată, chiar din prag, un miros rău, înăbușitor și neașteptat de-l am par'că și azi în nas, mi-a oprit respirația în loc... Intrasem într'o odaie întunecoasă, toată ticsită de tineri abia răsăriți, care își făceau toaleta pentru a se infățișa înaintea comisiunii de recrutare.

Ai fi zis la prima ochire că te-ai fi într'o sală de bae populară și poate că nu te-ai fi greșit cu mult.

Nu aveau oare bietii băieți se treacă prin o bae, și încă ce bae!

După ce m'am învîrtit pe loc o bucată de vreme, până am găsit un colț de bancă și până m'am mai obicinuit cu mirosul acela nesuferit, — se obicinuește omul cu toate, — am început să fac ca ceilalți toaleta de rigoare, adică să-mi lepăd hainele de pe mine. — Atunci mai ales mi-am putut da samă mai bine de inferioritatea omului față de celelalte dobitoace, căci, îmbrăcat numai în costumul cam subțire pentru sezon al strămoșului Adam, tremuram de-al binelea de frig.

Și am stat așa mult timp, îngrămădiți unii lîngă alții, în odaia prea strîmtă și întunecoasă, tremurînd de frig și chinuîți de grijă, până cînd s'a îndurat de noi un aprod care a deschis o ușă și a strigat un nume.

Cel chemat s'a ridicat atunci repede de la locul său și a dispărut pe ușă.

Ce s'a mai întîmplat în urmă cu el, nu mai știu.

«Să vie Ițic sin Burăh» a strigat apoi același aprod, ceva mai tîrziu.

Iar Ițic, tocmai vecinul meu de bancă, un jidănaș păcătos de i se numărau coastele și i se vedeau în zare toate măruntaele, a dispărut la rîndul său.

«Cu bine, jupîne!» i-a urat din urmă unul dintre noi care se vede că mai avea chef de rîs.

«Oi vei!» a oftat atunci din adîncul inimii bietul Ițic.

Apoi a venit rîndul altora și a altora încă.

Pe cînd unii se întorceau de la revizie, alții se duceau. — Cei care plecau nu aveau aerul tocmai mîndru, iar cei care veneau înapoi erau par'că și mai ploați. — Cei mai veseli încă erau acei pe cari îi sluișe natura. Un ghebos mai cu samă, scăpat de la oaste, era de o veselie ne mai pomenită. Mulți, sunt sigur, din cei din odaia noastră îi invidiau ghebul!

De la o vreme mi-am auzit și numele meu. — Ars sării atunci în picioare și dispăruiu la rînd pe aceeași ușă.

Intrasem acuma într'o sală mai mare, unde la o masă în mijloc stătea lungit pe un fotoliu un colonel morocănos și plictisit, alături am recunoscut fața cam întunecoasă a prefectului nostru de poliție, și nu departe de ei pe medicul recruta, personajul cel mai important poate din comisiune, de la hotărîrea căruia atîrna mai ales soarta noastră.

Toemai în acel moment era la revizie un biet țigan care cu ochii holbați, se vîta plin de spaimă la medicul ce-l examina și îl învîrtea în toate părțile.

„Ai ceva, mă țigane?“ îl întreabă la urma urmei medicul.

„Da, maria ta, am!“

„Ce ai?“

„Imi scîrție degetul“ zise țiganul arătînd un deget negru și nespălat de cine știe cînd. „Nu-l pot face nici așa, nici așa“ măi adaose el, învîrtînd degetul în toate felurile.

„Da cînd mînînci prea mult nu cumva te umfli?“ îl întreabă prefectul abia ținîndu-se de ris.

„Ba da, mă umflu grozav“ răspunse țiganul, crezînd că a găsit mijlocul de a scăpa de la oaste.

Am rîs și eu ca toată lumea de scîrțitul degetului țigănesc și de curioasa-i boală de stomac, și nu bine isprăvisem, că mi-a venit rîndul să fiu luat la revizie și desigur acuma rîndul țiganului să ridă de mine.

M'a așăzat atunci medicul recrutor lingă un părete, unde am fost măsurat în lung și lat, mi-a ascultat inima care bătea cu putere, — ba n'a bate! —, dar se vede că nu avea nici o meteahnă, căci a trecut repede mai departe, m'a pus să respir din fundul plămînilor, să tușesc; am respirat, am tușit, ba chiar am și strănutat, fără de ordonanță medicală, ceea ce m'a făcut să-mi caut batista în buzunar, uitînd în momentul acela că costumul lui Adam nu are buzunare, distracție care a stîrnit o mare ilaritate în public, de a ris și colonelul cel morocănos.

Se vede însă că măsurile erau toate bune, se vede că nu aveam nici un cusur și nici o protecție, căci deodată am auzit pe medic adresînd comisiunii acel *bun* sacramental, la auzul căruia era să-mi vie rău.

Eram dar bun pentru armată, bun să mă duc în fiecare zi în zorile dimineții la cazarmă, să-mi rup picioarele stînd ceasuri smirna, să-mi rup gîtul căzînd de pe cal, să infund închisorile de nu vîlu fi *reglementar*, să-mi înăduș ciuda, să înghit toate observațiile superiorilor fără să cricnesc.

Eram bun de toate, căci căzusem la sorți.

Ah! Ghebosul acela avea dreptate să se simtă mai fericit de cît mine în aceste momente.

* * *

Cite-va luni după aceea, fusei poftit să îmbrac haina militărească.

Trebuînd să mă supun ordinului, de voe de nevoe, în ziua fixată m'am dus la cazarmă, unde am întreatat pe însuși Colonelul. Căci aveam norocul să cunosc bine pe colonel; fusesem doar de atîtea ori cu dînsul la vînătoare! Se spune că la vînătoare se cunosc mai bine oamenii și se leagă mai strîns prietenii și de aceea eram sigur să găsesc în colonelul meu, dacă nu chiar un prieten, cel puțin un protector.

Și ce mare lucru e să fii bine cu șeful! Consecințele acestor bune relațiuni le-am simțit pe dată.

Nu era, se vede, însă ușoară treabă se găsești un Colonel cît e de mare, într'o cazarmă și mai mare încă!

A trebuit să rătăcesc nu mai țin minte prin cîte coridoare, să ocolesc la dreapta, apoi la stînga și iar la dreapta, pînă cînd însăfîrșit am dat de o ușă pe care era scris: „Șeful comandamentului“.

„Aici e domnul Colonel!“ mi-a șoptit soldatul care mă întovărășea, cu un aer plin de smerenie.

„Colonelul!“

Nu știu dacă Dante și Virgil în voiajul lor de plăcere, au srat așa de sastisiți înaintea porții infernului, pe care erau scrise cu litere de foc faimoasele cuvinte: «Lăsați orice speranță, voi cari intrați aici» cum am rămas eu înaintea ușei d-lui Colonel.

N'aveam curajul s'o deschid pentru că simțeam că pasul pe care-l fac acuma mă rupe cu trecutul și mă leagă cu cazarma pentru o vecinicie, adică un an întreg.

„Da bate, Domnule, în ușă“ îmi zise de la o vreme călăuza care perduse se vede răbdarea.

Bătui atunci încet în ușă și, după ce am auzit un *intră* care mi-a părut cam aspru, am deschis ușa.

Colonelul era la biroul său foarte ocupat, căci citea tocmai „Universul“.

Cînd m'a zărit însă s'a discretit îndată.

«Bine ai venit, iubite! Ce vînt bun te aduce pe la noi» îmi zise Colonelul întinzîndu mi prietenește mina și poftindu mă să stau jos.

„Vin poate sitari?“

Am strîns cu grabă mina întinsă și m'am așezat pe un scaun comod, după care apoi, în loc să-i vorbesc de sitari, i-am povestit că am venit să îmbrac haina militărească pentru că de astăzi înainte sunt soldat.

„Soldat! Și vii la mine să-ți dau eu hainele? Poftim am ajuns acuma și croitor!“ exclamă plin de o legitimă indignare colonelul meu sărînd de pe scaun.

Odată cu el am sărit și eu.

„Du-te, Domnule, la magazinul de echipament și nu deranja un colonel de la ocupațiile sale“, adause el lovînd cu pumnul în masă de i-a căzut ziarul pe jos.

În fața unei schimbări așa de neașteptate de dispozițiuni, mi-am perdut cumpătul și abia dacă am fost în stare să bolborosesc o scuză. Nu știam pe care ușă s'o șterg mai iute, iar la plecare n'am avut curajul să string macar mina Colonelului; e drept însă că nici Colonelul nu mi-o întinsese....

În urma mea însă l-am auzit ocărînd soldatul care lasă să intre în birou la el pe toți firfizonii!

Mare lucru e în adevăr să fii bine cu Colonelul!

M'am întors așa dar iute pe drumul pe care am venit, am

străbătut din nou în lungul lor toate coridoarele, am ocolit iarăși la dreapta și la stînga, pînă cînd am nimerit înșirîț la „magazinul de echipament”.

Intrat aici, după cîteva explicații cu ofițerii și mai ales cu croitorul, am fost cît ai bate în palme schimbat de sus pînă jos.

Eram acuma soldat în toată puterea cuvîntului.

Și nu-mi sta tocmai rău în uniforma cea de calarași. Tunica în care eram ținut ca într'un corset, cu firetele roșii ca para focului, cu bumbii cei aurii, îmi dădea un aer chiar impozant. Nu mai vorbesc de sabia, de sabia care cum am încins'o par'că m'am simțit crescut în puteri de eram în stare să taiu zece turci din o singură învîrtitură. Numai botforii erau cam mari și mirosau din cale afară de tare.

Cînd am eșit schimbat așa, de la magazia de echipament, nici eu singur nu m'ași fi cunoscut.

Nu mai aveam acuma de cît un singur gînd: să ajung mai răpede acasă, să mă vadă ai mei și să-mi îndrept oareși-care mici cusururi din ținuta cea nouă.

Mi-am pus repede gîndul în execuție, căci de felul meu sunt om hotărît; dar vai! n'am apucat bine se pun piciorul în stradă că deodată chiar la urechea mea a răsunit un răcnet îngrozitor, care mi-a înghețat tot sîngele în vine:

«Soldat! Soldat! Indrăznești să treci pe lingă căpitan fără să saluți! Cum te chiamă?»

De data asta o pățisem de-ai' binelea, căci în graba mea de a eși mai repede pe poarta căzărnilor, uitasem că acuma sunt soldat ca toți soldații și prin urmare dator să-mi salut șefii.

„Cum te chiamă?” strigă a doua oară căpitanul și mai furios încă.

Mi-a trecut atunci o clipă prin gînd s'o ieu la sănătoasa, dar mărturisesc că mi-a lipsit curajul și m'am întors înapoi.

Smirna acum înaintea superiorului, cu mina la bonetă, am încercat să-i explic uitarea mea de neexplicat. Ce am îngăimat atunci nu mai țin desigur minte, știu însă atîta că am reușit să potolesc la urmă de tot marea supărare a căpitanului, care a avut chiar buna-voință să mă ierte, numai cu o singură condiție ca să-i făgăduiesc că pe viitor îmi voiu îndeplini datorii de soldat.

I-am făgăduit firește în toată convingerea mea că de acuma înainte nu voiu mai avea nici un moment de distracție nepermis de reglementele militare și numai așa am scăpat teafăr și din acest bucluc.

În drumul meu spre casă am salutat însă toată lumea care am întîlnit-o. Un maior zărit de cine știe de unde a făcut să mi sară inima din loc de emoție că dau ochii chiar cu generalul, iar pe un căpitan l-am luat drept colonelul meu, așa de mari îmi păreau acuma toate dungele aurii de la chipiuri.

Am întîlnit încă o mulțime de locotenenți și de sublocotenenți, sergenți și caporali, par'că anume mi-i punea cineva în cale, și i-am salutat pe toți de frică să nu mai pățesc ceva.

Nu sunt sigur dacă în buimăceala mea n'am salutat până și comisarii de poliție.

Ajuns înșirșit acasă fără alte neajunsuri, mîmene nu m'a cunoscut, așa eram de schimbat. Niçi chiar Milordache, cinele de vinat, cu nasul lui cel fin, nu și-a mirosit stăpinul; e drept că acum stăpinul său răspindea de la o poștă un miros nesuferit de iuft.

Iar cînd apoi am fost descoperit sub noua deghizare, mi s'au făcut ovații ca unui adevărat erou. Dacă ași fi luat Plevna nu puteam fi mai sărbătorit!

După ce am povestit la toți și pe rînd pățaniile primei mele vizite la cazarmă, fără să uit desigur nici cele două întimplări cam displăcute, după ce am răspuns la o sumă de întrebări ce mi le a făcut tata cam îngrijit de noua mea situație, am dat raita prin odăi ca să mă admir la oglinzi.

Iar după mine s'au luat toți frații, toate surorile, Milordachi și motanul.

Așa alaiu cine a mai avut vreodată?

Se uitau cu toții la mine și mai nu le venea să creadă că sub uniforma cea mindră sunt chiar eu în carne și oase.

Am stat cît am stat la oglinzi, admirîndu-mă pe mine, admirat de alții, pînă cînd deodată mi s'a împrăștiat de dinaintea ochilor fumul izbînzii și din înălțimile în care pluteam, m'am scoborit iarăși pe pămînt.

Atunci am început să mă gîndesc mai serios la noua viață pe care o încep de astăzi, și mi-am dat mai bine samă de greutatele ei.

O fi desigur frumoasă uniforma ce îmbrăcasem, îmi plăcea poate zingănitul pintenilor și tiritul săbiei, dar uniformă, sabie, pînteni îmi impuneau o sumedenie de îndatoriri.

Le voi putea face oare pe toate? Eram de felul meu o natură cam curioasă, mă țifneam ușor și voiam să am întotdeauna cuvîntul cel de pe urmă. La cazarmă cuvîntul cel de pe urmă îl are gradul superior și bietul soldat fiindcă nu are nici un grad, nu are cuvînt de loc.

Soldatul trebuie să asculte. El nu are decît urechi, el nu are gură; urechi care de multe ori servesc și la alte întrebunțări decît acelea pentru care le-a făcut bunul D-zeu.

Eram o fire nervoasă. Mă iritam ușor și pentru toate nimicurile.

La cazarmă nervi nu poate să aibă de cit colonelul și încă și acestuia îi trec ca prin farmec, cînd e în fața d lui general. Numai generalul poate fi nervos cînd îi place, și de aceea se vede că generalii sînt nervoși întotdeauna.

Nu prea știam chiar dela început toate cite mă așteptau la cazarmă, dar cite știam erau în de ajuns ca să-mi strice cheful.

Intrasem însă în horă și de voe de nevoe trebuia să joo pînă la sfîrșit.

Am făcut, slava domnului, de toate un an de zile încheiat.

La 6 dimineața eram la cazarmă măcar că ofițerii nu obișnuiau să vie decit mult mai tirziu. Intr'o singură dimineață am încercat să fac ca dinșii, dar lucru anapoda, atunci tocmai s'a întimplat se vie ofițerii mai de vreme.

Ce am pățit din această cauză, nu v'o mai spun. Care recrut n'a fost măcar odată consemnat la cazarmă?

De atunci însă s'ar fi putut regula ceasornicul orașului după sosirea mea la serviciu.

Venit între cei dintâi, imi îngrijeam singur calul, mă mai învırteam prin lungile coridoare ale căzărni, mai eșam prin curte, mai ațipeam într'un colț așteptându-mi șefii ca să începem exercițiile militare.

Exercițiile cu sabia mergeau cum mergeau, dar cu călăria mergea greu de tot. Nu știu de ce calul nu mi-a inspirat nici odată o prea mare incredere. Și din pacate la regimentul meu călăria, se vede, era principala preocupare, eorci trebuia să încalec în fiecare zi două oare bătute pe ceasornic.

O ce n'aș fi făcut să scap de călărie!...

Așa-i dat omului să nu poată fi nici odată mulțumit! Cei dela marină se zice că legănați prea mult de valurile mării visează după o marină călăreață, eu m'ași fi socotit ca cel mai fericit să găsesc un regiment de calarași pedestri!

Cite trinteli n'am mâncat, doamne sfinte, din cauza calului, de cite ori nu m'am sculat de jos plin de colb și plin de vinătae, culegindu-mi boneta de cine știe unde. Mai ales cînd venea momentul să sar bariera, imi sărea și inima din loc. Mă mai apucam nu-i vorbă din cînd in cînd pe furiș de coama calului, dar mă temeam în totdeauna să nu mă vadă căpitanul și să nu mă rîdă camarazii.

Intr'o zi chiar, într'un avînt superb, am sărit bariera dincolo, peste capul calului care a rămas dincoace,—un fel de salt mortal făcut în aer, de care ar fi fost gelos chiar cel mai bun acrobat de circ. O lună de zile însă am simțit efectele acestei frumoase sărituri.

De atunci mai ales aveam o groază de bariere și cînd trebuia totuși să le trec, în fundul sufletului imi luam ziua bună dela ai mei, iar din degete pe nevăzute făceam semnul crucii doar mi-o ajuta cel de sus.

Cele mai grele momente însă erau tot acelea de inspecție, cînd venea să ne vadă generalul.

De cite ori n'am asudat la gerul bobotezei, și de cite ori n'am tremurat în luna lui cuptor de groaza inspecției.

Curioasă impresie ne mai făcea nouă un general. Cu aerul cel în totdeauna grav, cu uniforma strălucitoare de aur, cu peptul încărcat de docorații, generalul parcă nu era un om aevaa; mi se părea așa de mare, așa de strașnic că dinainte lui perdeam cu desăvârșire cumpătul, uitam cele învățate, și la inspecție eșam în totdeauna mai reu decit în zilele obicinuite. Pe cal mă țineam atunci mai ales într'un fel de echilibristică ne mai

pomenită. Pe o sîrmă dacă aş fi fost, eram poate mai sigur de mine decît pe cal, cu condiția însă bine înțeleasă că generalul să nu fie fața.

În una din inspecțiile sale, generalul mi-a făcut cinstea să mă observe între toți.

«Cum te cheamă, soldat?»

«Să trăiți, mă cheamă . . . și i-am spus numele, pe care cît pe ce era să-l uit. Eram aproape sigur că am să primesc un compliment, fiindcă esisem destul de bine la teorie ca și la exerciții și mai ales fiindcă știa acuma cine sînt!

«Pentru ce nu-mi ești reglementar?» mă întrebă generalul drept compliment.

«Eu?»

«Da cine eu? Pentru ce ți-i gulerul așa de nalt?»

Croitorul desigur că ar fi putut răspunde mai bine decît mine la această întrebare.

«Pînă mîni să-mi scurtezi gulerul, că de nu, infunzi închisoarea, mi-a adaos răstit generalul.

«Să trăiți, Domnule General, am înțeles!»

Și bunatate de guler, l-am scurtat în ziua ceea chiar.

Bine că scăpasem numai cu atita.

Altă dată mi s'a întimplat cu colonelul una și mai lată.

Aveam numai decît nevoie de un concediu de vre o trei zile. Cu o zi mai înainte m'am prefăcut la cazarmă bolnav tare, și sara am trimes colonelului un certificat medical, în care se spunea că am toate simptomele unei febre tifoide sau unei peritonite, nu-mi aduc bine aminte ce boală aveam în certifiat.

Colonelul m'a dispensat desigur de cazarmă, iar adoua zi în zorile dimineții . . . am plecat la o mare vînătoare de porci selvatici.

Rideam în mine de butucul pe care l-am tras colonelului, gîndindu-mă la plăcerile și emoțiile vînătoarei ce am se fac, cînd colo . . . surpriză.

Abia ajuns la locul de unde trebuia se înceapă goana, cu cine credeți că am dat mai întăiu ochii?

Cu fiara selvatecă?

Da, am dat ochii cu chiar colonelul meu, care era și el pof-tit la vînătoare. Cînd m'a zărit, colonelul a suris pe sub musteți de pățania mea, dar a avut bunul simț să nu mă întrebă alt-ceva decît, cum îmi mai este cu peritonita!

«Ceva mai binișor» i-am respuns eu, făcîndu-mă că nu înțeleg ironia întrebării sale.

Vă închipuiți dacă mi-a mai tihnit vînatul. - De altfel colonelul lua în totdeauna locurile cele mai bune pe unde trebuia să iasă dihania, și eu ca să fiu cît mai departe de el, luam pe celelalte, pe unde nu iese nimic. Nici măcar la masă nu m'a lăsat să mînc în liniște, căci mă păzea să nu-mi stîrnesc iarăși peritonita!

Norocul meu însă a fost că i-a mers colonelului în plin, căci altfel de nu da el de porci, dădeam eu de dracu.

În afară de aceste mici întâmplări mai mult displăcute, pot zice că am trăit bine cu șefii mei de toate minele. Cu brigadirii și cu sergenții mai ales eram în cele mai strinse legături de prietenie; ei erau chiar cei mai buni tovarăși la tutunul meu și tot ei erau cei mai credincioși clienți ai slabei mele pungii.

«Mă volintir!» numai ce auzeam deodată pe sergentul major, «n'ai cumva vre-o doi lei să-mi împrumuți pină mîni».

Cum să-l refuz pe d-l sergent major! Deschideam repede baerele pungii și dădeam ultima para cu.... împrumut.

„Volintir, dă-mi te rog un leu, că n'am schimbate“ îmi cerea ceva mai târziu brigadirul.

Cum să refuz d-lui brigadir un așa de mic serviciu! De unde aveam, de unde nu aveam, găseam un leu și pöntru brigadir.

„O țigară, volintir!“

„Poftim, d-le furier!“ Și cît ai bate în palme mi se ducea întreg pachetul.

În ziua aceea însă serviciul era mai ușor, de cal nu mai aveam nici o grijă și calul era mai îngrijit ca nici odată.

Dar cine nu ducea casă bună cu șefii săi era recrutul Misăilă, un țigan nici el nu știa de unde vine, prius cu arcanul și ținut mai mult cu frica în cazarmă.

Cîte ghionturi, cîți pumni la fălci n'a mîncat bietul Misăilă!

Nu știu cum făcea s'o nimerească în totdeauna pe dos. Cînd i se comanda: „capula dreapta!“ Misăilă îl întorcea regulat la stînga, iar cînd i se comanda „ocolire la stînga!“ Misăilă ocolea la dreapta. Îuadins par'că n'ar fi nimerit'o așa de bine.

«Mă deșcă bătrînă, mă! N'ai să mai inveți odată exercițiu meletar, mă!» îi striga plin de suparare dl. sergent și poc una în pîntece.

«La dreapta, mă! și poc alta la fălci,—nu de altă, dar ca să-i întoarcă se vede capul în poziția comandată.

Bietul Misăilă primea pumni și tăcea molcum, parcă nu erau fălcile lui. Iar mie mi se rupea inima în două cînd mă uitam la el și-l vedeam așa de nenorocit și așa de răbdător.

Noroc încă gîndeam în mine, că bataea e oprită în armată..

Cu soldații aceștia mici am trăit mai ales bine.

Pe stradă cînd ne întîlneam, dacă nu-mi întindeau chiar mîna și nu mă opreau la vorbă ca să mă întrebe unde merg, mă salutau însă în totdeauna cu surisul pe buze.

E curios chiar de observat cum între voluntar și soldatul așa zis prost, de și nu-i el de multe ori cel mai prost, se leagă repede un fel de bună prietenie. Soldatul acesta, care tremură înaintea ofîterului, în voluntar nu vede decît un camarad care îi imparte soarta, care stă alături de el în front, ascultînd de aceleași comenzi, și prin urmare un egal al său.

Din această cauză mi s'a întimplat adesea că mergînd la prieteni sau rude ofîteri, ordonanța soldat purtînd aceeași uniformă

ca și mine, n'a voit să mă lase să intru în casă pe ușa de din față, ci prin bucătărie. Mi s'a mai întâmplat apoi că din salon, pe cînd mă găseam în mijlocul unei conversații mai interesante cu cucoana de ofițer, să fiu deodată chemat de ordonanță să-i ajut la scuturatul unor perdele sau să-i ridic o canapea.

Iar cînd eram pofit la vre-o masă ofițerească, soldatul care servea nu-mi oferea nici odată farfuria cu bucate, ci după ce lua toată lumea, punea bucatele pe masă și bătîndu-mă ușor pe umeri îmi arata farfuria spunîndu mi: acum poți lua și d-ta!

Cum era să servească un soldat pe un alt soldat!

Vorbeam mai sus de bietul Misailă și-l plingeam. Dintre toți soldații proști el era de sigur cel mai prost, între voluntarii bacalaureați însă, mi se pare că era unul care-l întrecea.

În totdeauna a fost o enigmă pentru mine cum Jenică Smochinescu și-a trecut examenele de bacalaureat.

Îmi închipuîu alergătura bătrînului său tată!

Jenică niciodată n'a fost în stare să învețe un singur reglement pe de rost și era așa de leneș, că adormea pe cal, de se trezea sub el.

Afară de asta însă, el era cel mai elegant, cel mai fercheș dintre toți voluntarii noștri. În minuntele de repaos nu uita să-și scoată regulat oglinda și perița din buzunar, ca să-și îndrepte cararea sau se deie iarăși direcțiunea zenitului, mustețelor sale rebele.

Judecat așa din picioare, cu botforii bine lustruiți de te puteai oglinzi în ei, cu hainele care nu făceau un singur creț, i-ai fi dat desigur nota cea mai bună. Pus însă la treabă și mai ales la teorii, era chiar mai pejos de Misailă.

Misailă cel puțin executa comenzile totdeauna pe dos, pe cînd Smochinescu le făcea halandala.

Tot el era marea noastră distracție în clipele de recreație. Cîte farse nu i-am făcut!

Intr'o zi, mi-aduc aminte, un ofițer, ca se rîdă de el, l-a găsit nereglementar fiindcă nasu-i prea lung iosă vecinic din aliniere, și pentru asta, l-a pedepsit.

Mult mi s'a mai plîns Jenică de nedreptatea ofițerului, iar eu îl mîngăiam sfătuiindu-l să ceară consiliului de revizie dispensa pentru motivul că are un nas care nu se poate alinia în front!

Jenică s'a uitat lung la mine ca să se încredințeze dacă vorbesc serios și nu știu zeu de nu i-a trecut prin gînd să facă o asemenea cerere.

Altă dată unul dintre noi, i-a furat ceasornicul, un ceasornic frumos de aur, și l-am făcut să creadă că i l-a mîncat calul.

A stat Jenică o zi întreagă de strajă la coada calului așteptînd să-i restituie ceasornicul!

Nu era zi lăsată dela D-zeu să nu inventăm cite ceva ca să păcălim pe Jenică. Pînă și Misailă ridea de-și ținea coastele și i se lungea gara pînă la urechi.

Așa am petrecut la cazarmă un an de zile întreg. Cînd

mai bine, cînd mai rău, cînd pe cal, cînd dedesobt, cînd liber, cînd... Da a trecut anul iute. Am fost la părăzi ars de soare, am fost la 10 Mai murat de ploaie, am fost în foc sau mai drept vorbind la focuri, ba am făcut chiar și o manevră ca soldat!

Mi-am trecut apoi examenele la sfîrșitul anului și astăzi sînt cogemite ofițer în rezervă, iar ca mine voiu trece la gloate.

La început, cînd m'am văzut scăpat de grija cazarmei, am simțit o nespusă bucurie, căci reveneam iarăși la libertate, deși nu prea știam ce se fac în libertatea mea.

Acuma însă, cu cît timpul ce trece așa de iute mă îndepărtează de acele zile petrecute în cazarmă, cu atita parcă îmi aduc aminte mai cu plăcere de greutățile prin care am trecut, de neajunsurile pe cari le-am întîmpinat, de farsele pe care le-am făcut, și chiar de micile mizerii ce am suferit.

Și îmi pare cu atita mai reu după toate, cu cît le-am lăsat mai departe în urmă în drumul pe care merg năprasnic tot înainte.

Cel mult dacă îmi este dat să mă uit puțin înapoi și se compar.

De atunci multe lucruri cu siguranță că s'au schimbat, obiceiurile căzărmii însă, am avut chiar ieri satisfacția să văd că au rămas aceleași.

Acelaș respect de grad, acelaș dispreț pentru tot ce nu poartă o uniformă.

Mă dusesem în adevăr să fac o vizită de politeță generalului. Cînd am sunat la ușă, un soldat care mătura în ogradă s'a apropiat de mine și foarte mirat m'a întrebat:

«Adecă ca ce suni d-ta la dl. general?» Nu-i venea să creadă soldatului, că un simplu civil ca mine poate să între în casa unui cogemete general.

Și eu am fost odată ca el. Un general îmi părea ceva supra omenesc, ceva așa de grozav, că mai bine intram în fundul pămîntului decît să-l fi întîlnit pe stradă.

Astăzi însă am ajuns să fac vizită chiar generalului și pe fostul meu colonel de multe ori să mă fac că nu-l văd!

Iar colonelul crapă de ciudă că nu mă mai poate pune la «închisoare».

Al. N. Gane.

Rolul medicinei

față cu boalele care izvorăsc din starea economică a săteanului.

„Agricultura este una din ocupațiile cele mai favorabile vitalității. Oamenii, cari se dedau ei, au natalități relativ mari și „mortalități joase“ zice sociologul Franklin Sittigg.

În primul rînd al țărilor aproape exclusiv agricole stă România, care cu ale sale 7,053,641 hectare de pămînt cultivabil de o fertilitate mythică pe de o parte, și cu numărul său restrîns de locuitori (925,939 capi de familie rurali sau 5,196,870 suflete) pe de altă parte, s'ar părea că trebuie să fie Raiul pămîntesc; în orice caz, să fie țara în care chestiunea, ce va fi tratată în acest articol, să pară un non-sens. Căci locuitori puțini, ocupați cu cea mai sănătoasă muncă, a cîmpului, așezați iarî într'un pămînt fertil, și să sufere de boale izvorîte din o rea stare economică, e în adevăr un non-sens.

Cu toate acestea oamenii grupați în societăți, nu par a avea în todeauna inteligența de organizare și conștiința superioară de specie, pe care o au admirabilele organizațiuni ale albinelor și furnicilor. Înalta societate a lui «homo sapiens» este uneori așa organizată, că deși așezată primitiv în soluri favorizate în grad înalt de natură, prin anarhia structurii sale poate provoca degenerarea și debilitarea unui mare număr din membrii ei, cum și pieirea timpurie a multor altora.

Și statul românesc din veacul al XX-lea prezintă o asemenea anomalie în organizarea sa.

Aici se vede un popor, care, după ce o jumătate de an a cultivat lanuri întinse de grîu aurit pentru străinătatea depărtată, iarna n'are ce mînca. Aici se vede satul pipernicit cu bordeie sărace și locuitorii suferînd de frig, la poalele pădurii bogate. Aici se văd turme întinse de oi și locuitorii zdrențuroși și goi.

Rău hrăniți, rău îmbrăcați, rău adăpostiți, locuitorii rurali ai Romîniei sint ținuți strîns sub ghiara nemiloasă a mizeriei. Și la zîmbetul fioros al sărăciei, aleargă din toate părțile boalele și dezolarea.

Dar înainte de a arăta care este rolul medicinei față de acele boale, ținem a arăta în scurt datele principale asupra stă-

rii economice a săteanului, după care vom arăta apoi ce boale anume decurg din ea precum și ce se face în prezent pentru combaterea lor, și cum se face.

* * *

Pentru ca chestiunea să fie prezentată în complet, vom lua lucrurile mai de departe.

Înainte de 1864, țărâniea românească se împărțea în două mari categorii: răzeșii (moșnenii) cu pământ propriu pe de o parte, clăcașii fără pământ propriu pe de altă parte; acestora însă proprietarul era obligat, în schimbul muncilor ce îi făceau, să le deie de fie-care cap de familie câte o falce ($2\frac{1}{2}$ pogoane) de pământ pentru hrană.

La 1864, sub îmboldul ideilor de libertate, s'a săvârșit improprietărea clăcașilor, dindu-li-se a 3-a parte din moșia pe care locuiau, fie aceea mănăstirească, fie particulară. Luptele pentru improprietărea țăranilor au durat mult, și în aceste lupte clasa dominantă a căutat ca dacă era nevoită să se plece spiritului timpului, apoi să nu cedeze cu ușurință. Se temeau întâiu proprietarii că prin această reformă moșiile lor vor fi lipsite de brațe muncitoare. S'au căpătat aceste brațe prin următorul subterfugiu. A fost pusă drept condiție de improprietărie, că clăcașul trebuia să fie găsit în anul dinaintea improprietării, muncitor pe moșie. Cei interesați, care știau acest lucru, pe care țăranii nu-l știau, au scutit, au alungat dela muncile boeresti, un mare număr de săteni; toți aceștia au rămas neimproprietați.

Pe de altă parte treimea de pământ ce s'a dat țăranilor atit de cătră Stat, din pământurile foaste mănăstirești, cit și mai ales de cătră proprietari din pământurile lor, a fost ce era mai rău pe moșie, riți, ponoare, dealuri etc.

Din actul inițial al improprietării deci, rezultă două neajunsuri pentru viitor. Întăiu, rămân un număr de țărani fără pământ, simpli proletari, mai rău ca înainte, cînd tot aveau o falce; al doilea, celor improprietați li s'a dat cantitativ și calitativ atita în cit lor și descendenților lor porțiunea de pământ dată li-a fost insuficientă în scurt timp, pentru susținerea nevoilor lor, și a celor urieș crescătoare ale Statului. Aceasta cu clăcașii.

Cu răzeșii o tragedie mare se juca de mult. Acești adevărați posesori ai solului românesc, au luptat veacuri întregi cu domnii venetici hrăpareți, și cu boerii lacomi de toate neamurile, pentru a-și păstra moșia lor. Dar a tot putinței domnești, viclesugurilor și samavolnicilor boerilor din toate timpurile, ei n'au putut să reziste; pământurile cistăigate cu sîngele strămoșilor lor, s'au transformat în mari latifundii ale altora; ei înșiși au fost din ce în ce strîmtorați și reduși, — și azi satele lor privesc jalnic la întinsa moșie din fața casei, altă dată a lor, iar sătenii pase de funii caprele pe marginea drumului. Așa au ajuns bună oară urmașii lui Tomaș Tălăghir, răzeș de al lui Ștefan, și

întemeietor al satului Tămășeni din jud. Fălciu. Dar unii din ei au rezistat lăcomiei asupritorilor. Li-a rămas câte o fâșie de pământ de o îngustime ridicolă, care nu le ajunge subsistenței. Mulți din ei însă, prin împărțire progresivă a solului, au rămas lipsiți absolut de pământ, adevărați proletari ai satelor, cu mult mai căzuți decît acel lumpen-proletariat al apusului.

Din acest complex de împrejurări, vițiu inițial în modalitatea de improprietărire a țăranilor, ripire a averilor răzășești, reducere prin împărțire a solului, atît de cătră razeși cît și de cătră clăcași, a rezultat pe de o parte faptul că azi în România rurală, care trăește din cultura pămîntului și numai din ea, avem 408,502 țărani aproape *fără pămînt*, simpli lucrători cu brațele, iar pe de altă parte, o extrem de neegală împărțire a solului cultivabil; ast-feliu 920,939 capi de familie stăpînesc 3,153,641 hectare, iar alții numai 5000 capi stăpînesc 3,900,000 hectare.!

Această îngrozitoare disproporție ar trebui să ne aducă aminte că: *Latifundia Italiam perdidere. Prea marca disproporție în împărțirea solului este prima bază a stării economice proaste.* Dar e departe de a fi singura și poate nu e cea mai importantă.

Admițînd că în fiecare familie rurală sînt cel puțin 4 membri valizi și capabili de muncă (în altele sînt și mai mulți, căci copilul țăranului dela 10 ani în sus muncește cît un adult), și că în timpul celor 200 zile de lucru, fiecare membru din familie ar cîștiga în medie cîte 2 lei pe zi, fiecare din cele 400,000 de familii țărănești fără pămînt ar avea un cîștig net, numai din munca brațelor lor, de cîte 1,600 lei pe an, sumă suficientă pentru întreținerea unei familii la țară.

Pe de altă parte, posesorii a celor 3 milioane de hectare, dacă ar lucra pămîntul în mod rațional, dacă ar extrage dintr'însul în mod inteligent, tot ceea ce el poate da, ar avea fiecare cel puțin cît îi trebuie pentru întreținerea familiei sale și sî portarea sarcinilor Statului.

În parte măcar, țăranul român ar sta mult mai bine economiceste.

Ce se întîmplă însă?

Munca celor 4 milioane de lucrători agricoli ai Romîniei, e departe de a fi plătită măcar pe jumătate din valoarea ei legală. Brațele sătenești sînt supuse celei mai strașnice uzuri; munca lor e închiriată din iarnă pe prețuri de nimic, așa că vara întregă această lume de săraci, muncește cu 50 bani pe zi, poate și cu mai puțin!

În România nu există o lege contra cametei, deghizate ori ba. Există din contra o lege a tocnelilor agricole care legiferează și întărește această uzură nemiloasă. Grație acestei legi, care admite închirierea muncii din iarnă pe vară, fără a specifica un minimum de preț măcar, se poate da unui țăran în Ianuarie bună oară, 14 lei pentru a face în Iunie o falce de săcere care la acel timp costă 40—60 lei! Se permite adecă a se lua procentele de 500—600 lei!

În Elveția nu e permis a lua dela țaran, sub orice formă, procente mai mult de 5%; orice contract sau angajament care presupune un mai mare procent, e anulat! Iar la noi, ce hal!

Și aceste nu sînt fibule. Personal, cunosc un proprietar care a ingenunchiat satul într'atîta în cît, pentru 5—6 mii de lei dați locuitorilor cu citva timp înainte, își face pe nimic muncile cîmpului în toți anii, și satul îi rămîne și dator veșnic cu 20—25 mii de lei. Din o adorabilă inconștientă, sau o strașnică cruzime, el se laudă că pentru acești 25 mii de lei nu ia nici un procent! Cunosco o femeie în satul Grumezoaia, care pentru 60 lei luați împrumut cu 4 ani în urmă, muncește toate verile fâlci de munci agricole, iar toamna rămîne datoare tot cu suma 'ntreagă!

Și așa este batjocorită munca tuturor acestor milioane de robi ai pămîntului! Această exploatare barbară a brațelor și a sănătății locuitorilor și îngrădirea cu legi a unei asemenea stoarceri, a atras pe mulți cătră lesniciosul cîștig al arendării de moșii. Urcarea fabuloasă a arenzilor nu e izvorită nici din mărirea de fertilitate a solului, nici din întrebuintarea unor nouă mijloace de lucrare a cîmpului, ci numai din posibilitatea exploatării mai mare a muncii. Așa se și explică faptul că pe cînd prețul arenzilor s'a întreit, acel al muncii a rămas pe loc, sau a dat îndărăpt.

Munca rău plătită, uzurarea ei, este o altă bază a proastei stări economice a săteanului.

Posesorii celor 3 mil. de hectare nu stau mai bine. Munca lor e plătită în acelaș mod ca și a celor fără de pămînt. Solul ce-l dețin produce din cauza neștiinței de a-l cultiva, pe jumătate din cît produce al proprietarului, și pe un șfert decît ar trebui în realitate. Apoi din cauza iar a nechibzuinții și a proastei organizări economice, acele produse sînt vindute cu preț mic; de multe ori, pentru o nevoie oarecare, ele sînt date ca și munca, din iarnă, pe nimic. Cunosco sate unde locuitorii vindeau din iarnă pe 14 lei kila produse ce vara costau 30 lei!

Ignoranța și nechibzuința intervin deci la rîndul lor pentru a înrăi starea sătenilor.

La aceste se mai adaugă o pedreaptă repartizare a impozitelor atît directe cit și indirecte, care apasă mai greu pe capul săteanului de cit pe a oricărui alt contribuabil, precum și o administrație jăcașă.

Impărțirea disproporționată a pămîntului între locuitorii agriculturii țării, munca agricolă plătită cu nimic, productivitatea mică a solului cultivat de țărani, aceste elemente alcătuiesc *substratul fizic*, al stării economice a săteanului.

Acest substrat este însoțit, secundat și perfecționat în rău de un alt substrat psihic.

Cultura practică și rațională a țaranului, care ar fi putut să fie în toate timpurile un stăvilor puternic atît contra împărțirii neproporționate a solului (multe latifundii au la bază naivitatea țaranilor și lipsa lor de calcul), cit și contra exploatării muncii, și mai ales contra productivității slabe a solului,—a-

ceastă cultură a lipsit totdeauna și lipsește și în prezent păturii țărănești.

Școli sistematice unde să se deie noțiuni practice indispensabile în viața generală cit și cea specială a agriculturii; ferme țărănești model, dese și la îndemina a cit mai mulți, n'au existat.

Scoala rurală primară n'a avut altă țintă pînă mai dăunăzi de cit să învețe pe țărani scrierea și citirea, arme cu care mai apoi să poată pași spre o dezvoltare superioară. — Școli și instituții însă care să-l conducă către acea dezvoltare superioară *ca țăran*, au lipsit. Și încă numai pentru atingerea primei sale ținte, cit de puțin a făcut școala rurală! Din o comunicare a d-lui dr. Hurmuzescu se vede că din populațiunea totală școlară a țării de 750,000 copii, numai 400,000 sînt înscrși în școlile primare; că rămîn deodată deci 50% analfabeți; că din cei 400,000 abia jumătate numai promovează și numai 17,000 absolv cursul de 4 clase. Ceea ce e mai trist încă e că ne lipsesc pentru sate 5000 de învățători și 3000 de școli (luînd norma de azi de 94 elevi pentru o școală și 65 școlari pentru un învățător). Rezultatul este că pe cînd Negrii Americii de Nord au 66% alfabeți, noi avem abia 20%; că pe cînd Ungaria are 43% analfabeți, noi continuăm a ne menține în fruntea popoarelor Europei cu 80%.

Sărăcia — provenită din lipsa de pămînt și exploatarea muncii, — și ignoranța sînt deci cei doi factori puternici care influențază în totul viața economică a săteanului. Ei se ajută reciproc, în mod armonios, unul întretinînd pe celălalt și împingîndu-l spre complecta lui dezvoltare.

Săracul e ignorant pentru că cultura presupune o oarecare stare de prosperare. Primum vivere, deinde philosophari. Ignorantul e sărac, pentru că avînd la dispoziție unele materii prime, în orice caz brațele sale, nu știe să uzeze de ele pentru a produce cit mai mult și cit mai bine.

* * *

Din sărăcie pe de o parte, din necultură pe de alta, din amîndouă la un loc cele mai de multe ori, săteanul își duce traiul în cele mai rele condițiuni igienice. Din neștiință el nu întrebuițază cum trebuie nici acele elemente, pe care natura i le pune la dispoziție, cum e aerul și apa. Din lipsă nu poate întrebuițța pe altele cum sînt hrana, hainele și locuința.

Să analizăm în parte pe fiecare din aceste condiții.

Aerul satelor și al locuințelor țărănești este departe de a avea puritatea inchipuită de cei necunoscători ai lucrurilor dela țară. Grămezi mari de gunoai fermentate, excrementele viteilor — conlocuitori de ogradă și de cameră ai țăranului, — depunerea excrementelor chiar de către cei ai casei în jurul ei, conlucrează pentru a încălca aerul cu miazme vătămătoare. Dar otrava pu-

ternică pe care o absoarbe țaranul cu cei ai lui, este aerul lungilor nopți de iarnă. După cât știu, nu s'a făcut analiza chimică a aerului unei odăi țărănești după o noapte de viațuire în ea a mai multor inși. Sint sigur însă că compoziția acelu aer n'ar diferi mult de aceea a aerului din celebra «inchisoare neagră» din India engleză. Dar în această chestiune voiu lăsa să vorbească un profan în ale medicinei. Iată ce ne spune d. Sp. Popescu în importanta sa lucrare, «Contribuțiuni la munca pentru ridicarea săteanului» :

«In genere țaranul nu-și aerisește casa; asta insamnă că «nu-și dă sama de rostul aerului pentru sănătatea organismului. «De cită nevoie este această operațiune ușor de îndeplinit, și «totuși neintrată încă în obiceiuri, se poate vedea din următoarele :

«E știut că în timpul iernii țaranul poartă încălțăminte ori «cizme, ori opinci. Ocupațiunile sale zilnice îl silesc să frământe «zăpada și noroiul. Nici cizmele nici opincile nu-l apără de u-«mezeală. În fiecare sară se întoarce cu picioarele înecate în «obiielele ori ciorapii cari au supt toată ziua zăpadă topită și «noroiu. Înaintea culcării se întind obiielele, ciorapii și toate lu-«crurile ude ca să se usuce pe cuptorul încălzit, și rămân acolo «până dimineată; acelaș lucru îl fac toți ai casei—mai exact «toți ai camerii, căci toți ai casei dorm în aceiași cameră. Pi-«ciorarele nespălate se usucă sub plapomă. Sub aceeași plapomă «doarme bărbatul, femeia și toți copiii până la o vristă destul «de înaintată; cei mai mari, flăcăi și fete, dorm pe alte paturi în-«văliți cu țoale ori cu hainele de zi. În rari case se găsesc «două plapome. Plapoma o făcută atit față cit și dosul de lină «țesută în casă, ori e cumpărată din țirg (de bumbac); în unele «părți se întrebuintază însă numai țoale țesute în casă. Cersa-«ful nu e cunoscut. Cămașa de noapte tot așa. Țăranul, este «știut, nu-și spală corpul de cit vara, dacă are apa rîului sau a «bălții la îndămină; mai drept nu și-l spală niciodată: se moaie «în apă nu ca să se spele, ci ca să se răcorească. Sint țărani «al căror corp nu vine în atingere cu apa (afară de mini și față) «de cit în timpul infășatului și înainte înmormintării.

«Ne putem ușor închipui, cu toată repugnanța faptului, ce-i «cu o plapomă de lină fără cersaf, care trăește peste 20 de ani «și prin care se strecoară evaporarea pielii atitor ființi, sub care «cresc—de multe ori bolesc—atitea rînduri de copii, și care nu «vede lumina soarelui, de cit după ce-i aruncată, ruptă și în-«cercată de cirpeli.

«Pisica doarme pe movila de obiele aruncată după sobă; «vițelul crud doarme în lacul lui de urină din mijlocul camerii; «sub paturi cloștele visează la viitorii lor pușori; purcelul cră-«ciunului de la anul stă ascuns după sobă; cizmele unse cu pă-«cură și opincile neargăsite stau înșirate pe lângă vatră; noroiul «cizmelor și al opincilor așteaptă și el lumina zilei ca să fie dat «afară—sara nu se cade să dai gunoiul afară. Soba, dacă nu-i «oarbă, e astupată cu îngrijire ca să nu scadă căldura.

«Dimineța își iau pe rînd obielele de pe cuptor, le freacă în mîna ca să se scuture noroiul de eri; la moment toată camera e plină de un praf des. Obielele și ciorapii odată încălțați nu se mai spală pînă cînd se rup și se aruncă, de obicei în «o iarnă 'ntreagă...»

«Acesta-i aerul respirat în toate nopțile lungi de iarnă de către țărani; acesta-i aerul unei camere de locuit, de mîncat și de dormit, a unui țăran care de multe ori moștenește casa de la părinți. Și casa aceasta poate sta 50, 60 ori 100 de ani cu geamurile nedeschise! Dacă ușa s'ar închide bine, dacă hornul n'ar ajuta și el, o singură oră ar fi suficientă aerului acestuia ca să asfixieze pe toți din casă».

Și cu drept cuvînt exclamă acest just observator al vieții: «Un lucru e în afară de orice îndoială: *aerul nopților de iarnă holărăște în bună parte degenerarea fizică a țăranului*».

Din această plastică descripție s'a văzut în mare parte starea locuințelor țărănești. Cea mai mare parte din ele sînt compuse din o singură cameră care servește de locuit, de bucatărie, de dormit, de tot în sfîrșit. Această cameră neuerată, neluminată, adăpostește pe om doar de intemperii, cînd îl adăpostește și de acestea. Nici vorbă să căutăm aici cubajul de aer necesar unui individ; am găsi poate de multe ori un m. c. de ins și de oră.

Unde mai punem că există în țară 50.000 de bordeie ce servesc de locuinți oamenilor?

Cu *alimentația* săteanul e departe de a sta mai bine. Fără a intra în detalii, vom menționa că după o cercetare făcută de noi asupra unui grup de săteni din județul Fălciu, rezultă că cei mai mulți cheltuesc pentru hrană 10 bani pe zi; că rațiunea zilnică alimentară, suferă constant de lipsă de albumină și de grăsime, circumstanțe ce debilitază permanent organismul și îl minează; am arătat*) că baza alimentației săteanului este un vegetarianism de cea mai simplă specie: alimentația cu porumb și încă și acesta de ce calitate!

Apa care de la natură în cele mai multe părți e de bună calitate, prin modurile vițioase de păstare și aprovizionare e alterată și se consumă ca atare, necunoscîndu-se rolurile ei în organism, nici mijloacele de corecțiune a ei. Am încă vii în mînte, printre altele, fîntinele satului Deleni din jud. Fălciu. Așzate pe partea cea mai declivă a văii, avînd drept ghizduri niște scînduri de 50 cm. înălțime, neacoperite, cu nivelul apei la suprafață, ele primesc toate apele murdare ce le aduc ploile din deal de prin ogrăzi, tot colbul ce l ridică vîntul și toate murdăriile ce le aruncă copiii; compozitul chimic rezultat din acțiunea acestor factori, e o licoare groasă, tulbure și rău mirositoare, și această licoare servește ca apă de băut.

Nu mai vorbesc de apa din bilhacuri ce am găsit că o

*) Vezi „Alimentația țăranului” în „Viața Romînească” V. I, No. 2, pag. 217.

beau unii locuitori pe la muncile agricole, nici de apa așa numitelor «beuturi», ce o consumă țărani unor județe.

Imbrăcămintea de iarnă nu corespunde totdeauna scopului de a proteja corpul de temperatura rece ambientă. În afară de imbrăcămintea bărbatului, care este mai potrivită acestui scop, cea a flăcăilor și fetelor are în această privință mai mult luxul decât utilul. Cea mai mare parte dintre copiii mici însă au, numai cămășuța de vară—de multe ori unica ce o au—și cite o leancă comună, cu care rînd pe rînd ies din casă. În picioare n'au nimic. Prin scăderea pășunilor și deci dispariția oilor, ei nu-și mai pot face acele vestite și trainice sumane, necum ciorapi de lînă. Prin rărirea porcilor, (căci cantitatea alimentară totală a scăzut), ei nu mai pot face opinci pentru toți ai casei. Femeile de la țară merg iarna cu picioarele goale prin omăt! Și cînd în satul Unguriu le arătam inconvenientele acestei practici, țărani resemnați își potoleau necazul cu o ironie: «femeile au picioare de rață, d-le doctor, nu degeră» îmi răspundeau ei.

Acestea sînt condițiunile igienice pe care actuala stare economică și în mare parte, consecutiv acesteia, cea culturală, i le permite săteanului. Atare condițiuni igienice vor făuri organismul sătenilor noștri, le vor da energia fizică și morală trebuitoare pentru dezvoltarea și înflorirea vieții, pentru efectuarea de muncă, pentru rezistența la boale, pentru transmiterea surplusului de viață descendenților lor.

Să vedem cum și în ce mod.

Este vădit lucru că un aer viciat, o apă proastă și o hrană insuficientă nu sînt capabile de a produce un singe bogat și de buna calitate, care să hrănească din belșug celelalte țesături ale organismului. Ca urmare imediată este anemia și debilitarea generală, predispoziția la toate boalele și mica rezistență a individului. Această deducție teoretică se traduce prea viu în fapte reale și se cetește pe fețele palide și trase ale țărănilor—cei mai mulți îmbătrîniți înainte de timp—precum, și mai ales, în marea lor *morbiditate*.

Nu știu ce vor fi observat alți confrați care practică la țară; dar după practica mea pot să afirm că dacă considerăm drept boală tot ce trebuie și sîntem obișnuiți să considerăm ca atare, apoi cel puțin 80% din țărani, toate vrîstele socotite, sînt bolnavi.

Faptul acesta a fost de altfel constat și cu mult anterior de o comisiune ad-hoc, din care făcea parte d-rul N. Kretzulescu. Membrii acelei comisiuni constatașeră un atît de mare număr de bolnavi, în cit ei concluderă că la țară trebuesc spitale, nu școli; concluzie greșită, plecată însă de la o stare reală de fapte: *marea morbiditate* a sătenilor. Și de atunci lucrurile s'au schimbat în mai rău.

În afară de marea morbiditate, debilitatea generală are drept urmare degenerarea progeniturii, de unde în mare parte provine *mica vitalitate a noilor născuți*.

Din cei 35% de copii ce mor în primul an de viață, mor

de sigur o parte de infectia tetanică, de sifilis moștenit, din ignoranța moașelor empirice, din lipsa de ajutor medical la timp, etc.; dar e neîndoios că o mare parte din acești copii născuți din părinți pelagroși și debili, din mame rău nutrite și prea muncite, se nasc de la început cu pecetea morții apropiate. Ar fi interesant de cîntărit și de măsurat noii născuți la țară și de făcut cercetări statistice pe un număr mare de cazuri. Sînt sigur că această presupunere s'ar dovedi exactă și s'ar căuta atunci poate remediile acestei mari mortalități infantile și în alte părți decît numai în acele în care, fără mult efect de altfelu, se caută acuma.

Seceră de sigur un mare număr de vicți și neștiința mamei de a crește copiii—între altele alimentarea timpurie a sugariilor, pe care totdeauna noi o punem pe socoteala ignoranței mamei; dar de multe ori și chiar în acest caz, nu e numai ignoranța de vină. Cercetat-a cine-va laptele unei mame sătence care se hrănește rău? Probabil puțin. Este știut însă de toți că orice mamifer domestic rău hrănit, dă lapte și puțin și prost. De ce mamiferele sătence s'ar comporta altfelu? De ce mamele țărance ar face excepție? În mai multe rînduri am avut ocazia să cercetăm un asemenea lapte și, fără să fi făcut analiza chimică, am rămas surprinși de bogăția în apă, de sărăcia în materii nutritive și de mica lui cantitate. În atare cazuri pruncul nu se satură cu sinul gol și sărac al mamei; el e flămînd și țipă, iar ea atunci ca să-i potolească foamea, îi mai dă și alte alimente—laptele de vacă fiind rar în casa sa; de acolo întreaga serie a omoritoarelor afecțiuni gastro-intestinale care sînt izvorite și din lipsa de lapte a mamei, nu numai din lipsa ei de cunoștinți!

În legătură cu marea morbiditate a sătenilor și cu mica vitalitate a noilor născuți—rezultate ale debilității generale—și ca o consecvență a lor, este acest alt mare defect sanitar și economic al țării: *marea mortalitate*. Acest fenomen e de două ori vătămător. Întăiu, e o piedică puternică la înmulțirea populației, de care avem atita trebuință și al doilea, e factor puternic de apăsare economică, din cauza obiceiurilor religioase și a prejudecăților sătenilor. În adevăr, socotiți că fiecare din cei 150,000 morți anual, cu toate ale lor pomene și praznice de a 3-a, a 5-a, a 9-a, a 40-a zi etc, costă familia cel puțin 100 de lei, și socotiți apoi greutatea cu care se pot găsi la vreme de nevoie acești 100 de lei, și că într'o familie pot fi 5-6 morți, și veți vedea dacă jumătate din munca celor vii, nu e cheltuită pentru împlinirea unui ritual al morților.

O altă urmare firească a relelor condițiuni igienice este lipsa de dezvoltare a indivizilor adulți, *degenerarea rasei*. Acest lucru mai bine decît oricare altul se poate matematiceste constata. D-rul Proca făcînd cercetări asupra a 867.160 examene de recruți pe o perioadă de 17 ani, stabilește că dezvoltarea tinerilor în vîrstă de 21 ani, tinde cătră un tip inferior, cu pieptul

mai îngust. Pe de altă parte d-rul T. Ionescu, într'un documentat discurs rostit în Cameră, ne spune următoarele: „Consultind statisticile recente de la 1891—98, vedem o scădere succesivă a numărului tinerilor apti pentru serviciul militar. Numărul dispensațiilor ca improprii pentru serviciu, care era de 5% în 1891, a ajuns la 9% în 1898. Dacă considerăm cifra aminațiilor, care formează un stoc de oameni incapabili a servi, pentru moment cel puțin, vedem că ea augmentează în proporții enorme. Așa, în 1900 găsim că 50% dintre tinerii care se prezintă la recrutare, sînt aminați ca improprii“. Mai încolo, d-nul deputat ne spune că această stare a dat naștere chiar unei adrese din partea ministerului de războiu către ministerul de interne, spre a-i atrage atențiunea asupra relei stări în care se află populațiunea noastră, cea rurală mai ales! S'ar părea că un minister dintr'o țară informează pe altul din altă țară, despre o chestie de mică importanță!

Instîrșit o altă consecvență a mizeriei fiziologice și a debilității generale, este marea *receptivitate morbidă*.

Boalele infecto-contagioase în general, și în special disenteria, febra tifoidă, tuberculoza și malariala, n'ar avea extinderea pe care o iau, dacă n'ar găsi terenul prost al săteanului; epidemiile de disenterie care apar în timpul războaielor, apar cu furie și la noi tocmai pe timpul celor mai febrile munci agricole, pe timpul marelui războiu pentru cîștigarea aurului altora; ele cer hecatombe de mii de vieți, care nici măcar nu sînt puse pe sama acestui războiu, în care organismele debilitate sînt și supra surmenate!

Boalele epidemice, după o importantă comunicare a d-rului Michail, în intervalul 1900—1904 au interesat 333.877 săteni și au săcerat viețile a 31.268. Vin în mijlocie 70,000 bolnavi pe an și 7,000 de morți.

Data fiind raritatea populațiunii, izolarea satelor și izolarea caselor din sate precum și puțin intensiva viață socială a sătenilor, s'ar părea greu de explicat această mare extindere a epidemiilor. În adevăr, condițiile enunțate sînt puțin favorabile unei mari și repezi extinderi a agentului patogen. Cum însă dezvoltarea epidemiilor depinde și de teren, aici trebuie să căutăm pricinile—cel puțin unele—ale mării lor extinderi. Terenul oferit epidemiilor de organisme sătenilor noștri, e de două ori favorabil: întâi e teren slăbit și pe urmă, în mare parte, e teren virgin. Țăranii noștri se găsesc încă față cu epidemiile apărute odată cu noua dezvoltare a țării și întinderea relațiilor ei cu apusul, în aceeași stare în care s'au găsit locuitorii insulelor Fidji în anul 1875, față de rușeolă; în acel an, în urma unei vizite a regelui lor la Sydney, rușeola a fost importată în insule și în mai puțin de 4 luni, 40 mii din 152 mii ciți erau, pieriră de rușeolă! *)

Paludismul care e atît de întins în țară, încît numărul con-

*) Duclaux, Hyg. soc. p. 58.

sultațiilor ce se dau pentru această boală trece de $\frac{1}{2}$ milion, iar cel al bolnavilor trece de suta de mii, după statisticile oficiale, nu-și are explicarea sa numai în constituția solului și în prezența în mare număr a anoplilor și hematozoarilor. Parazitul acestei boale, ca și toți paraziții de altfel, găsește în proastele condiții igienice ale țaranului și în organismul său slăbit, teren prielnic pentru dezvoltare. Nu se poate mai probant în această privință decât rezultatul unor cercetări ale d-lui dr. Irimescu, cui oscutul conducător al campaniei antimalarice; într'un sat din Dobrogea, d-sa a constatat că locuitorii bulgari, care formau majoritatea și care erau bine situați materialmente, având case largi, luminoase și igienice, erau indemni de paludism; în acelaș sat, locuitorii romini care trăiesc în proaste condiții, având locuințe umede și întunecoase, erau toți atinși de friguri! Acțiunea paludismului e cu atita mai vătămătoare, cu cit se exercită tocmai pe timpul cind organismul e mai slăbit prin obositoarele munci de vară.

Tuberculoza găsește de asemenea un teren favorabil la țară și întinderea ei, neexplicabilă prin marile aglomerațiuni ca în apus, se lămurește prin slăbirea organismelor ce le atinge. Nu se cunoaște numărul exact al tuberculoșilor la țară; el trebuie iusă să fie mare; după observația noastră, n'am întâlnit sat fără tuberculoși nici la munte, nici la șes. Și pentru-că deseori am întâlnit un anume mod de introducere a maladiei în sat, nu mă pot reține de a-l denunța. În urma rigurozității serviciului militar și a condițiilor igienice de căzărni, care în nici un caz nu pot fi ideale, un număr de inși mai mult sau mai puțin predispuși se tuberculizează; imediat ce sint bănuți, ei ar trebui scutiți de acest oneros regim și trimiși în anume locuri spre leuire. De nenumărate ori am observat însă că acești inși sint reformați în faza ultimă a maladiei lor, și atunci, în loc să fie internați în un loc de izolare, sint trimiși, focare vii și active de răspândire a tuberculozei, în mijlocul familiei lor numeroase din sat. Acolo, în odaia unică, umedă și fără soare, între frații și părinții goi și ignoranți, tuberculosul își petrece ultimele zile inoculind virusul omoritor și celor ai săi care mai târziu îl vor urma 'n mormint.

Cunosc familii multe, distruse pe această cale. Dar efflorescența desăvirșită a mizeriei fiziologice în țara noastră este *pelagra*. Această maladie merge crescînd în raport drept, cu îngreuerarea condițiilor de traiu ale țaranilor.

Numărul exorbitant al cazurilor de pelagră di ultimii ani coincidează de minune cu extinderea agriculturii mari în detrimentul pășunilor și al agriculturii mici, cu îmbucătățirea pământurilor țărănești și cu urcarea arenzilor de la 20 lei la 150 lei falcea pentru țărani.

Este nedumerire mare în țară asupra numărului de pelagroși. Un profesor universitar, senator în acelaș timp, răspunzînd la arătarea marelor cifre de pelagroși de către un coleg medic,

protesta cu vorbele: „nu, nu sintem atit de pelagroși!”. El era desigur de bună credință, căci se baza pe ceea ce văzuse în inspecțiile sanitare ce le făcuse cu 20 de ani în urmă.

Condițiile economice ale țărânilor s'au schimbat însă în acești din urmă 20 ani cu așa vertiginozitate, și din schimbarea lor s'a desvoltat pelagra întru atita, în cit d-nul profesor și cu el mulți alții, ar rămânea îngroziți și nedumeriți dacă ar face un nou turneu prin țară și ceva mai aprofundat.

Se cifrează astăzi numărul cazurilor de pelagră la 40—50 de mii și multora le pare acest număr exagerat. Personal sint convins că cifra trebuiește cel puțin încincită, și că 300 000 n'ar reprezinta încă exact numărul celor atinși de această boală. Ca să avansez aceasta mă razăm pe observația și experiența personală. În adevăr, statistica cu 40.000 arată pe acei dintre pelagroși care au trecut prin mâinile medicilor; cea statistică e alcătuită de personalul sanitar rural al statului care vine în proporție de 1 medic la 30.000 locuitori; iar ce operă statistică serioasă poate face acest medic, ne putem închipui. Pe cîți dintre pelagroși nu i-a văzut medicul, căci de rușine—țărânului îi e rușine de boale—nu i s'au arătat lui, pe cîți nu i-a văzut căci n'a avut timpul și n'a putut să'i vadă?—Pe toți aceștia statistica nu-i privește. Ei sint totuși enorm de raulți și fac parte dintre locuitorii țării. Ar fi a ne ascunde capul ca struțul în nisip, ferindu-ne de realitatea cifrelor și prezintînd un număr mai mic de bolnavi de cit cel adevărat.

Avem la îndămină citeva fapte concrete pentru a proba că numărul pelagroșilor trebuie să atingă cifra bănuită de noi, cu mult mai mare de cit cea a statisticii oficiale. În vara anului 1902, într'o zi de sârbătoare—bolnavii de ori-ce fel numai sârbătoarea se găsece vara prin sat, altfelu, bolnavi cum sint, muncesc la cîmp—mă aflam în comuna Dărăști din jud. Ilfov. Intregă acea zi am stat în comună diad consultații. În registrele sanitare ale primăriei, după care se fac statisticile oficiale, erau trecuți pe acel an ca existenți în comună 10 pelagroși. Ei bine, într'o singură zi, și într'un singur sat, am consultat nu mai puțin de 120 de pelagroși! Să se noteze că nu mă dusesem acolo pentru a face cercetări oficiale asupra pelagrei. Deci raportul între cifra statisticii oficiale de pelagroși și cea reală era de 1—12! Și pretutindeni unde am practicat ca medic de plasă, în munții Buzăului și pe șesul Dunării, totdeauna am găsit cifra pelagroșilor cel puțin de 5 ori mai mare de cit cea oficială. Satul Vutcanilor din jud. Fălciu, care numără mai mult de 3,000 de suflete, are după statistica nominală a medicului spitalului Mălăești, nu mai puțin de 300 de pelagroși.

Cam acestea sint raporturile dintre cifra statisticii oficiale și cifra reală a pelagroșilor.

Și mersul acestei boale este surprinzător de repede. De la 6,000 cîți erau oficial în 1894, după 12 ani, la 1906, aceeași statistică ne arată 40.000 pelagroși în toată țara. În județul Fălciu

numai, de la 184 bolnavi ciți se cunoșteau în 1888, am ajuns în prezent la cifra de 3,000!

Se obișnușește a se pune pelagra pe sama numai a porumbului stricat și, în ori ce caz, a se căuta mijloacele de combaterea ei, în ameliorarea cultivărei, păstrării și preparării porumbului. Fără a nega rolul vădit al otrăvii maidice în producția pelagrei, credem că această otravă, de slabă putere, nu atinge, nu influențează de cit organismele debilitate deja de altele și generale condițiuni economice. În sprijinul acestei teze susținute de d-rul Proca în un studiu asupra pelagrei, s'ar putea învoca și următoarea circumstanță: Țăranii cu câteva decenii înainte cultivau numai porumb moldovenesc, porumb care se coace mai totdeauna tîrziu și care deci mai totdeauna conține verderamul. Pe de altă parte acei țărani nu păstrau mai bine porumbul, și nici știau mai bine a măcina făina sau a face mămliga. Pelagra pe atuncea totuși era cu mult mai puțin răspîdită de cit este astăzi.

Azi țărani în marea lor majoritate cultivă porumbul cîntin, care se coace la finele lui August; păstrează porumbul, macină făina ca și cei de mult; la fel fac mămliga. Cu toate acestea pelagra a luat înspăimîntătoarele proporții pe care le-am văzut.

Dacă numai porumbul ar fi cauza, sau dacă el ar fi cauza principală, ar rămînea un paradox neexplicat ameliorarea vădită a cultivei porumbului pe de o parte, și înmulțirea exorbitantă a pelagroșilor pe de altă parte!

Adevărul este însă că celelalte condițiuni economice ale sateanului s'au schimbat cu mult în rău, și că lor le datorim marele număr de pelagroși. În schimbarea acestor condițiuni trebuie de căutat cit de curînd remediul. Ar fi destul să cităm dispariția vacii și a oaii din ograda țaranului, pentru a ne explica apariția pelagrei în casa sa.

Alcoolismul în satele noastre ia încă proporții îngrijitoare, cel puțin în anume părți. Deși nu poate fi pus pe sama unei stări economice proaste, al cărei mai de grabă decît efect, este cauză, totuși e vădit că o acțiune cu mult mai distrugătoare exercită cei 9 litri de alcool de cap cit se bea în România, decît cei 11 litri cit se beau în Anglia. Este știut că acțiunea alcoolului este cu mult mai vătămătoare asupra organismelor rău nutrite, decît asupra înșilor bine nutriți și rezistenți. În parte apoi, consumarea de alcool, mai ales la început, poate fi pusă și pe sama unei proaste alimentații. În excitantul alcool țaranul caută plusul de energie pe care alimentul prost nu i-l dă. Cu încetul, deprinderea se face. Starea de inconștiență și de iluziune în bine pe care o dă alcoolul, atrage spre noi uzuri și în urmă spre abuzuri. Începutul deci și al acestei plăgi este în parte și lipsa.

Acestea sînt în scurt stările sanitare și boalele izvorite, cele mai multe direct, din indigența sateanului și altele din lipsa sa de cultură, consecință a indigenței.

Dar starea economică precară a săteanului în afară că-i dă un anume șir de boli, îl pune încă în imposibilitate de a se căuta de maladii provenite din alte cauze. Să luăm de pildă riia. Riia, până la un punct nu e datorită sărăciei, ci necurăteniei. Zic până la un punct, căci curățenia necesitează săpun și combustibil și aceste costă bani. Ei bine, pentru a vindeca o familie de riie, în afară că trebuie medicamente de cel puțin 50 bani de individ, dar fiecărui îi mai trebuie un alt rind de haine curate și cel puțin un rind de albituri și încă și o altă cameră, neinfectată. Da unde toate aceste? De nicăiri. Și riia tronează și va mai trona încă în satele noastre.

Din cele descrise până aici, s'a văzut deci că în filiațiune naturală, starea economică rea, realizează un traiu în proaste condițiuni igienice; proastele condițiuni igienice produc o debilitare generală a organismelor consecutiv căreia urmează pe de o parte o mare receptivitate morbidă cu mortalitate mare, iar pe de alta degenerarea rasei.

În general deci puține ar fi maladiile care să nu fie produse direct sau în grad înalt favorizate de o rea stare economică, cea mai mare parte din ele sînt produsul direct sau indirect al acestei stări.

Ce face și ce poate face Medicina ca știință pentru combaterea acestor boale? Răspundem dela început: prea puțin lucru sau aproape nimic. Și aceasta pentru că medicina curativă în mare parte, afară de epidemii, e ineficace față cu aceste boale, iar Medicina preventivă, Higiena, prescrie realizarea unor condițiuni a căror împlinire iesă din domeniul ei științific limitat.

În adevăr, legile și regulamentele noastre sanitare sînt făcute în conformitate cu știința și corespund ultimelor ei cerințe.

Higiena prescrie cum trebuie să fie o casă sănătoasă, cită lumină să primească și de unde s'o primească, cîți metri cubi de aer să aibă.

Regulamentele noastre sanitare, conforme cu higiena au stabilit și ele modele de case țărănești tip după, care urmau a se construi satele de aci încolo.

Higiena prescrie o anumită rație alimentară suficientă întreținerii vieții și efectuării de muncă. Ea arată calitățile apei de băut. Regulamentele sanitare, conforme cu știința, arată condițiile ce trebuie să îplinească o fîntină pentru a păstra puritatea apei. Administrația sanitară aplicînd în perfecție cerințele igienei recomandă satelor chiar puțurile americane. Mai departe, medicina arată condițiile de realizat pentru a opri întinderea bolilor infecțioase chiar în o populație săracă și expusă la ele. Regulamentele sanitare prescriu și ele pe larg acele măsuri, și în cancelaria fiecărei primării există o întreagă enciclopedie sanitară.

Aceasta face medicina și acesta e și rolul ei. Avînd cunoștință exactă de cauze și de efecte, ea propune în mod radical, pentru înlăturarea acestora, suprimarea celor dîntăi. Pentru anemie recomandă aer bun, pentru debilitate și inanție hrană bună

și bune condiții igienice. Cum să se capete aceste elemente, modul lor de obținere, și diferitele împrejurări de loc, de timp, de obiceiuri, pentru ajungerea în posesiunea lor, acestea n'o interesează. Și acestea n'au interesat până mai dăunăzi și nu interesează nici azi pe mulți reprezentanți ai științei medicale la țară, pe medicii rurali.

Fideli principiilor căpătate din știința lor, medicii se mulțumesc a prescrie regulile și regimuri, fără a-i interesa dacă ele pot fi urmate, și fără a-i interesa mijloacele necesare pentru realizarea lor.

Să vedem cam ce rezultă din o asemenea comportare a medicului trimis în populația rurală, față cu boalele enumerate mai sus. Dar mai înainte de aceasta să vedem, în scurt, cine e medicul populației rurale și care sînt condițiile în care el e pus și în care el lucrează.

Pentru populația rurală a Romîniei, compusă din 5.196,870 suflete avem 132 medici de plăși, din cari 22 și de spitale, 63 de medici de spitale rurale și județene și 32 medici primari de județe. Pentru că din toți aceștia medicul de plasă vine mai des în contact cu satul și cu săteanul și pentru că el este și medicul însărcinat cu igiena și cu poliția sanitară a satelor, vom socoti deci că avem 1 medic la 39 300 locuitori. Acest medic este adus în mediul sanitar sătean de care am vorbit mai sus, unde are de combătut înure alte boale și pe acele care izvorăsc direct din sărăcie și care formează de altfel marea majoritate. Ca medic, ca instrucție medicală, el e format dela sine mai mult medic terapeuț, medic vindecător de boale deja existente; și în această privință putem să ne mindrim că cei mai mulți medici ai noștri stau la nivel cu colegii lor din țările civilizate. Din nenorocire însă, ca medici preventivi în genere, ca medici igienicști ei sînt mai slab pregătiți; iar în ce privește o cunoștință prealabilă a condițiilor igienice speciale sătenilor romîni, ale acestor inși în mijlocul cărora el merge să trăiască și să practice, medicul este și mai slab pregătit; el trebuie să învețe acum lucruri asupra cărora trebuia cu mult înainte să fie edificat.

În scurt, ca medic doci, medicul de plasă vine în mijlocul populației rurale cu o totală necunoștință a mediului morbid al acesteia. El cunoaște mai bine toate teoriile de proveniență ale cancerului, și toate metodele de operație ale herniilor în cele mai fine detalii—lucruri cu care nu va avea aface ca medic de plasă—decît modurile de producere și tratare a pelagrei, sau chipul cel mai simplu de dezinfectat al casei unui țaran—chestii cu care zilnic va veni în contact. Ca om, el vine nici mai jos, nici mai sus, potrivit cu cultura sa, decît celelalte categorii de cetățeni. Necunoscînd problemele mari pentru rezolvirea cărora măcar în parte e și el chemat, și nesimțîndu-le, el trăește mai mult traiul egoist al funcționarului ce așteaptă leafa, făcînd prea puțin loc în suflet unor porniri altruistice mai înalte.

Primul contact al unui atare medic cu populația rurală trebuie să fie penibil. Pe de o parte, străin de această lume rurală și cu mintea și cu sufletul, el e lipsit de mediu. Pe de altă parte, un dezgust profund îl cuprinde atunci când el vede că medicina terapeutică, pe care el a studiat-o cu atita trudă, n'are decit prea puțină aplicare aci. El vede atunci că pentru masa profundă a pelagroșilor, a debililor, acțiunea sa e nulă. Conștient de acest slab rezultat al acțiunii sale, îngrozit de starea rea în care e pus să trăiască și de traiul negru al celor dimprejur, el consideră slujba sa ca «un stagiu» trecător și caută cit mai repede a scăpa de această însărcinare.

Zugrăvesc foarte bine psihologia medicului care merge la țară următoarele cuvinte ale unuia din puținii medici și profesori care cu adevărat înțeleg problemele mari ce se pun medicului țărănimii: «Nu odată, zice d-sa, nu de două ori, ci de nenumărate ori; nu unul, nu doi, ci mulți medici am auzit spunînd: «Ce, domnule, să trăești la țară! D-ta știi ce vra să zică să trăești la țară între sălbatecii aceia! Te prostești și te sălbățești și tu!» In cele din urmă dacă e silit, el merge la țară, dar merge cu aceleași convingeri, și vai!... ce slab și nepotrivit suflet pentru înalta chemare ce o are acolo!»

Mai departe același profesor zice: «Medicul român care merge la țară, dacă are pregătire profesională, n'are destulă pregătire sufletească pentru sarcina ce are de îndeplinit; nu iubește îndeajuns pe acei care au să facă cliențela lui bolnavă și la corp și la suflet. Adică, îi iubește și nu-i iubește. Îi iubește cu capul. Medicul e om prea cult, ca să nu vadă că acolo e temelie pe care stă viața noastră a tuturor. Și ca atare, trebuie să-i acorde acestei temelii o dragoste cugetată. N'o iubește însă cu inima. Sint convins că împrejurarea că mai totdeauna medicul e tirgovăț ni-o explică aceasta în mare parte».

În atare împrejurări, cum am spus, medicul rural caută să dezerteze cit-mai repede de la postul său. Șederii puțin la țară a medicilor datorim poate chiar faptul că atit de puțin s'afăcut de cătră ei pentru combaterea boalelor sociale arătate. Ei merg la oraș unde formează pletoră, unde preferă să fie scriitori biurocrați, mai degrabă decit medici ai țărănimii. Dar o parte rămîn. Rămîn acei 132 de medici ce sint în permanență la plăși. Aceștia din direcția greșită a educației lor medicale pe de o parte, din oarecare vicii de aplicare a legilor sanitare, pe de alta, și mai presus de toate din neînțelegerea chestiunilor mari relative la această masă a țărănimii, continuă a prescrie lungi procese verbale pentru aplicarea măsurilor preventive de cătră primari, procese ce acesta nu numai că nu le aplică, dar nici le citește și nici le iscălește, și continuă a trata pelagra cu Bestuscheff și vaselină. Nu se poate nimic mai ridicol și mai dureros în același timp atit pentru medic cit și pentru bolnav, decit cele câteva picături de tonici feruginoși, pe care le utilizăm noi pentru combaterea pelagrei!

Cu toate acestea calea de urmat e alta !

Și cit de înălțătoare este aceea !

Dacă Medicina ca știință și-a implinit scopul în recoman-darea cutărilor și cutărilor condiții, medicul element viu și concret, om și cetățean în acelaș timp. nu e ținut în a prescrie numai, condiții ; el trebuie să se asigure de realizarea lor și să caute și să cerceteze căile pe care trebuie să meargă pentru a le rea-liza. Nimic nu-l încătușază să steie pe loc ; nimic nu-l oprește să meargă până la sfârșit. Și ce larg orizont se deschide acum activității lui ! In loc să se mulțamească a prescrie tonici feru-ginoși și a trata boala declarată (și încă vai de el, ciți bolnavi poate trata și cu ce efect !), in loc să facă tratament curativ, el trebuie să atace originea boalelor, el trebuie să atace relele con-dițiuni inițiale care le-au pricinuit. Atunci el vine față 'n față cu dușmanul adevărat, atunci el vede că are mare parte în pro-ducerea acestor boale : aerul rău din lungile nopți de iarnă, ali-mentația proastă, locuința și hainele defectuoase ; atunci el vede că boalele contagioase se întind în mare parte și din cauza ig-noranței sătenilor și atunci va căuta aceste rele să le îndrepteze, acești factori să-i atace. Și-i va ataca în două chipuri : ca om de știință și ca cetățean comun.

Ca om de știință, medicul se va face marele propoveditor al științii igienice în marea masă a poporului. Cu aparate apro-priate pentru a concretiza faptele, cu o limbă potrivită cu cea a poporului, cu o metodă simplă, nu savantă, și mai ales cu multă dragoste pentru această operă, el va merge printre cei 30 de mii ai săi și, într-o sârbătoare ici, în alta cole, el va arăta sătenilor că un geam trebuie și deschis, că un ou trebuie și con-sumat nu numai dat pe covrigi, că o locuință care se construște pentru mai mulți inși și pentru mai multe generații merită altă îngrijire în construirea ei, că și femeia e om și că umblatul desculț sigur îi vatamă ; îi va arăta că un bolnav contagios izolat din timp scutește pe ceilalți de bolnăvire și pe larg îi va arăta modul de a fi al bolilor contagioase în totul și în parte. Cu încetul, învățăturile sale vor prinde și o mare parte din săteni, cari nu sunt cu totul căzuți economiceste, vor asculta de aceste lecții și situația lor sanitară se va îmbunătăți mai repede decit căutam noi azi s'o facem. « Fără convingerea opiniei publice, ori-ce măsură de igienă e destinată să cadă » a zis Duclaux. Și această opinie publică în materie de sănătate, medicul trebuie să o formeze. Scriitorul acestor rânduri n'a avut momente mai plă-cute în cariera sa decit acele numeroase și populate intruniri de săteni în județele Buzău și Ilfov, unde cu ajutorul aparatului de proiecție, ținea conferințe de igienă. Nu voiu uita nici odată atenția încordată ce țărani mi-o dădeau, și intreruperile lor cu juste observații. Desigur n'am avut timpul să constat efectul lor practic imediat și nici au fost destule și în vreme mai îndelungată făcute, totuși știu că sâmința prindea, că element nou intra în discuția lor zilnică, că în mai mare număr veneau la

consultații și mai repede decît înainte se declarau boalele contagioase și aceasta e de mare importanță. De cită importanță e numai acest fapt demonstrează următoarea întîmplare :

În Februarie 1905 apare în Colibași, jud. Ilfov, epidemie de scarlatină; locuitorii, prin conferințe anterioare, erau inițiați asupra boalelor contagioase și felul lor de a fi; primul, la care s'a ivit, a vestit îndată pe agentul sanitar, care a internat imediat bolnavii în infirmeria permanentă care pe atunci era. Boala s'a limitat la doi inși, nu s'a mai întins. În acelaș sat, în 1902, cu trei ani înainte, a fost iarăși epidemie de scarlatină; atunci însă epidemia apărută la 15 August a fost adusă la cunoștința autorităților abia la 9 Sept. cînd medicul venind constatată deodată 17 cazuri (din care 3 morți și 7 vindecați deja) în plus contagiul rîspîndit în tot satul; dărează epidemia 137 de zile, și interesează 76 bolnavi din care mor 20. Iată un exemplu palpabil de ce se poate face numai cu anunțarea la timp de cătră săteni a primelor cazuri de boli contagioase. Și aceasta nu se poate și nu se va putea face de cit atunci cînd toți sătenii vor fi convinși de pericolul lor și de modul lor de a fi. Ne va fi totdeauna imposibil a face zilnic cercetări prin agenți sanitari sau prin primari, la fiecare casă, pentru a descoperi primele cazuri, după cum se pretinde și se urmează fără efect acum. Pe calea utopică ce acum se urmează, nu se ajunge de cit la a încrimina pe drept ori pe nedrept pe X sau pe Y, care chiar atunci cînd e vinovat rămîne nepedepsit. Primul act mare în combaterea epidemiilor, descoperirea primului caz depinde numai și numai de locuitor și acesta nu poate fi făcut vinovat de nedeclarare la timp, de cit atunci cînd educația lui sanitară va fi făcută, atunci cînd o opinie publică rurală în chestii de igienă se va fi format. Și formarea acestei opinii publice, depinde numai de medicul rural. În sărbătorile celor 6 luni de iarnă, el poate să-și facă din serviciul său și o catedră ambulantă de igienă. Cu exemple cunoscute luate din viața țaranilor în genere și a fiecărui sat în specie, cu fapte concrete știute de ei, el va face din aceste lecții cele mai atrăgătoare ocupații pentru săteni iar pentru dinsul una din cele mai intense plăceri sufletești. De altfel el n'are nevoie să organizeze singur aceste reuniuni de săteni. Ele se fac singure la epoce fixe, de la înființarea cercurilor culturale de cătră ceilalți factori culturali rurali, de cătră acești apostoli mici în grad, dar mari în fapte, de cătră învățători.

Medicul rural trebuie să se alipească de falanga acestora și fiind de multe ori superior prin cultura și cunoștințele sale, să formeze ca un fel de simbur al cercului, ca un fel de conducători în acelaș timp, nesimțit și neimpus de cit prin valoarea lui. În marelă războiu contra ignoranței, pe care l-au început acești soldați, primii campioni ai culturii medicul trebuie să fie un mic și înțelept comandant.

În acest mod lucrînd, de și greu la început, el își va vedea.

pe urmă sarcina lui proprie ușurată, și va fi contribuit cu mult la ridicarea sanitară a satelor. Mulți din locuitori vor fi pătrunși de ideile ce el răspindește și aici, cărora mijloacele le permit, vor urma sfaturile sale.

Nu este însă dușman mai mare al higienii de cât sărăcia și concedăm că multe din sfaturile medicului vor rămânea fără efect sau vor fi primite cu ironie și neîncredere de cei cari, vădit, nu le pot aplica. Mamele nu vor avea lapte bun și suficient fără o bună alimentație, iar pelagra în mare parte nu se va alunga numai cu sfaturi și îngrijiri medicale chiar. Dovadă este că numărul pelagioșilor merge crescând în progresie geometrică, cu toată acțiunea medicală.

Oare în fața acestor bolnavi medicul trebuie să steie cu brațele încrucișate și să declare neputința sa? Trebuie oare să zică: menirea mea e să dau sfaturi și leacuri, pentru sărăcie n'am nimic! Nu. Medicul, ca medic pe deoparte, trebuie să lupte împotriva cauzelor *primordiale* ale boalelor, iar ca om și ca cetățean comun pe de altă parte trebuie să lupte din toate puterile pentru împiedecarea populației rurale de a merge la ruină.

El trebuie să știe că sănătatea și bună starea satelor este temeliea unei națiuni și puterea unui stat, căci «satele produc populațiunea, energia și ideile originale, aceste materii prime ale vieții sociale, după cum tot ele produc alimentele și materiile prime ale manufacturii» și fără aceste produse și statul și națiunea se pierde. Nu, cunoscând aceste, medicul rural nu poate rămâne nepăsător la ruina fizică a sâtenilor. El nu poate pe de altă parte, să nu-și ducă opera lui până la sfârșit. Deprins să atace cauzele boalelor, le va ataca și aici direct pe dinsele.

Pentru aceasta el va trebui să-și consacre o parte din activitatea sa într-o direcție, pe care pe nedrept o vom numi-o extra medicală.

Și aici încă el poate lua pildă de la tovarășii săi întru facerea de bine poporului, de la învățători. Și aceștia la început, ca și medicii, au fost trimiși la țară, pentru un lucru limitat: să învețe a scri, citi și socoti pe fiii de săteni. Scrutind însă lucrurile, știind că scopul final al vieții este fericirea tuturor și că numai scrisul și cititul nu asigură această stare, cu un elan admirabil de devotament, ei au organizat acel început de campanie pentru deșteptarea economică a satelor, unde ar fi fost atit de frumos și de folositor să vedem și numele a multor medici de țară.

Oare nu este a lupta direct în potrivea pelagrei, ajutând înființarea de bănci populare cât mai multe și cât mai bogate în membri și în capital?

Nu este a lupta împotriva mizeriei fiziologice sfătuind pe țăran, indemnându-l și arătându-i calea de urmat, pentru a se arenda moșiile de câtră obștiile sătești, pentru a se face vinzarea produselor în comun, pentru a se înființa cooperative de consum?

Nu este oare operă medicală a lucra din toate puterile pentru înființarea de cantine școlare, de societăți pentru protecția și buna creștere a copiilor mici? Desigur că da. Prin realizarea complectă a tuturor acestor opere, bogăția și buna stare a sătenilor va crește și cu ele va dispărea mizeria, va dispărea pelagra. Numai medicul care lucrează în acest senz își îndeplinește *complect* rolul său. El va veni ca un ajutor puternic și luminat, acelora cari au început deja această luptă; prin prezența și colaborarea lui înțeleaptă și activă aceia vor căpăta un însutit imbold în lupta pentru emanciparea țărânimii de sărăcie și deci de boale.

Se va zice de mulți: are medicul rural și așa destule atribuții pe care nu le poate îndeplini, de ce să-i mai dați una nouă încă atit de grea? Voiu răspunde că aceasta nouă e poate cea mai importantă și apoi trebuie să recunoaștem că situațiunea de azi a țărânimii reclamă de la generațiile prezente de muncitori pe ogorul de înălțare a neamului și a țării, mult mai multă muncă și abnegațiune decit se va cere generațiunilor ulterioare.

În afară de aceste căi de luptă, medicul mai are una. Prin cultura sa, fiind elementul cel mai civilizizat care trăește la sate, prin situațiunea sa, fiind singurul element care vine în contact des atit cu păturile inferioare cit și cu cele superioare ale țării, el e cel mai în măsură a fi atit informatorul exact al celor ce conduc țara, cit și interpretul adevărat și sincer al nevoilor mari ale celor de jos. Prin scris, prin graiu, în fiecă minut el trebuie să arăte cit e de mare prăpastia, cit de tare a ajuns cuțitul la os, și să reclame cu dezesperare, măsuri grabnice, radicale și energice de îndreptaro.

Cam acesta ar fi în scurt rolul medicului de plasă, al celui primar de județ și, până la un punct, al celor de spitale rurale, în combaterea bolilor izvorite din starea economică a săteanului. Propoveditor neobosit al principiilor igienice pe care toți trebuie să le cunoască pe de o parte, factor important în lupta pentru ridicarea economică a săteanului pe de altă parte.

* * *

Îndeplinitu-și-au până acum medicii rurali acest mare rol al lor? Răspund fără teamă de a fi dezmințit: în mare parte, *nu*. Medicii trimiși în mijlocul populațiunei rurale, majoritatea lor, s'au simțit *străini* și au fost *străini* de populația în mijlocul căreia trăiau. Ei erau la țară în mai aproape raporturi de formă și sufletești, de fond, cu aceia cari tocmai sunt dușmanii născuți ai propășirii țărânimii. Minoritatea care a simțit și cugetat altfel n'a încercat a pune în practică simțimintelo și convingerile ei. Așa dar, medicul, departe de a fi fost privit ca un părinte înțelept și învățat, ca un sfătuitoar al chipurilor de a scăpa de rele, a fost privit ca un funcționar oare-care, care vine din cind în cind la primărie să facă un proces verbal și apoi așteaptă acasă împlinirea lunii pentru a lua leafa. Și vina acestui

mod de a fi nu este numai a medicului luat aparte. E a sistemului de recrutare a medicilor, și a condițiilor în care el e pus.

Mai întâiu, după cum am arătat mai adineaori, însuși învățămîntul medical al nostru, perfect în multe privinți, suferă de o lacună: nu prevede că o parte din elevi și anume acei cari vor fi cei mai utili țării, avînd a profesa într'un mediu esențialmente românesc, trebuiesc să aibă oarecare date asupra condițiilor de traiu, asupra defectelor igienice ale acelora în mijlocul cărora se duc. Un medic care a conceput acțiunea medicală la patul curat al spitalului, în largă și luminată sală de operație, cu tot instrumentarul și aparatul medicamentos la îndămină, rămîne cu desăvîrșire dezorientat în fața celui întâiu pelagros din sat. Un studiu special asupra higienii și patologiei săteanului, asupra modului de a se comporta al medicului și asupra mijloacelor de care el dispune ar trebui să se introducă la Facultate, și avem profesori capabili cari pot cu prisosință să umple această lacună.

Apoi, recrutarea medicilor de plasă se face la întimplare. Acei cari n'au putut căpăta posturi măcar de scriitori în administrațiile sanitare din orașe, acei cari nu mai au mijloace de subsistență în țirguri, aceia ca un ultim refugiu merg la țară. Departe de mine de a spune că aceștia ar fi cei mai puțin capabili: se știe ce factori intervin în facerea acestui triaj. Dar se întimplă atunci că vine la țară, în munte, spre pildă, medic un om care e de fel orășan și care poate a studiat și Medicina la Paris. Vă inchipuiți ce mină va trebui el să facă, cînd va încăleca pe cel întâiu cal găsit și va merge zeci de chilometri! Chiar de va fi venit cu cele mai îngerești intenții, după o zi de asemenea zdruncinătură nu va mai fi capabil de nimic. De aceia cred că la țară ar trebui de preferință trimiși ca medici tot oameni ieșiți de la țară. Dar și printre aceștia mai este de făcut o selecție. Mi-aduc aminte de vorba unui respectat și simpatie medic primar de județ, care întrunește pe lingă aceste calități, o considerabilă doză de experiență și cunoștință de oameni: «Numai acei medici de plasă mi-au făcut treabă în județe, cari aveau largi convingeri democratice» spunea el. Și de sigur că avea dreptate. Acei medici vor lucra în senzul arătat de noi pentru combaterea boalelor sociale, cari vor avea simpatie largă și înțeleasă pentru țăran, cari-l vor iubi cu toate defectele lui, tînzînd a i le corija, aceia în sfîrșit pe cari, cum ziceam altădată, «îi doare de durerea săteanului și se bucură de bucuria lui». Medicii care-l desprețuesc ca pe o ființă inferioară, cei cari cred că o clasă așa apăsată și obișduită e necesară pentru existența statului, aceia n'au ce căuta acolo. Neprivindu-i cu simpatie pe săteni nici el nu e privit ca atare de dinșii, și cum cimentul oricărei opere e dragostea reciprocă, opera lor, chiar de va fi încercată, va rămîne sterilă.

Un distins critic și sociolog al țării noastre, vorbind de medicul care îmerge la țară zice: «Numai acela dintre medici care va avea lărgime de vederi sociale și sentimente umanitare,

numai acela va ști *ce să caute acolo*. Acesta nu se va deziluziona; el plecînd la țară știe foarte bine ce-l așteaptă; oricît de neagră ar fi realitatea, ea nu poate să fie mai neagră de cît aceea pe care poate să și-o închipue un om, care a studiat și a priceput starea țărănimii, în complexul întreg al organismului nostru social. Pe de altă parte, lipsurile țărănimii nu pot să-l dezguste, ci trebuie să-i însuflească și compătimire. El știe doar cauzele sărăciei înfricoșate, de care țăranul prin sine însuși e atît de nevinovat. El cunoaște cauzele obiective economice care îl silesc pe țăran la nemuncă timp de șase luni pe an, el știe că beția, pe cît există, ie pricinuită de foame, el știe că neajunsurile și fizice și morale, țăranul le datorește unor cauze obiective a căror jertfă este, și știind și pricepînd clar toate aceste, medicul trebuie să aibă numai milă și compătimire pentru țăranul nostru, și dorința de a-l ajuta ca om și doctor. Dar acel medic știe mai mult și anume, că întreaga noastră civilizație orășănască se ține pe spetele țărănimii, că din munca ei se țin toate școlile și universitățile și deci tot lui datorește medicul și cunoștințele sale și faptul că e medic..... și astfel, alături de sentimente de milă și compătimire, în sufletul lui trebuie să se dezvolte și un sentiment de grațitudine și de datorie către țăran, un sentiment cu atît mai adînc cu cît mizeria țăranului e mai mare». Aceasta trebuie să fie starea de suflet a medicului rural.

Parafrazînd pe Nothnagel, care vorbind de medic în genere a zis că «numai un om bun poate fi un medic bun», am putea zice «numai un medic democrat poate fi un bun medic rural».

Dar pentru ca medicii rurali să poată fi recrutați în așa mod și mai ales pentru ca acțiunea lor să se întindă în modul folositor arătat, trebuie neapărat schimbate nenorocitele condițiuni în care e pus să lucreze astăzi.

Raza sa de activitate trebuie micșurată. E greu a se cere muncă trăinică dela un medic care are în sarcina sa 38,000 locuitori întinși pe sute de km. pătrați. Aibă el cea mai mare bunăvoință, îi va fi imposibil a face operă intensă și cu efect vădit. Apoi condițiunile sale economice trebuie superiorizate; 230 lei pe lună, cît e plătit un medic de plasă, este un salariu ridicol și nedrept. Nedrept și față de rolul și cultura lui, precum și de modul cum ceilalți funcționari ai statului sînt plătiți, ridicol față de munca ce i se cere și pe care trebuie să o facă. Căci să nu se zică că medicul de plasă face și clientelă. Medicul de plasă nu trebuie să aibă clientelă, cel puțin dintre țărani.

Inmulțirea circumscripțiilor și îmbunătățirea condițiilor economice a medicilor nu cere mari sacrificii statului, mai ales dacă se are în vedere importanța pentru țară a acestui serviciu. Se cheltuiesc azi pentru serviciul sanitar al țării, orașe cu sate la un loc, material și personal împreună, 7 milioane lei; într-o țară în care și cel bogat caută medicamente gratuite socotiți de destul.

Oamenii noștri politici sînt însă departe de a judeca ast-

fel și unul din cei mai buni miniștri de interne zicea că serviciul sanitar rural e destul de bine organizat și că suma ce se cheltuiește e suficientă. Eroare gravă și funestă în consecință pentru că același ministru, văzînd starea proastă sanitară și crezînd că organizația e bună, lovea în medicii pe cari îi credea singurii vinovați. Starea sanitară a rămas însă și este aceeași, ceea ce dovedește că sistemul și organizația sanitară e rea. Această organizare trebuie să fie cunoscută și îndreptată de către oamenii de Stat, ea trebuie să formeze prima lor îngrijire, căci după cum a zis Disraeli: «Sănătatea publică este temelia pe care se razimă fericirea poporului. Să aveți cel mai frumos dintre regate; dați-i cetățeni inteligenți și muncitori, manufacturi prospere, o agricultură productivă; artele să inflorescă; arhitecții să-i acopere solul cu temple și palate; pentru a apăra toate aceste bunuri să aveți încă forța, arme de precizie, flote de torpiloare,—dacă populația rămîne staționară, dacă în fiecare an ea scade în statură și în vigoare, națiunea va trebui să piară. Iată pentru ce socotesc că grija sănătății publice, e prima datorie a unui om de stat». Și chestiunea sănătății publice la țară, după cum zice unul din cei mai buni medici rurali, are ca bază pe medicul rural bine plătit, pus în condițiuni bune de muncă, înconjurat de un personal inferior bine pregătit și avînd instalațiuni bune și material suficient.

Atunci medicul rural va putea lupta mai cu folos contra tuturor maladiilor dela țară, prin ridicarea culturală și economică a săteanului. Pentru această operă mare însă nu e destul activitatea chiar cea mai energetică și a cîtor de mulți medici. Aici trebuie colaborarea energetică prin fapte, a tot ce esto gînditor și activ în țară. Legiuitorul, barbatul de stat, profesorul cel înalt ca și cel mic, prelatul ca și preotul, trebuiesc să conlucreze, și în grad mare, la ridicarea economică a țaranului și prin aceasta la așezarea temeliei solide a Statului.

Dr. Nicolae Lupu.

Medic primar al jud. Fălciu.

Un poet al clipelor de indoială.....

— O. Carp (G. Proca) —

Dacă un moment am putut avea impresia că în sufletele noastre stăpinite de puterea glasului de reînviere, de strigătul de luptă al lui Octavian Goga, nu vor mai putea găsi ecou accentele de desnădăjduire, suferința resemnată, mila care nu ajută la nimic, ale poeziei pesimiste, iată că apariția micului volum de poezii al lui O. Carp ne arată că, alături cu Goga, este o trebuință a sufletului nostru și această poezie. Căci în viața noastră plină de contraste și de neconținute variațiuni sufletești, dacă în momentele de înălțare de suflet, de speranță într'un viitor mai bun, de ridicare de-asupra realității, ne desfătăm inimile cu nădejdea că

Toată țărîna gliei dezrobite
Și munții toți și-adîncurile firii
Vor prăznuî din pacea lor urnite
Infrișoșata clip' a premenirii...

(O. Goga—Clăcașii)

apoi nu mai puțin, în clipele de deprimare, cînd, cu sufletul rănit de izbitorile nemiloase ale vieții, ne simțim slabi în fața durerilor din jurul nostru, cînd chiar nădejdea vremilor ce vor să vie se clatină șovăitoare, atunci găsim că

E mîngiere gîndul că o să bată ora
Cînd moartea o să 'nghețe suflarea tuturor...

(O. Carp—Mîngiere și Intristare)

atunci sufletul nostru vibrează cu al poetului, care spune copleșit de desnădejde:

De ce mă urc, de ce viața îmi pare clipă de nimic,
Ce amăgește omenirea cu care trudnic mă ridic,
Căci până să atingem culmea vre unei mai înalte stînci,
Ne 'nghite marea fără margini, cu ape negre și adînci.

(O. Carp—Mare tenebrarum)

Dar nu numai pentru aceasta găsește volumul lui O. Carp răsunset în sufletele noastre; nu numai pentru că e ceva din sufletul nostru în el; nu numai pentru că recetim versurile-i măestre cu o duioasă pietate și retrăim vremurile „Contemporanului”, — o viață de speranțe și de visuri, de iluzii desfătătoare și de fericită naivitate... E altă ceva care face ca volumul lui O. Carp să rămie veșnic nou, să aibă ecou în toate sufletele. În el găsim cîntată durerea, — și nu durerea individuală, personală, neînsemnata și neinteresanta durere a poezilor senzitivi, cari își plîng soarta lor proprie, arătîndu-și nemulțumirea că nu sînt fericiți... El cîntă durerea lumii și sentimentele adînci, care agită un suflet ce-și pune problema existenței și a raportului dintre viața lui trecătoare și natura aceasta infinită, nepăsătoare, oarbă. Volumul lui O. Carp ne înfățișază strigătele, ori, mai bine, șoaptele înăbușite de durere ale unui suflet deosebit, ale unui suflet rar. El cîntă durerea cea mare a lumii, durerea eternă, — de aceea poezia lui e veșnică. Poate fi O. Carp din altă generație, cu altă mentalitate de cit a celei de azi, poate să se modifice concepția despre viață a cetitorilor, versurile lui O. Carp rămîn de o desăvîrșită actualitate, fiindcă durerea există și fiindcă în poezia lui e intrupat un sentiment adînc și trainic.

O. Carp e un poet pesimist. El e, afară de Eminescu, singurul nostru poet pesimist. Toată poezia care a apărut după Eminescu nu e pesimistă — în sensul acesta, că nu găsim în ea durerea ca o concepție a vieții. Poeții, cari au format așa numitul „curent Eminescian”, n’au înțeles din Eminescu tocmai ceea ce era înalt și mare în el — durerea universală...; ei au văzut la maestru numai acea parte care se potrivea cu dispoziția lor sufletească și au luat de la el numai ceea ce li s’a părut lor că este în opera lui: tînguirea pentru durerea personală... Dar durerea personală nu e pesimism, pentru că pesimismul e o concepție filozofică, iar pesimist nu e omul care are o suferință, un chin personal, ci acel care are o anumită concepție asupra lumii și a vieții. În literatura noastră, numai Eminescu și O. Carp au conceput viața ca o durere și de aceea numai ei sunt poeți pesimiști. Căci numai faptul, că găsim în opera unui scriitor durere, nu ne dă dreptul de a-l caracteriza ca „pesimist”; durere e multă și în Goga — îl dor așa de mult pe el suferințele celor mici!... — dar acesta e un poet optimist, pentru că are o concepție optimistă despre viață.

Și fiindcă am făcut apropierea aceasta între Eminescu și O. Carp, să ne oprim puțin și asupra unei deosebiri dintre ei. Eminescu, cu acea lipsă de consecvență de care nu trebuie să ne mirăm la el, cu firea lui visătoare, cu dragostea lui pentru cele trecute și reacționar cum îl știm, a putut găsi un ideal de viață — măcar în trecut... O. Carp, conștient de nefericirile și de

mizeriile trecutului, nu poate nici să aibă admirație, nici să simtă nostalgie pentru acele vremuri de mari suferințe ale omenirii, pe care le idealizază Eminescu. Desigur, idealul d-lui G. Proca e, ca și al ori-cărui om de gândire, în viitor; din nefericire, poetul O. Carp nu ne înfățișază acest ideal, nici nu ne chiamă la luptă pentru realizarea lui. De aceea atmosfera din opera poetică a lui O. Carp e parcă mai întunecată decît din aceea a lui Eminescu. La Eminescu tot e o lumină, cel puțin în trecut—și apoi mai este și o altă strălucitoare lumină: dragostea—, la O. Carp e pretutindeni întuneric. Și faptul acesta ar trebui să pară și mai curios, cînd știm că O. Carp a fost socialist. Cum s'a putut ca un socialist să nu cînte *dezrobirea*, să nu cheme la luptă pentru distrugerea acelor rele, care pot fi distruse, să nu reverse asupra sufletelor lumina unei lumi de dreptate pentru toți? Foarte natural. D. G. Proca, *teoreticește*, a conceput o lume mai bună; O. Carp, poetul, personalitatea profundă, până la care teoriile nu pătrund cu puterea *de a schimba*, a fost și este un pesimist. Ca și Eminescu, O. Carp a fost un om simțitor, care n'a văzut decît durere, a fost un om îndurerat. În amîndoi a vorbit durerea lor proprie și a altora. Dar ei n'au azistat la *lupta* unor clase sociale pentru dezrobire, ca în Apus; ei n'au avut deci de unde să-și însușască *sentimentul* revoluționar. D. G. Proca a putut concepe în teorie o altă lume, mai bună; n'a putut-o însă simți O. Carp: realitatea e mai tare decît toate teoriile. Și de aceea poate să serie d. Dr. G. Proca studii științifice, prin care să arate relele de care sufăr țăraniile noștri și să lupte pentru îndreptarea stării lor,—poetul O. Carp nu va putea spune țărănimii decît:

Îți știu nefericirea, durerile-ți știu toate
Dar pentru tine, mamă, copilul tău ce poate?

(Mater Dolorosa)

O. Carp rămîne un poet al durerii. Pesimismul său însă are un caracter altruist. El e cel mai altruist dintre pesimiști, pentru că din versurile lui respiră, mai mult decît din ale ori-cărui altul, acea mare virtute, virtutea cardinală a pesimismului: —mila.

Sentimentului acestuia adînc datorește O. Carp acea înțelegere mare a durerilor omenești și acea putere deosebită de a ni le sugera, pe care o găsim în versurile lui. Cit de bine a înțeles el toată durerea celui mai umilit și mai înjosit dintre umiliții neamului acestuia, durerea țăranelor noastre, ne-o arată acea puternică, neperitoare «Doină», în care poetul vede că

...neamul nostru 'ntreg își plînge
Durerile de care moare!...

Și e caracteristic numărul mare de bucăți din volumul lui, în care poetul ne dă cite o întîmplare nenorocită din viață, cite

o durere—străină. In sufletul poetului găsește un puternic ecou durerea părintelui Nechifor și a soției sale, bătrini al căror singur copil—«comoara, viața lor întreagă»—moare de ger și de viscol pe-un drum de iarnă și al cărui trup îl aduce nefericitul părinte în odaia pustie de-acum înainte și plină de întristare.... Și cât de adinc îndurerată e exclamarea poetului mișcat de suferința bătrînilor :

Cu ce-au cirtit, Stăpîne, sărmanii împotriva-ți?...

(Iarnă grea)

Poetul plînge împreună cu crăiasa nemișcată, care-și jeliște „într'un codru de cărbune“, pe cei doi copilași morți, cari

Astăzi șed și dorm cumiți
Intr'o boltă 'ntunecată
Și departe de părinți.

(Din povești)

Sufletul lui se 'ndurerează pentru moartea Magdalenei — „mingierea și copila lui Ciulei“ —, care și-a zdrobit trupul noaptea, în ocna părăsită, pe urma unei iubiri vinovate... Și tot astfel sufletul lui se cutremură la vederea omului mort înțins pe malul apei pentru că — „sunt atîtea suferințe pe pămînt“... și cine știe

Ce dureri îl împinsese la acest din urmă pas?...

(Cine știe?..)

Mila poetului pentru cei ce sufăr îl face să înțeleagă toată mărișia simplității unui bătrîn, care sapă el însuși mormînt pentru fiul său mort, pe cînd peste cîmîturul sărac „un dangăt trist de clopot...“

...Împrăștiat a lene

Plutește și se duce departe 'ntunecat...

In ce lumină simpatică ni-l arată poetul pe acest bătrîn, care, în timp ce fiul său zace rece, dus pentru totdeauna

Nu-l plînge, ci îi sapă cu grije un mormînt,
Și numai cîte-o dată cad pleoapele-i închise
Și-i curg pe față lacrimi ce se usucă 'n vînt...

(Aeternitas)

Și tot astfel, ori unde e o nenorocire, ori unde e o durere poetul îi înțelege taina și mărișia, își simte inima îndurerată și

își revarsă tremurarea sufletească în accente, care ne mișcă și ne înduioșază sufletele.

Dar mila lui O. Carp nu se oprește aici: el nu se înduioșază numai pentru nenorocirile accidentale ale vieții—un tată care și-a pierdut copilul, un om care și-a pus capăt zilelor, o fată care s'a sinucis... El simte o mare milă pentru ființa omenească în genere, pentru ființa aceasta slabă, mică, neînsemnată în fața legilor nestrămutate ale naturii. Tristețea soartei omenești pe pământ e redată cu o adincă înțelegere în poeziile lui. Disproporția între mărimea valorii unei vieți pentru cel ce o trăiește și între micimea acestei valori pentru univers, e una din problemele care chinuesc pe O. Carp. În acea dureroasă bucată, care a dat titlul volumului, în «Rîndunel», poetul a știut să simbolizeze durerea omenească a celor singuri, rămași de parte, a știut să ne zugrăvească *singurătatea* durerii unuia, față cu nepăsarea restului!. Micimea omului față de marea și nepăsătoarea natură, această mamă inconștientă și crudă, se găsește de mai multe ori exprimată în O. Carp. Iată în «Linște» doi nenorociți «scăpați din fundul ocnei», cari călăresc «sus pe plaiul de pe munte»... În sufletele lor e o grozavă tragedie—și ce frumoasă e natura în splendoarea ei!..

Norii fumurii atrînă în lungi plete peste stînci,
Și se 'ntind mereu în faptul unei liniște adinci,
Iar din nouri până 'n vale neclintită stă o oaste
De brazi vechi, bronzăți și sombri, revărsată peste coaste..

(Să se observe admirabila pictură a muntelui!). Cei doi ocași însă se prăbușesc în prăpastie—ca și Rîndunel în valurile uriașe ale mării—și, după cum marea rămîne aceeași în măreția ei nepăsătoare, așa și aici natura rămîne în aceeași «linște», măreață și fără milă :

Falnică și neclintită stă și-acum întreaga oaste
De brazi vechi, bronzăți și sombri, revărsată peste coaste...

Încee poetul cu aceleași versuri, cu care începuse bucată. Și tot așa, în alte poezii, a rămas natura splendidă și tinăra, pe cînd mii de suferințe au trecut, înghițite de prăpastia vremii :

În șir înalt stau munții, străvechii și măreții,
Tot cum stăteau de falnici și 'n vremea tineretii,
Ei, cei dintîi pe lume și marturii vieții.

(Bucogii)

Sentimentul acesta al eternității naturii nepăsătoare și a micimii noastre, sentimentul acesta care ne întristează în fața naturii grandioase, a sublimului,—e admirabil redat în aceste

versuri, pe care i le-a sugerat marea și care exprimă cu o neîntrecută concizie o întreagă gamă de simțiri:

Zori de ziuă 's peste mare,
Peste valuri călătoare.
Ce lumină, ce 'ntristare!

(De la mare, I)

În adevăr, ce 'ntristare e în aceste «valuri călătoare», căci ele:

...au să rămie vii și-atuncea
Cînd tu de mult vei fi murit!...

(De la mare, II)

Nestatornicia lucrurilor omenești, neînsemnata lor durată față de eternitate a impresionat adînc pe poet; de aceea pentru el tot ce «era» sau «a fost» odată devine un obiect de tristețe, tocmai pentru aceea că a fost—și acum nu mai este. Iată cum redă el această stare sufletească, pe care și-o transpune în suflet cu o rară, putere de sugestie:

Povestea lui destul de tristă
Începe trist: era odată,
Era un împărat puternic
Și-o 'mpărăție minunată....

(Povestea lui)

Poți să nu simți adîncă tristețe pentru acest «era odată»? «Un împărat puternic» și «o împărăție minunată» de sigur nu sint, în sine, ceva trist,—din potrivă... Dar «povestea» începe trist, pentru că *era odată*... cu atît mai trist, cu cit erau mai minunate lucrurile dispărute... Și ce melancolie ne trezește în suflet acest «era» sau «a fost», care revine de mai multe ori în versurile lui O. Carp!...

A fost cîndva, a fost un prinț
Și-a smuls iubirea unei fete...

în «Ofelia» și încă în dureroasa «Poveste veche» tradusă din Heine (și e interesant ce *alege* traducătorul), una din cele mai frumoase traduceri în literatura rominească, pentru că este o reproducere cu acelaș grad de intențitate a sentimentului din original. De altfel, o spunem în parantez, și celelalte traduceri ale lui O. Carp ne par dintre cele mai bune,—pentru că, într'o poezie, ne e indiferent dacă poetul se ține de vorbele și expresi-

unile din original, ori nu; totul e evocarea aceluiași sentimente... Transcriem aici întreaga poezie tradusă din Heiné:

Era odat' un împărat
Sătul și gîrbovit de traiu,
Și cînd să moară s'a 'nsurat
Cu fata mîndr' a unui craiu.'

Dar rochiile de mătase
I le ducea de dinapoi
Iubitul ei copil de casă,
Un făt-frumos cu ochi vioi.

Știi cîntecul pîn' la sfîrșit?
E vechiu și plin de întristare:
Pe amindoi i-a omorît
Iubirea lor atît de mare!

Una din durerile cele mai mari ale poetului este pierderea credinței. Dacă omul, în fața naturii mărețe și eterne, și-a găsit un sprijin și o eternitate—viața viitoare—in dumnezeire, pe care el a ridicat-o mai presus de natură, O. Carp a pierdut, odată cu credința, și această mîngiere, acest sprijin al sufletului omenesc. Ca la nici un poet altul de al nostru, la dinsul pierderea aceasta a credinței e o zdruncinare sufletească. Și lucrul e ușor de înțeles, căci pe cînd ceilalți, pierzînd credința, rămîneau în fața micilor lor dureri individuale,—el a rămas fără sprijin în fața infinitului, în fața uriașei fără milă, în fața acelei naturi pentru care el e o jucărie neînsemnată, o clipă de nimic...

Ce șubredă și ce naivă era credința ce mi-o sfărîm
De stîncile de adevăruri din marea nopții făr' de țărîm....

(Mare tenebrarum)

exclamă poetul în una din cele mai frumoase și mai dureroase poezii ale sale, cu sufletul coprins de mîhnire pentru pierderea credinței de altă dată... Căci astăzi poetul, a cărui copilărie i-a încălzit-o credința, ne spune trist:

Biserica-i pustie de Dumnezeu, știu bine;—
În umbra ei de veacuri spășitele suspine
Își plîng mîhniri și chinuri și dorurile vii
În fața 'ntunecatei și recei veșnicii...

(În vechea catedrală)

Astăzi cind

Ca în alte seri de denii
Sună clopotele 'n cor,
Și în valuri largi plutește
Spre 'nălțimi cîntarea lor

pentru dinsul sunetele clopotelor

Nu mai sînt acuma glasuri
Cu îndemnuri și chemări,
Cî se pierd făr' de răsunset
Ca 'n adîncul unei mări...

(Ca în alte seri)

Și tot astfel, în alte multe poezii ale lui, mai ales în duioasa „*La rugăciune*” și în întunecata și dureroasă „*Nox*” (și titlul de *noapte* e caracteristic pentru starea sufletească a poetului), găsim părerea de rău, durerea poetului pentru pierderea credinței.

După cum e firesc, una din preocupările mari ale acestui poet al durerii e situația acelei clase sociale, care e, oarecum, întruparea durerii și a suferinții,—situația țărănimii. Și e cu totul caracteristic felul cum privește intelectualul din România această chestiune, față cu felul cum o privește poetul cel mai tînăr și mai talentat, un alt intelectual și acesta, al Ardealului.

Și la Octavian Goga găsim îndurerare, suferință adîncă față de starea rea a prezentului, care trebuie să umple de grijă și de durere pe orice om de inimă, dar care de sigur își află un răsunset încă și mai puternic în sufletul unui poet, pe care-l preocupă și problemele vieții. Și dacă poetul trăiește în atmosfera înăbușitoare de la noi, unde poporul degenerază și se stînge (și O. Carp—d. Dr. G. Proca cunoaște adînc mizeriile vieții acestuia, după cum ne dovedesc studiile sale științifice) sub ochii cîrmuitorilor egoiști și inconstienți,—dacă poetul din România se frămîntă, plînge durerile acestui popor—„*durerile de care moare*”—și nevăzînd nicăieri vre-o îndrumare spre îndreptarea răului, strigă îndurerat:

Dar pentru tine, mamă, copilul tău ce poate?...

dacă, în fața suferințelor celor mulți, O. Carp

... nu are de cit un glas de jale
Un strigăt de 'ndurare, zădarnice suspine
Cu care să se roage...

(Mater dolorosa)

apoi și Goga știe că

De mult plîng umiliții 'n umbră
Cu umeri girbovi de povoaară...

(Rugăciune)

și poetul Ardealului își simte sufletul zdrobit în fața durerilor
fără nume ale celor «osîndiți să plîngă și să tacă»:

Eu le vedeam înșiruirea lungă
De mucenici nerăsplătiți ai pînii,
Cei logodiți de veacuri cu durerea,
Și două lacrimi mi-au curmat vederea,
Căzind încet în bulgării țării...

(Clăcașii)

Dar, pe cînd O. Carp nu vede nicăeri mîntuirea și cade
pradă desnădejzii adînci:

Copilul tău te vede, *copil făr' de putere,*
Și 'ngenunchind năinte-ți, o mamă eroină,
El minele-ți sărută și inima-i e plină
De milă și durere, de chin și desperare...

(Mater dolorosa)

din potrivă, O. Goga, poetul unui popor de luptători, privind

Un făt balan ce adumbrat de spice
A adormit pe-un așternut de glugă,

vede în el

Solul sfînt... înfricoșatul crainic
Isbăvitor durerilor străbune...

Astfel sufletul lui Goga, «e plin de milă și durere, de chin», ca și al lui O. Carp,—dar nu și de «desperare», pentru că el vede că pruncul cel balan, fiul țărănelui robit de astăzi

Va fi județul ceasului de mine
Ce 'ntr'un zorit aprins de dimineață,
Cu mina lui vitează, îndrăzneată,
Zdrobi-va cartea legilor bătrîne...

va fi acela care

... va trezi din somnul lui pământul
Și rumeni-va zările albastre.

(Clăcașii)

Deosebire enormă de la un poet la altul, dar explicabilă dacă—pe lângă deosebirea firească de la un suflet la altul—ne gândim la împrejurările diferite, în care a trăit și s'a dezvoltat fie care.

Pentru situația «celor aleși» față cu mulțimea, în România și în Ardeal, nimic nu poate fi mai caracteristic de cit aceste două atitudini...

* * *

Chinuit de suferințele, pe care soarta le presoară la fiecare pas în calea oamenilor, de zbuciumările sufletului care nu vede nicăeri o rază de speranță mintuitoare, frământat de cele mai dureroase îndoieli și lipsit de alinările întăritoare ale credinței, unde să-și caute poetul o mângiere sufletului său îndurerat?

Mai întâiu el știe bine că

În fața veșniciei și 'n liniștea-i deplină
Durerea omenească se uită, ori s'alioă...

(În vechea catedrală)

A te înalța cu gândul cit mai sus și a înțelege că viața unui om, cu toate suferințele și bucuriile ei, e o clipă trecătoare din veșnicie, — e de sigur o slabă mângiere pentru un suflet chinuit, dar e o mângiere. Știința și cugetarea, care au alungat din sufletul omului credința, au trebuit să-i deie în schimb acest gând alinător. Prin urmare, tocmai cea ce e o pricină de îndurerare, sentimentul micimei vieții omenești față de imensitatea naturii, trebuie să ne deie și consolarea de care avem nevoie într'o astfel de situație. Căci dacă sintem așa de mici și neînsemnați față cu eternitatea, pentru ce n'am avea tăria să recunoaștem că nu trebuie să reducem totul la noi, să facem ca toate să se învîrtească în jurul neînsemnatei existențe omenești? Și iată că poetul, privind marea care «scinteiază sub albastrul cel de sus», se gîndește, cu un sențiment de resemnare că

Peste ani va fi aceiași
Ca și țărîmul unde sînt,
Numai noi vom fi uitare,
Înluneric și pămînt.

(De la mare, IV)

Afară de aceasta, poetul mai cunoaște și un alt mijloc de alinare a suferințelor : e această *uitare*, pe care o vedem revenind mereu în versurile lui : «Durerca omenească se uită ori s'alină»... „Numai noi vom fi uitare“.., pe care le-am citat mai sus. E un minunat dar cu care natura a inzestrat pe om, — această uitare!., Cine știe ce-ar fi viața noastră fără această binecuvîntată ușurătoare a durerilor!.. Și poetul nostru îi simte adînc puterea binefăcătoare, căci și în alte locuri își găsește în ea refugiul :

Să-mi rătăcesc privirea alături cu luna
Să mă pătrund de pacea atitor blinde stele,
Și 'n apele uitării să piară pân' la una
Durerile vieții și-a gândurilor grele...

(Noapte)

dorește poetul într-o noapte liniștită și senină. În aceste versuri găsim chiar împreunate aceste două alinătoare ale durerilor : conștiința micimii vieții omenești în univers și uitarea. Căci prin «pacea atitor blinde stele», de care dorește poetul să se pătrundă, tocmai se vedește imensitatea și eternitatea firii într-o noapte senină. Aice poetul parcă și-ar zice : ce să fac pentru ca să piară «durerile vieții și-a gândurilor grele»? Nu pot face de cît să înțeleg rolul neînsemnat pe care-l am în această lume și să caut să-mi înec durerile «în apele uitării»... Caracteristică în această privință e ultima bucată „*Pe drumurile vremii*“, care parcă e o încheiere firească a volumului întreg, și pe care o reproducem aici.

Pe drumurile vremii, cu veacuri înapoi,
Nu înflănești ruine, nici umbre de eroi.
Acolo unde fură cetăți și 'mpărății
Vezi singură uitarea, cu apele-i pustii.

Ca'n fața unei lucii și tainice oglinzi,
Tot timpul dintr'o dată cu ochii il coprinzi:
Avînturi, zbucium, chinuri,—puternici și mișei,
Uitarea 'neacă totul cu valurile ei.

Ascultă-i lung tăcerea și 'ntoarnă-te 'mpăcat,
Cu sufletul în zale de liniște 'mbrăcat,
Și ca să poți tot greul vieții înfrunta,
Pe drumurile vremii privește 'n urma ta.

Aceasta-i morala lui O. Carp, al cărui pesimism nu duce nici la cinism, nici la indiferentism moral, ci la un adevărat stoicism :

In mijlocul lumii noastre să rămii senin și drept,
 Și sub trăsnet de durere sau în zile de amar,
 Să nu-ți pleci ca alții fruntea, ci să stai ca un stejar

(Stejarii)

* * *

Am atins aici numai ideile și sentimentele ce frământă pe O. Carp, n'am vorbit de forma poeziilor sale, nici de puternicul său talent descriptiv.

Cum e și firesc, fondului adinc, concentrat al poeziilor lui O. Carp îi corespunde o formă strânsă, sobră, turnată parcă în bronz.

De la cuib la cuib despică
 Ceța toamnei reci și ude,
 Inșă nici o rîndunică
 Nu se vede, nu s'aude.

Ca de spaima unei grindeni
 Sboară și se 'ntoarce iarăși,
 Ca să 'ntrebe pretutîndeni
 De soție și tovarăși.

(Rîndunel)

Iată ce simplu, ce mișcător, ce viu ne dă poetul, în aceste cîteva versuri, sborul repede al paserei speriate de lipsa celorlalte tovarășe.... «Despică ceța toamnei reci și ude»—se poate mai dureros și mai potrivit codru pentru starea sufletească a celui rămas singur? Și cine, citind versurile :

Ca de spaima unei grindeni
 Sboară și se 'ntoarce iarăși

nu vede sborul grăbit al rîndunelei?...

S'a văzut mai sus, în prima strofă a poeziei «*Liniște*», minunata descriere a muntelui. Din alte bucăți, pe care le-am mai transcris, cititorii au putut vedea cît de frumos descrie O. Carp diferite aspecte ale naturii. Dar cîte admirabile bucăți din poeziile lui ni se prezintă în minte, cînd ne gîndim la această față a talentului lui O. Carp!.... Cu ce plasticitate ne redă poetul, în cite-va versuri numai, un peizaj de țară în poezia «*Aeternitas*» :

Lumina 'nflăcărătă a soarelui albește
 Tot cimpul ce se 'ntinde ca apa unui lac,
 Dar în tăcerea zilei de vară se pornește
 Un dangăt trist de clopot....

Pare că vezi cimpul întins ca apa unui lac, incins de ra-

zele înflăcărare ale soarelui de vară și simți tăcerea măreață a firii, adormită, parcă, sub dogoreala aceasta îngreuitoare.... și de-odată, sunetul acela de clopot care

....imprăștiat a lene
Plutește și se duce departe întunecat....

și care vestește sfârșitul unei vieți!...

Și tot astfel, cu ce putere redă poetul tăcerea și somnul naturii în poezia „*Noapte*” :

Vre-un freamăt de viață, vre-un murmur de piraie,
Nimica nu s'aude, nimica nu tresare...
Plutește numai luna tăcută și bălae,
Și mersul ei în noapte e singura mișcare...

ori aspectul apei umbrite de codru și impresia ce o face acel aspect asupra unui meditativ, în poezia „*Cine știe?*” :

Umbra codrului pe apă face apa gânditoare
Oglindind în adâncime un senin înalt și sfânt....

ori tainicul, sombrul și misteriosul interior al bisericii Sft. Ștefan din Viena în poezia „*În vechea catedrală*” :

Din ziduri de 'ntuneric străvechile vitralii
Fac un amurg de sără năuntru catedralii,
Și 'n sombra-i adâncime e liniște de noapte,—
Pe lespezi trec doar umbre, prin aer numai șoapte...

ori încă imaginea unui lac sub poalele munților în poezia „*Lacul*”, din care nu ne putem opri de a reproduce măcar o strofă, cea dintâi :

În umbra celui munte un vâl de 'ntunecime
S'abate peste apa, brăzdată 'n larg de unde,
Și lacu 'n umbră pare a crește 'n adâncime,
Întunecat de gânduri și de 'ntristări profunde.

Ce minunat e versul :

„Și lacu 'n umbră pare a crește 'n adâncime“!...

Și ne oprim, pentru că altfel am fi inclinați să cităm tot volumul—iar noi am dori ca cetitorii să caute toate aceste și multe alte frumuseți de-a dreptul în volumul lui O. Carp—și pentru că, cu cit ne afundăm mai mult în frumusețile coprinse-

În el, cu atât crește întristarea, pe care ne-o pricinuește gândul, că un astfel de talent e jertfit desnădejzii și descurajării chinuitoare....

Dar nu stă în puterea noastră și nu stă nici în a poetului ca el să fie altfel de cum este,—și, dacă Goga e poetul clipelor noastre de înălțare sufletească și de speranță, apoi O. Carp, după Eminescu și Vlăhuți, e poetul nostru din clipele de slăbăciune sufletească, de îndoială, de suferință....

Și sintem adinc recunoscători acestui poet, care are o atitudine stoică întăritoare față cu durerea, și care, în astfel de momente, ne chiamă, cu atita putere, luarea aminte asupra durerilor altora, ne trezește mila și ne face să ne odihnim sufletele la umbra acelei virtuți,—resemnarea, care e atât de dulce și atât de bine-venită în unele clipe ale vieții....

M. Carp

Viata Rominească în Bucovina

— Teatrul —

E destul de bine cunoscută însemnătatea culturală ce a avut-o și o are și astăzi teatrul la toate popoarele, încît nu e nevoie ca să insist din nou asupra ei. Dacă teatrul e privit însă ca un institut de cultură de prima ordine de toate popoarele și în toate timpurile, un rol tot atît de însemnat are el și în dezvoltarea națională a unui popor. Nu e locul aici și nici nu sînt eu cel competent, ca să arăt rolul teatrului român în dezvoltarea neamului nostru; eu mi-am ales un subiect mai modest: vreau să schițez în liniiamente generale dezvoltarea teatrului național în Bucovina și să arăt și însemnătatea culturală și națională a manifestărilor de pe terenul acesta. Căci însemnătatea națională a teatrului într'o țară ca Bucovina, unde îndemnul culturale sînt puține și viața națională e mărginită numai la cîteva manifestări sporadice, este cu mult mai mare decît rolul, ce-l are teatrul într'o țară unitară din punct de vedere etnic. Cred, că din expunerile ce urmează va reeși cu prisosință influența binefăcătoare ce-au exercitat-o puținele încercări ce s'au făcut la noi în direcția aceasta. E de sine înțeles, că altfel de rezultate am putea constata azi dacă încercările, care s'au făcut, nu s'ar fi oprit la începutul drumului, ci ar fi urmat calea dezvoltării naturale creînd o puternică tradițiune. Azi publicul nostru ar cunoaște mai bine istoria și literatura națională, azi ar pulsa în Bucovina mai multă viață curat rominească și în viața socială din toate părțile neamului nostru s'ar accentua mai adese ideea națională, nu atît de sfios după cum se înțimplă astăzi. Că acestea ar fi fost rezultatele finale dacă am fi avut, nu un teatru permanent, dar cel puțin scurte serii de reprezentări teatrale anuale cu piese alese și bine studiate, potrivite pentru referințele noastre și cu actori de mîna întaia, ne arată frumosul succes, pe care l-a avut teatrul român îndată la inaugurarea sa. Ce entuziasm au stîrnit primele încercări teatrale la noi în Bucovina și cu cîtă însuflețire s'a lucrat pentru aducerea unei trupe teatrale romine în țară ne arată mărturiile contemporanilor, despre care vom vorbi mai jos, cînd vom insista mai pe larg asupra aceluï period de înălțare sufletească. Ani întregi pe urma

nu dăm nici de o singură încercare mai serioasă în direcția aceasta și astăzi putem zice, că stăm mai rău decît ori și cînd, căci cu o încercare—două, fie aceste cît de succese tot nimică n'am făcut cîtă vreme n'am creiat un curent puternic, care să cuprindă toate păturile societății noastre și să ducă ideia teatrului român la izbîndă.

Încercarea de a schița dezvoltarea teatrului român din Bucovina e de sigur destul de hazardată și pe unele locuri va fi lipsită și de interes, căci cercetătorului ce adună rămășițele timpului trecut spre a le pune în legătură cu prezentul nu i se oferă ceva unitar, sistematic, avînd început și sfîrșit, ci numai fragmente. Întregul istoric al teatrului român din Bucovina se reduce la cîteva începuturi frumoase, care promiteau foarte mult, la cîteva încercări reușite, la cîteva licăriri trecătoare. Nici odată n'a strălucit prin timp mai îndelungat soarele luminos al artei naționale, ci deabia din cînd în cînd au străbătut prin nouorul gros de ceață ce ne desparte, cîteva raze rătăcite, care au născut speranța unor timpuri mai bune, speranța care—durere!—până astăzi a ramas neîmplinită. Nicăieri în șirul anilor nu se întilnește o activitate consecventă, condusă de un spirit luminat și bazîndu-se pe idei clare și precise; peste tot o absolută orbecare, și puțina activitate ce s'a desvoit e rezultatul nevoilor momentane. Au fost și timpuri de avînt tineresc, dar au venit și vremi de amorțeală leșinătoare; am avut bărbați, cari au avut și cunoștințele necesare și dragoste adevărată pentru teatru național și au încercat o îndreptare în privința aceasta, dar urmașii lor au fost iarăși oameni, cari n'aveau de loc priceperere pentru chestiuni de ordin spiritual și au neglijat terenul acesta de tot. Toate aceste fărîmături, aceste începuturi fără continuare, zvîrcoliri de copii brudii formează istoria teatrului român în Bucovina și această istorie are, cu toate că valoarea ei e mică, o însemnătate pentru istoria culturală a Romînilor bucovineni fiind o parte integrantă din viața culturală a poporului nostru. Scopul nostru este de a aduna pentru prima dată toate știrile referitoare la manifestările de felul acesta și de aceea vom fi scuzați dacă interesul va scădea cîteodată, căci vom fi necesitați a insista și asupra lucrurilor mici care ne sînt de trebuință spre a da o iconă complexă. Odată însă aceste date adunate vom putea fixa și cîteva momente însemnate din trecutul teatrului și vom putea trage și oare-care concluziuni pentru o activitate mai sistematică în viitor.

Spre a aduce oare-care ordine în chaosul de date și evenimente, care formează materialul subiectului de față, m'am hotărît ca să le grupez sub mai multe puncte de vedere, care să conceadă totuși ca acele manifestări să apară ca un tot organic.

Condus de aceste considerente, am ajuns la următoarea grupare:

1. Într'un capitol se va vorbi despre *activitatea trupelor din Romînia la noi în țară.*

Aceste trupe au inaugurat viața teatrală la noi în țară, ele au dat impulsul prim pe terenul acesta. Pe timpul când au debutat cele dintâi trupe romine la noi, am avut un scurt timp o adevărată viață artistică. Ba ce-i și mai mult, la noi s'au dat pentru întâiași dată mai multe opere de ale lui Alecsandri, la noi și-au câștigat mulți actori renumele lor. Activitatea celor dintâi trupe din țările romine a însemnat o întărire considerabilă a vieții naționale de la noi, care atunci deabia începuse a pulsa mai cu putere. Vom constata, în decursul înșirării știrilor teatrale, și ceva paradox, anume că începutul vieții teatrale cade la un loc cu epoca de înflorire, căci ceea ce au produs trupele celelalte ce ne-au venit mai târziu din regat, nu se poate asemăna nici pe departe, nici ca valoare artistică, nici ca factor de progres național, cu activitatea trupelor celor dintâi.

Și e de mirat, că în zvîrcolirile noastre ulterioare de a face ceva pe terenul acesta—lucru despre care va fi vorba mai pe larg la societatea, care se constituise spre a promova teatrul român în Bucovina—nu ne-am orientat după exemplele bune din trecut.

2. În partea a doua se va arăta *ce-au făcut acele societăți din țară, care au înscris în statutele lor cultivarea artei dramatice*, ca parte integrantă a activității lor. De aceste avem în Bucovina numai două: societatea pentru răspîndirea muzicii naționale „*Armonia*” din Cernăuți, cu o activitate rodnică de 25 de ani și reuniunea de cîntare „*Ciprian Porumbescu*” din Suceava, întemeiată înainte de cîți-va ani, cu o activitate mult mai modestă, dar care are totuși cîteva încercări pe deplin reușite. Credem că tot în jurul acestor societăți vor trebui să se grupeze în viitor toți aceia, cari vor dori să inaugureze o eră nouă a vieții teatrale la noi în țară, căci s'a dovedit că celelalte încercări au rămas fără succes.

3. Partea a treia se va ocupa cu *reprezentările teatrale date de diletanți*. Partea aceasta are de scop, pe lîngă adunarea datelor relative la aceste întreprinderi, să arăte, prin stabilirea pieselor ce au format repertoriul diletanților, până la ce grad a ajuns cunoștința literaturii dramatice la Românii bucovineni și, din primirea ce s'a făcut diferitelor piese, gustul artistic al publicului. Partea aceasta este cea mai puțin mulțămitoare, de oarece activitatea diletanților e, ca purcezînd din diferite inițiative, cea mai nesistematică și atît adunarea și gruparea datelor cît și aprecierea pieselor e cea mai anevoioasă.

Însfîrșit, mai mult în trecere, va fi arătat apoi raportul dintre aceste încercări pe terenul artei dramatice romine și teatrul german, care își are sediul stabil în Cernăuți, iar încheierea vor forma-o cîte-va considerări relative la societatea pentru adunarea unui fond de teatru român.

Ar mai rămînea ca în legătură cu alte întrebări să vorbesc de altă dată despre reprezentările teatrale date la sate, care trebuie apreciate din alt punct de vedere, decît acelea, ce formează subiectul espunerilor mele de față.

Astfel, că dacă espunerea următoare nu va avea alt merit decît acela de a fi adunat pentru prima oară datele referitoare la teatrul român din Bucovina, date respîndite în diferite ziare foarte greu de aflat la noi, unde nu există nici o bibliotecă publică romînească și nici biblioteci particulare complete, eu cred că tot este ceva, cel puțin un început care poate servi ca fundament pentru studii mai sistematice, căci nime nu-i mai convins decît mine despre caracterul fragmentar al acestor espuneri și unica mea dorință e ca să dau ocaziune să se completeze espunerile mele, căci numai așa vom ajunge cîndva să fim pe deplin orientați asupra manifestărilor vieții noastre culturale.

E pe deplin explicabil, că primul pas pe acest teren și un pas foarte bun s'a făcut în acele timpuri de adevărată viață națională, în care s'au săvîrșit și multe alte fapte culturale neperitoare. O mină de Romîni inimoși, boeri, proești și alți cărturari, duși de un singur gînd și purtați de aceeași dorință ne-au dat o dovadă strălucită de ceea ce poate face solidaritatea, unirea și buna înțelegere. Abstrăgînd de la faptele de interes politic și considerînd numai pe cele culturale, trebuie să spunem că acea generație și-a înțeles și împlinit pe deplin menirea. În acele timpuri de înălțare sufletească aflăm și începuturile teatrului român în Bucovina, care a ajuns chiar la început la o stare de înflorire, cu care activitatea de mai tirziu de pe acest teren nu se poate asemăna. A fost curioasă această dezvoltare, a cărei început cade la un loc cu epoca de înflorire, dară faptic e așa, căci cu cît ne depărtăm mai mult de început, cu atît mai slabă, mai palidă e manifestarea pe acest teren. Atunci un Alecsandri scria piese anume pentru trupele ce jucau în Bucovina spre a-și trece botezul aici la noi și aștepta cu nerăbdare verdictul publicului nostru, bucurîndu-se în deosebi de fiecare victorie repurtată; mai tirziu încăpură la rînd o mulțime de autori obscuri cu piese de conținut problematic și ca artă și ca morală, iar în timpul din urmă inundară în țară o mulțime de trupe naufragiate și artiști de contrabandă, cari făcînd cu insistență atentat numai la punga Romînilor, au produs o decepție doboritoare, care apasă ca o negură înăbușitoare asupra vieții naționale de la noi. Au trecut decenii de cînd n'a trecut hotarul o singură trupă de dă Doamne și ici colea un artist, care merită acest nume. Un singur turneu artistic de samă ar fi în stare să ridice moralul publicului nostru, — dar cine se interesează de astfel de lucruri?

E dureros cînd ne gîndim, că oamenii acelei epoci au avut fericierea să cunoască pe cei mai celebri oameni ai Romînilor, pe srbătoritul *Alecsandri*, cel mai mare poet, și pe „celebrul“ *Millo*, cel mai mare actor al Romînilor, cari au fost creatorii teatrului național, iar noi sîntem condamnați să facem cunoștința trupelor de vagabonzi și a unor preținși „artiști romîni“!

Începutul activității teatrale în Bucovina cade cam în epoca înființării actualei „Societăți pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina”, pe atunci Reuniunea de lectură. La început teatrul n'a fost privit din punctul de vedere al „artei pentru artă”, ci mai mult ca un mijloc potrivit pentru a încuraja mișcările culturale și politice de atunci. „Se credea îndecomun—scrie prof. I. G. Sbiera, un martor ocular al acestor evenimente, căruia îi datorim multe date prețioase din acel timp—că reprezentările teatrale, dacă vor fi mai cu samă de conținut patriotic și național și dacă vor fi executate de artiști cit se poate de buni, nu vor întârzia pe de o parte să gîdilească amorul propriu în publicul român, să-i însuflească încrederea în virtuțile și talenturile proprii, să deștepte în el iubire mai mare către neam și către idealurile și aspirațiunile lui, și să-l împingă la mai strînsă unire și la mai intimă înfrățire între oalață, iar pe de altă parte să arate și să dovedească străinilor detractori, că limba romînească este destul de dezvoltată ca să poată servi ca mijloc precum pentru predarea științelor, așa și pentru interpretarea și executarea artei dramatice și că Românii posed artiști cu mult mai superiori decît erau aceia, cari veniau din cînd în cînd la Cernăuț pentru reprezentări teatrale nemțești și polonești și, în fine, că Românii știu aduce sacrificii nu numai pentru institute de cultura, dar' și pentru arta națională 1)“.

În Ianuarie 1864 fu angajată de boierul Alecsandru Costin prin mijlocirea frăține-sau Emanuil, care petrecea în Moldova, trupa doamnei *Fany Tardini*. Angajamentul a fost făcut pentru 20 de reprezentări primind trupa și garanția necesară pentru acest număr de reprezentări. Prima reprezentare s'a dat la 1/1. Mart 1864 în sala teatrală din otelul de Moldova. S'a jucat *Radu Calomfirescu*, dramă în patru acte cu cîntece și un spectacol de *T. Dumitrescu*. Un public numeros se adunase în sală, și-acum lăsăm să urmeze amintirile d-lui prof. Sbiera, căci am strica numai încercîndu-ne să descriem noi acest moment solemn și de mare însemnătate în viața culturală a unui popor.

„Primele accente romînești ce au răsunit de pe scenă au fost cele cuprinse în cîntecul:

„Astăzi, fraților romîni, ne vedem și noi stăpîni pe-ale noastre nămesții, ce ședeau mai tot pustii!... Nu putea bietul Român, de tiranul de pagîn, nici de casă a-și vedea, ci soarta ei își blastăma!... Acum toți ne-am ușurat și rana ni-am vindecat. Să trăiască, să trăiască cel cu chica oltenească! Așa noi toți să strigăm și credință să uram prințului Mihaiu Viteazul, cel ce ni-a făiat necazul!”

„Acest cîntec, executat într'un mod admirabil de către un cor numeros, a electrisat și fărmeceat publicul român. Nu se sfîrșise bine prima strofa, și publicul răpit de o însuflețire nedescriptibilă, isbucni în aplauze și strigate de bravo și de trăiască, de cutremurau păreții, și socoteai că

1) Dr. I. G. Sbiera „Familia Sbiera după tradițiune și istorie” și „Amintiri din viața autorului” pag. 188.

are să se prăbușască sala de atita zgomot! Nici cînd nu se văzuse atita entuziasm! Puținii străini prezenți stau uimiți, nedîndu-și bine sama de cauza acestei însuflețiri supreme. Abia mai pe urmă după reprezentare, cunoscură însemnătatea cintecului și a dramei întregi și de aceea nu s'a mai permis de cătră poliție repețirea ei, cu toată stăruința comitetului aranjator! ")”

Stagiunea teatrală a durat de la 1/11 Mart până la 11/17 Mai 1864. S'a reprezentat 33 piese teatrale, între care șapte traduceri din franceză. Repertoriul acestui sezon a fost format din următoarele piese:

V. Alexandri: Chirița în Iași, Iașii în carnaval, Doi morți vii, Herșcu Boccegiul, Scara miții, Corbul român, Piatra din casă; *C. Negruzzi*: Doi țărani și cinci cirlani; *M. Pascali*: Invierea Babei Hîrcei, Viitorul Romîniei; *E. Carada*: Munteanul, Urita satului, Cîmpoiul Dracului; *D. Anestiu*: Iancu Jianul, căpitan de haiduci; *D. Mihălescu*: Doi soldați romîni; *D. Miculescu*: Fata cojocariului; *D. Porfiriu*: Soldatul și plăiașul; *I. Laccea*: Borgoan Vodă; *Penescu*: Fătul Haiducul; *Haleplin*: Săracul cinstit; *I. Dumitrescu*: Rađu Calomfirescul; *M. Millo*: Baba Hîrca, Un trîntor cît zece, Tuzul Călicul, Insurățeii; ? : Hoțul și fanaragiul.

Cele șapte traduceri din franceză au fost:

Gabrina sau camera leagănului, trad. de *A. Poienariu*; Cine vrea poate, trad. de *D. Stăncescu*; Omul care-și ucide femeia, trad. de *Pop*; Doi procopsiți precum și Idiotul sau suteranele de Elsberg, trad. de *D. Mihălescu*; Onoarea franceză sau George și Maria, trad. de *D. Grigorescu*; Barbierul de Sevilla, trad. de *C. Caragiali*.

Stagiunea a doua a început în 1/11 Noemvrie 1864 și s'a încheiat în 1/11 Mart 1865. Trupa d-nei Tardini, care fusese angajată pentru 40 de reprezantări a dat vr'o cincizeci și opt de reprezantări cu vr'o 47 de piese. Repertoriul original se compunea din multe piese din stagiunea trecută și citeva nouă și anume:

V. Alecsandri: Nunta țărănească, Cînel-cînel, Chir Zuliaridi; *M. Millo*: Doi feți logofeți; *I. Dumitrescu*: Smărîndița sau fata pindariului, Logofătul satului; *I. Maniu*: Bătălia de la Calugăreni; *D. Rădulean*: Voicu Plugarul; *P. Grădișteanu*: Umbra lui Mihai Viteazul; *N. Istrati*: Arderea țirgului Baia; *I. Laccea și I. G. Sbiera*: Moartea fraților Costinești; apoi vr'o trei piese, ale căror autori au rămas necunoscuți; numărul traducerilor au crescut în anul acesta; la cel din franceză s'au adăus și traduceri din limba nemțescă.

Asupra acestor stagiuni teatrale avem știri și relațiuni foarte precise, căci afară de datele ce ni le-a păstrat prof. I. G. Sbiera mai avem două articole ale lui A. Hurmuzachi publicate în Foaia societății, care se ocupă amănunțit mai ales cu stagiunea a doua și în fine corespondența dintre A. Hurmuzachi și V. Alecsandri.

Ne aflăm deci în poziție de a ne face o icoană exactă despre

1) *Dr. I. G. Sbiera* op. cit. p. 188 sq.

influența, ce au avut-o aceste două stagiuni teatrale asupra vieții culturale de la noi, care abia atunci își ridicase sfloasă capul din somnul secular.

Alec Hurmuzachi, în articolul său „Teatrul național în Cernăuț”¹⁾, constată cu bucurie, că publicul român iubește artele dînd dovadă, prin interesul arătat în decursul celor două stagiuni teatrale, că prețuește pe deplin înflorirea artei asupra dezvoltării culturii naționale; că proprietarii mari au adus jertfe considerabile pentru realizarea acestui postulat național. Sforțările unite ale publicului român în direcția aceasta le numește cu drept cuvînt o faptă patriotică. El rezumă părerea generală a publicului asupra celei de a doua stagiuni teatrale în următoarele: „Romini și străini recunosc, fiindcă spre norocire sint lucruri, care nu se pot nega nici din partea celei mai rele voinți, că teatrul nostru este bun și demn, și că de și ar fi să admitem excepțiuni, el e fără asemănare mai bun decît cele mai multe, care s'au văzut pe aici. Iată dar primul rezultat, cu care ne mîndrim cu tot cuvîntul înaintea străinilor, dîndu-le ocaziune de a face o descoperire mare, pe care mulți din ei poate nu o așteptau, aceea adevărată, că limba noastră e destul de înaintată și dezvoltată, ca să poată servi de mijloc pentru interpretarea și executarea artei dramatice și că cu toată înaintarea culturii străine, pe lingă toată modestia noastră, ne putem produce cu o trupă dramatică, cu un teatru, cum cel puțin aici în Cernăuț,—că de orașul și de țara noastră vorbim—poate numai rare ori au fost altul mai bun. Asta e cu atîta mai însemnător, cu cît știm, că actorii străini vin din țările civilizate, din orașuri (!) mai mari, unde de mult, de mult există teatru. Și în astă privire dar actorii noștri ne-au făcut onoare și ne-au mulțămît”. Hurmuzachi trece apoi în revistă pe toți actorii mari străini, cari au fost prin Cernăuți și au jucat în aceleași roluri și comparînd prestațiunile lor cu cele ale trupei romine conchide, că rezultatul obținut de artiștii romini e mulțămitor. În critica specială arată pe urmă rolurile ce le-au avut diferiți actori, relevează talentul și meritele fie-căruia. Din înșirarea numelor făcute de A. Hurmuzachi, putem reconstrui cu ușurință personalul artistic al trupei. El se compunea din doamnele F. Tardini, Dimitreasca, Albeasca, d-nii Comino, Lacea, Sachelariu, Chirimescu, Romanescu, Constantinescu și Vlădicescu. Forța trupei era Vlădicescu, care a devenit idolul adorat al publicului român. Hurmuzachi insistă în deosebi asupra talentului de actor al acestuia și apoi asupra calităților sale de cîntăreț. Citează cîteva din piesele, în care a plăcut mai mult și din cîntecele, care au avut un efect fascinant asupra publicului ca d. e. aria eroică din piesa „Bătălia de la Călugăreni” sau în „Munteanul”, „Voicu Plugariul”, cîntecul vînătorului din „Florin și Florica”.

Aprecierea asupra lui Vlădicescu o încheie cu următoarele șire:

1) Foaia soc. un. I. p. 59 sq.

„De ni rămîine aici o părere de rău, apoi e aceea, că nu a fost față și autoriul genial al acestor frumoase versuri, poetul scump Rominiilor, ca să vază cit de bine, cu ce espreiune vie și accent potrivit ele s'au cîntat de dl. Vlădicescu și cu ce zgomot voios, entuziasm trebuie să zicem, le auzi și le primi publicul cerînd de mai multe ori de a se repeți“.

În continuarea recenziunii, Hurmuzachi laudă actorii, care învață regulat rolurile și nu așteaptă totul de la suflor și spune un cuvînt bun pentru orchestra teatrului, care sta sub conducerea fraților Lemeș.

Însfîrșit autorul acestui însemnat raport ar dori să vorbească un cuvînt despre literatura noastră dramatică, insistă însă de astă dată numai asupra datoriei ce o are guvernul de a griji de dezvoltarea artei, cu atît mai mult, că poporul român are aplicare naturală pentru acest gen, dovadă trupa de teatru, care joacă în Cernăuți și care s'a dezvoltat mai mult singură, „prin singurele mijloace firești, prin inteligența deșteaptă și vie, prin un simț natural, foarte fericit“. Rezumînd impresia ce i-a remas de la cele două stagii de teatru al trupei Fanî Tardini, Hurmuzachi scrie: „Nouă ne rămîne o impresiune foarte bună dela aceste două stagii ale teatrului național; credem că și efectul lui nu va fi pierdut. Întîmpinat cu o vie și firească simpatie, ce nici putea fi aminterea, de vreme ce conștiința și simțul demnității naționale cresc pe toată ziua în putere,—după cum o vedem cu nespuse fericire, o dorim și o sperăm cu toată tăria, cu toată ardoarea inimii pentru viitoriu și mai mult,—reprezentările în limba națională, dînd îndemnul binevenit și celor ce sunt mai puțin îndăinați cu ea, de a o cunoaște, a o cultiva (!) și a o iubi și mai tare; scenele din viața poporului, care ne arată pe acesta în nestricata sa naivitate și adeseori cu toate virtuțile sale,—amintirea dafinelor trecute sau sub ochii noștri trecînde,—iar mai presus de toate, reînvierea măcar a unor suveniri mărețe, a unor din bărbații istoriei Romînilor, a unor eroi străluciți, a unor întîmplări glorioase și fapte patriotice,—aceste toate nu-și pot lipsi efectul lor. Oțelul scoate scînteii chiar din piatră, fapta măreața, exemplul viu aprinde sufletul simțitor. Pintre talentele june poate unul și altul se va deștepta pentru o artă sau alta, a poeziei, a muzicii instrumentale și vocale, și se vor aplica la studiul și cultura acestor din urmă anume, ce nu le-am putea destul recomanda—vor lua unii gustul artelor, toți însă să sperăm, că se vor inspira de ideile frumoase și nobile, își vor dezvolta și lămuri simțul estetic“.

În articolul al doilea despre teatrul național¹⁾ insistă asupra calităților artistice ale d-nei *F. Tardini*. Vorbînd despre declamarea piesei „Invocarea“ de d-na Tardini, Hurmuzachi scrie, că s'a declamat „cu toată perfecțiunea unei artiste îndeplinite“ și apoi urmează: „Deși se recunoaște de mult și după toată dreptatea meritul acestei doamne, ca actoaară însemnată, totuși nu pregețăm a mărlurisi, că astă producțiune

1) Vezi Foaia societății au. I p. 100 sq.

a d-sale ne-au surprins în chipul cel mai plăcut. D-nei au știut alt de bine a da fie-cărei idei și fie-cărui cuvint expresiunea și viaoarea potrivită, a se pătrunde însăși și a comunica și auzitorilor simțul, -pe care cu orice pasaj, cu orice vers au voit a produce și a înfașoșa autoriul, încît am zice: iată ce este o iluziune perfectă, în acel înțeles adecă, că ar fi putut preferi cineva să crează, că declamatoarea rostește o improvizațiune proprie, inspirată de moment,—dacă am putea crede, că se întimplă totdeauna, ce altmintrelea ar fi foarte firește, că autoriul singur să fie cel mai bun și fidel interpret al opului său. În aceasta însă, în înțelegerea deplină, în traducerea și interpretarea exactă și fidelă a cugetării, a simțului mai puternic sau mai fin și mai lin a piesei produse, — fie că un rol mare sau o simplă poezie — în identificarea perfectă cu ideia autoriului și în înfașoșarea totdeauna și la tot locul potrivită a acesteia,—stă și se cuprinde toată arta reprezentatoare, dramatică. Iată de ce au avut tot publicul atita mulțămire de a vedea că în declamarea d-nei Fani nu a fost un ton prea tare sau nepotrivit, nu a fost un singur gest de prisos, sau cea mai mică urma de exagerare, de un efect nemăsurat. Păstrînd cu înțelegere și cu gust fin în toată privirea măsura dorită, dar la pasagiurile anumite inspirîndu-se de toată căldura cerută și ridicîndu-se pînă la expresiunea cea mai vie și înaltă, dar totdeauna adevărată și neafectată declamarea, d-sale a produs un efect foarte mare și pătrunzător. Tot publicul s'au simțit mișcat, dovedind aceasta precum și deplina sa mulțămire prin aplauze prelungite și zgomotoase*.

Al treilea număr din programul acestei seri—primul a fost piesa : *Doi morți vii* de Alecsandri—a fost poezia : „*Bucovina*”.

„Astă poezie s'a cîntat cu o melodie de care credem, că ar exprima cu fidelitate caracterul ei, de cătră dl. *Vlădicescu* cu toată înțelegerea dorită, cu accentuarea cea mai nimerită, cu toată simțirea și căldura pre care d-lui știe a o pune în cîntarea sa. Efectul acestei poezii și cîntării a fost strabătător, entusiastice, încît atunci și deciteori s'au mai cîntat—in alte două seri următoare—i s'au cerut repeșirea chiar pînă la obosirea cîntăreșului”. Într'aceeași seară *Vlădicescu* a cîntat canțoneta „*Voicul plugariu!*”.

La adoua reprezentare s'a dat piesa : *Doi fărani și cinci cîrlani* și *Urita satului*, iar *Vlădicescu* a cîntat spre a se întrece pe sine însuși, cîntecelul „*Munteanu!*”.

Piesa „*Săracul onest!*” s'a dat în seara a treia, iar în seara a patra s'a jucat : *O partidă de concină*, proverb și *Florin și Florica* amîndouă de Alecsandri. Vorbînd de piesa ultimă, Alecu Hurmuzachi scrie : „Florin va deveni de sigur una din piesele cele mai ades repeșite ale repertoriului teatrelor noastre.” Această profeție s'a îndeplinit cel puțin cu privire la Bucovina. Se știe că piesele lui Alecsandri au format un timp repertoriul diletanților noștri, iar acuma se dau cu

multă plăcere la sate, și dintre toate piesele lui Alexandri una din cele mai des reprezentate e de sigur: *Florin și Florica*.

Indeosebi insistă Hurmuzachi asupra proverbului *O partidă de concină*. După ce explică înțelesul cuvântului „proverb”, arată calitățile piesei și aduce laude lui Alecsandri, urmează: „Fără să mai vorbesc adecă de simțul patriotic, care pătrunde toată piesa și se exprimă prin dorul cel mai duios, prin urările și speranțele cele mai frumoase pentru viitorul național—calitate de sigur de cel mai mare preț—voiu aminti o altă însușire a piesei, care adaugă încă pe atita meritul ei și care este *limba*, în care e scrisă: curată, elegantă și totodată simplă, populară se poate zice, de vreme ce e limpede și chiar ca apa riului din munte, armonioasă și delicată precum știe a o scrie numai acela, care știe a face versuri, poezii admirabile ca d-lui, acela, din a cărui pană curg „lăcrimioare și mărgăritare”, și la cine simțul frumosului, gustul estetic e atât de fin și predominant, încît cercetînd cu toată scrupulozitatea orice scriere a d-sale mică sau mare, nu vei afla o cugetare, o frază, care să fie cît de puțin vătămătoare pentru acestia. Prin piesa asta dar, în care, ca din prizmele unei petre scumpe, din fiecare pasagiu, din fiecare frază lucește cîte o scinteie, o rază de spirit, o floare de poezie, ce revarsă asupra-i ca un profum plăcut și delicios, dl. Alecsandri au pus un model îndoit: pentru cei ce se ocupă de compunerii dramatice, precum și pentru toți cei ce se ocupă de a scrie romînește”. Hurmuzachi încheie amintind că un comitet de proprietari mari s'a însărcinat cu angajarea unei trupe teatrale pentru anul viitor.

Afară de aceste două articole ale lui A. Hurmuzachi mai avem asupra stagiunii teatrale din 1865 și trei scrisori interesante ale lui Alecsandru Hurmuzachi către Vasile Alecsandri publicate în „Familia” (1884). Aceste trei scrisori sînt un fel de raport confidențial a lui A. Hurmuzachi către V. Alecsandri despre succesul pieselor acestui din urmă. Deși de natură mai mult intimă și ocupîndu-se numai cu piesele lui Alecsandri, aceste scrisori au pentru noi o valoare incontestabilă mai întăiu pentru amănunțele ce le aflăm în ele, dar mai ales fiindcă cele mai numeroase și mai valoroase piese din repertoriul original al d-nei Tardini erau cele ale lui Alecsandri. Scrisorile acestea sînt însă și o dovadă strălucită de interesul ce-l purta Alecsandri disvoltării și progresului artei dramatice naționale, dară și de dragostea, devotamentul și înțelegerea lui Alecu Hurmuzachi pentru arta dramatică, căci scrisorile acestea arată cu prisosință ce spirit cult, învățat și fin a fost Alecu Hurmuzachi; totodată ne arată care a fost partea lui A. Hurmuzachi în această mișcare salutară. E păcat că nu cunoaștem întreaga corespondență dintre A. Hurmuzachi și V. Alecsandri, căci, judecînd după scrisorile lui Alecsandri către A. Hurmuzachi, cari sînt publicate, această corespondență trebuie să conție lucruri de un interes deosebit de mare.

Prin Ianuarie 1865 Alecsandri îi trimite o scrisoare mai lungă lui

Alecu Hurmuzachi, în care se ocupă în detaliu cu piesele sale și cu activitatea sa ca scriitor dramatic. Despre reprezentările trupei teatrale din Cernăuți el scrie: „Sînt foarte mulțumit că la Cernăuți teatrul român este apretuit și îți făgăduesc concursul meu cu toată bunăvoința pentru sezonul viitor. Acum deodată ți-am trimis o comedie și două cînticele comice și mai adaog aici o romanță intitulată *Bucovina*, care de se va pune pe muzică și va fi cîntată la teatru, va aduce plăcere Bucovinienilor ¹⁾).

Tot atunci i-a trimis și proverbul „*Barcarola*“, adăugînd relativ la această piesă următoarele: „Dacă socoși tu că d-na Fany ar putea să joace cu inteligență rolul Princesei, precum și d. Vlădicescu pe cel al d-rului Leonard, însărcinează-i să o reprezinte... însă numai după ce își vor ști rolurile *ca apa*; și îndată ce vor giuca proverbul scrie-mi impresia ta și a publicului. Cît pentru aria *Barcarolei*, dacă posedai în Cernăuț vre-un compozitor de gust, puneți-l să o compue și silțiți pe artiști a o studia bine până a nu o cînta pe scenă.“

În cele trei scrisori ale lui A. Hurmuzachi vom afla și răspunsul pentru unele din chestiunile atinse de Alecsandri. În scrisoarea întâia Alecu Hurmuzachi vorbește pe larg despre o reprezentare teatrală. Cităm cîteva pasaje mai marcante: „Luni am avut o reprezentare foarte frumoasă. S'a jucat cum ți-am mai spus: *Doi morți vii*, după dorința abonajilor, și s'a jucat bine, încît am putut fi mulțămîși, care mulțămire a și manifestat-o publicul cu toată căldura. *M-me Fany* a făcut pe Fercheșanca și ar fi de prisos să mai spun, că a făcut-o prea bine, de vreme ce nici rolul nu e prea greu. Deși cam groasă mai mult cît ar trebui, totuș avea bună înfășurare și ca amazonă foarte elegantă. Nu am văzut pe dl. Luchian, pe Millo în rolul lui Hagi Flutur și nu pot judeca întrucît a rămas *Comino* îndărăptui d-lor sale; acest rol însă este unul din cele mai bune ale lui, îl joacă destul de firește, și, fiindcă s'a măsurat și ferit de exagerare, cu o comică neprefăcută și de mult efect; chiar și înfășoarea-i era foarte potrivită. *Evolșchi* era droșcar lipovan prea bun, i-a nimerit de tot cîntarea strigătoare sau vătătoare, adecă lungilă și pocilă și dialectul lipovano-romîn. *Vlădicescu*, om de netăgăduit talent și instinct de tot fericit, a jucat prea bine rolul său. *Chirimescu*, aminterea actor prea inferior, a dat bine rolul poctului cepeleag Acrostichescu—și auzindu-i vorba și poezia, nu știu cum se făcu că tot bietul Dimițrachi Ralet îmi venia 'n minte; aș dori să știu de m'am înșelat sau ba, prepuînd că ai voit a-l copia pe el.

Apoi iată cum a fost reprezentata piesa ta, care prea mult a plăcut. Cred, că n'ai avea pricină a fi nemulțumit. Cred lesne, că Luchian joacă mult mai bine—d'apoi el tot numai unul este. De-am avea numai

1) Scrisoarea aceasta datată din Mîrcești 30 Ian. 1865 a fost tipărită în *Voința Națională* anul XXI (1905) No. 5879, 5880 și în *Concordanțe Literare* anul XI. No. 6, 7 și 8 p. 594 de dl. Il. Chendi.

mai multe piese de aceste, reprezentarea tot ar putea reuși destul de bine."

Despre succesul, ce l-a obținut poezia „*Bucovina*” Hurmuzachi raportează următoarele lui Alecsandri: „Acum abia ajung a-ți spune ce efect și entuziasm a produs poezia: *Bucovina*, cîntată două seri după oaltă la teatru, carele cu ea s'au încheiat. Înăia oară în luna trecută și teatru fiind foarte plin și a doua zi. S'a cîntat anume la urmă ca să nu mai vie nimic după ea, că nimic n'ar fi putut fi mai frumos. *Vlădicescu* a cîntat-o cît se poate mai bine, ș-a pus toată silința și puțința și espreșiunea, publicul a cerut repetiția, până cînd mai erta puterile pe cîntăreț; a plăcut dar foarte mult și muzica. Un merit cred, că il are aceasta, acela de a fi potrivită cu caracterul poeziei, cel puțin, bine cîntată, face astă impresiune. Așa ne-a părut și așa ni-au spus mai mulți, cari pot judeca, și pe care i-am întreat anume, imblînd de la unul la altul, ca să le cer opiniunea”.

În altă scrisoare A. Hurmuzachi îi raportează despre reprezentarea „*Barcarolei*”, căreia îi schimbase titlul în *O partidă de concină*.

„Cum vezi din aîșul alăturat, mi-am învins în urma urmelor toate îndoielile și am pus a se juca „*Proverbul*” tău. Nu făcusem mai curînd curat de frică, nu alit în privirea executării, ci mai mult în privirea publicului; pentru judecata, simțul de drept și gustul bun al acestuia —al mulțimii—cine poate garanta cu toată liniștea și siguranța? Mă temeam mai cu seamă dar de fine, că pentru nimic în lume n'aș fi voit a-ți espune cumva piesa. Totuși din altă parte îmi părea rău că astă delicată și minunată piesă să rămîte necunoscută aici, și iată de ce, după multă cumpenire și cercetare, în fine m'am hotărît a o da. Și am nespuse mulțămire a te înștiința că am făcut bine, că am reportat un succes deplin, să zic, un triumf.

„Înțelegi îndată, că am avut a mă bucura în deosebit de public a căruia judecată bună s'a constatat pe deplin. Am umblat peste tot locul, am pus urechia pretutîndene, am întreat direct și indirect pe toți odată și de zece ori și am auzit numai o singura opiniune, espreșiunea celei mai vii și frumoase plăceri”.

„Să știi dar mai întâi, că „*proverbul*” a plăcut cît se poate mai mult, că publicul a simțit îndată de pe la început și până la sfîrșit toată frumusețea sa, că a știut a prețui și a se uimi de toate florile și scînteiele spiritului tău fin și lucitor, ce ai reversat cu belșug în ea, de toate aluziunile și aplicațiunile alit de nimerite, de toate cugetările nobile și juste, precum și de toată frumusețea, eleganța și delicatețea limbii. Serios îți spun, că am fost foarte fericit și mulțămit, încît zău, cam simțibil cum sunt, eram cam escitat de atita bucurie, fericit, zic de acest deplin succes și de astă bună experiență în privirea gustului și înțelegerii publicului nostru. De mai multe ori am auzit, că asta e cea mai frumoasă piesă, care încă s'a dat. astă eamnă, o vorbă care în mai multe priviri e de tot adevărată, că așa nobilă și delicată și fină nu am avut. Poți socoti

cîtă bucurie îmi făcea, cînd auziam din toate părțile: „Cit de minunat! Ce spirit! Ce limbă!“ și zău de multe ori din partea unor Romîni și neromîni: „*Das ist aber ein schönes Stück! Das ist eine Sprache!*“

În continuarea scrisorii Hurmuzachi vorbește detaliat de jocul actorilor, în primul rînd de cel al doamnei Fani, apoi de cel al lui Vlădicescu, cari ambii s'au ținut foarte bine, încît Alecu crede, că și Alecsandri, cît e de 'pretențios ar fi rămas mulțămîtit pe deplin.

„Cu ajutorul pieselor tale—urmează Hurmuzachi—am reușit a se împlini, ce nu mai speram, a fost o seară de teatru foarte frumoasă, publicul de la început până la sfîrșit în cea mai plăcută dispozițiune, destul de mișcat și vioiu și ultima reprezentare dar lăsînd cel mai bun efect și suvenir“.

În fine Hurmuzachi trece la anul viitor și-i comunică că Fani a fost angajată pentru 42 reprezentări cu 1800 galbini (9000 il.). Fani a luat obligația să angajeze o cîntăreață și un comic bun și să deie cel puțin 20 de piese nouă. Hurmuzachi apelează la sprijinul lui Alecsandri. „De la bunavoința ta atîrnă acum ce succes și onoare să aibă și să cîștige teatrul romin la Cernăuț și ce mulțămire publicul. Asta e destul de serios, că acest succes va hotărî cum cred viitorul teatrului național în Bucovina. Poți crede că aici e angajată ambițiunea națională, de vreme că este multă rivalitate din partea teatrului nemțesc sprijinit de guvern și de toți străinii, toți adversarii și neamicii noștri. Iată de ce mă ocup și pe mine și pe tine până a te osteni, de astă cestiune, lucru de care însu-mi mă mir desuși, fiind că în adevăr capul nu-mi prea stă acum după teatru, fiind destul de bînluit și amețit de altele; sînt însă rugat de mulți părți a fi mijlocitor la tine, și apoi nici că ar fi cu puțința ca să rămîn de tot indiferente pentru acest „interes public“, de și cît pentru mine nici nu știu unde voi fi pe atunci. Omul însă nu trebuie să fie egoist, subt nici un fel de împrejurări și să grijască dar macar pentru petrecerea altora“.

La aceste scrisori Alecsandri răspunde într'o scrisoare datata din Iași Mart 1865¹⁾.

„Să vorbim iarăși despre teatru. Am rămas foarte mulțămîtit de impresia plăcută ce v'au produs repertoriul meu și mai cu sama: cîntecul Bucovinei (Foițele ce mi-ai trimis sboară acum prin oraș). Precum și-am mai spus-o, dragă Alecule, am pentru scena romîna o iubire părințească și nu voi părăsi-o nici odată, căci pe lîngă interesul înfloririi sale, mă domină și amorul artei dramatice. Îmi place să lucrez pentru teatru și mă simt oarecum legat cătră el și prin lucrările mele de mai înainte și prin lipsa de autori dramatici. Până acuma am compus bucăți mai mult sau mai puțin ușoare, în potrivire cu puterile actorilor și cu neîndemînarea limbii, a venit însă timpul, că se cere și ceva mai serios, mai li-

1) Vezi: *Convorbiri Literare* an XL No. 6, 7 și 8, 598 sq.

terar, fără a mă preocupa de gradul de înaintare a actorilor în arta dramatică. În curînd deci înă voiu pune pe lucru de voiu fi sănătos și ferit de necazurile agriculturii, la care sunt osîndit de un an din cauza lipsei de arindaș¹.

Cam cătră finea aceleași scrisori Alecsandri revine din nou asupra teatrului: „Ideia ce mi-ai exprimat despre formarea unei trupe compusă de toți actorii buni din Romînia este minunată, dar grea de realizat, căci înmulțirea teatruirilor la București, Iași, Craiova, Botoșani, Bîrlad, Roman și Galați au născut o mare concurență între directorii trupelor și o mare presumpție în capetele actorilor. Unii din aceștia pretind lefi colosale, de cite 100 galbini pe lună, încît teatrul nu ar putea să se susție cu venitul reprezentărilor, ba nici chiar cu o subvenție potrivită cu meritul artiștilor. Dacă aș-avea eu timp și răbdare, dacă m'aș putea hotărî a mă așeza în București, ca să iau direcția teatrului, sau ca să privighez mersul teatrului, ar merge el mai bine; o mărturisesc fără sfială, căci am destulă cunoștință de artă dramatică, însă pentru mine șederea în București e moarte și dar nu pot folosi almintere decît numai cu compunere de piese, lăsînd lui Millo îngrijirile direcției. Din nenorocire Millo are contracte grele cu actorii, lefe mari de platit pe lună și dar neavînd piese originale în destul, este silit a sacrifica gustului celui stricat al publicului și a-i da reprezentări cu țipete, omoruri și cu tot corlegiul greșos al dramelor celor mai exagerate. Ce-mi rămîne dar mic de facut? Numinai și numai de a combate acel rău prin scrieri teatrale, adecă rolul simplu de autor dramatic și aceasta o fac cu mare plăcere“.

Și chestia materială, care dădea și pe atunci destul de lucru celor ce aveau să grijească de reușita materială a reprezentărilor, e atinsă în scrisorile lui Hurmuzachi cătră Alecsandri. Așa în scrisoarea întăia aflăm următorul pasaj: „La ultima reprezentare (de Marți) teatrul era acum destul de deșert; în parterre s'au plătit locuri pentru vr'o 60 studenți, ca să-1 mai umplem; loje erau multe deșerte. Îți spun, că publicul e cam stors, fiindcă nu e mare și nu se schimbă, ca în alte locuri. Iată pricina“.

În anul 1866 nu s'a dat nici o reprezentare teatrală, cu toate că știm că trupa doamnei Fany Tardini a fost angajată pentru 42 de reprezentații, cari puteau ajunge cu beneficiari până la 50. Criza economică, care a bîntuit țara în acest an și multele boli, cari i-au urmat, între ele și cholera, au închis templul Muzelor. Nici în 1867 nu s'a arătat vr'o trupă teatrală în Bucovina. În 1868 Millo anunță prin Alecsandri Bucovinenilor că ar dori să vie cu trupa sa prin luna Iunie pentru vr'o 6 reprezentări la Cernăuț. Iar în aceste timpuri grele era foarte anevoios de a entuziasma mulțimea pentru teatru. Iscusitul mînuitor al condeiului, Alecu Hurmuzachi, scrie un articol plin de căldură și dragoste despre Millo în Foaia Soțietății¹), în care intervalul, în care Romîniile bucovinene

1) Foaia Soțietății an. IV p. 174 sq.

au fost lipsiți de plăcerea de a vedea spectacole în limba română, e numit „intervalul mai multor ani lungi și fără sărbători“.

„Care Român bucovinean—scrie Hurmuzachi—cu înțelegere și interes pentru dezvoltarea națională nu s'ar simți pătruns de bucurie la știrea, că va dobîndi în fine ocaziunea de a admira, deși numai puține zile, pe „celebrul Millo“, cum îl numește cel mai competente judecător, marele nostru poet Alecsandri, acela, carele cu dl. Millo împreună au fost creatoriul, fundatoriul teatrului național?“.

Și mai departe urmează: „Vom merge, vom merge cu toții de aproape și de departe la teatrul național, vom aduce omagiurile noastre Muzelor romîne, vom admira pe marele actor, ne vom adăpa de inspirațiunile acelora, vom rîde cu acesta ca'n puține momente măcar să uităm că avem mult și multe de a plînge; vom merge, ne vom aduna cu toții puținile zile, ce va sta ridicat altariul Muzei romîne, să arătăm acesteia devotarea noastră, să ne 'ncredințăm pre noi înși-ne unii pe alții și anume pe străini, ca știm a iubi, a ne bucura de arta națională, că știm a o susține chiar cu sacrificii, fiindcă dorim pururea și ferbinte înflorirea culturii naționale în toate direcțiunile, fiindcă dorim din fundul inimii a vedea cu o oară mai timpuriu luînd rădăcini și pe pămîntul acestei mici și vechi patrii romîne cultura tuturor artelor de care astăzi, spre nespusă durere, în mare parte încă nici urme nici începuturi nu vedem“.

Millo însă n'a venit de astă-dată la Cernaui, și a scapat astfel publicul român de un blam.

Dar vom continua cu altă ocaziune istoricul faptelor mai recente.

Cernaui, Octombrie 1906.

George Tofan

Scrisori din Ardeal

Arad 12 | 25 Octombrie 1906.

Reforme. Cu toată lipsa de morală, consecvență și cinste politică, ca bază a situației sale, guvernul ungar face un tărăboiu enorm, pe tema proiectelor sale de reformă, dintre care a și pus în discuție proiectul de lege pentru încurajarea și protejirea industriei.

În ce consistă, după spiritul acestui proiect de reformă, garanția cuceririlor viitoare pe terenul industriei patriei noastre? După cum a accentuat în parlament deputatul nostru naționalist dr. *Maniu*,—huiduit, pentru că a declarat că nu e Maghiar ci Român!—proiectul de lege are în vedere protejirea numai a marelui industriei, prin care fapt tocmai se provoacă distrugerea micului meseriaș. Din această cauză, cu timpul se va forma un proletariat în orașe, centre de fabrici, unde se va concentra și dezvolta cu toată energia socialismul „internațional“ (și totuși *maghiar*!), iar satele și forța țărănimii, în parte revărsată și proletarizată la orașe și totodată, lipsită de teren de dezvoltare în vechile condiții, în cari reprezintă încă azi talpa țării și naționalismul distinct, îndeosebi în lupta noastră,—va fi slăbită, redusă în puterea, rezistența și importanța sa.

Adversarii noștri politici, Maghiarii, (în accepția politică) stăpânind deja orașele, mai apoi concentrând în ele capitaluri, care nouă ne lipsesc cu totul, vor ajunge să ne zdrobească materialicește, dînd din înălțimea capitalului orașelor și a fabricilor,—ca și cavalerii evului mediu, diu castelele lor de hoți.

Față cu această reformă, ale cărei intențiuni „liberale“ sînt atît de transparente, care este situația noastră, ce fel de organizațiuni de rezistență avem noi?

Pentru a nu se crede prea mult în bună-starea poporului nostru, prea exagerată uneori de „ai noștri“ reporteri, voi arăta, în cele următoare, ce s'a putut face până acum, în ce stadiu ne aflăm față cu asaltul furtunos ce ne-au dat stăpînii zilei și mai ales cu care intenționează să ne „fericească“ patria ungară,—în era liberalismului democratic, dela începutul veacului XX.

*

Meseriile, comerțul și agricultura.—Dintre cei ce se pregătesc dintre noi pentru meserii, dintre meseriașii români, chiar elevii cei mai de seamă, ajulorați și stipendiați de instituțiunile noastre, d. ex. bursierii. „Asociațiunii Naționale din Arad“, s'au dovedit a fi un foarte slab element, prea ușor de înstrăinat prin legături de încuscriri cu străinii, aproape neînclăturabile din cauza lipsei la noi a „clasei mijlocii“. Căci legături de interese materiale la oamenii fără rafinerie sufletească superioară, fără școală și cultură românească, unde pot duce? Școale de meserii, bine înțeles, ba nici măcar de repetiție economică, ori chiar de repetiție a cunoștinților elementare, românești, în realitate, nu avem.

Avem numai trei comune (orașe vajnice) în toată țara noastră, anume: Sibiu, Blajul și Lugojul, unde se poate zice că meseriașii români rezistă absorbirii străine, în urma organizării lor și a reuniunilor lor, (în care s'au amestecat și duc rolul conducător intelectualii, cari nu prin meserie, ci prin inima și idealismul lor național românesc se simt legați de „maistori“ și jertfesc o muncă fără răsplată, pentru deșteptarea și cultivarea națională a meseriașilor români).

De un strat de meseriași și negustori, românesc, conștient, organizat, refractar față de tentațiuni și ademeniri, la noi nu poate fi vorba, deci nici de o rezistență, față cu pornirea cuceritoare a opresorilor noștri.

Celitorul va înțelege îngrijorarea noastră față de „patriotica“ reformă pentru protejuria industriei, în care puternicii zilei au pus „grozița“, prin chiar piețile cucerite deja, în lungul și latul țării.

Dar până una alta, dacă acest teren este sterp pentru noi, nu este mai puțin adevărat că, până acum, față cu marea proprietate, Români mai stăpînind (afară de ingratele părți de pămînt mai slab) și întinderi productive, pentru cultura de cereale, s'a lucrat și s'a putut lucra în aceeași direcție, cu binecuvîntate rezultate, pentru popor. Anume, s'au înființat reuniuni și tovărășii economice, cum sînt în ființa la Sibiu (de la 1888), Sebeșul-săsesc, Apoldul-român, Seliște, Gurariului, Avrig, ș. a.; apoi însoțiri de împrumut Reiffeisen (bănci agrare țărănești) și în fine,—cuptoare de uscat poame „Cazeuille“, însoțiri pentru creșterea de vaci „Pinzgau“, etc. etc. Toate acestea spre întremarea și întărirea materială a poporului nostru, pentru care nu există sprijin de la statul pe care îl susținem cu banul și singele nostru, și care, prin prepușii săi, face legi de zugrumare economică a noastră, spre a parveni la zugrumarea conștiinței noastre naționale, prin nevoia de pîne. Dar: *Jam alios vidit ventos!*

Ori cît s'ar căuta cu luminarea șuruburile de a ne putea strînge, vom arata, că o forță de stat ce vrea să se impună prin saltimbanci politici, e prea slabă pentru a zugruma un neam mai vechiu și mai vi-guros, de cît statul în cestruene.

Tovărășii.—Urmînd cu ordinea de idei începută mai sus, asupra întocmirilor noastre de natură economică, ne oprim la acțiunea pornită pentru întemeierea unei „*Tovărășii a agricultorilor și meseriașilor*”.

A fost dată ideea și s'a pornit acțiunea de trei oamei harnici, dar nu îmbătrîniți în „merite” naționale la umbra vre-unei oarecare Instituțiuni, și s'a întrunit un însemnat număr de Romîni de seamă, mai ales țărani fruntași, la conferința ce a avut loc în Timișoara la 30 Septembrie, pentru a se proclama constituirea „*Tovărășiei*”, care va avea să lucreze pentru a da poporului nostru mijloacele și posibilitatea unei organizațiuni economice într'o tovarășie de plugari și meseriași romîni.

Această „Asociare economică și culturală a țaranilor” va avea de scop mijlocirea vînzării bucatelor direct „la morile mari din capitală și străinătate”; apoi secția culturală va urmări „ridicarea stării culturale a țaranilor, prin aranjarea prelegerilor....” etc. și înfine, ea va fi mijlocitoare muncii, ș. a.

Statutele „*Tovărășiei*” acum sînt gata și așteaptă numai aprobarea guvernului care, cu toată precauțiunea redactorilor statutelor, (cari s'au ferit de „epitetul” romîn), poate să le găsească nod în papură, ca tuturor pornirilor romînești, și să dea de mal toate silințele inițiatorilor entuziaști.

Mai este însă înc'un moment: Unele cercuri cu autoritate între Romîni de aici, în frunte cu gruparea de la „*Tribuna*”, care reprezintă o forță în luptele noastre naționale, privesc cu neîncredere pornirea tinerilor prea slabi și prea îndrăzneți, care au pornit singuri, la întemeierea „*Tovărășiei*”.

Care va fi rezultatul, și dacă va produce un rezultat mulțumitor acest zbcuim, pentru întemeierea unei cetăți de rezistență economică a țaranului nostru, nu știm—dar de sigur nu există Romîn, care să nu aștepte și—cunoscînd pornirea—să nu aștepte cu interes desnodămîntul.

Soarta învățătorilor. Intre numeroasele neajunsuri ale vieții noastre, din această țară binecuvîntată de Dumnezeu și stoarsă de nevrednicii ajunși stăpîni fără vrednicie și fără muncă cîstită, fără dreptate și cu călcarea în picioare a libertăților pe cari le trîmbiță în lume, este sărăcia sau mai exact condițiunile incomparabil de modeste în cari sînt siliți să trăiască luminătorii poporului, învățătorii (și profesorii) noștri, de ambele confesiuni.

Pentru cautarea mijloacelor de îmbunătățirea sorții lor, s'a pornit între învățători o mișcare, care și-a găsit nota caracteristică a expansiunii în pregătirea unui congres interconfesional romîn la Blaj.

Congresul nu s'a putut întruni, din motive...confesionale și interese speciale, cădate de organizarea celor două biserici; și așa, n'am putut să am fericirea de-a vedea înc'odată, ca înainte de... 1699 ori la 1848, reprezentată toată suflarea românească de la noi la un loc, fără deosebire de rit și unindu-se măcar pentru un moment, asupra unei probleme ideale, lăsînd chestia sporirii lefurilor în grija autorităților bisericești competente, care au și luat asupra-le rezolvarea cestuunii.

Atît Congresul Național român al bisericii ortodoxe, care și-a ținut adunarea trienală în primele zile ale lunii Octombrie la Sibiu, cât și Mitropolia gr. cat. din Blaj s'au declarat în favorul sporirii salariului învățătoresc de la 600 la minimalul de 800 cor. urmînd, ca acolo, unde comunele noastre bisericești nu vor putea să mărească salariul, să se ceară complectarea prin ajutor de la stat. Căci, se știe, că în zilele acestea, ministrul instrucțiunii, contele Apponyi, a declarat că voiește să egaleze—dînd ajutor de stat—retribuțiunile învățătorilor confesionali, cu acele ale celor de stat.

Perdem noi oare ceva—se naște întrebarea—prin această „grație”, prin aceasta împărtașire din bugetul statului, la care și noi contribuim și din care noi beneficiem mai puțin ?

Preoții încă primesc „congruă” de la stat. Dar de aceia preotul, care nu merge cu statul, n'are zile bune să-și mînințe „pînea” de la stat.—Controlul? E același; e aceeași ingerință pe care caută statul să o exercite față de învățătorii noștri și de la școalele cu ajutor de stat și de la cele fără acel ajutor. Și în fine, învățătorul harnic nu va da greș, în ori ce condițiuni de viață va fi; iar inima și sentimentul dezvoltate într'insul la vederea și înțelegerea situației și nevoilor poporului, neamului său, îi vor da puterea și tactul de-a educa tineretul, în spiritul pe care îl pretinde singele și limba sa maternă.

Ori cît s'ar ivi la noi pe viitor, ca și în trecut, mizerii locale—datorite mai ales nedestoiniciei unor conducători—orientarea deja faptică a țărănimii noastre, în parte, de către cărturari și controlul presei, vor și să ridice și să impună lozincă: Totul pentru națiune !

Podgoreanu.

Din Basarabia

— Renașterea culturală —

Mișcarea pentru trezirea conștiinței naționale merge întărindu-se. Încetul cu încetul opinia publică, chiar cea rusească înaintată, învață să privească cu ochi binevoitori unda de strălucitoare lumină culturală, ce prudent, dar sigur prinde să-și răspîndească razele ei binc-făcătoare asupra noianului de întunec secular. De la începutul lui Octombrie se începe educațiunea gustului de cetit cărți românești. Autorii, mai ales cei basarabeni: Cogălniceanu, Alecu Russo, Const. Stamate, Hasdeu, Crasescu-Basarabeanu, sînt cetiți și comentați. Alexandri supranumit aci „Puschin românesc”, își face intrarea în cercurile tinerei inteligenți. Coșbuc trezește în inimile însuflețite ale tineritului accente virile. Creangă însă este bucuria cîțitorilor, căci limba lui potrivită cu a țării basarabene, ajută complectarea bogăției cuvintelor. Revistele românești, mai ales „*Viața Romînească*”, încep să fie gustate. Odată pe săptămîină se fac, la cercul moldovenesc, lecturi și explicațiuni din literatura romînească. Din multe părți ale țării vin cereri de cărți și abecedare. Ziarul „*Basarabia*” servă de focar și de îndreptar acestor fericite începuturi, prin publicarea bucăților alese din autorii romîni, și a biografiilor lor, și prin cultivarea producțiunilor populare. Se începe un curs popular de istorie a culturii moldovenești, primul în Chișinău, după atît amar de vreme. Chiar inteligența rusă găsește interes în cultura romînească și persoanele, care se străduiesc să învețe romînește, nu mai sînt o raritate.

În domeniul politic, aceeași perioadă de așteptare și de reculegere. Partidele politice se pregătesc pentru lupta electorală, fie-care lupfînd să atragă în partea sa cît mai mare număr de aderenți. Ziua de 17 Octombrie a încordat mult toate sufletele.—Aceasta se putea vedea și după mormanul de pasporturi ce îngrămădeau oficiul gubernial. Dar ziua a trecut liniștită. Aniversarea acordării principiale a libertăților cetățenești a trecut în liniște, grație tactului ambelor tabere beligerante. „*Basarabia*” a serbat această zi prin cetiri din autorii romîni și seara prin iluminarea edificiului. Dar în urmă, principiile manifestului au fost izbite și vechiul sistem a căutat să se manifeste prin confiscarea No. 40

al „*Basarabiei*“, număr aproape exclusiv cultural. Se zice că greșala se datorește necunoașterii limbii române din partea cenzurii.

Pe cînd unda culturală își continuă mersul, în Zemstvoul ținutual al Chișinăului s'a dat o luptă mult zicătoare între boerii moldoveni iubitori de neam și partizanii vechiului regim. D-nii *Dicescu*, *Suruceanu*, *Purcel*, *Leonard*, *Razu*, *Botezat* și alții au susținut cu căldură însemnătatea limbii moldovenești pentru școlile din satele locuite de Moldoveni, cu obligativitatea limbii ruse. Dar această laudabilă propunere n'a întrunit decît 13 voturi, în contra 17. Împotrivă au votat oamenii străini de neamul moldovenesc și din nenorocire și reprezentanți ai țăranilor, cari neștiind bine rusește, n'au știut însemnătatea votului. Unii sînt de părere că țăranii au votat contra de frica unor represii viitoare. Cu toată această înfrîngere, chestiunea școlii nu e deslegată. Ea se va pune cu mai multă stăruință în Zemstvoul gubernial.—În cercurile guvernamentale, cu tact și prudență politică, chestiunea limbii moldovenești nu găsește o opunere principială. Dovada sînt importantele declarațiuni făcute de d. Haruzin, guvernatorul Basarabiei, și de P. S. episcop Vladimir al Chișineului, făcute la inaugurarea tipografiei eparhiale moldovenești. La această înălțătoare serbare, șefii administrației și ai bisericii au relevat însemnătatea tipografiei religioase moldovenești pentru populația moldovenească, arătînd că ea va contribui mult la întărirea culturală și morală a Moldovenilor. Declarațiunile căpeteniilor guberniei au făcut o bună impresiune asupra Moldovenilor, și mai ales asupra preoților, din stăruința cărora s'a deschis tipografia. Comisiunea ce a realizat această instituție de cultură, se compune din preoții: Popovici, Gurie, Partenie, Eustratie, Cialdr, Plămădeală, Baltagă și Cecan.

O notă demnă de însemnat este că la acea serbare a fost poftită și presa românească (moldovenească), în persoana d-lui Gavrilică și a d-lor Vîntu și Halipa din partea „*Basarabiei*“ și a d-lui Sergiu Cujba ca reprezentant al mai multor ziare românești între care și „*Universul*“. S'a băut în sănătatea tinerilor luptători de la „*Basarabia*“, după care un redactor al organului național-poporan a relevat însemnătatea culturii pentru Moldoveni, propagată prin „*Basarabia*“, iar d. Sergiu Cujbă, arătînd însemnătatea culturală a tipografiei, pentru Romîni, a felicitat pe preoți pentru opera lor și-a îndemnat pe Moldoveni ca, rămînînd cetățeni fideli ai Statului rus, să nu lase să se stingă din sufletele lor, scînteia culturii și a drepturilor străvechi.

Primirea făcută Romînilor a fost de-o neobișnuită însușire, cu atît mai caracteristică, cu cît oameni din deosebite tabere politice și-au strîns mîinile frățeste împrejurul operei de cultură moldovenească.

Pr. Onofrei.

Miscellanea

ȘTIINȚĂ ȘI RELIGIE

Toată lumea din Iași cunoaște discuția, cam prea inflăcărată, iscată în lumea universitară relativ la raporturile dintre știință și religie, cu prilejul conferinței inaugurale ținute de d. prof. A. C. Cuza în Aula Universității noastre.

Chiar până la publicarea făgăduită a acestei conferințe ne simțim datori să spunem câte-va cuvinte asupra *fondului* discuțiunii.

E invederat că omul nu este numai un aparat pentru aglomerare de cunoștințe pozitive, ci mai ales o *ființă activă*.

Știința, ca un sistem de cunoștințe, organizate și generalizate, asupra lumii, vădit ne poate da numai *mijloacele de acțiune*, iar *scopul* acțiunii e determinat totdeauna de un *ideal*.

Idealul însă intră în sfera „*rațiunii practice*“, cum spune Kant, nu în sfera științei ca sistematizare și generalizare a *cunoștințelor pozitive*.

Aceasta explică rolul istoric al religiunilor, în care popoarele au căutat întruparea idealurilor lor morale, în forma care corespundea ideilor timpului asupra lumii și vieții, nu numai în sfera „*rațiunii practice*“, ci și a „*rațiunii pure*“, ca să întrebuițăm tot terminologia lui Kant.

Dacă progresul științelor, cu timpul, modifică aceste idei, nu trebuie să uităm că atunci când o religie *nouă* se naște și își înfunde stăpânirea asupra minților omenescii, *pentru adepții săi* nu e admisibilă vre o *contrazicere* între această religie și știință; *pentru ei*, dinpotrivă, religia cuprinde și utilizează *toată știința timpului*. (Alt-fel nici o religie nouă nu s'ar fi putut prinde).

Religie, în înțelesul cel mai general al cuvântului, putem chiar numi ori-ce sistem de gândire care unește într'o singură concepție armonioasă asupra lumii și vieții (Welts-und Lebensanschauung) și *datele științei și năzuințele ideale* ale omenirii.

„*Credo quia absurdum*“ apare numai în acele epoci, când un sistem religios începe să se ciatine.

Dar la începutul religiunilor credința, de pildă, în minuni, în „con-

cepția imaculată" sau în „învierea morților“, nu numai că nu e în contradicție cu știința timpului, dar apare ca bazată pe inducțiuni sau deducțiuni ce par contemporanilor cu desăvârșire legitime științificește, izvorite din tot materialul acumulat și sistematizat al cunoștințelor pozitive.

Ar fi interesant de analizat metoda prin care religiunile utilizează și completează materialul științei pentru a da o bază morală acțiunilor omenești,—metod, în fond, identic cu acel întrebunțat de *metafizică*,—însă nu putem face această analiză aici.

Dar mersul evolutiv al științei e cu mult mai repede decât al concepțiunilor morale. Acestea din urmă dăinuiesc milenii, fără schimbări radicale, pe când știința adesea se revoluționează de la o generație la alta.

Atunci știința debordează cadrul vechiului sistem religios, se ivesc conflicte între „știință“ și „religie“.

Omul însă nu poate trăi fără „religie“ în sensul general al cuvântului, nu poate renunța la baza morală a vieții și a activității sale. Prețind în religie mai ales elementul ei moral, și pătruns de respect și recunoștință pentru rolul istoric al religiunii naționale, el caută să se „acomodeze“, și

„On trouve toujours avec le ciel des accommodements“...

De aci pe de o parte—„credo quia absurdum“, încercări de interpretare sofistică a textelor și a dogmelor, spre a le da un înțeles pe care nu l-au putut concepe întemeetorii religiunii, dar care pare mai potrivit cu datele științei (d. p., pentru „concepția imaculată“ sau „învierea morților“), speculațiuni metafizice asupra delimitării sferelor „religiei“ și a „științei“ (adesea numai pentru a apăra dreptul de cercetare științifică împotriva atacurilor „religiunii“), etc.,—iar pe de altă parte pornirea, în diferite „țări decadente“, de a proclama „falimentul științei“,—și totdeauna se găsec doritori, în numele zeilor naționali, de a întinde unui Socrate cupa de cucută...

În ce privește, în special—creștinismul, ori-ce absolvent de liceu are destule cunoștinți pentru a putea combina o „compoziție“ foarte judicioasă asupra însemnătății rolului său istoric și a concepțiunii sale morale.

„Dar și acest sistem religios, pe lângă concepții morale, cuprinde și alte elemente, care nu numai că n'au fost în contradicție cu știința de acum aproape două mii de ani, dar sînt aproape pe dintregul luate din metafizica Alecsandrinilor (Plotin, de pildă), și care nu mai sînt compatibile cu starea științei de astăzi.

Nu ne-ar mira deci, dată fiind pornirea noastră de a urma „ultima modă din Paris“ (și totdeauna a o exagera), dacă cine-va s'ar simți chemat să facă pe Brunetièrè-ul român și chiar ar simți nevoea să apere de la înălțimea catedrei Universitare „sf. aghiasma“.

Asemenea exerciții sînt foarte nevinovate în fond.

Dar în țara aceasta, în care cerul n'a fost nici odată roșit de rugurile intoleranții, dacă voești să-ți dovedești „falsimentul științii” și-ți place să datezi un *factum* „în ziua cuvioasei Paraschiva”, ce nevoie este să acoperi—invocînd „tradiția națională” (!)—cu vestita deviză a ordinului iezuiților „ad majorem Dei gloriam” (care a acoperit atîtea lucruri urîte ce au creat faima acestui ordin) fulgerele împotriva „eterodoxiei” colegilor de la Universitate, și—dacă nu primesc ideile d-tale asupra sf. aghiesme—să le arunci învinuirea de „cosmopolitism, scepticism și materialism” (toate acestea, bine înțeles, în sensul cel mai urît al cuvîntului, să se îngrozească „Nea Titirca—inimă rea”) lucruri, ce n'au nici în clin nici în mîneacă cu rolul istoric și cu concepțiile morale ale creștinizmului și nici măcar cu sf. aghiasmă?...

DESBINĂRILE BUCOVINENE

De o bucată de timp asistăm la o polemică foarte violentă între „Voința Poporului” și „Apărarea Națională” din Cernaufi. Și—ceia ce e mai trist—nu putem desluși nici o deosebire principială, care ar justifica această luptă fratricidă.

Nu doar chestiunea, dacă la *incorporare* au fost sau nu Ruteni în Bucovina,—o discuție de arhivă—poate îndreptăți această ridicare de scuturi!...

Să nu uităm, că d. Aurel Onciul nu tăgăduște rutenizarea *Bucovinei* (prin imigrare și administrație vitrigă), d-sa spune clar și în articolul din No. 7. al „Vieții Românești” că politica greșită a guvernului austriac a făcut ca țara să piardă vechiul ei caracter național; dar recunoscînd rutenizarea *Bucovinei*, d-sa, în fața graiului cifrelor nu poate admite rutenizarea în masă a *Rominilor* din Bucovina. (Bine înțeles, nici d. A. Onciul nu contestă rutenizarea unor elemente din Bucovina, ca acele de cari vorbesc d-nii C. Morariu și cavalier de Cuparencu în „Viața Romînească”).

Intrucît această părere, de ar fi chiar greșită, poate jigni simțul național?

La anexarea Basarabiei către Imperiul rus s'a constatat acolo, la nordul județului Hotin, la granița Bucovinei, o populație rutenească destul de numeroasă,—și Basarabia a fost deslipită de Moldova după pierderea Bucovinei. Mai mult; și *astă-zi* în nordul Moldovei, în județele Dorohoiu și Botoșani, se găsesc sate rutenești. Se poate dar îndoii cineva că un număr oare-care de Ruteni se afla în Bucovina și *înainte* de incorporarea ei la Austria? (Nici d. Iorga nu tăgăduște aceasta, înse susține că Rutenii au venit totuși cu mult mai tîrziu după descalecare, ceea ce, probabil, e exact, dar nu contrazice cele spuse de d. Aurel Onciul în „Viața Romînească”).

Și dacă Românii de pretutindeni au rezistat tuturor încercărilor de desnaționalizare *in masă*, și în Basarabia au reușit chiar să romanizeze

pe Rușii ce s'au așezat între ei, cum s'ar putea explica fenomenul contrar din Bucovina ?

Aceste fapte crează o prezumție în favoarea părerilor d-lui A. Onciul, chiar în afară de materialul de cifre adus de d-sa.

Și' din punctul de vedere național, vădit, plîngerile Romînilor sînt cu atît mai justificate întrucît se stabilește, că ei nu sînt un popor slab care să poată fi desnaționalizat de un neam inferior din punctul de vedere cultural, cum sînt Rutenii, și totuși *țara lor* se rutenizează *artificial*, prin încurajarea imigrațiilor succesive din Galiiia și prin toate măsurile administrative de cari poate dispune un aparat birocratic ca acel austriac.

De alt-fel vederile istorice ale d-lui Onciul sînt numai exploatate ca „armă politică“ într'o discuție redusă aproape exclusiv, și dintr'o parte și dintr'alta, la incriminări personale și injurii.

Dacă ne-am obicinuit cu o ast-fel de „polemica“ aici în țară, ne-am deprins de a vedea la Romîni de dincolo mai multă culturalitate. Și întrebăm pe confrății din Cernăuți, dacă socot că injuriile fără frîu la adresa unor oameni ca Aurel Onciul sau părintele Bendeschi din Crasna pot urca prestigiul neamului în ochii străinilor, în mijlocul cărora se sbate ?

Din principiu, nu ne permitem să dăm fraților de peste hotare sfaturi și îndrumări politice, dar nu putem să nu relevăm un fapt.

Cei de la „Apărarea Națională“ ne spun, că adversarii lor au știut să atragă majoritatea învățătorilor din țară, iar „Voința Poporului“ publică un lung pomelnic de preoți, cari sprijinesc „Apărarea Națională“.

Simplul fapt că în lagărele adverse se grupează elementele sociale determinate ne arată că situația e mai serioasă decît se poate părea la prima vedere.

Atunci oamenii politici serioși nu au decît o singură cale înaintea lor : să lămurească cauza adîncă a desbinării, și, dacă e cu puțință, să o înlăture,—în cazul contrar, lupta să fie dată cum se cuvine unui popor civilizat, cu respectul demnității omenești, aducînd în discuție publică cauza adevărată a neînțelegerilor,—și poporul, care în Bucovina are deja un rol activ în politică, va judeca în ultimă instanță.

PREOCUPĂRILE D-LUI M. G. HOLBAN.

E foarte greu să-și închipuie cineva cîte numeroase și variate preocupări pot neliniști în veacul XX spiritul unui intelectual român ! Într'o singură *cronică* (Viața în țară și în străinătate), d. M. G. Holban, cu toată seriozitatea ce-l caracterizează, discută chestia controversată dacă „Revista Idealistă“ e bucureșteană sau dorohoiană ; se întreabă dacă n'ar fi bine să trimitem și noi un.... dorobanț mamei Roma, în schimbul lupoaicei de bronz ; combate reforma ortografiei engleze propusă de Roosevelt ; ne spune că regele Angliei a inventat haina smocking pe cînd era prinț de Galles ; apără legea repaosului duminical în Franța, cu toate

tendențele ei socialiste și ne comunică că d-na Humbert e liberă, tot îndrăzneț și cu multe iluzii, pe care însă d-sa nu le crede sincere...

Tot în acelaș articol d. Holban ne destăinuiește gravele sale preocupări relativ la tot felul de proprietăți. Mai întâiu ne spune că a fost adînc afectat de grija d-lui Kalinderu, exprimată la congresul Băncilor Populare, în privința „socialismului” ce s'ar manifesta la aceste instituții. D. Holban nu și-a luat piatra de pe inimă până n'a consultat pe d. Duca care l'a reconfortat. O grijă nu mai mică, ba chiar cu mult mai mare, poartă d-sa proprietății intelectuale, pentru care se strădănuiește, cum se știe, atîta.

Avem o nedumerire: Că d. Holban, proprietar al moșiei Mogoșești (vezi discuția „dacă „Rev. Id.” e bucureșteană ori dorohioiană) se 'ngrijește de proprietatea imobiliară, înțelegem,—dar ca directorul „Revistei Idealiste” și autorul articolului pe care-l analizăm, să se 'ngrijască atîta de proprietatea intelectuală, ni se pare cam straniu.... Niciodată proletarii, cînd și-au înțeles bine interesele lor de clasă, nu s'au făcut apărătorii ai „proprietății”.

RETRAGEREA D-LUI N. IORGA DE LA „SAMANATORUL”

În numărul 43 al „Sămănătorului”, din 22 Oct. a. c., redacția anunță retragerea d-lui N. Iorga de la această revistă, reproducînd un fragment din scrisoarea, prin care d-sa vestește, că „multele d-sale sarcini îl împiedică de a mai fi directorul revistei”....

Deși de multe ori am fost în divergență de idei cu fostul director al „Sămănătorului” și deși socotim că, dispunînd de mai mult timp pentru munca pe acele terenuri, unde competența d-sale este netăgăduită, dl. Iorga poate servi intereselor culturii naționale cu mai multă intensitate de cît în fruntea unei foi literare, totuși trebuie să recunoaștem, că această dispariție e un eveniment însemnat în viața noastră culturală.

Dacă adesea i se puteau imputa d-lui Iorga greșeli de apreciere și direcție—aceste „scăpări de condeiu” nu l'au împiedecat să-și creeze o situație excepțională în tînăra noastră literatură. Și astăzi cu toții,—adversari, prieteni și cetitori imparțiali,—ne vom acomoda cu greu cu golul ce-l lasă d-sa.

Dar în schimb, putem fi siguri, că din liniștea cabinetului de savant, departe de viltoarea publicisticii, d. Iorga va îmbogăți literatura noastră istorică cu nouă și însemnate contribuțiuni.

SĂRBĂTORIREA BARDULUI DELA MIRCEȘTI.

Duminică 15 Octombrie, într'o frumoasă zi de toamnă, s'a desvălit statuia de bronz a veselului bard de la Mircești, ridicată prin subscripție publică și așezată în fața teatrului național din Iași, în local nu de mult părăsit de înaintemergatorul său George Asachi. Poetul este reprezentat în picioare, pășind cu dreptul puțin înainte; brațu-i respectiv cade dealungul corpului, ținînd o carte în mînă, pe cînd cel stîng, încovăiat din cot, se ridică în sus, cu pumnul strîns adus sub bărbie,

într'o atitudine de adîncă reculegere, poate de inspirație. O atmosferă de nobilă mîndrie se revarsă din întreaga lui înfățișare, mai ales din fruntea înălțată și privirea ochilor sînini. Poate că aceasta face pe unii, care au cunoscut originalul mai deaproape, să-i găsească o perfectă asemănare cu bronzul mort, pe cînd cei mai mulți, împărtășesc o părere cu desăvîrșire diametral opusă. Spre a curma însă ori-ce controversă posibilă, artistul prevăzător—d. C. V. Hegel *),—a avut prudența să scrie pe fața anterioară a pedestalului de marmură, cu litere mari bronzate, numele *Vasile Alecsandri*, pe cînd în partea opusă, soțul poartă dedicația următoare: „Poporul român, poetului său iubit, 1905“. Doua reliefuli—scene din „Rodica“ și „Peneș Curcanul“—deasemenea în bronz, completează pedestalul, pe care cade artistic o ramură de stejar.

Monumentul acesta modest coastă abia suma de 30.000 lei—cam atîta cît se pierde obișnuit, într'o singură sară, la ori-ce club român care se respectă—iar banii aceștia s'au adunat, numai cu vai nevoie, în 15 ani de zile, de la 1890—1905!... Și totuși, bardul nostru de la Mircești nu a fost nici numai un simplu „pîrlit“ de poet ca atîția alții, fără legături între bogății noștri, nici profesor care să fi murit ca Neculai Nicoleanu într'un spital oare-care, nici bibliotecar ori revizor școlar care să se sîngă într'o casă de nebuni ca Mihail Eminescu, nici numai ministru cum a fost Bolintineanu și cum era să fie Grigore Alecsandrescu, ba nici măcar numai simplu „dascălul în România a (?) Carmen Sylvei“, cum ne-o spune așa de puțin gramatical d. profesor P. Rășcanu, în textul pergamentului ce a binevoit să redacteze pentru urmași; ci, să fi vrut numai, el ar fi putut îmbrăca, el însuși, hlamida de purpură și aur a lui Ștefan și a lui Mihail!... Dar să trecem la istoria contemporană!

Desvălirea statuei s'a făcut cu toată solemnitatea de care mai este încă în stare vechea noastră capitală. Însuși S. sa Mitropolitul Moldovei a oficiat serviciul divin, în prezința a patru domni miniștri veniți anume din București, dintre care unul—o nestatornicie a lucrurilor ce nu sînt de bronz!—a devenit chiar de a doua zi simplu particular; în fața înalților noștri demnitari cu paltoanele roase și pălăriile lor moi—abia se zăreau citeva „jobene“ pe capetele răsărind din sacourile cadrlate—și în lipsa tradițională de buna rînduială, a unei mulțimi fără de frîu. S'au depus vr'o trei duzini de coroane și s'a „plăsat“ peste o duzină de discursuri, începînd cu cele academice: unul al însuși președintelui acestei nobile instituțiuni și celălalt al premiătei ei de odinioară, pentru opere folkloristice, d-na Elena D. O. Sevastos; iar între acestea, s'au înghezuț cum au putut, cuvîntările celorlalte autorități, așăzăminte și corporațiuni—mai bine sau mai puțin bine constituite—anume: ministerul instrucțiunii publice, universitățile, teatrele naționale, armata, literatura, presa, corpul didactic secundar și societățile studențești din Bu-

*) Bine informatul redactor al pergamentului îl trece urmașilor cu numele de W. Hegel.

covina, fără a mai pune la număr discursul imprimat—improvizat încă de anul trecut—al delegatului comitetului de inițiativă, la care a răspuns primarul orașului, luînd în primire darul prețios.

Un vibrător moment a fost acela cînd delegațiunea regimentului de linie din Vasluiu (nouă soldați și un sergent)...

„Plecat-am nouă din Vasluiu
Și cu sergentul zece....

s'a apropiat ca să-și încununee cîntărețul cu frumoasa-i coroană de admirație și recunoștință. Ce păcat că momentul acela nu a putut fi gustat în toată măreția lui, din cauza mulțimii nedisciplinate a curioșilor, care se urcase până pe treptele nobilului bronz!... Și ne putem numai închipui ce dureroasă impresiune va fi făcut această lipsă de bună cuviință asupra celor peste 300 gravi Bucovineni—magistrați, preoți, profesori, învățători și țărani, bărbați și femei—anume invitați la această scumpă și lor, solemnitate! Noroc de comitetul de inițiativă, care a avut grija să-i deprindă cu apucăturile noastre, chiar de la graniță, unde i-a ținut morți de foame o jumătate de zi, până ce s'a terminat, în răgaz, tratativele începute cu autoritățile bucureștene, în privința pașapoartelor și aducerii oaspeților! De aceia, poate, nici nu se vor fi minunat ei, cînd s'au văzut găzduiți aici de-a valma, la cazarmă, de unde fugind cît vedeau cu ochii, fără nici o călăuză, cădeau pradă lăcomiei proverbiale a otelierilor și birjarilor ieșeni!...

Sara, „festivalul“ artistic a adunat în sala teatrului național o societate de intelectuali, care a putut auzi acolo „Cîntecul gîntei latine“, acel duos „Barbu Lautarul“, un fragment din „Fintina Banduziei“ și o strofă, o singură strofă numai din „Steluța“, dar cîntală *pianissimo* de corul pîrînd că se depărtează, dînd astfel iluzia unui suflet care se pierde „în noaptea veșniciei“....

Comitetul de inițiativă nu s'a mîrginit însă aici, ci s'a crezut obligat și să publice un *album* în onoarea poetului, punînd în vînzare acea broșură de 30 pagini, închinată lui V. Alecsandri, despre care vom face o scurtă dare de samă. Ea cuprinde o litografie a bustului poetului, o altă a statuei ridicată, textul pergamentului întocmit cu această ocaziune și cuvîntarea d-lui Al. D. Xenopol la desvălirea statuei,—și începe cu un vers adaptat și semnat de regina Elisaveta, vers pe care, cu alt prilej, poetul îl dedicase Carmen Sylvei:

„În cupa lui de aur, El bea numai lumină“

după care urmează 90 bucați de proză și versuri, dintre care 7 reprezintă omagiile aduse poetului de diferite obștii, cluburi și societăți, mai ales din Bucovina. Între ceilalți colaboratori, găsim 67 din România și 16 din țările subjugate, 68 bărbați și 15 dame; iar dintre toți aceștia 57 au scris în proză și numai 26 au utlizat versul....

Dacă supunem acum operele poetice unor mai adînci cercetări statistice, aflăm atunci că bărbații au contribuit la celebrarea poe-

tului numai cu 19 poezii, pe cînd celelalte 7 se datoresc exclusiv sexului frumos; de aci rezultă cã între colaboratori, poezii intră numai cu aproape 28%, pe cînd în rîndurile colaboratoarelor, poezia a făcut 46% victime, proporție care ar fi fost negreșit și mai dureroasă, dacã anal-fabetismul, mai rãspîndit în genere la femei, nu le-ar fi imunizat întru cit-va contra epidemiei alexandrine.... Față cu asemenea rezultate îngrijitoare, un critic superficial ar pãși fără indoială la cercetarea imediată a cauzelor și ne-ar afirma negreșit idealismul mai pronunțat al femeilor, impresionabilitatea lor mai mare, care le face să vibreze cu o amplitudine mai puternică în fața evenimentelor, și alte concluziuni de o netăgăduită importanță psiho-sociologică. Și la aceasta, criticul ar fi poate îndrituit și de alte observațiuni lăturănice, ca de pildă de faptul că unii chiar dintre poezii noștri cunoscuți, ca d-nii Macedonski, Cuza și Dauș, au renunțat cu desăvîrșire la lirele lor, apucînd în mînă, cu această ocaziune, numai condeiul banal al prozei obișnuite...

Noi vom respinge însă toate aceste încheieri pripite, și aceasta pentru mai multe motive. Întînu, pentru că statistica nu ne poate duce la rezultate serioase, de cit numai cu o singură condițiune: să operăm asupra numerilor mari. Iar comitetul de inițiativă nu ne pune la îndămină de cit numai niște cifre cu desăvîrșire restrînse, deși—trebuie să-i recunoaștem această bună intențiune—el a apelat la toți cei care au ținut vre-odată condeiul în mînă, fie și chiar dacã nu se vor fi folosit de el, în viața lor, de cit doar pentru ași redacta polițele ori rapoartele de serviciu, facturile ori rețetele lor de cataifuri.... Apoi, drept vorbind, metoda de analiză cantitativă a statisticii, poate nici nu se prea potrivește tocmai așa de bine poeziei...

Din punct de vedere calitativ, restringîndu-ne la scriitorii din regatul român, constatăm că în afară de vre-o două duzini de nume, mai mult sau mai puțin cunoscute, și acestea cu titluri diverse, în care numai nu intră nici Caragiale, nici Delavrancea, nici Vlăduț, nici mulți alții, și în care vechii junimiști, contemporani ai poetului, sînt reprezentați numai prin d-nii Gane, Naum și I. Negruzzi,—restul colaboratorilor îl formează aproape numai diletanții ori debutanții, începînd cu d. avocat Lascar Tărăbuță și sfîrșind cu regretatul, acum de curînd decedat, colonel Tassian...

Albumul se deschide cu o scrisoare în proză, adresată ilustrului sãrbãtorit, în care scrisoare, deși vechia și cunoscuta formulă; „Doresc ca mica mea epistolă etc“, a fost pãrãsită, totuși cãldura și înalțimea sentimentelor acolo exprimate, nu pierde prin aceasta aproape nimic. Dealtmîntrelea ceterorii pot singuri judeca. Iat-o:

„Vasile Alexandri!—Țara recunoscãtoare rãspãtește astăzi munca rodnică și uriașă ce ai depus în decursul unui jumãtate de veac...”

O necesitate inexorabilă ne împiedică însă a continua. Simțim nevoia de a aduce aici, imediat, omagiile noastre acest *junui jumãtate* de scriitor, care nu este altul decît eminentul și cunoscutul nostru jurisconsult d. D. Alexandresco.

Mai departe, acel grav bărbat de știință, care este în acelaș timp și un mare bărbat de stat, d. dr. C. I. Istrati, nu s'a sfiit de a lua el însuși lira în mână, spre a da o foarte aspră, dar bine meritată lecțiune Parnasului contimporan. El caută, cu drept cuvânt, să reinvie acea varietate de poezie lirică, așa de mult gustată pe la jumătatea veacului trecut, dar pe care astăzi nu o mai cultivă, pe straturile suburbiilor celor mai excentrice, de cit doar calfele de bărbierie, în vederea onomasticii durduliiilor lor Dulcinee,.. Cetitorii noștri au înțales că este vorba despre *acrostih*... Și fiind ca prețul albumului este așa de minim, încit vinzarea și urgenta lui consumațiune este iminentă,—pentru ca posteritatea să nu rămie cumva lipsită de margaritarul d-lui dr. C. I. Istrati—noi ne permitem a-l reproduce aici, fără a mai cere autorizarea savantului academician :

Nemuritorului poet

Vurii sau oacheși îngeri, cu sclipiri strălucitoare
Luminați de raze sfinte, rizători și fericiți,
Etern zboară'n nesfirșire pe-aurite aripioare,
Cîntînd imn de nemurire, în vazduh neșarmuriți. (? N. R.)
Sunînd trimbețele'n ceruri, dup'a sfintei cărți rostire,
Au să'nvie din morminte toți cei morți, la cîntul sfint.
Necredința nu se'ncape ; căci, în Dacia Romană,
După secolii de-adormire și de moarte-apropiat,
Resună duios în luncă, cîntul Bardului la luna (!...N. R.)
—n Mircești, și Națiunea rominească-a înviai.

Dr. C. I. Istrati

Dar comitetul de inițiativă s'a gîndit nu numai la apropiata onomastică a poetului, ci ș'a zis, desigur, că în sferele acele eterate, acolo unde odihnește el acum alături cu prietenii săi C. Negruzzi și Cogălniceanu, cu Eminescu și Bolintineanu, cu Alexandrescu și Nicoleanu, nu este cu puțință să se fi părăsit tradiționalele obiceiuri gastronomice ale neamului,—pentru care cuvînt, a ținut să le procure acelora și o bogată colecțiune de *bilete de plăcintă*, destinate să descrețească frunțile cele mai elegiace :...

Poet ai fost, azi bronz tu ești,
Și-acum..... eternul cucerești !

Facă numai Cerul ca toate aceste opere, cu picioarele lor oloage, să poată ajunge încă la timp, la locul lor de destinațiune !

Iar iubitorii noștri de literatură, să nu plîngă totuși moartea spiritului critic ! Dacă îngrozit de gusturile editorilor albumului, el a fost nevoit să o rupă de fugă, și-a găsit însă repede un adăpost ospitalier. Tipograful ieșan care a imprimat astă primăvară albumul de care ne ocupăm, înfruntînd chiar rigorile legilor, a refuzat totuși cu indignare să-și aplice firma pe opera sa, pîcîlînd cu această onoare pe co.

legul său de la Botoșani, care este vinovat numai doar că a tipărit și reliefat o copertă fără de gust. Onoare, deci, firmei Ilescu, Grosu & C-nea, salvatoarea spiritului critic în Moldova!

COURRIER EUROPEEN

Di. M. Craiovan utilizează din nou pentru corespondența sa din „C. E.” articolele d-lui M. Costea, și deși se exprimă cu bună-voință despre „V. R.” și articolele colaboratorului nostru, totuși nu indică la murit izvorul corespondențelor sale.

Nădăduim că va ține, în sfârșit, seamă de observațiunile noastre.

IARĂȘI NEOLOGISMELE

Domnul A. D. Xenopol nu poate niștii neologismele, și pace! Revista sa „Arhiva”, a cărei predilecțiune pentru avicultură uu mai este astăzi un mister pentru nimeni, se întreabă, cu drept cuvânt, îngrijorată: „Cînd oare d. Rareș, va *neologiza* găina?”

Întrebarea ni se pare cel puțin..... prematură.

Într'adevăr, dacă enciclopedistul director al „Arhivei” ar fi urmărit cu atențiune articolul colaboratorului nostru, ar fi putut băga atunci de samă că adoptînd în studiile sale metoda științelor naturale, d. Rareș nu se putea abate cu nici un chip de la clasificările riguroase ale predecesorilor săi Linné, Cuvier, etc...

D. Xenopol poate dar să rămîie liniștit. Nici o primejdie de a vedea atacîndu-i-se *gallinaceele*, cită vreme d. Rareș nu va fi isprăvit cu... *palmipedele!*

ULTIMA OARA

În ultimul moment—așa că abia avem vremea ca să nu rămînem datori—primim „Lucefărul” din Sibiu, cu o notă care ne privește și în care d. Tăslăuanu presară mici intenții de spirit, mici pretenții de „subtilitate” și mici îndrăzneli, dealtmintrelea inofensive.

Vom fi drepti și, cu toate că nu tocmai competenți în litografie și în lucrul manual, vom recunoaște totuși marile merite ale d-lui Tăslăuanu, care „redactează” așa de bine „Lucefărul” prin acea a sa inteligență alegere și aranjare a ilustrațiilor și prin acele fine brodării cu care-și cromolitografiază coperta revistei sale, lucrări care dovedesc pe lîngă un oare-care gust, mai ales o mare îndemănare din partea „redactorului”... Dar, cînd d. Tăslăuanu își părăsește specialitatea pentru care este așa de bine pregătit și dă să apuce în mîna acel mult mai banal instrument, numit condeiu,—atunci entuziasmul nostru pentru rolul d-sale cultural devine cu desavîrșire mediocru, și sîntem aprcape pe punctul de a-i opune un peremptoriu: *Ne, sutor, ultra crepidam!*

Dar, pentru ce s'a miniat oare așa de acru d. Tăslăuanu?—Pentru că noi ne-am exprîmat mirarea că „Lucefărul”, care face țărănism în literatură, va si zică face tendenționism,—îndoctrinează totuși sistematic pe cetitorii săi cu teoria artei pentru artă, prin pana colaboratorului său special și specialist, d. M. Simionescu-Rîmniceanu!... Și atunei, d. Tăslă-

uanu, urcându-se la o înălțime, pentru d-sa, vertiginoasă, își propune prin nota menționată să ne zdrobească pe noi dimpreună cu toate articolele noastre. Iar când zicem articolele *noastre*, trebuie să se înțeleagă ale „*Vieții Românești*“, căci revista aceasta nu este doar o cafenea—sau ceva mai rău—unde primul venit să-și poată petrece o oră plăcută; ea are o anumită direcție și în chestiunile principale, cum este aceea a artei, revista nu publică nimic împotriva vederilor direcției, iar dacă totuși ar publica ceva, ar face-o aceasta numai spre a combate imediat părțile ce nu le împărtășește.

Tot așa își înțelege și d. Tăslăuanu misiunea pentru care își închipue că este chemat? Nu. După ce a publicat până acum nu mai puțin decît *trei* articole contra și nici măcar unul în sprijinul teoriei sale, tremurînd de indignare în fața nedumeririi noastre, ne spune solemn că nu poate primi o asemenea injurie... De ce răspîndește atunci o teorie pe care nu o împărtășește?—Pentru ca să informeze publicul! răspunde d-sa. Iar dacă vă așteptați ca, față cu nămolul de articole ale d-lui Rîmniceanu, să însereze și d. Tăslăuanu măcar o cît de timidă combatere a acelei teorii, în care nu crede, atunci vă înșelați amar... De după ghergheful său, înfășurat în splendidu-i *robe-de-chambre*, d. Tăslăuanu ne declară, dimpotrivă, că nu va răspunde nimic... Și ne amenința numai cu alte 24 articole în contra... teoriilor „*Luceafărului*“, căci, încheie d-sa triumfal: „D. Rîmniceanu va răspunde“...

Lucrul stă cam așa: Să ne închipuim că d. Iancso Benedek trimite un colet de articole anti-românești d-lui Tăslăuanu. Ce va face d. Tăslăuanu conform sistemului său de a-și „redacta“ revista?—Le va publica, firește, spre a informa publicul despre „teoria politică“ a d-lui Benedek. Iar dacă noi, de pildă, îl vom combate pe acesta și ne vom arăta nedumerirea în privința inserării în „*Luceafărul*“ a unor asemenea articole,—ce va răspunde d. Tăslăuanu? Conform sistemului său, va exclama desigur triumfător:

— D. Iancso Benedek va răspunde!

Și dacă nu ar face așa, atunci d. Tăslăuanu nu ar fi consecvent cu sistemul său de a-și „conduce“ revista.

Iar sistemul acesta noi nu îl primim cu nici un chip. Cînd cineva se crede chemat a face să apară o revistă *literară*—obligațiune la care de altmîntrelea nimeni nu-l constrînge—atunci trebuie să deie chestiunilor *literare* toată atențiunea ce li se cuvine. Nu poate, nu se pricepe în asemenea chestiuni?... Nu-i nevoie să recruteze voluntiri care să-i umple paginile! N'are decît să evite *discuțiunile* literare și să se mărginească a publica poezii și nuvele, pentru care are colaboratori eminenți...

Și probabil că acesta este ultimul nostru cuvînt în chestiunea aceasta; căci dacă nu ar fi și alte considerații, ar rămînea totuși una umanitară: Grija noastră de a nu mînia din cale afară pe d. Tăslăuanu, căci, temperament emotiv cum este, surescitarea aceasta ar putea să-i stînjenească activitatea.... Și atunci, cine va mai „redacta“ superbele broderii de pe coperta simpatîcică a revistei sibiene?

Cronica Literară

— Traducerile —

Toate popoarele culte traduc mult pentru a se pune la îndămina celor neștiutori de limbi străine bogăția sufletească a celorlalte popoare. Nevoia traducerilor, firește, a fost simțită la noi de demult; istoria literaturii romine începe cu traduceri și istoria literaturii propriu zise începe tot cu traduceri: Acel care s'a numit „părintele literaturii romine“, Eliade Rădulescu, își făcuse din traduceri unul din punctele programului său de redeșteptare națională. La noi, unde literatura artistică și mai ales cea științifică—în înțelesul cel mai larg al acestui din urmă cuvânt—sînt încă atît de sărace, nevoia traducerilor este și mai imperioasă. Și, din acest punct de vedere, entuziasmul cam juvenil al bătrînilor juriști și diletanți în literatură, manifestat cu prilejul congresului „proprietății literare“, ni se pare cam intempestiv. Noi sîntem atît de nevoeși, încît nu tocmai noi ar fi trebuit să fim cei mai entuziasmați de *egalizarea* noastră, din acest punct de vedere, cu popoarele culte din apus. (Și ar fi poate de vorbit aici și de marele *folos* ce l'am avea dacă, prin traduceri, am fi și noi ceteși de străini... Poate că ar trebui să mai dăm noi ceva ca să ne „fure“ străinii!)

Dacă pentru pătura numită cultă, care știe cel puțin franțuzește, traducerile nu sînt așa de necesare, apoi există o pălură, din ce în ce mai numeroasă, foarte interesantă și foarte doritoare de a se lumina, pătura „intelectualilor satelor“, pentru care traducerile, și mai ales acele ale operilor științifice de toate felurile, sînt absolut necesare.

Dar traducerile, și mai ales ale operelor artistice, au o altă mare însemnătate: ele ajută la îmbogățirea și înlădiarea limbii, la formarea *limbii literare* *). Textul, pe care ai să-l traduci, te silește să te frămînți, să-ți dai bine samă de toate resursele limbii materne, să devii conștient de valoarea cuvintelor,—te silește să descoperi și să utilizezi felurile izvoare ale limbii, să *literarizezi* tot felul de cuvinte: un Shakespeare prin *bogăția* vocabularului, un Maupassant prin fineța și preciziunea *nuanței*,

*) Vezi *Pompiliu Eliade: De L'Influence française sur l'Esprit Public en Roumanie*,—despre Vornicul Beldiman.

etc. te vor sili, pentru a găsi echivalentul, *să-ți deșcoveri* ție—și deci și altora—limba maternă și să ți-o însușești mai bine și mai conștient.

Dacă traducerea unei opere științifice este un lucru relativ ușor, căci ai a face cu idei, și cu idei precise, nu este tot așa cu operele artistice. „A traduce” o operă artistică este a ți-o imagina mai întâiu, este a o re-simți, a o re-trăi, pentru a o crea a doua oară. Orice „traducere” are trei termeni: cuvântul străin îți evocă *mai întâiu* o stare sufletească, iar aceasta, *apoi*, se exteriorizează printr'un cuvânt din limba maternă. Când e vorba de o operă științifică, lucrul e ușor, căci cuvintele corespund la *idei* precise; o operă literară însă e o sumă de imagini și de sentimente, care, prin natura lor, sînt mai nebuloase și aici cuvîntul e mai greu de găsit; pentru a-l găsi se cer, chiar la traducător, însușiri artistice: cunoașterea perfectă a celor două limbi nu este de ajuns. *La ideal*, traducătorul ar trebui să fie tot atît de artist ca și autorul original și încă un artist congenial autorului original. Gîndiți-vă numai la *dialog*. Convorbirea nu poate fi tradusă *ad litteram*. Textul străin îți dă numai conținutul; forma, tonul vorbirii rămîne pe sama traducătorului. Dacă vorbește, de pildă, o mahalagioaică, tu, traducător român, trebuie să ai un talent de felul lui Caragiale, ca să poți auzi și reda tonul de „mahala”, care e *altul*, care se exprimă *altfel*, cu *alte* inconsecvențe gramaticale și pretenții ridicole de stil, la noi decît aiurea... Gîndiți-vă la expresia franțuzească: „*Tiens!*”, prin cîte echivalente se poate da în romînește, echivalente care atîrnă de situație, de starea sufletească, de gradul de cultură al celui care vorbește etc. etc... Acelaș lucru și despre o descripție de natură și despre caracterizarea unui personagiu etc.: trebuie să *vezi* și să *simți* mai întâiu, pentru a traduce, adică pentru a reda pasajele din autorul străin.

Dar cînd e vorba de traduceri de bucăți în versuri, greutatea devin și mai mari. Unii traduc versurile străine în proză romînească. Aceasta traducere, chiar dacă ar îndeplini condițiile cerute mai sus, încă e o adevărată trădare, căci dacă nimicești versul—ritmul, rima și măsura—ai mutilat bucata, ai rîpit jumătate din „poezie”, dacă nu mai mult, ai făcut *altă* bucată, căci *versul* e strîns legat cu sentimentalitatea, este, și el, *exprimarea* sentimentalității poetice. Odată cu versul, moare și o bună parte din poezie

Cei cari traduc versurile în versuri, dau peste altă greutate: Siliți de greutatea versificației, ei sînt nevoiți să *schimbe* expresiile, imagini ori chiar versuri întregi, sînt nevoiți să mutilizeze mai tare bucata tradusă, să li se aplice mai mult denumirea de *traduttore traditore*...

O poezie în versuri se poate, în adevăr, zice că e netraductibilă, afară decît numai dacă ai imagina că traducătorul e un poet tot atît de mare cași poetul original și congenial acestuia, așa încît, inspirîndu-se de toată poezia originalului, s'o redea *apoi*, *el*, în versuri de o putere

și frumuseță egală. Atunci traducerea ar putea *suggera* în cetitor aceiași „poezie” ca și originalul.

Dovada celor de mai sus se poate face cetind traduceri românești în versuri. Care nu este o desfigurare? Care nu face să ne apară mai mici poezii cetiți în original?

Și cine poate spune, dacă nu știe englezește și rusește, că *cunoaște* poezia lui Byron ori a lui Lermontoff?—pe cînd pe Dickens ori pe Tolstoi îi poate cunoaște oricine din traduceri.

Și, dacă am compara știința, literatura în proză și literatura în versuri, luînd de pildă pe Darwin, pe Dickens și pe Byron, vom găsi—dacă nu știm englezește—că pe Darwin îl putem cunoaște perfect din traduceri, pe Dickens aproximativ, pe Byron aproape de loc...

Nu urmează de aici să nu mai traducem literatură. Dimpotrivă, nevoia fiind mare, orice traducere e binevenită, cu condiție ca *cel care traduce să aibă măcar oarecare talent artistic...*

Această condiție, pe care, în genere, n'o îndeplinesc traducătorii de nuvele și romane, care cred că cunoașterea limbii materne și străine ajunge—unii se dispensează și de asta!—este îndeplinită, de fapt, aproape de toți traducătorii de poezii în versuri. Aci, lucrul fiind mai greu, căci e necesară cunoașterea tehnicii, adică versificarea, nu se amestecă, în genere decît cei care sînt, mai mult sau mai puțin, chemați.—De aceea veți vedea rar un traducător în versuri, care să nu fie de meserie poet, pe cînd traduceri în proză sînt facute de ordinar—aproape în totdeauna—de oameni care n'au nici un alt comerț cu literatura. Dacă un Heine a fost tradus de St. Iosif sau O. Carp, este natural ca un romancier sau nuvelist să fie tradus de Sadoveanu sau Brătescu-Voinești, sau de alții mai mici, dar care să aibă oarecare talent artistic.

Cum că cu „oarecare” talent artistic traducerea nu va fi ideală, asta e altă chestie: va fi însă cel puțin suportabilă...

G. I.

Cronica economică

— Absolvenții școlilor de meserii la țară —

Cine cunoaște istoricul școlilor române, nu se poate plînge că nu s'ar fi dat învățămîntului nostru profesional, chiar de la început, toată atențiunea ce i se cuvine. Dimpotrivă, este ușor de constatat că toți acei care, în cursul vremilor, au fost chemați să îndrume școlile de meserii, au lucrat din toată inima spre a ridica și răspîndi cit mai mult acest învățămînt.

D. P. P. Carp a cheltuit 2½ milioane lei cu clădirea localurilor și atelierelor bine înzestrate ale școlilor de arte și meserii. Regretatul George Palladi, vizitîndu-le mai tirziu și găsindu-le fără scule și material, le-a dotat din belșug spre a-și putea urmări scopul. D. Sp. Haret, dorind să se folosească de acest învățămînt cit mai multă lume și mai ales acei care se află în legătură cu agricultura, i-a dat o așa dezvoltare încît astăzi fie-care județ are cel puțin o școală de meserii. Înfine actualul domn ministru al instrucțiunii,—după cit știm—are intențiunea de a crea școli normale pentru maiștri, măsură menită să asigure recrutarea unui personal didactic și mai bine pregătit pentru școlile noastre de meserii.

Negreșit că lucrurile nu se vor opri aici și că perfecționarea acestor așezăminte culturale și tehnice va merge înainte, paralel cu nevoile țării și cu progresele timpului; dar, ni se pare interesant a cerceta dacă utilizarea capitalului de cunoștinți, dobîndit de absolvenții școlilor noastre de meserii nu s'ar putea face, chiar de pe acum, într'un chip mai rentabil pentru ei și mai folositor pentru țară.—La această întrebare ne vom încerca să răspundem aici.

Cu prilejul anchetei industriale executate de ministerul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor—lucrare la care am luat și noi parte—cercetînd răspunsurile primite la chestionarul industriei mici, am putut constata, între altele, următoarele două fapte interesante:

1. Toate meseriile introduse de curînd în țară, care constituie așa zicînd „ceva nou“ pentru noi, sînt aproape numai în mina Evreilor. Așa, în majoritate, ei sînt instalatorii sonerilor electrice, a căror întrebuintare în țara noastră este relativ nouă. Primii ingineri electricieni în

România au fost Evrei și astăzi tot ei sînt cei mai numeroși. Mergînd mai departe, constatăm că aproape toți dentiștii sînt deasemenea Evrei. Într'un cuvînt, mai toate specialitățile nouă și care, nu e nevoie să mai spunem, sînt mai bine remunerate, se exercită de către Evrei.

2. Mai toate atelierelor meseriașilor Evrei sînt de o creațiune cu atît mai recentă, cu cît ne apropiem mai mult de Dunăre. Și faptul se explică astfel: Dacă tatul este tînechegiu în Bacău, fiul, tînechegiu și el, va merge să se așeze de pildă la Focșani, căci concurența este mai aprigă între Evreii mai numeroși la Bacău, de cît între Evreii și Românii din Focșani, unde, acești din urmă mai pot găsi la rigoare și cite un loc de funcționar...

Aceste fapte ne învederează o mare calitate a meseriașului Evreu, calitate pe care trebuie nu numai să o cunoaștem, ci chiar să căutăm a ne-o apropria: *prevederea*. Spre a înlătura concurența, ceea ce este foarte firesc, el își întrebuițează toată prevederea nu numai în alegerea meseriei, ci și în alegerea localității unde are să profeseze.

Tot așa procedează oare și absolventul școlii noastre de meserii?—Nu; pe cînd Evreul își alege meseria în care are de luptat cu mai puțini concurenți, absolvenții noștri, chiar de la intrarea lor în școală, aspiră cu toții să ajunga ajustori ori lăcătuși sau—cum zic ei—„mecanici“, adică să îmbrățișeze tocmai meseria aceia în care le fac cea mai mare concurența ucenicii eșii din atelierile private. Tot așa, pe cînd meseriașul Evreu își alege cu prevedere localitatea, absolvenții noștri alegă cu toții la București, cătînd locuri mai ales în atelierile Statului, unde concurența este așa de mare. Și cu toate acestea, chiar cu neajunsurile învățămîntului lor profesional actual, ce cîmp larg deschis ar avea absolvenții noștri în comunele rurale, unde pe lingă că și-ar putea crea frumoase situațiuni personale, ar aduce în același timp și așa de însemnate servicii țării!

La fără este o așa mare nevoie de meseriași, încît absolvenții școlilor noastre de meserii, dacă ar duce acolo deprinderile de muncă și energie ciștigate în școală, ar fi primiți cu brațele deschise. Gospodarii de la țară s'ar grăbi să-i alipească familiilor lor și încetul cu încetul ei ar înlocui acolo, în viața economică a satelor, pe răzășii acei care odinioară l'au făcut pe Stefan cel Mare—mare, iar țara lor admirată de o lume întreagă.—Și nu se poate zice că locurile sînt ocupate... Locurile de meseriași statornici la sate le sînt păstrate prin însăși puterea legilor țării, în a căror lipsă, ele ar fi fost de mult umplute; iar sătenii îi așteaptă acolo cu nerăbdare, avînd nevoie de ajutorul lor nu numai ca meseriași iscusiți ci și ca oameni cu știință de carte.

Acei care au urmărit congresul băncilor populare, au putut vedea ce luptă aprigă au început obștiile țărănești spre a ajunge să cultive pentru ele, pămîntul pe care l'au arat și sămănat atîta vreme pentru

alții. Ni s'a spus *) la ultimul congres că sînt 53 de obștii țărănești care au luat pînă acum moșii în arendă, iar numărul lor are să crească considerabil sub aripa ocrotitoare a băncilor populare.—Ei bine, toate acele obștii au nevoie de fierari ca să le dregă plugurile, de mecanici ca să le conducă mașinile de treierat, de lăcătuși și ajustori ca să le repare ; au nevoie de rotari și caretași pentru carele lor de povoadă și pentru căruțele ușoare. Este și are să fie atîta de lucru la țară, încît oricine trebuie să se întrebe cu mirare : de ce absolvenții noștri stau la oraș ori se grămădesc în București, unde duc o viață plină de greutate ?—La țară este locul lor ; acolo sînt deie pilde de muncă și pricepere și să înceapă a conduce trebile, ducînd lumina căpătată în școlile dela oraș, până în fundul cătunelor celor mai departate. Să-și facă o datorie și o fală în același timp, contribuind la cea mai frumoasă mișcare economică, ce se face astăzi la adăpostul băncilor populare !

Pentru îndrumarea în această direcțiune, în afară de simțul de prevedere despre care ne-am ocupat, și care trebuie sădit în tinerele generațiuni, se mai cere negreșit, mai ales acum la început, o energie și muncă proporționată din partea lor. Aceste însușiri, după cum am avut ocaziunea să constatăm cu drag, nu lipsesc absolvenților noștri și ele se pot cu siguranță cîștiga prin școală ; este însă o altă calitate neapărată în lupta vieții : spiritul de economie, cu care, din diferite cauze și împrejurări, ei nu sînt încă deprinși. Părerea noastră este însă că și în această direcțiune școlile noastre ar putea face mult. Iată, de pildă, mijloacele de care ne-am servit noi pentru a face pe elevii școlii de arte și meserii din București să prindă gust pentru economie și să poată ajuuge a-și forma în acelaș timp capitalul necesar spre a se îndruma către ocupațiunile dela țară :

1. Am înlesnit cît mai mult pe elevi ca în timpul vacanțelor să poată fi angajați cu plată de diferiții mari agricultori, spre a conduce mașinile de sacerat și garniturile de treierat ;

2. Am obligat pe elevi, chiar de la început, să deuipe spre fructificare o jumătate din plata lor,—în contracte fiind prevăzută hrana și locuința lor în sarcina proprietarilor sau arendașilor respectivi ;

3. Am alăturat la aceste sume premiile anuale ce se acordă elevilor în bani, premiile date pentru lucrări în ateliere, taxa de 10 lei pe care elevii o depun la intrarea în școală, precum și orice alte sume le-au cîștigat elevii sau le-au economisit din aceia ce primeau de acasă.—Toți acești bani s'au depus la casa de economie cu carnet în regulă pe numele fiecărui elev ;

4. Am dispus, prin regulament, ca beneficiile care până acum se

*) Vezi și *Cronica Internă* de d. Vintilă I. C. Brătianu în „*Viața Romînească*” V, III, No. 7 pg. 126 (N. R.)

împărteau în sume mici absolvenților, să fie depuse pe viitor în vederea constituirii unui fond pentru instalarea lor ca meseriași.

Din cele arătate, se vede că noi am urmărit indoitul scop: pe de o parte constituirea capitalului necesar, și pe de alta dezvoltarea spiritului de economie între elevi. La început, a trebuit negreșit o oarecare energie; acum însă elevii vin să-și depună singuri economiile lor. De aici până la spiritul de asociație nu este decît un pas. Uniți între dinșii, chiar dacă sumele economisite ar fi mici—ceia ce nu este adevărat—ei pot ajunge la un capital însemnat, pe care, la rîndul ei, școala ar putea și ea să-l mărească cu fondurile disponibile despre care am vorbit. Astfel îndrumați, avem speranța de a vedea în curînd o asociație de mecanici plătind una sau chiar și două rate ale unei garnituri de treierat, apucîndu-se de lucru și, cu hărnicia știută, achiziționînd în toamnă a treia rată și așa mai departe, până cînd locomobila și batoza vor deveni proprietatea lor. Iar alături cu acestea, micul atelier pentru primele reparații se va mări, căci toți vecinii vor alerga la dinșii.—Tot așa, absolvenții rotari și caretași punînd împreună banii economisiți, la care se va adăuga și ajutorul dat de școală, se vor putea instala într'o comună mai mare. Și atunci, care țaran sau proprietar mare, dîndu-și sama de un car bun și bine legat, de-o brișcă ușoară și solidă, nu se va îndrepta la dinșii? Iar dacă ei vor ști să se folosească de bilciurile dimprejur, cîte căruțe, care, roabe, roate și tot felul de lucruri, nu ar putea desface, atunci cînd activitatea la țară este mai astîmpărată?

Un lucru nu trebuie să se piardă însă din vedere: pe de o parte reușita acestor așazămintे este cu atît mai asigurată cu cît începutul costă mai puțin; iar pe de altă parte, ele nu pot prospera—ca și obștile satetești—decît răsimate pe *economie* și *spirit de asociație*.

Iată aici rezultatele bănești la care am ajuns noi în primele 5 luni de încercare: au fost angajați în cursul verii trecute, la conducerea mașinilor agricole, 73 elevi dintre care numai vre-o 15 au lucrat ca mecanici, iar restul ca ajutoare. Libretele de economie ale elevilor reprezintă astăzi suma globală de 2,636 lei. Din aceștia 2,324 sînt ai elevilor, iar restul formează economia ucenicilor.

Nu am fi dat în vileag așa de timpuriu aceste modeste începuturi—de la care totuși noi nădăjdum mult—dacă congresul artelor industriale și al meseriilor*) nu ni s'ar fi părut cel mai nimerit prilej pentru a răspîndi o idee, pe care noi o credem cu atît mai bună și folositoare, cu cît dînd țaranului ajutorul tehnic de care are nevoie, este—după băncile populare—al doilea mare serviciu ce i-l putem face.

P. N. Panaitescu
Inginer

*) Acest material a servit autorului în cuvîntarea rostită la menționatul congres, care a avut loc în București, la 27 Septembrie 1906.

Cronica Externă

— Situația în Anglia —

De un an și jumătate se petrec în Anglia fapte cam descumpănitoare pentru admiratorii puterii britanice dar, desigur, foarte interesante pentru toți cei ce urmăresc cu patimă evoluțiunea societății moderne, străduințele ei către o viață mai armonioasă, mai fericită și mai dreaptă.

Intr'adevăr, acum un an și jumătate nimic nu era schimbat în situația Angliei pentru un observator superficial. Anglia era încă Anglia pe care o cunoșteam cu toții, țara în care firul continuității istorice nu fusese distrus nici o clipă măcar, țara care dăduse lumii îndoitul și contradictoriul spectacol al libertăților celor mai înaintate și al privilegiilor celor mai învechite. În Anglia admiram organizarea socială care lăsase pe om să se dezvolte în toată deplinătatea lui, să pătrundă departe în domeniul cugetării și al artei, precum a pătruns departe în întunecimile marilor și ale continentelor, admiram progresele îndeplinite fără ca liniștea să fi fost turburată, fără ca armonia socială să fi fost sguduită, în niște vremuri în care celelalte țări se svîrcoleau în lupte intestinale și nu puteau face un pas spre libertățile moderne fără ca să nu se clatine până în temelie sau să nu se răstoarne cu desăvîrșire echilibrul social. Și de aceea nu trebuie să ne mire că, pe cînd celelalte țări își cheltuiau puterile în lupte zădarnice sau în războaie sîngeroase, Anglia și-a întins falnică și majestoasă dominațiunea ei peste atîtea ținuturi, a umplut piețele lumii cu nesfîrșitele produse ale activității ei impunătoare și a putut duce până în colțurile cele mai îndepărtate ale pămîntului limba, cultura, obiceiurile și civilizația ei puternică.

În această Anglie nu era loc pentru soluțiuni extreme nici pentru revendicări violente. Pe acest pămînt sămînța socialismului continental nu putea să încolțească, și atunci era firesc ca în tot decursul veacului al XIX Anglia să stîrnească deopotrivă admirațiunea spiritelor înaintate și a spiritelor reacționare. Cele dintăiu găseau în așezămintele Angliei acel liberalism binefăcător și larg, acea înțelegere a problemelor moderne ce o doreau pentru propria lor patrie. Cei de pe urmă găseau în rămășițele trecutului, caruia Anglia îi rămăsese credincioasă, dovada puținții de a împăca respectul tradițiilor cu progresele omenirii.

De un an și jumătate ne găsim în fața unei alte Anglii, a unei Anglii care nu se mai aseamănă cu Anglia de odinioară, mândră, puternică, stăpînitoare a mărilor și a continentelor; ne găsim în prezența unei Anglii care se apropie de celelalte țări, de grijile lor, de problemele lor sociale, de frământările lor lăuntrice, în prezența unei Anglii care se continentalizează cu o violență de necrezut, cu o violență care a surprins toate cercurile ocîrmuitoare din Anglia. Partidul și aspirațiunile socialiste au izbucnit în Anglia la ultimele alegeri parlamentare. Și dintr'o zi într'alta situația politică a fost schimbată, atmosfera în parlament a fost alta. Dezbaterile Camerei Comunelor și-au schimbat înfățișarea și tonul. În locul discuțiunilor academice și în totdeauna de o perfectă urbanitate, care dădeau acestei celebre arene politice atîta distincțiune și o așa demnă autoritate, s'au introdus acolo moravurile brutale și gălăgioase ale parlamentelor continentale, care clocotesc de viață, de aspirațiuni și de pașimi. Ideile care agitau celelalte țări și de care Anglia putuse până atunci să nu se îngrijească, aceste idei pe care dînsa se obișnuise să le desprețuiască, apar în încînta parlamentului, iar în schimb, concepțiunile care singure pasionaseră opinia publică și făcuseră obiectul discuțiunilor zilnice din parlament și din afară de parlament, sînt lăsate în părăsire și date uitării. Imperialismul care fusese simburile vieții publice englezești mai bine de 25 de ani, nu mai preocupă pe nimeni. Protecționismul d-lui Chamberlain, care stîrnise atîtea discuții și atîtea critici, nu mai interesează decît pe cîțiva fanatici. Abea pe ici pe colo se mai ridică vre-un glas sfios care să reamintească de acel plan măreț de consolidare imperială și economică, sau să deplîngă boala ce, pentru moment cel puțin, a doborît pe luptătorul puternic care personifică această politică.

Toate imperfecțiunile organizării sociale, toate nepotrivirile dintre așazăminte și spiritul timpului, toate care erau atît de amorțite încît păreau că mulțumesc națiunea, toate au eșit la iveală și cu ce putere! Obiceiurile parlamentare erau învechite, trebuia elaborat un nou regulament al dezbaterilor parlamentare. Criticele formulate în potriva Camerei Lorzilor erau reluate cu mai multă inverșunare decît ori cînd. Pretutîndeni se ridicau protestări în potriva acestei adunări ereditare, pretutîndeni se spunea că ea nu mai corespunde cu concepțiunile de guvernămint modern. Miniștri, miniștrii în funcție chiar, o botezau camera leneviei și ceea ce e mai caracteristic, nimeni nu îi lua pe față apărarea, căci toată lumea știa că de multe ori această Cameră nu'și mai îndeplinește chemarea, că se compune din nobili încărcăți de titluri, de privilegii și de bogății care preferă plăcerile vieții sarcinelor publice și grijelor politice, care nu vin cu anii la ședințe sau cînd vin, vin numai pentru a împiedeca realizarea aspirațiunilor naționale, sau pentru a resturna cu disprețul atotputerniciei tot ce cu muncă și cu trudă s'a adunat și s'a înjghebat, pe cînd ei se primblau pe cîmpurile de curse, vînau leopardzii în selbătaciile Africei sau aruncau milioane pe mesele verzi dela Monte-Carlo.

În mijlocul acestei învalmășeli, crizele care băntuiau în diferitele partide politice nu puteau decît să desăvîrșească opera lor de descompunere. Și de fapt, se poate spune azi că nu mai sînt partide în Anglia. Unioniștii care 20 de ani au deținut puterea, care se bucurau de un prestigiu neobicinuit, sînt cu totul împrăștiați și cu totul lipsiți de cîrmă. O parte din ei urmează pe d-nul Chamberlain și pe lingă protecționism, admit un program înaintat în ce privește chestiunile interne. Ceilalți au rămas credincioși domnului Balfour. Aceștia sînt conservatorii propriu zîși, cei ce înăuntru reprezintă tendințele reacționare și în afară se apropie de protecționismul d-lui Chamberlain, fără a'l admite în întregime. Înfine vin unioniștii ducelui de Devonshire, adecă acei liberali care alături de ducele de Devonshire și de d-nul Chamberlain s'au despărțit la 1885 de d-nul Gladstone pe chestia Home-rulului irlandez, dar care acum sînt prea liberali pentru a admite programul intern al conservatorilor d-lui Balfour, și prea conservatori pentru a se lepăda de convingerile lor liber-schimbiste și a îmbrățișa protecționismul imperialist al d-lui Chamberlain. Un an de opoziție nu pare a fi nici apropiat nici despărțit mai mult aceste grupări atît de strîns unite 20 de ani. Nicăeri nu s'a văzut din partea căpiteniilor lor vre-o încercare serioasă de apropiere, totul s'a mărginit la declarațiuni și la făgădueli. Cînd în partidele politice lucrurile se opresc aci e că criza e adîncă, că e dictată de cauze serioase și grave.

Partidul liberal are azi ce e drept toate aparențele unității. Dar nu are decît aparențele. Liberalii din care se compune ministerul d-lui Campbell Bannerman sînt niște liberali moderați. Ei au păstrat mai mult caracterele liberalismului clasic al lui Gladstone, decît caracterele liberalismului înaintat și democratic al maselor populare din Regatul Unit de astăzi. Și ceea ce a dat acestor liberali moderați izbînda în ultimele alegeri, nu a fost credința națiunii în ideile și idealurile lor, ci concursul a două curenți vii și puternice și anume a curentului naționalist irlandez și a curentului socialist. Prins între aceste două curenți, liberalismul englez evoluează spre democratizarea lui. Cum va evolua? Până unde va merge pe calea democratizării? În ce măsură se va socializa sau socialiștii vor fi moderați de el? Acestea sînt întrebări care nu se pot încă rezolva și care fac tocmai ca conducerea afacerilor interne ale Angliei să se resimtă așa de mult în momentul de față, de nedumerirea și de șovăelile frunțașilor partidului care stă la cîrma țării. Și să nu se creadă că politica partidului socialist, a partidului care se numește Labour Party, e mai bine definită, mai cristalizată decît politica liberalilor. Socialismul propriu zis neexistînd pînă acum în Anglia, în locul lui s'a dezvoltat un curent puternic de ridicare a soartei lucrătorilor prin asociațiuni. Această mișcare cunoscută sub numele de Trade-Unionism a creat în rîndurile democrației înaintate o adevărată școală conservatoare, o școală care crede că a ajuns la formula definitivă și perfectă a problemului social și că orice îndrumare nouă nu poate fi decît periculoasă pentru ordinea

socială și pentru soarta proletariatului englez. Pe lângă această școală, se ridică în rindurile partidului lucrătorilor o școală mai înaintată, o școală care dacă nu se confundă încă în toate și în totdeauna cu socialismul continental, se apropie de el tot mai mult și tot mai tare, punând și acolo problemele acute ce se pun în țările care n'au avut nici armonia socială a Angliei, nici continuitatea ei istorică.

Partidul naționalist irlandez a rămas neatins de vîntul resturnător al vremurilor. El a păstrat credința lui neșarmurită în dreptatea cauzei lui și în izbînda lui finală. Iar cum terenul pe care el se pune este în afară de terenul pe care își dau luptă partidele politice din Anglia, atitudinea lui neschimbată confirmă criza ce bîntue lumea publică engleză și care ne-a pus față în față cu Anglia de azi, cu o Anglie nouă.

Care să fie cauza acestor schimbări adînci? De ce ne găsim în prezența unei alte atmosfere politice, de ce nu mai avem în fața noastră partidele istorice, de ce atîta șovaială și atîta perturbare în toate lagările? Pentru că evoluțiunea internă a Angliei, care fusese atît de neîntreruptă și de armonioasă pînă pe la 1870, a fost de atunci încoace îndepărtată de la matca ei firească și îndreptată într'o direcțiune care a făcut ca firul continuității să se rupă și ca Anglia să ajungă în aceeași situațiune de dezechilibru social, în care se află și țările de pe continent, ba chiar să aibă față cu unele o netăgăduită întîrziere.—Dacă evoluțiunea Angliei ar fi urmat o cale firească, ar fi trebuit ca după legea din 1867, care a extins dreptul de vot și a chemat pentru întîia oară națiunea la adevărată și hotărîtoarea conducere a treburilor publice, să înceapă în Marea Britanie o politică largă de democratizare, o eră de mari și adînci reforme sociale. Partidul liberal ar fi trebuit să se transforme într'un partid înaintat, care să îmbrățișeze toate chestiunile și toate revendicările sociale, care să se prezinte în fața națiunii cu un program întreg de reforme pentru îmbunătățirea soartei muncitorilor, care să scuture fără milă toate rămășițele de privilegii, toate nedreptățile sociale, care într'un cuvînt să se puie în fruntea democrației, precum în fruntea liberalismului a mers atîtea veacuri, încunjurat de admirațiunea și de slava lumii întregi. Cînd colo, partidul liberal a stat pe loc, s'a mulțumit cu cîteva reforme religioase, cu cîteva îmbunătățiri în instrucțiunea publică și în raporturile dintre stat și biserică și a privit cu sîială pe radicalii care susțineau nevoia unei politici mai sincer democratice. În asemeni condițiuni, poporul nevăzînd nici o deosebire între acest liberalism moderat și între liberalismul conservatorilor, a preferit să se întoarcă în spre conservatori care pe lângă un program minimal de reforme sociale mai aduceau națiunii și altceva, îi vorbîiau și un alt limbajiu, știau să evoce în mîntea ei alte ambițiuni și alte speranțe. Și atunci a putut Disraeli să scoată politica engleză din făgașul problemelor și preocupărilor interne, pentru a o asvirli în imperialism și a putut și d. Gladstone în lipsa unui alt program pentru marele său partid, să lese la o parte chestiunile interne, pentru a arunca destinele Angliei în controversele Home-rulului irlandez.

Douăzeci și cinci de ani partidele engleze au uitat astfel că există o chestiune socială înăuntrul Angliei, au lăsat la o parte toate problemele de ordine internă, nu și-au îndreptat privirile, gândurile, activitatea, energia decât în afară. S'au pasionat rînd pe rînd pentru soarta nenorocită a poporului irlandez pe care Englezii cuceritori nu au știut în decursul veacurilor nici să-l împace, nici să-l trateze cu destulă mărinimie și cu destulă omenie, și pentru soarta imperiului britanic pe care au luptat ca să-l mărească înfiu, ca să nu-l lase să se rupă în bucăți, pe urmă. În bolțile palatului de la Westminster n'au răsunit 25 și mai bine de ani decât tînguirile elocvente ale unui Gladstone, care ruga poporul său să nu-l lese să se coboare în mormînt pînă ce nu va vedea o Irlandă autonomă, sau strigatele de alarmă ale unui d. Chamberlain, care văzînd că supremația comercială a Angliei este amenințată prin separatismul coloniilor și prin concurența străinătății, căuta, printr'un vast plan de federație imperială, să scape gloria perindî a patriei sale. Pentru această idee de consolidare imperială s'a făcut războiul Transvaalului, s'a agitat ideea introducerii serviciului militar obligatoriu, s'a cerut participarea coloniilor la cheltuielile militare și navale ale imperiului, s'a cerut înlocuirea liberului schimb prin protecționism, s'au întreprins expediții în Zululand și pe țărmurile Nigerului, s'a croit în cițiva ani numai în centrul Africei un întins imperiu, s'a visat întinderea dominațiunii engleze de la Cairo la Captown, s'a cucerit Kartumul, s'a pus o stavilă mersului de miș de ani neturburat al Nilului și sub voința puternică a Englezilor, nu i-a mai fost îngăduit bătrînului fluviu să se reverse după secularul său plac; s'au scos din cîmpiile Indiei bogății nesfîrșite, s'au potolit răscoalele și foametele și s'a întronat pretutindeni mîndria legitimă, nu e vorbă, a operei săvîrșite.

Dar în acest timp în Anglia toate s'au lăsat în părăsire și azi ocîrmuitorii se găsesc în prezența unui număr de 13 milioane de oameni care mor de foame și care nu găsesc de lucru, în fața unui popor în care instrucția publică nu a fost răspîndită, cum trebuia să fie răspîndită într'un popor care vrea să meargă în fruntea civilizației într'un secol de lumină, în fața unui popor în care repartizarea bogățiilor este mai nedreaptă decît ori unde, unde o treime din pămîntul Regatului Unit este stăpînit de 500 de lorzi, unde un duce de Sutherland stăpînește singur 1.250.000 de acri; unde alături de jalnicul convoiu al celor 13 milioane de muritori de foame se ridică cele 500 de milioane ale unui lord Iveagh sau ale unui duce de Westminster. Cum să nu se pue atunci problema socială azi în Anglia cu mai multă gravitate și urgență decît aiurea, și cum să nu fie ea osîndită acum în loc să pășască liniștită pe calea progresului, să-și piarză timpul și energia în frămîntări deșerte?

Și aci se vede tocmai cît de mare e greșala pe care Anglia a făcut-o cînd, oprindu-se în evoluțiunea ei democratică, s'a avîntat în impe-

rialismul conservatorilor sau în sentimentalismul irlandez al liberalilor Gladstonieni. Nu e țară poate azi în lume care să aibă mai mare nevoie de puterile ei, de armonia ei socială decât Anglia, căci ea trece mai mult decât ori care altă țară printr'o criză externă. Anglia s'a găsit la un moment dat în lume într'o situațiune excepțională, căreia îi datorește supremația ei economică și politică. Despărțită de continent prin mările care o încunjură de pretutindeni, ea a fost la adăpost cel puțin înăuntru de războaiele care tulburau liniștea și împedecau dezvoltarea puterilor continentale. Înzestrată înaintea tuturor cu așezăminte liberale care dădeau omului voie să-și dezvolte fără nici o împedecare toate facultățile; dispunând tot de odată și de oameni întreprinzători și de mașini și de combustibil și de mijloacele mai lesnicioase de transporturi, ea a devenit transformătoarea tuturor produselor din lume, țara în care materiile prime din toate colțurile pământului veneau, se prefăceau în obiecte manufacturate, pentru a se răspîndi pe urmă pe toate piețele comerciale. Dezvoltarea pe care mașinile au luat-o însă pretutindeni, introducerea și pe continent a libertăților publice, eștinătatea mîinii de lucru, ușurința mijloacelor de transport, au permis tuturor țărilor să devie mai mult sau mai puțin concurențele Angliei și în special situațiunile excepționale în care au fost puse Germania prin unificarea ei și Statele-Unite prin admirabila lor poziție geografică, au făcut din aceste două țări niște concurențe cu atât mai periculoase pentru Anglia, cu cît ele au închis prin regimul lor protecționist porțile lor produselor engleze, pe cînd Anglia lăsa prin liberul schimb larg deschise porțile ei produselor americane și germane, ce vin să o concureze până și pe piețele ei interne. Așa că Anglia, din transformătoarea produselor lumii întregi este redusă la rolul de transformătoare a produselor ei și ale coloniilor ei, în special ale Indiilor și cum, pe lângă aceasta, Anglia este puțin bogată în produse, iar coloniile ei încep să creeze industrii proprii, care adeseori ajung să concureze chiar metropola, e lesne de înțeles prin ce criză trece industria și comerțul Angliei. Afară de aceasta, Englezii, nedînd instrucțiunii și în special instrucțiunii comerciale dezvoltarea pe care ar fi trebuit să i-o dea dacă ar fi urmarit o adevărată politică democratică, dacă n'ar fi considerat, instrucțiunea precum au făcut-o, ca un privilegiu al avuților, au ajuns să fie din punctul de vedere tehnic inferior Americanilor și Germanilor și să nu poată concura cu ei, fiindcă la ei nu a pătruns, ca în Germania și America, lumina științifică până în straturile cele mai întunecoase și cele mai umile ale poporului. Infine, industrialii englezi, văzînd greutățile ce din zi în zi stau mai numeroase în calea lor, au preferit să închidă fabricile lor, să plaseze capitalurile, care erau investite într'insele, în întreprinderi streine care rentau mai bine. Rezultatul a fost că lucrătorii au rămas pe drumuri și au venit să mărească în fiecare an numărul muritorilor de foame și că Anglia slăbită economiceste, n'a mai putut să joace rolul politic pe care îl jucase. Și cînd oamenii de stat fac azi sforțări desperate pentru a-i da printre puteri rangul pe care

fi avusese, cînd caută să-i reasigure printr'o politică protecționistă, supremația economică de odinioară, nu o pot face, nu numai fiindcă situațiunea s'a schimbat și a rîpit Angliei starea privilegiată ce o avea, dar și fiindcă un popor nu poate susține o grea luptă economică, cînd întreaga lui armonie socială este turburată printr'o aprigă luptă de clase, ca cea ce se deschide în Anglia, și dezvoltarea națională e paralizată printr'o instrucțiune neîndestulătoare și nepotrivită cu aspirațiunile și cerințele timpurilor în fruntea cărora vrei să te pui.

Nu. Anglia nu va mai putea să-și păstreze întăietatea în lume, pentrucă nu a evoluat destul în ultimii 25 de ani, fiindcă ea nu mai e azi în capul civilizațiunii moderne. Ea o simte de altminteri și de aceea azistăm acum la sforțările ei de a se dezbăra de ultimele privilegii, de tot ce reamintește Anglia învechită, spre a se transforma într'o Anglie nouă, într'o Anglie care să aibă mai puțină grijă de bogățiile ei, care au acaparat toate bogățiile de pe și din pămînt, și mai multă milă pentru acei lucrători, cărora, de la înființarea Trade-Unionismului nu li s'a mai dat nimic. În această luptă de democratizare, Anglia care se ridică, se izbește tocmai de ceea ce odinioară i-a făcut țaria și splendoarea. Individualismul, respectul individului împins până la îngăduința arbitrarului, până la afirmarea brutală a dreptului celui mai tare, nu se potrivește cu aspirațiunile unor vremuri, care tind să împedice, prin organizarea socială, pe cei puternici să strivească pe cei slabi și să clădească în folosul lor o lume de nedreptate și de asupriri care s'ar asemena prea mult cu lumea de asupriri și de nedreptăți a societăților bazate pe privilegiile nașterii. Și dacă Anglia perde simțul puternic al individualismului, dacă nu vom întilni la dînsa amestecul ciudat de reacțiune și de libertate, ea nu va mai avea acel farmec, acea originalitate, care dădea un caracter propriu vieții sale publice și o deosebea de celelalte țări. Ea se va apropia de țările continentale și va dovedi că democratizarea este un foc care topește la olaltă toate particularitățile, toate interesele proprii și îndreaptă neamurile cele mai deosebite spre unul și acelaș ideal: cit mai multă dreptate și cit mai multă fericire pentru cit mai mulți.

Bine înțeles că, din punctul de vedere sentimental, are ceva melancolic spectacolul acesta al vechii Anglii care se surpă și dispore și că e firească atît mirarea cit și ura cu care unii urmăresc schimbările adînci ce sub evenimentele politice de toate zilele, abia prevestesc azi transformările radicale de mine. Dar în acelaș timp, ce învățămînt stă în cele ce se petrec astăzi în Anglia! Cătră dînsa își întorceau privirile toți cei ce susțineau că societățile moderne trebuie să rămîie credincioase tradițiunilor trecutului și să nu se avînte către politica înaintață și democratică. Vedeți, Anglia și-a păstrat privilegiile, nu a desființat Camera Lorzilor, și e stăpînitoarea lumii, nu cunoaște nici pericolele socializmului, nici luptele intestinale ale statelor democratice! Acesta era până acum strigătul învingător pe care dintr'o parte într'alta a lu-

mii, reacționarii de tot felul îl scoteau și cu care convingeau mulțimea cea mare. Comparați Anglia cu Franța, care a resturnat și privilegiile și tradiții, și alegeți dacă puteți!—Da, alegem acum, când privim pe de o parte ce splendid se dezvoltă democrația franceză dezbărată în sfârșit de toate legăturile cu trecutul, comparăm între reformele umanitare pe care toți le imită, între făclia pe care Franța o poartă și cătră care toate se îndreaptă și între zilele negre pline de amărăciune în care Anglia se va lupta cu biserica, cu lorzii cu financiarul ei puternici ca să poată să arunce câteva scinteie de lumină peste poporul ei, care nu e în stare să susțină lupta și concurența modernă ca să poată da puțină pâine acelor 13 milioane de muritori de foame, în țara care a fost supranumită raiul bogățiilor.

Statele care s'au democratizat, care s'au convins mai repede că în timpurile noastre, societatea evoluează spre o repartizare mai dreaptă și mai omenoasă a bogățiilor, au putut să treacă prin greutățile numeroase, și desigur că mai de învidiat e soarta lor, decît soarta popoarelor ce prea credincioase trecutului, au crezut că-și pot plăti luxul și nu se democratizeze. Nimic nu o dovedește aceasta cu mai multă claritate și în chip mai convingător decît Anglia. Să medităm deci asupra experienței ei și să nu ne lăsăm nici odată să fim amăgiți de succesele momentane sau de iluziile atotputernice ale reacțiunii, dacă nu voim ca de odată să se deschidă sub picioarele noastre prăpastia ce se deschide sub picioarele Angliei, și în care Regatul Unit e amenințat să vadă prăbușindu-se deodată cu supremația lui economică și supremația lui politică.

I. G. Duca

Aducem cu plăcere la cunoștința cetitorilor că, începînd chiar cu numărul viitor, revista va cuprinde și o cronică istorică, cu a cărei redactare, în urma propunerii noastre, s'a însărcinat d. V. Pirovan, care va face și recenzii istorice.

RECENZII

Ioan Al. Brătescu-Voinești,
In Lumea Dreptății, Nuvele și Schițe.
—Editura „Vieții Românești”, Iași. Preț
2 lei.

„Volumul” are o mare însemnătate pentru soarta unei opere literare. Opera literară e o sumă de momente ale spiritului unui scriitor, o manifestare multiplă și variată a impresiei ce lumea face asupra unei senzibilități. Numai cînd ai înaintea, ca într-o mare frescă, toate imaginile prin care scriitorul și-a exprimat și istorisit senzibilitatea sa, îți poți face o idee completă de această senzibilitate, o imagine perfectă a sufletului scriitorului. Nu numai o bucată, o nuvelă sau un roman, *piere*, celilă în răstimpuri, de pildă într-o revistă, ci și opera întregă a unui scriitor, celilă în bucăți, la intervale mari de timp, să zicem în cincisprezece ani, nu va face așași impresie ca celilă deodată în „volum”. Aci, bucățile se ajută și se luminează reciproc, este o acumulare de efect: bucățile, în lupta pentru traiu, se asociază. Bucățile unei opere sînt notele din simultaneitatea cărora reiese acea armonie care redă un suflet de artist.

Acest lucru ne explică pentruce Eminescu, pe lângă alte pricini desigur, a năvălit deodată în conștiința publică cînd i s'au publicat poeziile în volum; acest lucru l'am simțit astăvară cînd O. Carp, ale cărui poezii le șliam

mai pe toate, și le-a scos în volum și cînd mi-a apărut mai mare; acest lucru l'am simțit și față cu opera d-lui Brătescu-Voinești.

Cunoșteam cele zere bucăți vechi ale d-lui Brătescu-Voinești, înaintea de a le publica în ediția „Minerva” și toluși acel volum de acum trei ani a fost o revelație,—pe care a semnalat'o în cel mai bun articol al său d. H. Sanielevici.—Cunoșteam tot ce a mai scris d. Brătescu-Voinești de atunci încoace—șapte bucăți—și toluși volumul acesta nou a fost iarăși o mare revelație.

D. Brătescu-Voinești îmi apare acum și mai mare decit înainte. Cele șaptesprezece bucăți ale sale formează un tot armonic, pentrucă în ele circulă acelaș suflet, și un suflet cum mai delicat nu s'a manifestat altu în literatura rominească. Sînt scriitorii care, pe lângă bucăți bune, la înălțimea propriului lor suflet, dau la iveală și bucăți mai slabe,—bucăți moarte, balast, care îngreuiază opera în zădar. În opera d-lui Brătescu-Voinești nu există asemenea bucăți, pentrucă d-sa este dintre acei scriitori care au în grad înalt însușirea de autocritică, pentrucă d-sa are în grad înalt acel discernămint care face să șlii ce să alegi, ce să păstrezi și ce să dai la o parte,—să ai curajul de a lăsa la o parte.

Impresia ce ți-o dau bucățile d-lui Brătescu-Voinești este aceea ce ți-o da

orice adevărată operă de artă: că au fost scrise dintr'odată; dar s'nt sigur că lucrul nu e așa. că bucațile d-sale au eșit din multă frământare lăuntrică. Se zice că Heine își prelucra grozav poeziile sale,—și parcă s'nt făcute dintr'odată! Am văzut un fac-simile al unei pagine de Taine,—dumnezeule, ce tortură! Am văzut un manuscris al lui Creangă, al acelu scriitor limpede și alit de curgător,—și ce corecturi, ce chin de a crea! Toată chestia este ca să ai alit de mult talent, să te chinuești așa de mult, ca să nu se mai vadă nici urmă de chin!

... Dar n'am de gind aici să fac un studiu despre d. Brătescu-Voinesti. D-sa este un scriitor așa de adevărat, d-sa a creat o lume așa de adevărată, în care a pus alita suflet și alita talent, făcut ne trebuiese mult mai multe pagini pentru a-i analiza opera. Am voit numai să semnalăm publicului apariția volumului său,—păstrându-ne pentru mai tirziu plăcerea unei discuții asupra acestui volum, care face parte din cele cinci—șase volume mai frumoase, mai *complete*, din literatura noastră întreagă.

*

Alex. Gh. Doinaru, *Știri Literare*, București. Prețul 1 leu.

Jală unu care are spirit! În 78 de pagini de versuri d. Doinaru persiflează cu mult spirit tot felul de manifestări literare, care-i s'nt antipatice, foarte antipatice. D. Doinaru e din aceeași familie de spirite cu Anton Bacalbașa și d. George Ranelli.—Dacă ar fi să-i dăm un stat—dacă ni-l primește—ar fi acela ca să renunțe la unele expresii, rare, e foarte drept, cam triviale și mai ales l'am sfătui să-și încerce talentul, pentru că talentul său e remarcabil, la lucrări de o însemnătate mai mare. Voim să spunem că d-sa e în stare să reușească într'un gen de satiră mai înalt decit acela din

volumul de care vorbim. Vom transcrie aici ultima bucată din volum, care ni se pare și cea mai frumoasă, mai ales în strofa dela sfârșit:

ULTIMA ORĂ

Vin și acuma Romîni
de peste văi și ape, în-
căleacă Carpații și Tisa și
Siretul și Dital și vin la
București, etc.

Dorna.

E drept ce spune domnul Dorna:
Chiar eri un om dela Tareanu,
În București, la bilciul nostru,
Venea calare pe Ceahlău.

Un om din Turnu-Severin.
Ce va sosi desigur mine,
Porni din urba lui natală
Pe coada Dunării bătrine.

Va mai veni să vadă bilciul,
Încălecat pe Caraiman,
Un scriitor hulit al nostru,
Bizarul prozator Silvan.

Trei Spanioli, trei cavaleri,
Puternici toți ca niște lei,
Porni-au din d'nd mereu din pinteni
În minunații Pirinei.

Și-ar fi venit să ne mai vadă
Un cetățean din Turlucaja,
Dar într'o noapte 'ntunecoasă
I se furase... Himalaia.

N. Nicolescu, Vasile Ctrlova,
C. Stamate, *Opere complete*, publica-
ția îngrijită de **G. Bogdan-Duică**
Ed. Mierva. Prețul 1 leu 50 b.

În volumul acesta, d. Bogdan-Duică, un bun cunoscător al literaturii veacului al XIX-lea—al scriitorilor și al împrejurărilor în care s'au dezvoltat—ne-a dat operele a trei scriitori din perioada ante-eminesciană, adunate cu multă trudă și cu mult discernămint și comentate cu un bogat aparat de

informaționne.—Asemenea indelâncire e dintre cele mai folositoare azi, cînd spre a ne da samă bine de ceea la ce am ajuns, e neapărat trebuitor să știm de unde am plecat și cum am mers. Punerea operei scriitorului în legătură cu viața internă și cu influențele străine este partea cea mai interesantă din munca de *reconstituire* a d-lui Bogdan-Duică.

De sigur că acești scriitori n'au, toți, o valoare artistică, dar cunoașterea lor e importantă din punct de vedere cultural.

N. Nicoleanu nu e un artist, în adevăratul înțeles al cuvîntului, cum îl socotea d. Bogdan-Duică,—și mai ales un precursor al lui Eminescu, cum îl socot alții. Nicoleanu are multă simțire și oare-care avînt, dar el nu și-a concentrat această simțire în extracte de acelea care se numesc operă de artă. Defectul său e lipsa de imaginație și de adîncire filozofică a vieții. El își exprimă senzibilitatea sa sgomotos și oratoric, ajungînd une-ori pînă la înjuria gazetărească.—Nefiind artist, nu poate fi predecesorul lui Eminescu, care chiar cînd injură, ca în Satira III, rămîne tot artist, căci el nu combate oratoric pe dușman, ci-l caricaturizează, îl transfigurează, îl *crează* conform cu sentimentul său. Nicoleanu nu seamănă cu Eminescu nici ca *fond*. El nu e pesimist, el e trist ori mînios, ceea ce e cu totul altă ceva. El nu e împotriva idealurilor generoase, crede în posibilitatea realizării lor, dar e nemulțumit de minima lor realizare la noi, precum și de „mișelia” și „imbocilitatea” majorității contemporanilor săi, care compromit acele idealuri.—Dacă e vorba de paralele, apoi el seamănă, în fond, cu Alexandrescu. Acesta din urmă a fost și el un luptător nemulțumit de ceea ce se făcea,—dar el a fost un artist, un creator, ceea ce-l deosebește de Nicoleanu.

În privința lui Cirlova, sint mai entuziasmat de cit d. Bogdan-Duică. „Ruinele Tirgoviștei”, deși influențată de Volney, mi-a făcut în totdeauna impresia unei mici capodopere și ca *singură* bucată „eminesciană” de dinainte de Eminescu. Melancolia și sentimentul caracterului trecător al lucrurilor omenești — însușiri esențiale eminesciene — fac din această bucată una din acele care rămîn pentru totdeauna. Apoi n'a nimit în totdeauna *limba* și *arta* din această bucată, scrisă acum peste șapte zeci de ani, pe vremea lui Conachi, a lui Văcărescu, a lui Momuleanu... Pe cînd aceștia sint alit de arhavi în simțire, cugetare și limbă, Cirlova, în „Ruinele Tirgoviștei” e un moderu... Această poezie cu două-trei corecturi de limbă, ar putea fi luată, de cine n'ar ști cînd și de cine a fost scrisă, ca o bucată datorită unui contemporan al nostru... Moartea alit de crud timpurie a lui Cirlova a fost o mare pierdere pentru literatura romînească...

Stamate ca artist nu există. El n'are importanță decît din punct de vedere cultural, ca un document al vremii, mai ales că a fost Basărăbean.

G. I.

* * *

George C. Georgian, Poezii (1899—1906), București 1906. — Prețul 1 leu 50 b.

Într'o plachetă elegantă, autorul ne prezintă, în 24 de bucăți, opera sa poetică, săvîrșită în curs de opt ani de zile. Cam puțin prolific autorul; are însă drept scuză că nu pare a fi intrat de mult în vîrsta pubertății:

Mama 'mi spune că sint lenes,
Tata că nrăsc lumina;
Cum ași învăța eu carte,
Cînd mi-i gîndul tot la Gina?

Gramatica *totuși* respectată, limba cele mai adeseori bună, versul aproape corect; lipsese doar originalitatea și

puterea inspirației. Dar pentru astfelu de lucruri, autorul mai are încă vreme.

*

C. Hamangiu, *Arta și literatura din punct de vedere juridic—Teoria proprietății intelectuale.* — București 1906.—

Broșura cuprinde discursul rostit de autor, în calitate de procuror la Curtea de Apel din Iași, cu ocazia deschiderii anului judecătoresc 1906—1907, cuvînt pentru care, în primele ei pagini, conține considerațiuni care nu au nici o legătură cu subiectul. Acest subiect, autorul l'a tratat pentru prima oară în teza sa de licență în drept, l'a reluat apoi mai pe larg în lucrarea sa *Scritori și Artiști*, publicată în 1897 și îl desfășură acum din nou, nu numai pentru că castiunea este de actualitate și încă contraversată, ci și pentru că îi este mai bine cunoscută „dintr'o lucrare a sa anterioară”.

Intrînd în materie, autorul crede, combătînd părerea contrară omisă de Kant, că operele artistice pot și trebuie să se bucure de aceiași protecțiune din partea legiuitorului, ca și cele literare; apoi se întrebă: Sînt aceste producțiuni, literare și artistice, susceptibile de un adevărat drept de proprietate, sau măcar de unul analog, cu toate urmările lui practice, ori dimpotrivă, autorilor li se cuvine numai o răsplată, fie în formă de monopol, privilegiu, etc., în schimbul serviciilor ce aduc societății prin crearea și publicarea operelor lor?

În castiunea aceasta, așa de viu încă controversată, d. Hamangiu se declară partizan fără rezervă al primei opinii și refuzază, cu bogate citații presărate mai ales în notele textului, toate argumentele—așezate în șase grupe—ale contrazicătorilor săi, care susțin că producțiunile literare și artistice nu însușesc toate caracterele esențiale ale unor bunuri susceptibile de proprietate. D-sa admite dar fără

nici o rezervă teoria proprietății intelectuale, care proprietate deși mai recent recunoscută—zice d-sa—nu trebuie totuși privită numai ca o simplă creațiune a dreptului civil, ci ca avîndu-și fundamentul, ca și aceea imobiliară ori mobilă, în chiar principiile dreptului natural.

Riguros consecințe cu această teorie, d-sa se pronunță apoi pentru perpetuitatea proprietății intelectuale, adică pentru transmisibilitatea dreptului în infinit la succesorii autorului, așa cum o recunoaște până acum numai legislația mexicană, combătînd sistemul temporaneității, consacrat de toate celelalte legiuri în vigoare, care restrîng drepturile urmașilor la o durată determinată de timp.

Cum se poate împăca acum această teorie cu utilitatea socială, care reclamă—după cum recunoaște și autorul—popularizarea cil mai repede a operilor de valoare?—Între cele două sisteme cunoscute, unul al exproprierii autorilor pentru cauză de utilitate publică și celălalt, al indemnizării lor și a succesiorilor lor, prin o taxă plătită *in perpetuum* pentru fiecare exemplar editat,—d. Hamangiu admite soluțiunea intermediară, care poate fi formulată astfelu: Drept deplină proprietate pentru autor și, 50 ani după moarte-i, pentru succesorii lui, după care timp opera să cadă în domeniul public, cu obligațiunea însă pentru editori de a achita succesiorilor o taxă hotărîlă, în proporție cu numărul exemplarelor fiecărei edițiuni.

Cartea se poate citi cu interes, chiar de către acei care nu sînt familiarizați cu speculațiunile doctrinei juridice.

*

C. Hamangiu, *La législation de la propriété littéraire et artistique en Roumanie — Les droits des auteurs roumains et étrangers.*—30 pages, Paris 1906.

În această broșură—un extras din

Buletinul publicat de *Association littéraire et artistique internationale*—se cercetează situațiunea pe care o crează dreptul pozitiv român producțiilor literare și artistice, române și străine. Autorul studiază textele relative și anume Cap. I al Legii asupra Presei din 1862, modificările lui ulterioare și sancțiunile prevăzute în codul penal, care pedepsește delictul special de contrafacere. Ajutându-se de luminile jurisprudenței noastre, iar mai ales de acele ale doctrinei și jurisprudenței franceze, d. Hamangiu completează lacunele textelor, cercetînd pe rînd, dar s. m. r., drepturile autorilor, ale colaboratorilor, ale succesorilor, cesionarilor și creditorilor autorilor, precum și acele ale succesorilor asupra operelor postume.

Din examonul acesta reiese în primul loc că legiuitorul român, copiînd întru aceasta pe acel francez, nu recunoaște autorilor o proprietate deplină asupra operelor lor, căci, deși drepturile acestora le sînt respectate în tot cursul vieții și zece ani după moarte, în beneficiul succesorilor, totuși, la acea epocă, aceștia din urmă sînt deposedați fără nici o despăgubire, iar operele cad în domeniul public, fapt care—zice autorul—contrazice caracterul unei adevărate proprietăți.

O însemnată modificare în regimul proprietății intelectuale în România a adus-o legea din 23 Mart 1904, care a suprimat pentru autori obligațiunea de a face depozitul operelor lor. Acum, nu se mai poate tăgădui nici unui autor urmărirea în justiție a contrafăcătorilor; ba—zice d. Hamangiu—chiar acțiunea publică se poate pune acum în mișcare, fără a mai fi nevoie de vr'o plingere a părții vătămate.

Prin suprimarea depozitului—la care nici autorii străini nu mai sînt supuși acum—legislațiunea romînă a devenit mai liberală decît a multor state, care, —ca Franța de pildă—mai păstrează

încă pentru străini acea greoaie formalitate. Străinii dar, nu mai au cuvînt a se plînge de pirateria noastră literară, căci nu au decît să se adreseze justiției spre a-și vedea drepturile lor respectate. Iar pentru aceasta, le va fi de ajuns să dovedească că și Românul, în țările lor respective, se bucură de același tratament, fie în virtutea unei reciprocități legale, fie în baza reciprocității rezultînd din convențiuni diplomatice.

*

Jean T. Ghica, *La propriété littéraire et artistique en Roumanie*, II-ième édition—Bucarest 1906.

În vederea congresului internațional al proprietății literare și artistice, ținut în București la 7 Septembrie a. e. d. Ghica a imprimat a doua ediție din cartea sa, a cărei primă ediție, astăzi sleită, apăruse la Paris în 1900. D-sa ne prezintă o lucrare sistematică, adusă la curent și cuprinzînd în anexe textele relative ale dreptului nostru pozitiv.

Prima parte a lucrării cuprinde două titluri. În cel dintâiu, primul capitol expune, numai, problema proprietății literare și artistice, arătîndu-se cele două opinii dominante ale protagoniștilor, dintre care unii văd în această proprietate un adevărat drept absolut, pe cînd alții o consideră numai ca un privilegiu acordat autorilor. Dintre scriitorii romîni, al căror punct de vedere se expune în capitolul următor, d. C. Disescu împărtășește părerea din urmă, pe cînd d. Hamangiu este un iufocat partizan al deplinei proprietăți intelectuale.

În titlul II, autorul se ocupă pe larg de regimul proprietății literare și artistice în România și în cinci capitole expune și discută, articol cu articol, toate textele referitoare, începînd cu Legea asupra Presei din 1862, rezolvînd în sens negativ întrebarea dacă această lege a fost sau nu abro-

gală prin Constituția din 1866, conținând apoi cu articolele din codul penal care completează legislațiunea în materie de proprietate literară și artistică, cu regulamentul din 1863 pentru aplicarea Legii asupra Presei și sfârșind cu Legea din 23 Mart 1904 care a abrogat acel regulamentul în ce privește formalitatea depozitului. Ia care el obliga pe autori. Un lung capitol următor analizează jurisprudența română, cercelindu-se cum instanțele noastre judecătorești au interpretat și aplicat Legea din 1862 și celelalte texte, iar capitolul final ne dă o bibliografie completă a operelor și articolelor publicate asupra proprietății literare și artistice în România.

Partea a doua a cărții este consacrată punctului de vedere internațional. În titlul I autorul se ocupă de influența franceză în România, cercetând în trei capitole: presa, editorii și teatrul român, nu alit înmăsurarea franceză asupra literaturii naționale, eșt mai ales bogata întrebuintare ce o fac Români de producțiunile literare și dramatice franceze. Titlul următor este consacrat studiului drepturilor autorilor străini în România, studiu care se face iarăși pe baza discuțiunii amănunțite a textelor de lege, precum și a convențiunii încheiate la 1893 între Franța și România. În titlul III se rezolvă cîteva chestiuni de drept internațional în legătură cu subiectul, iar ultimul este consacrat congreselor proprietății literare și artistice.

Din ultimele capitole aflăm că România nu a luat parte oficial la nici unul dintre congresele internaționale, până la 1905, cînd reprezentantul ei, d. M. G. Holban a invitat pe congresiștii adunați la Liège, ca să-și fie la București cel mai apropiat al lor congres, a cărui operă urma să fie—zice d. Ghica—aderarea României la Convențiunea de la Berna.

D. Ghica a încercat să ni deie o lu-

crare completă asupra materiei,—care poate fi totdeauna consultată cu folos.
G. K.

* * *

C. Rădulescu-Codin, *Comorile poporului: literatură, obiceiuri și credințe*. Cîmpulung, editura tipografiei George N. Vlădescu, 1906. Prețul ediției populare 0-90 bani.

Un harnic și cunoscut adunător de poezii, snoave, povești etc... populare, părăsindu-și indeletnicirea aceasta modestă a sa, ne dă un volumaș de studii asupra literaturii populare romine. Și trebuie s'o spunem curat, ni se pare că nici autorul, nici literatura nu vor trage mare folos din această schimbare de indeletnicire a d-lui învățator Rădulescu-Codin. Căci, dacă pentru un eulegător al produselor intelectuale ale poporului, d-sa e destul de bine înarmat cu cunoștințele pe care le posedă în materie, apoi nu tot acelaș lucru îl putem spune, cînd e vorba de studii științifice asupra folklorului român.

E drept că autorul, în Introducere, ne prezintă volumul său numai ca „un îndemn și o călăuză” pentru adunătorii de material folkloristic; dar asta numai în Introducere: încolo lucrarea d-sale nu se mai prezintă ca atare. Dnpă ce ne dă, în partea I-a a volumului său, împărțirile literaturii populare și definițiile diferitelor specii (doină, balade, colinde, ghicitori, descintece, povești etc.), lucruri care în adevăr intră în cadrul unei lucrări, ce-și propune să fie o călăuză pentru eulegătorii de literatură populară, de vreme ce aceștia au absolută nevoie de cunoașterea lor,—autorul se ocupă apoi și cu chestiuni care es din cadrul unei astfel de lucrări. Așa e istoricul eulegerii și al studierii literaturii populare, care formează partea a II-a a volumului său, și tot așa e și partea a III-a, în care ni se dau după A. Russo, Alexandri și alții, considerații

asupra însemnătății literaturii populare.

Dacă autorul s'ar fi mulțumit să dea în adevăr o călăuză adunătorilor de material folkloristic, atunci, în afară de definițiile pe care le-a dat, după prefetele și notele din colecțiile de până acum, cum și după studiile d-lor Șăineanu, Gaster, G. D. Teodorescu etc., în prima parte a lucrării sale, — el ar fi trebuit să mai dea și normele după care să se conducă adunătorii de produceri populare în activitatea lor, pentru a nu cădea în greșeli. Ar fi trebuit anume să dea cu totul alt cuprins părții a IV-a a volumului său, adică aceleia în care caută să arăte „ce trebuie de făcut pentru a culege ce-i de preț”..... În această parte, d. Rădulescu ar fi trebuit să ne dea altă-ceva decât „Chestionarul ministerului de instrucție” pentru adunarea materialului folkloristic. Se știe că mai toți culegătorii de până acum au făcut greșeli. Nu mai vorbim de Alexandri ori de cei mai mulți din culegătorii din „Materialuri folkloristice” de sub direcția d-lui Točilăscu, ale căror greșeli au fost de mult relevante; dar chiar un G. D. Teodorescu, un Bibicescu și alții încă nu au fost lipsiți de greșeli. Ei bine, dacă d. Rădulescu ar fi arătat greșelile pe care le-au săvârșit unii culegători și ar fi dat norme pentru viitor, lucrarea d-sale ar fi fost în adevăr o călăuză și ar fi adus un real serviciu literaturii populare.

Așa cum se prezintă, volumul d-lui

Rădulescu însămnă mult mai puțin pentru folklorul român decât colecțiile pe care d-sa le-a publicat până acum. Dar dacă lucrarea de față nu poate servi ca o călăuză, este un îndemn pentru cei ce au puțința de a culege frumoasele produceri ale sufletului poporului și e un îndemn călduros, pentru că autorul e un sincer și entziast admirator al literaturii populare. Dar lipsa de sistem în tratare, oare-care lipsă de discernământ, care-l face pe autor să pue alături colecția absolut lipsită de valoare a d-lui Ath. Marinescu cu cea a d-lor Iarnik-Birsanori studiile d-lui Speranță cu ale d-lui Philippide etc., cum și amestecul a o sumă de lucruri care nu au de-a face cu folklorul român (ce caută, de pildă, aici opera d-lui de Gubernatis „Dictionnaire international des écrivains du Monde Latin“ ?), — pot să aducă oarecare confuzie în spiritele cetitorilor mai puțin inițiați.

De aceea, cu recunoștința pe care o avem pentru autorul colecției de poezii populare „Din Muscel”, al suavelor și poveștilor „Dăfti” și al altor colecții de literatură populară, ne îngăduim să adresăm d-lui Rădulescu-Codin îndemnul de a se îndelețnici mai cu samă, ca și până acum, cu adunarea producerilor poporului român. Prin această închinare a muncii sale operei de salvare a acestor, cum cu drept cuvânt le numește, „comori ale poporului”, va aduce mult mai mare serviciu literaturii și culturii romine.

M. C.

Revista Revistelor

Revista politică și literară (Blaj).

Ca parte politică, numărul de pe Octombrie al acestei reviste, care de la început ne face să credem că e menită să însemne ceva în mișcarea politică și literară a fraților de peste munți, conține două articole ale d-lui C. Maniu, o cronică politică a primului redactor, d. Aurel Ciato, și diferite notițe; ca parte literară, o năvelă de d. I. Agirbiceanu, impresii din țară de d. A. Ciura, și cite-va schițe și poezii. În primul articol, d. Maniu ocupându-se de *rostul activității parlamentare a Românilor*, arată că deputații români trebuie să lupte pentru a crea un curent politic de dreptate ideală, punând în evidență drepturile Românilor și menirea lor civilizatoare, și pentru a dobândi neamului românesc din Austro-Ungaria avantajele de care are nevoie și la care are drept: pămîntul de a se cultiva, de a trăi ca națiune și de a avea fonduri și instituții naționale. În al doilea articol—*program politic și capabilitate politică*—dl. Maniu arată că pentru a-și câpăta libertatea națională, Români trebuie să se îngrijească de bună starea lor economică, de cultul religios-național, de învățămînt și de dezvoltarea personalității lor etnice. În „Cronica politică”, d. A. C. arată punctul de vedere al Românilor din Ardeal în chestia *reformei electorale*.

În Austro-Ungaria, țară poliglotă, reprezentanța națională trebuie să a dea reprezentanța colectivă a diferitelor naționalități,—recunoscîndu-se și Românilor individualitatea lor politică. Tot în „Cronica politică”, vorbind de stătoia ce s'a ridicat lui *Washington la Budapesta*, primul redactor întreabă cu drept cuvînt: ce caută stătoia democratului, apostolului libertății, cetățeanului desăvîrșit, în capitala unei țări în care instituțiile au reminiscențe feudale, libertatea e încătușată, iar drepturile cetățenești sînt aproape-nule pentru o mare parte din cetățeni?...

Orizontul (Cluj, Octombrie). Sub titlul de „*Probleme culturale*”, d. Dr. Petru Șpan începe o serie de studii asupra nevoilor poporului român din Ardeal; de-o dată ne dă numai introducerea, în care ne făgăduiește că voește a se „pogori la păturile de jos ale poporului”, căci—zice d-sa cu dreptate—„de nu vom începe zidirea de-aicea, zădarnică va rămînea toată munca noastră și zădarnice vor fi silințele noastre”. D. învățător Iosif Stanca arată nevoia cea mare pe care o simt cei 3000 de învățători români din Ardeal de o *revistă generală a dascălilor români* și face apel la toți Români să lucreze pentru întemeierea ei. În continuarea *tabloului său cultural*, d. Vasile Moldovan descrie în culori negre—prea negre, ne place să

sperăm—altitudinea diferitelor categorii de romini din Ardeal, față cu cultura națională. Afară de aceste articole, mai găsim: o navelă de d. Al. Ciura, impresiile d-lui V. Moldovan de la adunarea generală a „Asociației” și de la expoziția din București, un studiu asupra autonomiei bisericii romine gr. catolice, continuarea studiului d-lui St. Pop asupra Paliei de la Orăștia și diferite notițe și dări de samă.

Economia Națională (No. 7, 8, 9, Iulie, August, Septembrie 1906, București).

D. G. Blondel, profesor la Universitatea din Paris și colaborator al revistei, studiază la fața locului *Sindicatul de lucrători în Germania*, în care articol face istoricul acestora și nedă, în afară de credințele sale personale, citeva interesante constatări obiective.—Sindicatul cele mai importante sînt acele *libere*, ai căror membri împărtășesc în majoritate ideea luptei de clase, care este cuvîntul de ordine al partidului social-democrat, declarîndu-se vrăjmași ai organizării actuale a societății și urmărind suprimarea patronatului. Numărul aderenților care era de 267,000 în 1895, s'a ridicat în ultimii ani la 1,057,103, cu un buget anual de peste 16 milioane mărci. Vin apoi sindicatele *creștine*, fondate de catolici, care se declară reformiste, însă cu desăvîrșire anti-socialiste, cu 274,260 membri și un buget de peste 1 milion mărci. În fine, mai puțin importante și fără nici un viitor, sînt sindicatele *liberale*, cu 111,889 aderenți, care se țin exclusiv pe terenul libertății economice.—Autorul constată că sentimentul de clasă (Klassengefühl) care altădată nu exista, s'a dezvoltat foarte mult în vremea din urmă la toți acești lucrători manuali, pornind dintr'un sentiment, mai viu ca altădată, al personalității.—În *Solidarizarea comercianților și industriașilor*,

d. I. G. Munteanu combate ideea unei federațiuni generale a acestora, crezînd că la același rezultat se poate ajunge prin înlăturarea treptată și evolutivă a Camerelor de comerț și prin congresele acestora din urmă.—D. Chr. Stoianovici insistă în *Jubileul băncii naționale a Romîniei*, asupra serviciilor aduse publicului și Statului de către această instituțiune de credit în cursul celor 25 ani ai ei de viață.—*Folosele asigurărilor de vite*, articol semnat de d. G. Ionescu-Brăila, medic veterinar, nu aduce nici un element nou în discuție și nu ține măcar samă de lucrările până acum publicate în țară.—Un articol care merită toată atențiunea este amănunțita monografie critică în care pseudonimul *Dinu de la Zeletin* se ocupă de *Școala inferioară mixtă de agricultură și meserii din Armășești*. Această instituțiune este departe de a da rîndele așteptate, de oare-ce absolvenții se îndreaptă mai ales spre funcționarism, iar influența școlii asupra populațiunii rurale în mijlocul căreia funcționează, este aproape nulă. Școala este un simplu „capitol bugetar” scrie autorul și de oare-ce studiul său nu se mărginește numai la această constatare, ci urmărește și cercetarea cauzelor,—ar trebui să atragă serioasă luare aminte a celor puși în capul învățămîntului nostru profesional.—Subtitlul pretentios de *Casa rurală în raport cu marea și mica proprietate din punct de vedere economic*, d. V. S. Moga publică un articol descusut, în care grămădește o mare mulțime de fapte diverse și citațiuni începînd de la *Catone* și pînă la d. B. Spînu, fără să ne aducă însă vr'o lumină nouă asupra subiectului, cu toate bunele sale intențiuni, pe care le înderează următoarele rînduri: „...Acei care vă numiți oameni de Stat și în minile cărora vă este încredințat viitorul țării, dați Casa rurală, dați

Banca țărănească, dați ori-ce lege care să înlesnească pe sătenii agricultori la cumpărarea de moșii care se vind de bună-voie sau forțate din partea Creditului rural, în loc ca aceste moșii să fie cumparate de oameni străini de rasa și singele nostru. Fiindcă numai astfel vei bine-merita de la... patrie, după cum a zis străbunul nostru Calone, cenzor și agronom roman!..."

Și ciud ne gândim că în afară de ilustrații profesori Schmoller și Wagner de la Berlin, Brentano și von Meyr de la München, figurează ca colaboratori pe coperta revistei *Economia Națională* și foarte mulți dintre bărbaii de Stat și specialiștii țării noastre, — regretăm din tot sufletul că într'un întreg trimestru nu am putut celi aici pene mai autorizate, care să se pronunțe asupra destiniilor economice fundamentale ce preocupă astăzi întreaga țară.

Revista Asociației învățătorilor și învățătoarelor din România, pe Octombrie, publică sub iscălitura a 37 de învățători, o entuziasă *chemare la unire* a tuturor învățătorilor în jurul acestei reviste, pentru a o sprijini și înlări în lupta pentru îmbunătățirea stării învățătorilor și ridicarea economică, politică și culturală a țărănimii românești. Să sperăm și noi că ea va fi primită cu aceiași înflăcărare cu care e scrisă. Dintre celelalte articole, interesante toate și însușite de o statornică grijă pentru binele general, remarcăm articolul „Învățătoria și poporanismul”, în care d. Salvia arată progresele pe care mișcarea poporanistă le-a făcut în țară la noi în ultimii ani, progrese manifestate și cu ocazia recentelor congrese jubilar, în care „au răsunit cele mai calde glasuri pentru țaranul oropsit, pentru norodul trudit”. Autorul încheie că „această politică — politica poporanistă — este

singura care este permisă, pe care o pot și pe care trebuie s'o facă și învățătorii”.

Revista Idealistă (Octombrie). În „Psihologia risului”, d. Mihail I. Mio, a utilizat câteva monografii cunoscute, mai ales pe cea a lui Dugas (*Psychologie du rire*, 1902) pe rare, după pilda altor specialiști romini, a avut grijă să n'o citeze. Nestăpinindu-și bine subiectul, d-sa nu s'a putut feri de inexactități și confuzii. Stendhal n'a susținut niciodată că risul ar deriva dintr'o contradicție logică. Schopenhauer n'a fost un partizan al teoriei pesimiste și afective a risului a lui Hobbes și Bain, ci din potrivă acel care a expus într'o formă mai cuprinzătoare teoria intelectualistă. Exemplul, de ris provocat de o întâmplare neprevăzută, pe care autorul îl citează din Sully, e în realitate dat de Schopenhauer. (Vezi. Lumea ca voiață și reprezentare. Vol. II. p. 143. *Théorie du risible*). Asupra rolului risului, autorul spune că acesta ar avea totdeauna un rol util ca un cenzor al viciilor. Chestia e în realitate mult mai complexă. Sint multe feluri de ris și de aceea din punct de vedere filozofic e foarte greu, aproape imposibil, să te pronunți în general asupra valorii sale sociale și morale. Risul însoțind anumite stări psihice uneori morale, alteori imorale, l-am putea numi mai degrabă amoral. Dacă uneori e vesel și are la bază numai simpatia, alteori dovedește lipsă de imaginație simpatică și insensibilitate pentru suferința omenească. Dacă are o utilitate socială ca un fel de corecțiune a insociabilității și vanității unora dintre noi, cum a observat Bergson, nu-i totdeauna un act de justiție. Adeseori e disproporționat cu greșala, nemilos și crud. În nici un caz nu trebuie să-i exagerăm rolul, să-i atribuim o valoare pe care nu o are și să-l considerăm, cu autorul a-

cestui articol, ca un scop al vieții.

Risul îndeplinește adesea un rol legitim și util, dar, cînd nu mai e spontan și devine o prelenție, un obicei și o atitudine, e displăcut și insuportabil.

Revista Generală a Invățămîntului. (București, Octombrie). — „*Constatări Triste*”, cu care revista începe seria articolelor din al doilea an, lasă o adîncă descurajare în sufletul acelor care poartă interes *Scolii Romîne*. Insuși Autorul articolului—*dl. Haret*—ale cărui declarațiuni le-am putea lua drept angajamente, pare că a pierdut curajul de a mai lupta pentru ridicarea școlii. D-sa, în măsură de a cunoaște exact starea actuală a școlilor, afirmă că: „școala romînească continuă a fi obiect de speculă... legea continuă a fi nescolită, dăscălii-nea a fi baljocorită, averea statului a fi jefuită”. Apoi, cu neîncredere se întrebă:

„Veni-va oare îndreptare? și cînd? și de unde?”

Cultura Romînă (Iași, Septembrie și Octombrie). Conține un îngrijit și plăcut articol, de *d. I. Găvănescul*, despre: „*Friederich Paulsen*”, scris cu prilejul împlinirii anului al 60-lea al vîstei marelui cugetător german; și „*Proprietatea Literară și Socialismul*”, datorit *d-lui A. D. Xenopol*, care din un sentiment de renegare pămîntescă, față de „*Arhiva*”, unde funcționează cu director, a preferat să-și anunțe aici descoperirile d-sale originale în Sociologie, pe care le scrie cu compact, după cum li se și cuvine. Afle și cetitorii noștri că *dl. Xenopol* a descoperit în urma cercetărilor sale de tot felul că: „*Nu mai evoluția lentă și continuă, și nu transformarea neașteptată, e destinată a conduce pe calea justiției mersul lucrurilor omenești*”.

Annales scientifiques de L'Université de Iassy (Tome IV, I-ère

fasc. 1906): Această revistă, care încheagă activitatea membrilor facultății de științe din Iași, precum și a celor ce a trecut prin ea, intrînd în anul al IV-lea, se prezintă cu același bogat și variat conținut ca și volumele precedente, dovedind că chiar cu puține mijloace materiale, dacă e trageră de inimă și persistență de lucru, să poate ajunge la un rezultat îmbucurător. Pe lângă lucrarea importantă de chimie ce a servit drept teză primului doctor în știință eșit de la universitățile noastre (*Dr. N. Costăchescu*) se poate menționa ca un fapt deosebit și cea dintâi lucrare de laborator săvîrșită în țara noastră de o licențiată, *D-ra Elena Lupu* (Laboratorul *d-lui P. Bujor*). Încolo fascicola conține lucrări de matematică (*D. Pompei*), de geologie și mineralogie (*I. Simionescu, Th. Neculau, R. Sevast, G. Macovei*), de fizică și fizico-chimie (*P. Bogdan, E. Severin*), de zoologie și botanica (*E. Scriban, M. Stamatin*), a căror importanță nelăgăduită a făcut ca revista să fie luată „în samă în străinătate, cerîndu-se chiar de reviste speciale (deci cu o mai mare răspîndire) voia de a se publica unele articole conținute în ea.

La nouvelle Revue (Octombrie). Folosindu-se de cîteva scrieri apărute în Statele-Unite (*Upton Sinclair: The Jungle; Thomas W. Lawson: Frenzied Finance; Ida M. Tarbell: History of The Standard Oil Company*), *A. Raffalovich* face o dare de samă despre *secretele trusturilor* în America și despre lupta ce se duce actualmente contra acestor asociații de exploatare. După ce mult timp au bravat opinia publică și sancțiunea penală, acum trusturile sufăr urmările autorităților judeciare, sînt amenințate cu măsuri nouă legislative contra lor și sînt combătute de gazete și de reviste. Unul din cele mai obișnuite mijloace ale trusturilor pentru

a sfărma concurența, este căpătarea de reduceri pentru transportul produselor lor pe căile ferate. Dar trusturile din America nu se dau îndărăt de la nici un fel de tiraloșii fiind vorba de a zdrobi pe adversari: le nimicește creditele, fac să le întirzie mărfurile așteptate, le pun în coaste magazii care vind mărfurile similare cu preț mai mic, le inscenează procese, fac să se voteze legi contra lor, etc.. Une ori însă și companiile fac să scadă cursul hărțiilor lor pentru a le răscumpăra pe prețuri de nimic și a le revinde iar cu preț ureat: astfel „Standard Oil” a întemeiat o asociație „Amalgamated Copper”, ale cărei scrisori le-a ridicat pînă la 130 de dolari, apoi le-a făcut să cadă. Le-au cumpărat membrii lui Standard Oil cu 33 de dolari și le-au revîndut cu 82.— Și cînd te gîndești că și noi era cît pe ce să încăpem tocmai pe mina lui „Standard Oil” în fruntea căruia e vestitul Rockefeller!.

Mercur de France. (Octombrie). Personalitatea celui mai mare romancier, pe care îl are Franța actualmintea, își găsește un iscusit analizator în d. Raphaël Cor. În articolul său „Anatole France și cugetarea contemporană”, acestu caută să arăte că schimbarea recentă a lui Anatole France, atitudinea lui din ce în ce mai combativă, care a pus pe mulți în mirare, trecerea de la budistul elegant, dușmanul agitațiilor deșerte de altădată, la luptătorul de azi nu e o săritură, ci o evoluție firească și continuă. Caracteristica lui Anatole France e: scepticismul și păgînismul, adică spiritul de negare și adorațiunea frumosului; de aici izvorășe dușmănia lui împotriva moralelor și a religiunilor, care impun oamenilor restricțiuni și fac viața urită. Chiar în operele lui mai vechi, în care reconstitue visul epocelor de credință, în care el pune creștinismul într-o lumină sim-

patică, tot se poate întrevădea antipatia lui pentru creștinism; iar în „Les Noces Corinthiennes” și „Thais” apare de-al binelea această antipatie. Religia creștină ne prezintă pe om ca pe o ființă slabă pentru a da mai mare valoare consolărilor sale; de aceea dușmanii creștinismului caută să distrugă această idee a slăbăciunii omenеști, arătînd că omul e perfectibil; — de aici ideea de progres și Anatole France are credința în omenire, nădăduște o îndreptare a relelor de acum. Asta însă nu implică pentru el completa dispariție a răului: în „Monsieur Bergeret à Paris” el spune că vor dispărea relele care rezultă din organizarea socială, dar vor rămîne veșnic cele care rezultă din condiția omenеască; de altfel răul e ceva necesar, căci fără neurociere n'am ști ce-i fericirea. Dar creștinismul e dușmanul oricărei fericiri, pentru că a legat ideea de păcat de cea de plăcere; lipsa lui de toleranță a distrus fericirea. Astfel anticlericalismul de azi al lui Anatole France izvorășe din păgînismul său, din cultul pentru frumos. Dar intrarea lui în politica militantă cum se explică? Ce s'a făcut scepticul de alta dată? Autorul articolului arată că în realitate Anatole France n'a fost niciodată un sceptic, ci mai degrabă un agnostic: scepticismul lui e transcendental. El e un idealist și deci un izamic al realului; el e gata să curățe totul, chiar cu riscul de a distruge tot. De aici critica lui puternică contra instituțiilor, religiilor, moralelor. Fiind un spirit critic, el e apărătorul și partizanul libertății intelectuale, a drepturilor sufletului și dușman al forței brutale. Pentru dînsul cuvîntul e arma cea mai nobilă și mai puternică. Acest idealism îl duce la socialism, căci socialismul, luptînd pentru îmbunătățirile materiale, luptă implicit și pentru ridicarea intelectuală și morală a o-

menirii. Astfel de la scepticul din primele sale scrieri și până la anticlericalul și socialistul Anatole France din ultimul timp, trecerea e o evoluție firească și fără sărituri ori schimbări neexplicabile.

La Revue des Idées (Octombrie). Cu ocazia însemnatei lucrări a lui Ferrero, „Mărirea și decăderea Romei“, Théodore Duret publică într-un articol citeva observații asupra *chipului de a scrie istoria* și asupra aceleia lucrări. Plecând de la ideea că sînt două modalități de a se scrie istoria unei epoci, ori de către conlmpurani—cari însă nu ot fi cu totul imparțiali—, ori de către oameni de mai tîrziu—cari însă nu pot fi în spiritul timpului pe care-l povestesc—și că fiecare din acestea are avantajele și dezavantajele sale, autorul arată că Ferrero a căutat să unească ambele aceste moduri de a scrie istoria. Astfel el, omul de azi, ocupîndu-se cu fapte petrecute acum două mii de ani, se silește, pe baza autorilor clasici și a tuturor monumentelor rămase din acele timpuri, să dea operei sale un caracter de viață, de lucru trăit și simțit. Dar dacă, astfel, uneori reușește să dea un tablou oarecum intim al vieții de-atunci și să te apropie de persoanele pe care le pune 'n scenă, —de multe ori însă, citind lucrarea lui, te simți cuprins de îndoială asupra fidelității tabloului și te întrebă până la ce punct detaliile și motivele întâmplărilor pot fi adevărate și nu numai simple coniecturi. Afară de aceasta Th. Duret găsește că prin întrebuințarea terminologiei moderne („democrație“, „clasă capitalistă“, „criză financiară“ etc.), Ferrero modernizază oarecum epocile și oamenii de care se ocupă; că Romanii lui au luat prea mare asemănare cu oamenii moderni. Și autorul articolului conchide că, voind să unească cele două feluri de a scrie istoria, Ferrero nu a realizat complet

nici pe unul, cu toate că, de altfel, lucrarea e scrisă cu un foarte mare talent și cu o mare bogăție de cunoștințe.

Revue philosophique (Octombrie 1906), G. Dumas. *Les conditions biologiques du remords*. Remușcarea depinde nu atît de condiții logice, cît de condiții afective și fiziologice, care ies la lumină mai cu samă în boli nervoase ca melancolia sau boala scrupulului (la maladie du scrupule). Sub influența acestor condiții judecățile de bine și de rău variază ca simple judecăți psihologice. Autorul studiază remușcarea în mai multe cazuri patologice și, pe baza acestora, trage concluzii și pentru omul normal. La acesta, remușcarea presupune slăbirea sau satisfacerea instinctelor ce au provocat faptul. În primul moment ne simțim vinovați de o acțiune pe care o judecăm rea, dar la spiritele echilibrate acest sentiment e puțin durabil și e înlocuit cu căința și dorința de a repara răul. Dacă remușcarea durează, ea traduce dificultatea pe care o are spiritul nostru de a se pune în acord cu el însuși, oscilația și dedublarea aceasta fiind ceva invers cu coerența și unitatea ce fac sănătatea sa. Remușcarea presupune totdeauna oarecare depresiune mentală și fizică, o tendință spre îndoială și scrupule. În cazuri patologice autorul a observat că condițiile biologice ale individului schimbîndu-se, depresiunea dispăre făcînd loc excitației și atunci judecățile lui de bine și de rău se schimbă și condițiile logice devin mai slabe. Sufletele sînpuse remușcării nu sînt mai morale decît altele, dacă moralitatea consistă în buna conduită, intenția bună și adaptarea la mediul social. Ele sînt suflete cari ezită, neliniștite, predispușe mai mult la hipochondrie morală decît la acțiune și ar fi o eroare să luăm scrupulele și neliniștea lor ca semnele unei mora-

lătăți severe. Căci în timpul crizelor de remuşcare, nu numai înclinațiile egoiste dar și cele altruiste sînt uitate și tot sufletul e diminuat. Dacă remuşcarea traduce în unele suflete revanșa lîrzie și adeseori sterilă a altruizmului, în cele mai multe nu exprimă decît depresivnea, neliniștea, ezitarea voinței, instabilitatea și egoizmul. Un suflet în adevăr moral și sănătos trebuie să fie inaccesibil remuşcării sau cel puțin s'o poată vindeca rîpede cu ajutorul rațiunii și voinței.

Révue générale de Sciences, (No. 20 din 30 Octombrie 1906), Dr. E. Metchnikoff: *Igiena Intestinului.*—Autorul, de acord cu majoritatea savanților, susține importanța mare ce are calea intestinală în istoria infecțiilor organismului. E probabil că multe cazuri morbide, atribuite de obicei unei intoxicații intestinale, sînt datorite infecției singelui prin microbii intestinali, mai cu seamă prin colibacilii cari au putut străbate pîretele intestinului.—Toate faptele acumulate pînă acum în știință demonstrează că pîretele intestinului trebuie să fie obiectul celor mai mari îngrijiri igienice.

Autorul trece apoi în revistă diferitele boale periculoase, cum sînt diferitele feluri de friguri, datorite unor microorganisme inferioare (*Tripansomii*) și care se transmit de la om la om prin înțepăturile unor anumite insecte ca țîntării, muștele, ploșnițele etc., apoi pesta bubonică care se transmite prin înțepăturile puricilor luați de la șoareci, precum și diferitele boale produse în intestin din cauza viermilor paraziți ca teniile, limbricii etc. Citează, în special, un caz de apendicită, studiat de Weinberg și produs de o specie de limbric (*Oxyuris*) care introdus în apendicele cecal al intestinului, a produs inflamația mucoasei și a permis astfel inocularea mai ușoară

a unui microb care a provocat infecție mortală.

Ouăle acestor viermi paraziți se introduc în intestin cu alimentele, fie solide fie lichide, cu apa și mai cu seamă cu diferitele legume, salăți și fructe etc. De aceea autorul sfătuiește ca toate alimentele și în special legumele și fructele să fie bine curățite înainte de a fi mincate.—Și această curățire se face spalîndu-le foarte bine și mai cu seamă fierbîndu-le la o temperatură cel puțin de 65°—70°.—Cel mai bun mijloc de apărare e de a mîca toate fructele sub formă de compoturi.

Ouăle de găină de asemenea trebuie să fie totdeauna fierte, căci în albușul lor pot să se localizeze microbii din peretele oviductului, în apropiere de cloac, unde se formează albușul. Apa iarăși trebuie fiartă. Fierberea nu-i pierde de loc gustul.

Autorul atrage atenția și asupra sfaturilor date de celebrul chirurg german, Czerny,—adică de a ținea o curățenie riguroasă a pielii, în cazuri de cancer al pielii, și a nu întrebuița alimente crude în cazuri de atingeri ale organelor interne. Autorul practică chiar acest sfat, de oarecă de mai mulți ani el urmează regimul hranei fierte în speranța de a scăpa de această teribilă boală.

Un alt mijloc de întrebuițat pentru igiena intestinului e cultivarea în intestin a bacteriilor lactice, care produc acidul lactic și împiedică prin urmare dezvoltarea fermenților butyrici și ai putrefacției care sînt dăunători vieții noastre.—Fermenții lactici se adaptează foarte bine în intestin, producînd o acțiune binefăcătoare.

Așa că, după autor, regimul de urmat pentru igiena intestinului consistă în a consuma numai alimente curățite de microbi și de vermi prin fierbere suficientă și de a urma regimul lap-

telui fermentat (lapte acru) în care sînt microbii lactici.

Mulți medici recomandă deja azi acest mijloc pentru a combate turburările intestinului la persoanele de toate vîrstele.

Nuova Antologia.—(1 Octombrie 1906). *G. Sergi*. Temperamentul științific. O contribuție la teoria omului de geniu. „Poate mulți cred că numai artistul manifestează un caracter personal în operele sale, pe cînd omul de știință ar da rezultatele cercetărilor și experimentelor ca un rezultat obiectiv al faptelor descoperite de el, fără ca nimic personal să dea un colorit particular acelor rezultate”, zice Sergi, care nu bănuște cit de scumpă e teoria „impersonalității artistului” unor tineri „critici” romini. În studiul acesta, Sergi își propune să dovedească ce importanță are factorul personal în știință, factor care apare mai în evidență la oamenii de geniu. În activitatea științifică se deosebesc două direcții: una a analizei, alta a sintezei. Pentru cea dintâi se cer o mulțime de însușiri care variază de la om la om, variabilitate care influențează mult cercetările și experiențele; acelaș metod de cercetare, întrebuițat de mai mulți observatori, nu mai rămîne identic, căci în orice funcțiune a simțurilor se află o ecuație personală. În sinteză, factorul personal e și mai evident, căci aceasta e arhitectura a cărei materialuri ni le dă analiza. Nu orice om de știință e în stare de a formula sinteze, de a emite teorii și a fonda doctrine; pentru a face aceasta, se cere să pozezi un temperament științific special. Temperamentul științific deci, e foarte variat și are un caracter absolut personal; el depinde de condițiuni organice sensorii și funcțiunile lor și de speciale condiții mintale, ce se arată în practică sub formă de tendinți, care pot fi dezvoltate, cînd există, dar nu pot

fi create. Din această pricină unii reușesc în analiză pe cînd alții și în sinteză, în diferite grade, dar, oameni de geniu sînt numai acei care posedă tendința spre sinteză împreună cu o profundă intuiție a fenomenelor particulare.

Rivista d'Italia. (Octombrie 1906). — „Imperialismul literar” astfel își intitulază cunoscutul romanist C. de Lollis, articolul său, îndreptat contra modei, nu de mult ivite în Italia, de a crea catedre de „literatură comparată” pe lingă diferite Universități. „Ce dracu se mai poate compara înaintea unor tineri care nu-s în măsură de a studia în școală literaturale germană, engleză, franceză, spaniolă, pentru a nu vorbi decît de cele mai importante și care, în cea mai mare parte, ajung filtrați fără a fi în stare să citească curent o carte franceză și fără a putea pricepe nimic dintr-una germană ori engleză?” se întreabă cu drept cuvînt Cesare de Lollis și aceste întrebări ne vin și nouă în minte acum cînd se raută un succesor d-lui M. Dragomirescu, fost conferențiar de „literatură comparată”, de curînd însă, pe baza articolelor sale de reportaj teatral, trecut ca titular al unei catedre de... literatura romină. Pricina creării unor astfel de catedre în Italia, o găsește de Lollis, în imitația fără discernămint a altor țări, în imprutarea pripită a formei goale și lipsită de fond: „se zidește întăiu acoperișul, fără să existe temelie, numai pentru că acoperișul se vede mai de departe” Concluzia lui e că ar trebui mai întăiu bine organizat studiul în parte al fiecărei literaturi—căci de la sine se înțelege că fiecare profesor se va servi acolo unde trebuie și de metoda comparativă—și că ar trebui părăsita ideea de a se înființa catedre numai pentru comparație. Ca exemplificare de ce poate aduce dorința de comparație cu orice preț, de Lollis anali-

zează opera a doi profesori G. Mazzone și P. E. Pavolini „Manuale comparative di letterature straniere, con speciale riguardo alle genti ariane“. Altele prostii cuprinde aceeași operă și altele ignoranța dovedește, în cât de-ar fi romini autorii, ai crede că au lipărit-o în vederea vre-unei catedre universitare.

Deutsche Revue (Octombrie 1906) Msgr. Graf Vay de Vaya und Luskođ, Protonotar apostolic „Se va converti vre-o dată Japonia la Creștinism?“—După ce autorul ne dă amănunțite date asupra timpului și modului cum s-au răspândit principalele doctrine religioase, ale lui Confucius, Laoțse și Buda în Japonia, face istoricul introducerii religiei creștine la Japoneji. Indată ce se află că Portughejii au descoperit Japonia, sfântul Francisc Xavier plecă să predice creștinismul și în 1549 debarcă în Cogoshima devenind apostolul îndepărtatului răsărit. În scurtă vreme el reuși să capete un mare număr de proseliți și în 1551 plecă în India, unde el muri. și lăsa pe alții să-i continue opera, care prosperă alit de mult încît peste trei zeci de ani numărul creștinilor atîngea cifra de 300.000 și chiar în anul 1582 se trimise și o deputație japoneză la Roma, ai cărei membri fură cei dintâi Japoneji ce văzură Europa. Pe la începutul veacului al XVII se aflau în Japonia mai mult de cît un milion de catolici; dar imediat apoi începură persecuțiunile în contra lor, și fură alit de înverșunate încît pe la mijlocul aceluiași veac nu mai rămaseră decît numai cîteva familii creștine; Șogunul de pe vremea aceea dăduse decretul: „Pe cîtă vreme soarele va încălzi pămîntul să nu lasați nici un creștin să pue piciorul în Japonia. Și dacă regele Spaniei sau al Portugaliei sau însuși marele zeu al creștinilor ar veni în această țară, trebuie să-și plătească fapta cu capul“. Două veacuri cît a stat puterea Șogunilor, nicio

influență străină nu mai putu pătrunde în Japonia; cînd însă la 1858 porturile ei se deschiseră iarăși civilizației europene, se începu din nou opera sfîntului Francisc Xavier. Astăzi sînt în Japonia vre-o 66.000 de catolici, cu 150 preoți din cari 35 Japoneji. În fruntea hîerarhiei stă un arhiepiscop și trei episcopi cari conduc cele patru dioceze în Tokio, Nagasaki, Kyoto și Hakodate. De asemenea și școli au făcut catolicii: 32 de școli medii cu 3198 de elevii, 7 școli elementare cu 973 de elevi; apoi 20 de școli de comerț și 2 seminare cu 32 elevi indigeni. În privința răspunsului însă la întrebarea care formează titlul acestui studiu, autorul nu poate să răspundă altceva decît că el are speranța că această țară care ne-a făcut alitea surprize, are să ne surprindă într-o bună zi și cu convertirea la creștinism.

Contemporary Review (London, Octombrie).—*Dl. Harold Spender*—*„Anglia, Egiptul și Turcia“*.—discută cauzele și urmările conflictului dintre Anglia și Turcia prin incidentul dela Tabah: Reinvierea bruscă a fanatismului islamic în Egipt. În primăvara anului 1905, e revanșa Sultanului față de Auglia, din cauza atitudinii ei față de Turcia. În chestia Macedoneană. Sultanul în calitatea lui de Kalif are aceeași calitate în Egipt pe care o avea Papa în secolul al X. în țările catolice. Acum, cînd multămită administrației engleze, Felahii au prosperat, tereuul propagandei islamice e mult mai favorabil decît atunci cînd Egiptul zăcea în mizerie sub stăpînirea turcească: în timpuri vitrige sentimentele slăbesc, ele sînt înădușite de lupta pentru traiu. Odată cu buna stare materială s-a născut în Egipt și interesul pentru religie: și de această stare psihologică a Felahilor din Egipt—efectul, în cea mai mare parte, a bunei administrații engleze—s'a folosit Turcia, pentru a

ridica pe Felahi împotriva „necredincioșilor”. Cu toată mulțimea mișonarilor și tonul agresiv al presei naționale din Egipt, Anglia nu-și pierde cumpătul, nici un aleargă la măsuri violente; energia ei se va arăta și de-acum înainte, în urmărirea fericirii Egiptului prin sporirea bogăției și înaintarea acestei țări spre — „self-government”. Anglia nu desprețuește religia populară, nici nu trebuie să împedecă Felahilor de talent calea spre cele mai înalte posturi de administrație superioară. Turcia n-a avut o inspirație fericită când a început propaganda ei religioasă, adică ante-engleză, în Egipt; nici un stat din Europa nu-i va da sprijin în acest atentat împotriva fericirii unei țări. Ori, Turcia, în starea ei de faliment, speră ceva dela prospera stare materială a Egiptului? În ori ce caz Anglia nu poate părăsi Egiptul, pentru că această părăsire nu i-ar aduce nici fericire, nici libertate. Egiptul încă nu poate să se conducă singur; și, în urma retragerii Angliei din Egipt, ar urma, de sigur, o invazie turcească, ceea ce ar pricinui întoarcerea Englezilor prin foc și sînge. Anglia nu poate nici să anexeze Egiptul, căci aceasta ar fi o violare a convenției Anglo-Franceze, și împotriva consimțimentului tacit al Europei. Dar Anglia are dreptul—pentru fericirea Egiptului—să ceară Europei abrogarea vechilor capitulații, care deja nu fost abrogate în Tunis, și mai multă libertate în exercitarea protectoratului ei.

North American Review (New-York, Octombrie). „Reînvierea Chinei” datorit d-lui K. K. Kawakani, arată în o vie lumină îndreptarea Chinei spre o viață mai civilizată. China pare hotărâtă să rupă cu tradițiile trecutului, care au pironit-o atîta timp pe loc, și au făcut-o să sufere umiliri rușinoase în ultimile conflicte. Mai cu seamă soartă

Rusiei în războiul cu Japonia, a învățat-o că civilizația modernă e mai puternică de cît tradiția ruginită. Lupta între Rusia și Japonia, pentru oamenii de stat chinezi, a fost lupta între două sisteme; rezultatul a dovedit că sistemul constituțional e mai tare decît cel absolut. Chinezii au ajuns acum sehoși de a cunoaște și a se adăpa la civilizația Apusului și, în special, la cea a Japoniei, pe care o consideră tot ca o civilizație apusană, însă deja adaptată la nevoile lor, *orientalizată*. Nenumărate comisuni sînt trimise în țările Apusului și în Japonia pentru a studia diferitele sisteme de administrație; profesorii străini sînt atrași prin oferte foarte avantajoase; nenumărați studenți sînt trimiși, ori de guvernul central, ori de cele locale, să învețe în străinătate: în Japonia sînt, acum, 9000 studenți chinezi. Vice-regele din Chih-li vooște să dea o nouă organizare școlilor din întreaga Chină: o organizare bazată pe principiile Pedagogiei moderne; el are și un vou plan de organizare a armatei, care ar da Chinei 500.000 soldați bine instruiți. Noua mișcare din China își găsește o interesată dar folositoare simpatie în Japonia. China și Japonia au mari interese economice comune și civilizarea celei dinlăi nu poate decît folosi celei de-a doua.

Review of Reviews (London, Octombrie).—*Dr. Stead*, în acest No. se ocupă de afacerile politice din Rusia: o biografie a lui *Trepoff*, pe care l-a cunoscut personal, și un interviu cu *Milyukoff*. Simpatia cu care face portretul lui *Trepoff*. (pe care-l numește singurul om tare și capabil din Rusia, surprinde pe cetitor. Cetitorul însă rămîne cu totul uimit cînd d. Stead afirmă, că la urmă *Trepoff* se declarase pentru guvernămîntul constituțional.

Mișcarea intelectuală în străinătate

FILozOFIE.

Hans Reeder, *Platons philosophische Entwicklung*. Leipzig, 1906.—Cuprinde: 1) Istoria și starea actuală a chestiei platoniciene. 2) Puncte de vedere pentru studiul dialogurilor lui Platon. 3) Dialogurile particulare. 4) Considerații asupra principalelor direcții ale gândirii platoniciene.

Alfred Binet, *Les Révélations de l'écriture*. Alcan, 1906.—Acestă carte face parte dintr-o mare totalitate de studii asupra semnelor exterioare ale inteligenței.—Autorul, în urma unor anchete și studii serioase, ajunge la concluzia că grafologia conține mult adevăr în pretențiile sale; că niciodată ea nu va fi infailibilă; că azi ea este încă într-o fază foarte rudimentară.

Pasquale Gatti, *Esposizione del Sistema filosofico di G. Leopardi*. Monnier, Firenze.

Autorul, un admirator al marelui poet-filosof, expunând cu pătrundere sistemul filosofic al lui Leopardi, ajunge la încheerea că el nu e pesimist în felul lui Schopenhauer, ci e mai degrabă unul din cele mai puternice criere „moderne“, al cărui pesimism izvorăște din observația vieții, pe cînd pesimismul filosofului german e metafizic.

G. Heymans, *Die Gesetze und die*

Elemente des wissenschaftlichen Denkens.—Leipzig, 1905.—Un manual asupra teoriei cunoștinței,—pentru filozofi ca și pentru nefilozofi.

Harald Höfding, *L'Histoire de la Philosophie Moderne*, tr. par. P. Bordier. Vol. I. Alcan.—Cartea I: Filozofia Renașterii. Cartea II: Știința Nouă. Cartea III: Marile Sisteme (Descartes—cartezianismul; Gassendi; Hobbes; Spinoza; Leibnitz; Wolff). Cartea IV: Filozofia engleză a experienței. Cartea V: Filozofia engleză a veacului XVIII și J. J. Rousseau.—Acum de curînd a apărut și vol. II.

G. Papini, *Il Crepuscolo dei Filosofi*. Milano, 1906.—Autorul desființează filozofia, bătîndu-și joc de ea și de filozofi.

SOCIOLOGIE. STUDII SOCIALE, POLITICA.

E. de Lacombe, *La Maladie Contemporaine. Examen des principaux problèmes sociaux au point de vue positiviste*. Alcan, 1906.—Tratează despre spiritul revoluționar, dezorganizarea morală și a educației, feminism, muncă, grevă, războiu, artă etc.—Autorul crede în triumful concepției pozitivistice (e discipol al lui Comte), dar îl socotește îndepărtat.

Jean Lagorgette, *Le Rôle de la*

Guerre, étude de sociologie générale.—Giard et Brière, 1906.—Autorul studiază războiul din două puncte de vedere: 1) mobilele lui, 2) scopul lui.—Nu e nici „militarist“ nici „pacifist“. El crede că „războiul, va înceta, nu din motive morale, ci prin desuetudine“.

I. C. N. Forestier. *Grandes villes et systèmes de parcs.* Hachette.

Un studiu asupra însemnătății grădinilor și parcurilor orașelor pentru igiena populației și asupra rețelilor ce decurg din nimicirea vegetației din centrul orașelor mari și înlocuirea ei prin clădiri.

Jacques Bardoux. *Essai d'une psychologie de l'Angleterre contemporaine.* Paris, Alcan, 1906.

Un studiu asupra spiritului public în Anglia și asupra tendințelor politice economice și culturale ale acestei țări.

Dr. Vladan Georgevitch. *Das Ende der Obrenovitch.* Beiträge zur Geschichte Serbiens 1897 bis 1900. Leipzig 1905. S. Hirzel. Volumul conține amintirile autorului din timpul cîi a fost președinte al consiliului sub fostul rege Alexandru al Serbiei.

ISTORIE.

Ludwig Solomou, *Geschichte des deutschen zeitungswesens von den ersten Anfängen bis zur Wiederaufrichtung des Deutschen Reiches.* Dritter Band. Das Zeitungswesen seit 1814. Oldenburg und Leipzig 1906.

Această istorie a Jurnalismului se termina cu anul 1850. Autorul nu dă numai o nomenclatură seacă a ziarelor apărute în acest răstimp, ci ne dă

scurte caracterizări și a redactorilor, colaboratorilor, censorilor presei și mai ales a tendințelor și efectelor fiecărui ziar.

Pompeo Molmenti. *La storia di Venezia nella vita privata.* Parte seconda. Bergamo. Istituto di Arti grafiche 1906. Această a doua parte cuprinde zugrăvirea vieții venețiene din sec. XV, perioada de strălucire a puternicii republice.

Dora Melegari. *La giovine Italia e la giovine Europa,* Milano, Treves 1906. Corespondența dintre Giuseppe Mazzini și tatăl editoarei Luigi Amedeo Melegari, în intervalul de cinci ani, între 1832 și 1837.

CRITICĂ, STUDII LITERARE.

Ferdinand Brunetièrè. *Honoré de Balzac* (1799—1850). Calmann-Lévy

Un studiu critic asupra operei marelui romancier francez. Autorul susține că Balzac e primul romancier francez care a făcut din eroii săi niște ființe vii, nu numai niște abstracțiuni, niște sentimente încarnate.

Edouard Mayniel. *La vie et l'œuvre de Guy de Maupassant,* „Mercure de France“.

Urmărind pas cu pas pe cel mai mare novelist francez în viața și opera sa literară, autorul caută să explice influența mediului, în care a trăit, asupra scriitorului, și evoluția sufletului său. El ne prezintă pe Maupassant ca pe un hoț lucid, care s'a pus pe sine în scrierile sale și a căutat să dea operei sale, după metoda lui Flaubert, un caracter de impersonalitate.

Compilator

Din cauza abundenței de materie, care ne-a făcut să întrecem, iarăși cu mult, cadrul hotărît al revistei, sintem nevoiți a amina „Bibliografia“ pentru No. viitor.

Pentru Autori

Autorii, cari doresc ca manuscrisele nepublicate să le fie înapoiate, sînt rugați a le însoți de mărcile postale necesare.

De asemenea rugăm ca, odată cu trimiterea manuscrisului, să ni se comunice și onorarul dorit. In cazul contrar onorarul se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscise, reviste, ziare, cărți etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu**, strada **Romîină, 4, Iași.**

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa d-lui **I. Botez**, strada **Manolescu, 2, Iași.**

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să înștiințeze administrația prin carta poștală.

A apărut

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

În lumea dreptății.—Vârcolacul.—Puiul.—
Două surori.—Din carnetul unui judecă-
tor.—Un om.—Microbul.—Inspecție.—Ne-
mul Udreștilor.—Cocoana Leonora.—Ma-
gheranul.—Sâmbăta.—Pană Trăsnea Sfân-
tul.—Sminteala lui Radu Finuleț.—Moar-
tea lui Castor.—Întâmplare.—Conu Alecu.

I A Ș I

EDITURA „VIEȚII ROMÂNEȘTI”

1906

Un volum de 285 pagini. Prețul lei 2.

*Persoanelor care, neputîndu-și procura volumul dela librării, do-
resc să și-l procure dela Administrația revistei, li se va trimete volu-
mul franco, în schimbul unui mandat de lei 1. 85.*